Розділ 1

Аще хто рече, іже бога люблю, а брата своєго ненавижу, лож єсть.

Нестор Літописець

"Повість времянных лет"

Вилізши з переповненого двоповерхового автобуса, Сергій Ряжанка став біля афішної тумби й оглянувся довкола. Центральною вулицею в шість рядів повзли лімузини, автобуси, вантажні машини, возики, запряжені мулами й віслюками. Вся ця барвиста смуга раз у раз зупинялася, підкоряючись помахові руки поліціянта, й водії та погоничі, звиклі до такого способу пересування, спокійно вистромляли голови з кабін, перехилялися через полудрабки, перемовлялись, навіть не минали нагоди зачепити словом перехожу красуню.

"Содом і Гоморра, — знехотя подумав Сергій. — Людина вигадала автомобіль для швидкості й тим самим прирекла себе на темпи черепахи... Чудасія".

Він ковзнув очима по строкатому ряді неонових вивісок. Мабуть, тут. Проштовхався крізь щільний людський потік і рішуче зайшов у великі двері, над якими миготіли мертві сині літери: "Санта-Лючія". Але на порозі кав'ярні завагався. Всередині повнісінько елегантно вбраних чоловіків і жінок, і Сергій мимоволі зиркнув на свій пом'ятий піджак. Та вагався недовго. Треба було відшукати вільний столик. Але то, виявилось, не так просто.

Сергій перетнув зал і вже хотів був повертати до виходу, коли почув поряд:

— Якщо сеньйора влаштовує, — прошу за мій стіл. Чорненький чоловічок у старанно випрасуваному сірому спортивному костюмі кумедно морщив носа, привітно всміхаючись.

— Мені потрібен вільний стіл.

— То будь ласка, сеньйоре, я збираюсь додому. — Сергій неохоче сів. Помітивши нового клієнта, до нього крізь лабіринт столиків продирався кельнер.

— Прошу, сеньйоре? — запитально вклонився він.

— Два віскі й кухоль імбирного пива.

— Пива немає.

— Тоді кальвадос. Подвійний. Усе... Ні, ще одне. Запишіть моє прізвище — Ряжанка. Мене повинні спитати.

Кельнер щось помітив у блокнотику і, буркнувши під ніс, відійшов. У таких голодранців заробиш...

А чорнявенький сусіда знову весело зморщив носа. Це дратувало Сергія. Ще, чого доброго, полізе знайомитись. Мабуть, балакун якийсь...

А той і справді не примусив на себе довго чекати.

— Так би мовити, "ділове побачення"?

— Так би мовити, — підкреслено сухо відповів Сергій і виразно глянув на стінний годинник: збирався ж ти додому!

Сусіда ще дужче зморщив носа.

— Я ваш натяк зрозумів. Умова — над усе. Як тільки прийде ваша знайома, мене тут і сліду не буде… А ви, бува, не іммігрант?

— Яке це має значення?..

— Отже, іммігрант. Поляк? Сергій стенув плечима.

— Ні.

— Чех?

— Ні!

— Росіянин?

— Н-ні!..

— То не болгарин же ви, хай йому чорт!.. — впадав настирливий незнайомець в азарт. — А я вважав, що знаю всі слов'янські типи!

— Чому саме болгарин?

— Ну, ще є серби, хорвати, чорногорці, босняки, герцеговінці, словаки… Ні?

— Ні, — кисло всміхнувся Сергій.

— То, може, українець?

— Можливо…

— Навіщо так скептично? Я, наприклад, не соромлюсь називатися болгарином. Моя країна маленька, але багатьом великим фори дасть. Не доводилося бувати в Болгарії?

— Не доводилося… — Сергій демонстративно напіводвернувся. Певно, якийсь комуніст. Звідти. І чого прилип, наче смола?

Кельнер підійшов, поставив на стіл келих подвійного кальвадосу й мовчки зник. Оркестр грав старезне танго. "Бе-са-ме. Бесаме мучо…" Елегантні пари старанно натирали підошвами дансинг. Дві розмальовані дівулі затримались біля столика й кинули на самотніх чоловіків недвозначні погляди. Та, помітивши, що на них ніхто не звертає уваги, подалися шукати інших. Хвилин зо дві панувала мовчанка.

— Ви, юначе, не думайте, я теж… іммігрант. Сергій здивовано блимнув на нього.

— Ви… не психолог?

— Кожного життя вчить бути трохи психологом, — почулось у відповідь. При цьому ніс болгарина перестав насмішкувато морщитися. — Досвіду ми з роками набуваємо. Часом і грошей… Але не це головне. Іншого нам усім тут бракує…

Сергій нараз вихилив півкелиха.

— А саме?

Болгарин уважно глянув на Сергія й повільно, по складах, мов учитель на уроці, проказав:

— Того, без чого навіть останній жебрак не може жити: бать-ків-щи-ни…

Сергій, допиваючи кальвадос, аж похлинувся й зайшовсь лютим кашлюкою.

— Що?!

Але болгарин повторити не встиг. Цю мить над самим вухом у Ряжанки пролунала соковита полтавська гутірка: — А-а! Є ще порох у порохівницях! Не перевелося той… козацтво на Вкраїні!

Коли Сергій нарешті видерся з цупких обіймів Левонтія Горбатюка й сів на своє місце, болгарина немов і не було.

— Що він тобі плів? — запитав Левонтій, кивнувши на вільний стілець, де щойно сидів чудакуватий незнайомець.

— Та… нічого особливого… А ти що: знаєш його?

— Кого — Абаджієва? На якусь канадську фірму робе. Чи археолог, чи той… палеонтолог… Біс його маму зна!

Горбатюк обсмикав поли бездоганно чистого сако й теж сів. Навдивовижу швидко підбіг кельнер.

— Добрий вечір, сеньйоре Леон. Що накажете? Сьогодні в нас чудові речі є. О-о! Саме те, що ви любите: біфштекс із козулі, курчата з маніокою, фазан в шоколаді…

— Ша, Родріго! Сьогодні дай нам іншого. Бачиш, у мене Друг! — Левонтій глянув на Сергія, який байдуже дряпав нігтем по столі, й змовницьки підморгнув йому, потім знову звернувся до офіціанта: — Отож сковороду картоплі з салом, пів задньої ніжки свинячої… Російська горілка є?

— Нема, сеньйоре Леон, — скрушно зітхнув кельнер.

— Тоді дві пляшки джину, тільки накриши в них лютого червоного перцю.

— Зрозуміло, сеньйоре Леон. Певно, щось національне?

— Еге. Давай!

— Слухаю, сеньйоре Леон.

Заким кельнер виконував замовлення, Сергій спитав:

— Ти тут, видно, частенький гість?

— Буваю… Ех, братку, моя б воля, я б тебе зараз той… нагодував знаєш чим? Борщем, затовченим старим салом, варениками в сметані, по чарчині горілки з перцем… Як у нас дома, на рідній Україні… Ну, та вже той… як є. Може, дасть бог…

— Чого ж, я чув, і фазани в шоколаді добрі.

Горбатюк з виляском зареготав, хоч і не второпав, що це: похвала чи шпилька.

— Не хнюпся, братку, буде й у нашій хаті той… весілля!

— Весілля?

— Скоро вже, ось побачиш…

Про яке "скоре" верзе Горбатюк? Сергій уперше як слід розглянув свого співбесідника. За роки, що не бачились, просто змінився Левонтій.

З-під сорочки випирає солідне черевце. Не барило, а все-таки. Руки білі, очиці манюні, позапливали, а пика кругла, мов повний місяць: уткни циркуль у кирпу та обведи — ніде не зачепить, хіба — вуха…

Сергій посміхнувся, коли Горбатюк саме розповідав про великі плани місцевого земляцтва.

— Ти чого регочеш? Не віриш?

Левонтій сумно зітхнув.

— Смієшся все, Серього, шуткуєш. Думаєш, у мене в грудях каменюка? Буває, так защемить — хоч той… вішайся. Згадаю свого хату в Очеретяному — аж плакать хочеться… Кругом у всьому селі верби, верби… А в нас понад тином той… осокори… Такі високі-високі, геть-чисто як свічки… І ставок за вгородом… Дівчата співають, наче зараз той… "Там три верби схилилися, мов журяться вони…"

Левонтій мрійливо сперся щокою на долоню й замовк. У його посоловілих від міцного джину очах виступили росинки непідробної туги.

— А ти все той… шуткуєш. Розказав би краще, як живеш, чим дихаєш. Давно з тобою не той… не бачились.

— Живу, як бог дасть, а дихаю носом переважно.

Що йому розповідати? Як тинявся останні три роки по всій Південній Америці в пошуках роботи? Як ковтав смердючу потерть пташиного посліду на славетних перуанських островах Чінча? Або як відбирав шматок хліба в індіян на срібних шахтах Кордільєр? Кому воно цікаво? Кожен дбає про себе.

Тим болючіше різонули вуха Левонтієві слова:

— Соловей ти, Серього, пташка вольна. Літаєш, де хочеш, співаєш, якої хочеш. А ми тут, грішні, за всіх той… оддуваємось.

— За кого це "за всіх"?

— Ну, ти вп'ять той… за рибу гроші. Не треба, Серього. Ти мені як брат. Хочеш вір, хочеш не вір… Божиться гріх. Не кажеш ти про себе нічого, мовчиш, кундуперишся, а я тебе все одно той… люблю. Ми ж із тобою земляки, з одних країв дніпровських…

Горбатюк цокнувся з Сергієм, але той сидів нерухомо, й він випив сам. Кахикнув, скривився, понюхав шкуринку хліба.

— Наша фірма збирається той… шукать уран. Глянув, яке враження справило на Сергія це слово.

Ніякого.

— Чого не їси? Пий… Так шеф ото колись і каже мені: знайди, каже, доброго той… геолога. Що, думаю собі, шукать? Він є! І свій. Ну, я й написав тобі, щоб той… приїхав. Був тут у нас один земляк… Ти його знаєш, Чуприна Йван. Так він ото й сказав, де ти. Це, правда, діло той… секретне, таке, що й балакать багато зась, ну, та ти хлопець серйозний, тобі той… довіритись можна. Так я кажу?

Сергій не відповів.

— Я сьогодні вже той… казав шефові, що ти приїхав.

— А хто ж твій шеф?

— Г ер Мільх. Земляк. З таврійських німців. І по-нашому балакає. А дочка в нього!..

Горбатюкові очиці масно заблищали.

— М-м-м!.. Як той… крупчатий вареничок у сметані.

Він замовк, про щось думаючи. Згодом, наче про себе, сказав:

— Кого полюбить, тому й раю не треба.

— А хіба тут важко інженера-геолога знайти? — запитав нарешті Сергій.

— Важко? Чом це важко? Скільки завгодно їх тут вештається, і серед земляків є.

— То чого ж?

— Надійніші — всі однією ногою в могилі, а серед молодих багато нечисті розвелося. Шеф їм не той…

— Комуністи?

— Комуністи не комуністи, а довіритись — не той… Діло серйозне. — Горбатюк перехилився через стіл і зашептав: — Ти тільки нікому не той: ми шукатимемо уран для… Германії! Бачив, проходили отут, здоровкалися зо мною? Онде за столиком сидять.

Левонтій очима показав, куди слід подивитись.

Сергій прислухався й тільки тепер серед гамору й пронизливої музики вирізнив гортанну німецьку говірку.

— Ото з германського рудного концерну. Мабуть, той… військові…

Сергія наче хто є груди стусонув: так ось на що натякав цей пикатий піжон, мовляв, "скоро вже"...

— Чуєш, Серього, нікому не той!.. Гляди! Бо й мені шеф під великим секретом той...

— Можеш за свою кар'єру не боятись...

— Та ні, я не той... Ну, а все-таки той... Як друга про-сю. Старий же довіря мені...

А джаз пиляв "Бесаме мучо"... У кав'ярні важко дихати, хоч над головами вертівся вентилятор. Туди й сюди сновигали прудконогі кельнери, балансуючи між столами з важкими тацями в руках. Смерділо сигарним димом, віскі. Кілька разів спітнілий Родріго прибігав довідуватись, чи нічого не потрібно сеньйорові Леону. Але сеньйор сам усього подужати не міг, а Сергій майже не торкався до своєї тарілки.

— Ти чом не їси? Пий...

— Не хочу.

— Голова болить?

— Ні. Так чогось...

— Ну, пройде. То з дороги. І в мене таке бува. Піди ляж виспись, воно й той... А завтра побалакаємо. Думаю, будемо той... сватами. Еге ж?

На вулиці було так само парко, незважаючи на пізній час але повівав тихенький вітерець, і все ж дихалося легше. Заким таксі зловити, — пішки швидше дійдеш.

— Тобі в який бік? Сюди? І мені сюди.

Столиця палахкотіла холодним неоновим світлом. Якщо ви не знаєте минулого південноамериканської держави — читайте рекламу. Фірма, що пропонує чоловічі шкарпетки, розповість вам про першовідкривача цієї землі, який неодмінно пройшов би від океану до океану босоніж, в одних шкарпетках її виробництва, не вдаючись навіть до голки з ниткою; фірма лез для бритви стверджуватиме, що такий-от віце-король голився саме її лезами; а компанія по виробництву жіночої білизни божитиметься, що відома кінозірка Лора Екос стала коханкою колишнього президента лише завдяки білизні їхньої марки.

Може, від цієї нісенітниці, а можливо, й через те, що Сергій на щось зважився, але настрій у нього помітно покращав. Трохи провітрився й Левонтій Горбатюк. Коли на якомусь перехресті їхні шляхи мали розійтись, він витяг з бічної кишені візитну картку й подав Сергієві.

— На, братку. Ось тут і адрес, і телефон. Приходь завтра… ну, о дванадцятій. Покажу тебе шефові, побалакаємо. Та й авансу той… Бач, пообтирався. Колінця світяться. Сорочок понакуповуєш собі, щоб усе той… шиком. Пора в люди той…

Сергій раптом запитав:

— У тебе гроші є?

— Гроші? Атож…

Горбатюк поліз по гаманець.

— Скільки тобі? Оцих до завтра той?.. — простяг кілька папірців.

Сергій не взяв.

— Мені багато треба.

— Опівночі? — здивувався Левонтій.

— Можна й завтра, післязавтра…

— Кажу ж тобі: приходь у к-контору, й той… Дамо тобі аванс.

— Ні, мені не таких. Ти кажеш, я тобі друг…

— Ну, к-кажу, — п'яними очицями втупився в нього Левонтій.

— Позич мені, а я колись віддам, як живий буду.

— Н-нащо тобі?

Сергій знову замовк. Валували сирени автомобілів. З автобуса висипала ціла зграя підлітків з гітарами, й у повітрі забриніло млосне танго.

Сергій зітхнув, важко й з присвистом.

— Добре… Коли кажеш, що ти мені друг… я скажу…

Горбатюк нашорошив вуха.

— …Мені треба на квиток… додому.

— Куди "д-додому"?

— На Вкраїну, В Радянський Союз, — твердо вимовив Сергій.

Добру хвилину Левонтій не міг збагнути почутого. Для цього він був занадто п'яний. Нарешті на всю вулицю зареготав — аж люди заоберталися.

— Ти що, з груші гепнувся? Ха-ха-ха-ха!.. Вмру!.. Ой!.. Ой... Скажи, тебе з-за вугла сьогодні мішком ніхто не той?..

Довго ще реготав він, не в змозі заспокоїтись. Що цей вилупок собі думає? Може, вважає, що там, у Совіцькому Союзі, його стрінуть із хлібом-сіллю? Його, Сергія Ряжанку, який колись дременув звідти?

— Перестань дурня клеїти, Левку!

У Сергієвому голосі забриніло щось таке, від чого Левко мимоволі прикусив язик. Ану, що він казатиме?

Сергій говорив повільно, хрипко:

— Я не став "красним", як ти хочеш сказати. Я ніколи не буду комуністом. У мене для цього багато причин. Сам добре знаєш. Можеш не боятись, Левку... Маю свою голову на в'язах... Я вже думав, багато думав, а бачу: далі так не можу. Немає мені чим дихати тут. Он ти казав сьогодні: верби, осокори, Дніпро...

Сергій на мить замовк, не знаючи, що казати далі. Вулиця, щойно така багатолюдна й гомінка, нараз неначе вимерла. Тільки коли-не-коли на шаленій швидкості пролітав лімузин або повільно звертало в темну бічну вуличку двійко закоханих. Одна за одною гасли реклами, поступаючись місцем променистим смарагдовим зорям. Столиця повільно засинала, зморена задушною тропічною ніччю.

— У кожного свої верби та осокори...

У горлі в Сергія раптом щось застрягло — м'яке й тепле, він крикнув, щоб пересклити його:

— Не можу я далі! Що б зі мною не зробили там — не можу більше! Здурію скоро… Живуть же якось люди й там. Не всі повтікали в Америку, як ми з тобою… Я одважився. Будь що буде. Хай карають… Краще в Сибіру, ніж тут Я через те й приїхав оце до тебе… Бо нема більше до кого.

Левонтій мовчки витяг сигарети, мовчки припалили від одного сірника. В темряві яскраво спалахували дві червоні цяточки.

— Добре, — першим порушив мовчанку Горбатюк. — Я зроблю для тебе все, що в моїх силах. Я тебе той… поняв.

Сергій стояв, не знаючи, як висловити свою вдячність. Тільки підійшов і без слів тицьнувся Левонтієві в плече лобом.

Уже в готелі, засинаючи, він знайшов ті слова, яких бракувало тоді, на вулиці, й проказав їх уголос:

— Справжній друг ти, Левку… Живий буду — віддячу.

Розділ 2

Того дня Сергій прокинувся рано — збудило сонце. Звечора забув прикрити штору, а воно заглянуло в шибку й — драстуйте вам!

Сергій примружився й відповів усмішкою:

— Здоровенькі були!

Сергій розчинив обидві стулки вікна. Вулиця, яку досі ледь було чути, загомоніла, мов розворушений вулик. Лунали автосирени, дзеленчали трамваї, метушились люди. Продавці напинали над вітринами тенти, намагаючись якнайдовше зберегти дефіцитну прохолоду. Перекупки носили на головах кошики, навспівки вигукуючи назви численних ласощів:

— Картопля... солодка картопля...

— Банани... банани...

— Кокосові горіхи...

— Пряники... пряники...

— Мигдаль смажений... печені каштани...

— Вода... холодна вода... щойно з колодязя...

А з крамнички навпроти линули пристрасні згуки танго:

"По-ці-лу-у-уй..."

Сергій одягся, витяг з потертої валізи рушника й подався в коридор шукати, де б умитись. Туалетної не було й сліду. Насилу в індіянина-швейцара допитався.

— Прошу сеньйора: он там у дворі діжка... Зливайте собі...

— Хіба водогін зіпсувався?

— Який водогін? Немає в нас водогону, сеньйоре. То в центрі й вода у кранах, і каналізація. А в нас, хвала діві Марії, хоч електрика є. Он там,

— старий показував у бік гір, — там і того бог не дав. Моя баба з балки воду в глечику на голові носить… Ох-ох, сеньйоре, вже спека починається. А що то вдень буде…

Поснідавши півдюжиною бананів, куплених у перекупки, Сергій помалу поплентався до центру. Десь поблизу годинник пробив вісім. До дванадцятої ще цілих чотири… Дванадцята! Від цієї години його життя піде іншим курсом. Нова ера в біографії Сергія Ряжанки, Левко дає гроші, він іде в радянське посольство й… Од такої думки аж морозом поза спиною продерло. Ух!.. Але візьми себе в руки, Сергію! Не радій завчасно. До зустрічі з Левком ще рівно чотири години. Левко… Єдиний Сергіїв друг у цілому світі. Як швидко він зрозумів його… Ще чотири години і…

Сходив у берег. Океан був молочно-блакитний.

— Десь там… — промовив уголос, втупившись у видноколо, й злякано озирнувся Сергій: чи не почув хто, як він сам із собою розмовляє. Але поблизу — нікого.

Ген ліворуч, на довгому пляжі, чорніли засмаглі тіла. У цей час купаються обранці: вода з ночі приємно прохолодна, сонце не таке скажене, ультрафіолетові промені… Під обід золотава смуга піску пустіє, а потім, "у другу зміну", сюди приходять ті, хто вранці поспішає на заробітки. А ще пізніше, вже по заході сонця, коли небесний сівач рясно посіє на небі зорі, пляж дає притулок волоцюгам: тим, що не мають власного даху над головою… І він, Сергій Ряжанка, не раз грівся в теплому піску, поневіряючись по містах Південної Америки… Було й таке. А тепер…

Очі його немов припнуло до обрію. Що чекає за цією магічною лінією сіромаху-емігранта, безпритульного заблуку? Можливо, щось лихе? Може, потім тричі пошкодує за цей легковажний крок?

Але думати про лихе не хотілось. Змучену душу тягло туди, за небокрай. Дніпро… Дитячі спогади малювали його мало не таким, як ось цей океан: широким і манливим. Хіба він пам'ятає? Ні, таки трошки… Біля крутого берега довгий чорний човен. Над човном дід Никін. Щось струже, певно, весло, і раз по раз зиркає на Сергійка. Такі лагідні очі в діда. Потім з Дніпра виходить дівчинка. Вона кульгає й плаче. Сергій упізнає її. Це сусідська Оксанка. Чого плаче? Впала у воду й замочила спідничку. На лівій нозі — з пальця кров. Урізалася об черепашку? Та це байдуже, а спідничка — мати лаятимуться…

— Не плач!

— Ви до мене, сеньйоре?.. Чи не допомогли б піднятися на східці? Я звихнула ногу…

Сергій схаменувся. Перед ним таки стояла дівчина — справжня красуня, й усміхалась. Очі блакитні, ясні, мов океан, тонкі брівки ворушилися змійками, а на голові грала золотом проти сонця корона з пухнастої коси. На ледь засмаглому личку застигла вичікувальна усмішка.

— Так, сеньйорито! Я зараз…

Ряжанка підбіг до дівчини, обережно схопив її під руку. Вона зробила кілька кроків і стала.

— Ой, болить… Я, мабуть, посиджу трохи на східцях… якщо сеньйор не дуже гребує моєю компанією…

— Що ви, що ви, сеньйорито… — пробурмотів Сергій, не спроможний здолати враження від того видіння, що фантастично перетворилось на дійсність. Господи, до чого ж вона схожа на Оксанку!.. Тільки та ще була дитина, а ця…

Він упіймав себе на тому, що уважно розглядає її правильний профіль і стрункі обриси засмаглого тіла. Сором гарячою хвилею залляв йому обличчя.

— Сеньйор випадково не поет?

Сергій ще дужче зашарівся.

— Чого вам так здалося? — не зовсім увічливо буркнув Ряжанка.

— Ну, не божевільний же?

— От тобі й маєш, — розгубився й заблимав очима Сергій. — З чого це ви, сеньйорито?..

— З того, що п'ять хвилин тому сеньйор розмовляв сам із собою. А так роблять лише поети та божевільні! — Дзвіночком залилась дівчина. — Ну, сеньйоре, не ображайтесь на мене, я пожартувала. Я навмисне не згадала закоханих. А ви, очевидно, і є закоханий. Вгадала? — Й дзвіночок знову затріпотів, грайливо, безтурботно.

Ряжанка переступав з ноги на ногу, не знаючи, що відповісти. Почував себе незручно з цією красунею в дорогому купальнику. А вона помічала це й продовжувала грати.

— Якщо сеньйор не гребує мною, я дозволяю йому сісти поряд.

Сергій підкорився, обережно примостившись на кам’яній сходинці. Потім йому здалося, що сидить непристойно близько під цього напівреального створіння, й непомітно відсунувся, поклавши руки на коліна. І раптом із жахом помітив, які вони великі й зашкарублі, з куцими, не геть-то чистими нігтями — й мерщій сховав їх за спину.

…Схаменувся лише тоді, коли крізь гуркіт трамваїв та гомін вулиці долинули удари годинника. Дванадцять! Спізнився…

Він нашвидку вибачився перед дівчиною, що не може провести її до таксі, й чимдуж дременув угору. Довго шукав телефону, а коли нарешті знайшов будку, той самий далекий годинник сповістив, що минуло ще півгодини.

— Алло! Мені потрібен Горбатюк!

З трубки пролунав мелодійний жіночий голос:

— Сеньйора Леона немає. В нас сієста зараз.

— А, ч-чорт! — Сергій вилаявся вголос.

Але нічого не вдієш. Сам винен. Залицяльник!..

Сієста — обідня перерва, й триває вона у тропіках кілька годин, аж поки сонце не нахилиться до вечірнього пруга й не стане трохи прохолодніше.

Ряжанка навмання подався вздовж розкішних вітрин. Майже біля центральної площі його увагу привернула вивісочка: "Даю довідки про все, що вас цікавить у нашому місті". Сергій витяг з кишені зібганий банкнот і просунув у вийняту шибочку.

— Прошу вас, мені потрібна адреса…

— До ваших послуг, сеньйоре. Моя фірма забезпечує клієнтів будь-якою довідкою!

Й рука з напівмороку взяла банкнот.

— Яку б ви адресу хотіли мати?

— Рад… радянського посольства! — випалив Сергій. Рука за вікном на мить застигла, але банкнот стисла ще конвульсивніше.

— На жаль, не можу вам дати… здачі.

— Не треба здачі! — зозла крикнув Сергій людині-невидимці.

Посольство виявилося зовсім поряд. Сергій кілька разів пройшов повз кам’яну огорожу, за якою блищали пришторені вікна. Двічі за шторою хтось промайнув, але знадвору не видно було навіть хто то: чоловік чи жінка.

Ряжанка перейшов на той бік вулиці лише тоді, коли вартовий поліціянт звернув на нього увагу.

Хто то, цікаво, був за ширмою? І як він зустріне сьогодні його, Сергія? Чи знайдеться в нього добре слово для бідолахи емігранта, чи, може, покличе отого вартового, щоб витурив за браму? Взяти б і зайти оце… Тільки ні, треба вже почекати. Ось Левко позичить грошей, обіцяв же вчора ввечері, тоді й…

Десь близько третьої Сергій знову подзвонив.

— Сеньйора Леона ще немає.

Через годину — те саме.

О п'ятій секретарка запитала:

— Як ваше прізвище, сеньйоре?

І, почувши, відповіла:

— Сеньйор Леон щойно був і терміново поїхав кудись у справах… Куди? Не сказав.

Так щогодини набирав Сергій уже завчений напам'ять номер і щоразу стереотипно звучало: немає, не приїхав, не було ще, ні, не дзвонив. Після дев'ятої телефон перестав відповідати, й Сергій у пригніченому настрої почвалав до свого дешевого готелю. Але що там робити? Спати рано…

Й він знову звернув до океану. Сонце давно зайшло, на обрії переморгувались морзянкою два кораблі. З суходолу дув легенький вітерець. "Туди, на захід", — подумав Ряжанка й мало не вкляк від несподіванки.

На тому самому місці, що й удень, сиділа дівчина із золотавою короною коси. Сергій міг би заприсягтися, що вона сидить тут від самого ранку, коли б на ній не темна сукня, а поряд, замість пляжної торбинки, — кокетлива сумочка.

— Сеньйор здивований?

— Як ваша нога? — ніяково запитав Сергій, щоб не мовчати.

— Спасибі. Завдяки вашій допомозі… — лукаво засміялась вона.

— Пробачте. Але я інакше не міг зробити. Вершилась… доля мого життя, — хтозна-навіщо вибачався Сергій.

— Отак? Тоді я вам пробачаю.

Вона тільки тепер підвелася й подивилась йому у вічі.

— А нога — то дрібниця. Вдома тугенько перетягла бинтом, потримала в холодній воді, й розійшлося.

Дівчина знову засміялась, аж його в жар кинуло.

— Тож нехай лицарське серце сеньйора не крається.

Сергій не зводив з неї очей.

— Ви завжди… така?

Вона звела брівки:

— А саме?

— …колюча.

— На те є причина.

Сергій відчував безглуздість своїх дурних запитань, але якийсь лихий штрикав його попід ребра.

— І з усіма?

Цього разу сміх її задзвенів зовсім кокетко:

— Сеньйор стає дещо агресивним… Чи це не від темряви почали в нього прорізатись пазури?

Якась гемонська сила тягла Сергія до цієї дівчини. Такого він ще не відчував ніколи. Хіба що в дитинстві… до Оксанки. Але то було так давно, що вже й забулося. Зблякло разом із дитячими спогадами. А тут…

Дівчина здавалась йому неземним створінням, породжуючи в душі тремку радість і забобонний страх. Сергієві здавалось — варто доторкнутися до нього шкарубкою рукою — й воно зникне як мара, як місячне видіння.

Дівчина малесенькими черевичками ступила на пісок, і Сергій повільно поплентався за нею. Він підсвідомо відчував, що робить не те: що йому зараз аж ніяк не випадає розмінюватися; що від завтра починається нове в його житті й він мусить не зв'язувати себе ні з чим, що нагадувало б про минуле, яке кінчається сьогодні. Усе це він розумів, але не мав волі прибрати серце до рук.

Довго блукали вони вздовж води твердою мокрою смугою нічного пляжу, а океан тихо нашіптував про щось небачене й нечуте. Вона говорила, Сергій майже не озивався. Про що розмовляли — він навіть не давав собі ради. А коли доводилось відповідати, говорив тихим голосом, бо нічне небо, й оця таємнича безодня океану, й блакитне світло місяця були зовсім поряд, на відстані простягнутої руки, а про таємниці ж ніколи не говорять уголос… Ту мить він був твердо переконаний у цьому.

Згодом вона пішла поруч, і Сергій остерігався торкнутись плечем до її плеча, бо видіння — він це знав — неодмінно зникло б. Він боявся навіть глянути на неї прямо, бо видіння — то відома річ — розсіюється під прямим поглядом. Не думав про забобони й пересуди, йшов, мов сновида, нічого не бачивши й не чувши. Відчував лише якусь приємну млість у серці. Невже це людяна отак сприймає щастя? Але він боявся й думати про нього, бо воно безпритульному заблуцІ було незнайоме…

Потім дівчина сказала, й це здалось йому тяжкою несправедливістю:

— Пізно як, діво Маріє…

Уже втретє пролунав самотній удар годинника десь у місті, й вони повернули назад.

Біля трамвайної зупинки дівчина занепокоїлась. її крок став ширшим, і в темній тиші лунко цокали металеві підборчики. Через деякий час вона зупинилась. Туго клацнула защіпка сумочки.

— Діво Маріє, не знаю тепер, що й буде…

Сергій нічого не второпав. Він подумав лише про те, що на його шляху стрілася дівчина; таке трапляється не кожному смертному, такі дівчата їздять тільки в блискучих американських лімузинах і приступні хіба що обранцям.

Тим часом вона вдруге занишпорила в сумочці.

— Ключі вдома забула…

Сергій подумав, що тут він таки завинив, але оте почуття високості не залишало місця для смутку, і якомога недбаліше заспокоїв її:

— Ото лихо! Подзвоните. Відчинять. Є ж удома хтось!

Певно ж, і покоївки, й льокаї — іншого він не припускав.

— Вам легко казати… Ви не знаєте мого батечка… Діво Маріє, що тепер буде!.. Бідолашний татусь так дбає про моє виховання, а я… Ну, чого ж лицар похнюпився?.. Порадьте що-небудь. Ну!

Від її переполоху Сергієві стало чомусь весело. Його знову, як перше, охопило оте почуття хлоп’ячої задерикуватості, але тепер він просто жартував, не турбуючись, який вигляд мав би збоку.

— Пропоную два варіанти, сеньйорито. Або ж ви йдете й дзвоните самі, або ж ми йдемо й дзвонимо вдвох, і я засвідчую вашому суворому татусеві алібі його доньки в будь-яких аморальних учинках!

У півтемряві було видно, як вона підкопилила губку.

— Жартуєте... А мені не до жартів.

Сергій закусив вудила:

— Ну, то що ж, тоді залишається третій варіант. Як би це сказати — нейтральний, чи що?

— А саме?

— Середнє між першим і другим...

— Точніше не можна?

— Будь ласка: ви ночуєте в мене! — зареготав Сергій, задоволений своїм дотепом.

Дівчина стояла, мовчки колупаючись носачком у тріщині тротуару. А її відповідь була для Сергія громом з ясного неба:

— А що мені залишається робити...

Червоний, мов печений рак, Ряжанка діяв, як уві сні. Машинально дав знайомому вже індіяниновІ-швейцару "на чай", машинально намацав у дверях шпарку й устромив ключ, так само запер двері зсередини.

— У вас одне ліжко?! Чому ж благородний сеньйор не попередив мене? А де ж я спатиму?

— Там, — кивнув Сергій на не зовсім привабливу залізну раму з пролежаним матрацом.

Брівки здивовано полізли вгору.

— А сеньйор?

— Про мене не турбуйтесь…

— Ну, тоді відверніться. Я хочу спати.

Сергій погасив світло, підсунув єдиний стілець до вікна й сів спиною до ліжка.

Від довгої мовчанки аж у вухах дзвеніло.

— Мій бідолашний татусь, очевидно, вважає, що я в приятельки…

Знову мовчанка, ще довша й нестерпніша. Ряжанка навіть боявся дихнути.

— Сеньйорові на стільці буде трохи мулько…

Сергій дослухався, як кров гострими молоточками клепле йому в скронях.

— Якщо сеньйор обіцяє не виявляти агресії, я дозволю йому примоститись на ліжку скраєчку…

Сергій, мов на пружинах, ураз підвівся…

* * *

— Скажи, ти багато мала… таких, як я?

Вона лапнула сумочку, що висіла на бильці ліжка, дістала сигарету, клацнула запальничкою.

— Таких допитливих — жодного…

— А все-таки?

Вона відвернулася до стіни.

— А все-таки — час поспати. Незабаром розвидниться. І взагалі — не перевищуйте свої… повноваження.

Сергієві немов заціпило. Але заснути він не міг. У голові роїлись безпорадні думки. На душі гірко. Ну чого варте його життя? І що воно взагалі таке, оте життя? Злети й падіння? Можливо… Хто його вигадав? Навіщо воно? Який у ньому сенс? І чи є в світі взагалі щасливі люди? Якщо й є — то тільки малі діти. А ледь випнуться з пелюшок — і життя починає їх мордувати… Хіба ж не так було й з ним?

У сім років утратив батька… Був дитячий подив та материні сльози. Як це так? У Ванька батько є, і в Оксанки є, і їхніх батьків ніхто не забирає… Як же без татка жити? Це поки не розумів усього. А коли збагнув, стало ще тяжче. За віщо згубили людину? Він же був такий веселий і лагідний, можливо, кращий за багатьох інших. Хіба такі вороги народу? Куди ж Сталін дивиться? Сталін же повинен знати, що батько — справжній більшовик. А він лише загадково посміхається у чорні вуса…

І в хлоп'ячій душі вмирала любов до тієї холодної людини з портрета. Але чому ж не тільки не зрадів, а й злякався, коли в кінці літа сорок першого року прийшли німці?

Цілком природно було зрадіти. Але не зрадів. Юний мозок намагався виплутатись із густого сплетіння суперечливих і не зовсім ясних думок, мов муха з павутиння. Часом, знесилений, уже схилявся до думки погодитися з тим новим, що настало в житті, але серце не дозволяло. Мати теж нічого не раяла, певно, й вона не могла в усьому розібратися… Ні, Сергійко не радів німцям.

Але чому ж він не зрадів, коли в квітні сорок п'ятого прийшли американці й звільнили Сергія й усіх його товаришів по неволі? Бо американці казали: в Радянському Союзі розстрілюють усіх, хто побував у Німеччині. Навіть тих, кого забрано силою? Так, навіть тих. У найкращому випадку висилають навічно до Сибіру. А що вже говорити, коли ти працював на заводі, де вироблялись міни! Цими мінами фашисти вбивали радянських солдатів. Отже, шляхи назад закрито. Про це тоді всі знали. Правда, траплялись відчайдушні хлопці, які нехтували застереженнями й ішли до радянського майора. Майор займався відправкою репатріантів. Про таких відчайдухів переставали говорити, як уникають згадувати про мерців. Їхню долю визначено. Ніхто з них ще не повертався назад, як не повертаються з того світу, а чутки прослизали різні…

Сергій випручав руки з-під простирадла й схопився за голову. Ці згадки давно вже не турбували його… Поруч рівно дихала дівчина. Оця нещасна в усьому винна. До сьогоднішнього вечора все було ясно й чітко: він повернеться додому. А зараз думка чіплялася за думку. Що чекає його там? Невже сподівається, що таких зустрічатимуть із духовим оркестром? Дурощі… Більшу половину життя блукав світами, а тепер от… Що його тягне туди? Хто в нього там? Батько, мати? Старенька, певно, теж десь уже в землі лежить. Хто ж тоді? Спогади? Вони зблякли. Може, інстинкт?.. Кажуть, людину завжди тягне туди, де її пуп закопано. Незрозуміла брутальність. Чи ж буде людина щаслива, коли ступить на ту землю?

Ряжанка тяжко зітхнув. Самі запитання… Але хто відповість на оце, найголовніше: що таке життя? Ніхто. Біологія в даному випадку нас не

цікавить. Ні мене, ні ось оцю нещасну, що лежить під боком. Хто вона? Я навіть не знаю ймення її. Що її спонукає робити так?.. У неї не питайте. Вона лише може сказати: "На те є причини". А хіба це відповідь? Я, щоб заробити копійку, ковтав сухий пташиний послід на островах Чінча. А вона? Продає душу. Ключі забула. "Бідний татусь..."

Від такого повороту думки Сергієві стало себе несказано шкода. Ото тобі й мрії... Відраза до дівчини хлюпнула в душу й залляла все його єство. Він устав і квапливо вдягся. Далі звідси, далі...

Вікно почало швидко сіріти. Світанок. Ряжанка тихо, злодійкувато повернув ключ. Потім вернувся, намацав кокетливу дамську сумочку, обережно клацнув і поклав до неї кілька зібганих банкнотів: увесь вміст своєї дірявої кишені. Нехай. Сам винен. Ото такі "мрії". Дарма. Грошей сьогодні Горбатюк дасть.

Сергій вийшов і подався до океану, де вночі так нагло обдурило його місячне видіння. Але ні видіння того, ні місяця вже не було. Сходило велике червоне сонце, вістуючи шторм. Ряжанка довго блукав розбудженим містом. До готелю наважився повернутись лише під обід. У кімнаті тихо й неприбрано. Певно, покоївка ще не встигла.

Розділ 3

Три дні тинявся Ряжанка розпеченими вулицями столиці, три дні з настирливістю маятника міряв відстань од готелю до Левонтієвої контори й назад. Спочатку дзвонив, але в трубці щогодини лунало: "Сеньйора Леона немає". А обіцяв же о дванадцятій чекати... Потім гроші скінчились, І довелося ходити пішки.

Біля конторської брами зупинявся, заглядав до швейцара, а той похмуро хитав головою: "Немає". І чого воно хмуриться, городнє пугало? Неначе язик усохне сказати по-людському.

Сергій ходив зумисне найдовшим шляхом. За день робив вісім "рейсів": чотири до обіду, чотири по обіді. Гой-да…

— А він нічого для мене не залишав?

— Ні, сеньйоре, нічого.

Як же так? Обіцяв же…

Від спеки й голоду паморочилася голова. В роті робилось гірко й паскудно. Похитуючись, Ряжанка ставав у затінок і перечікував, доки мине нудота. Потім настирливо продовжував іти далі, аж поки не опинявся перед облупленою вивіскою готелю. Якась сила арканом тягла його всередину, де можна лягти й спочити — в кімнаті все ж прохолодніше, ніж під оцим жахливим сонцем. Але він переборював у собі спокусу, й затерплі ноги несли його назад: бува, саме в цю мить повернеться Горбатюк!

Лише підвечір третього дня Сергієві сказали, що "сеньйор Леон" повернеться за три дні: терміново вилетів у Буенос-Айрес.

Змордований голодом, виснажений нестерпною спекою, Ряжанка поплентався геть. Якого дідька його понесло в Аргентіну, цього "сеньйора"?

На мить Сергій зупинився, мов опарений. Не тікає ж він од нього? Якось дивно-таки поводився Левонтій три дні тому, коли вийшли з кав'ярні. Сергієві здавалося, що той розсердився й заїде йому у вухо, щонайменше. "Чи тебе хто мішком з-за вугла не той?.." А тепер онде тікає. І чого йому втікати? Не заборгував же він Сергієві, щоб уникати його, мов кредитора…

Дурниці. Левко — єдиний, кому можна довіритись у цьому содомі. Справжній друг…

Сергій увесь час ішов навмання, не звертаючи уваги на перехожих. І тільки коли якась бабуся в чорному зупинилася й здивовано роззявила рота, схаменувся. Невже знову розмовляє вголос! Здуріти можна…

Ряжанка додав кроку. Отже, три дні не буде… Так. Якось треба пересидіти ці три дні…

За рогом починалась вуличка, що вела до порту. За час марних подорожей від готелю до контори Сергій устиг ознайомитися з містом і тепер досить добре орієнтувався серед незліченних вітрин, гамірливих тротуарів і безконечних потоків авто. Він завернув за ріг, але змушений був зупинитись. У роті знову стало бридко. Підступила нудота. Довелося спертись на афішну тумбу.

Мимо проходив поліціянт. Ще, чого доброго, подумає, що п'яний. Почне присікатися… Сергій удавав, ніби читає кінорекламу, а коли страж порядку повагом проминув, крок за кроком почовгав туди, звідки долинали утробні гудки пароплавів та голоси докерів. Не треба тільки поспішати, й усе буде гаразд…

Та коли побачив на причалах кілька гуртів людей, що сиділи, по-індіянському підібгавши ноги, зрозумів: поживитись не пощастить. Тут і без нього бажаючих доволі. Індіяни, очевидячки, не квапились. У найближчій групці молодий хлопчина кволо бренькав на гітарі й сумовитим голосом наспівував танго.

Сергій присів під гранітною стіною віддалік, неспроможний далі рухатись. Та й куди поспішати? Якщо на пристані не заробиш, то де ще? Груба, чорна сила більше ніде не потрібна. Не діставати ж з кишені диплом геолога й не носитися з ним, як із писанкою. Дивіться, мовляв, з ким справу маєте! Тільки сміху наробиш. Хіба ж не пробував! Адміністратори здебільша в'їдливо "пробачаються": "В нас поки що не геологорозвідувальна фірма". А в конторах гірничих компаній,

показуючи пальцем через плече, говорили: "Там чекають сто таких, як ви..."

Сонце сховалося за кучмату пальму, й дихати стало трохи легше. Ряжанка незчувся, як і задрімав.

Прокинувся від грубого дотику чийогось черевика:

— Ей ти, човен водити вмієш?

Який човен?.. Перед ним стояв парубійко в картатій сорочці й не дуже чистих білих штанях. Обличчя заросло рідкою рудою борідкою, й вік було визначити дуже важко. На голові крислатіло сомбреро. Він презирливо посміхався й чвиркав крізь зуби майже на самісінькі ноги Сергієві. Ряжанці хотілося встати й заюшити молодикові в пельку, але він похмуро спитав:

— Який човен?

— Ти що, верблюд? Чи тобі позакладало? Моторний човен водити вмієш, питаю?

І він знову чвиркнув.

— Матимеш на пляшку кальвадосу.

Зрештою чи не байдуже, де заробити кілька песо? Тягати лантухи з пароплава не легше. Та й де вони, ті лантухи?

Сергій підвівся і, очевидно, саме вчасно, бо в найближчій групці індіян змовкла гітара. Докерів явно зацікавила барвиста особа бороданя.

— Вмію.

І молодик у сомбреро повів його в той бік причалів, де на воді погойдувалися сотні невеличких баркасів, човнів та яхт. Рудого вітали захопленими вигуками і… добірною російською лайкою. Причому, лаялись буквально всі: і пикатенький підліток, і обидві дівчини в куцих вузеньких спідничатах. Сергій аж остовпів. Невже на… росіян натрапив! На "співвітчизників". Але підозра його розвіялася, щойно він почув чисту іспанську мову й, головне, імена: Педро, Хуаніто, Ізабелла, Дорі.

Кінець кінцем яке це має значення для нього, Сергія Ряжанки. Він тут людина стороння. Аби заробити кілька песо, щоб вистачило дочекатись Горбатюка. А там… Та й ці дурепи, певно, самі не знають, що плещуть. Почули від хлопців і собі…

— Куди їхати?

За всіх відповів рудий:

— Куди хочеш… — Борода його розпливлася, що мало означати посмішку. — Така собі прогулянка невелика, розумієш? Прогулянка із сеньйоритами. — Він трохи помовчав і додав: — Їдь і блимай пильно вперед, щоб, бува, на підводну скелю не напоротись. — Подивився, чи зрозумів його Сергій. — Назад озиратись не обов'язково. — І чвиркнув через борт, неначе поставив крапку. Компанія реагувала притамованим виском.

Мотор і стерно були в носовій частині. Ряжанка залив у бак бензину, перевірив мастило й свічки. Машина завелася з першого разу. Обережно відштовхнувся, дав задній хід, потім розвернувся, й човен поволі набрав швидкість. Над океаном і досі стояла задуха. Сергій опустив скло й підставив пругкому вітрові спітніле чоло. На душі враз полегшало, навіть голод угамувався. Стерно підкорялось найменшому порухові руки. Сонце било просто у вічі, й Сергій задоволено мружився. Чи можна перетнути Великий океан на такій шкаралупині? Мабуть, і місяця не стачить…

На кормі якийсь час лунали смішечки, виск, вигуки вдаваного обурення, плескіт води; Сергій спочатку дослухався, потім забув, захоплений величною панорамою безмежного блакитного простору. Але хвилин за десять озирнувся: чи не надто віддалився од берега. Так можна заїхати й лихому на роги…

Від того, що діялося на тому кінці човна, Сергія всього пересмикнуло. "Свинота!.." Він знову вп'явся пальцями в штурвал, потім рвучко розвернув човен і додав газу. "Свинота!.."

Намагався не чути, не слухати отого паскудства. Пальці від напруження потерпли, потилиця налилась кров'ю, мов свинцем. Він тільки повторював крізь зуби: "Падлюки… падлюки…"

Від скреготу по прибережній ріні та різкого поштовху в човні зчинився лемент. Дівчата заверещали, немов їх різали. Сергій зіскочив на пісок, та не доплигнув і однією ногою шубовснув у воду, потім, не озираючись, широким кроком майнув угору, на набережну. "Свинота…" Але не встиг ступити на першу гранітну сходинку, як глухий удар по голові мало не позбавив його свідомості. Реакція була блискавичною. У випростану праву руку Ряжанка вклав усю свою лють. Сомбреро полетіло на пісок, а рудий таки втримався, і очі йому спалахнули хижим блиском. "Ач, розходився, тварюка… Як же ж, одігнали…" — подумав у якусь мить Сергій, злорадо приміряючись у заслинене клоччя бороди; але зрадницький удар прийшовся саме в пах. "Другий… Забув про другого…" — з жалем устиг подумати Ряжанка й провалився у нуднувату тягучку пітьму…

Отямився в поліційному комісаріаті. Солдатське ліжко, заґратоване вікно… Згодом рипнули двері. Перед ним стояв поліціянт.

— Ви можете встати?

Сергій підвівся, та різкий біль пружиною відкинув його на подушку. З грудей вихопився зойк.

— Гаразд. Поговоримо так.

Він сів за столик біля вікна й витяг з кишені авторучку. Коли Ряжанка назвав своє ім'я та прізвище, поліціянт, що сидів спиною, блиснув на нього окулярами:

— Іммігрант?

— Так…

— Національність?

— Українець…

— Тобто росіянин? Ви повинні заплатити штраф.

. — На мене напали!

— Хто?

Ряжанка не відповів. І справді: хто? Якийсь бородань у сомбреро? Смішно. Бороду носить кожен десятий… І сомбреро теж.

— От бачите? — знову блиснули проти вікна окуляри. — Отже, штраф. За порушення громадського порядку. З вас належить…

Чиновник почав заповнювати квитанцію. Ряжанка байдужо дивився на стелю.

— Немає в мене грошей.

— У такому випадку ми затримаємо вас.

— В'язниця?

Сергій сам здивувався, як спокійно вимовилось це слово.

— На жаль…

Голос урядовця був надто ввічливий. Ряжанка бачив, як поліціянт витяг з кишені сигарети, клацнув запальничкою, й двері за ним сухо грюкнули. Отже, в'язниця. Ще такого відчуття не мав, тепер матиме. Життя. Кумедна штука… Просто-таки паскудна. Але дивно, що він сприймає його, неначе все йде належним чином. Ну й дідько з ними! Повезуть його в заґратованому візку кудись туди, певно, за місто. Посадовлять у камеру разом з якими-небудь негідниками… Ну й лихий з ними. Хіба він кращий за них? Потім прийде час, випустять. Потім…

Від несподіваної думки аж серце похололо. Що ж потім? Піде до Горбатюка, той його зрозуміє, дасть грошей, як і обіцяв… А далі? В посольство? А якщо там дізнаються про цей випадок? "Навіщо нам такі кримінали?" І матимуть рацію… Тоді? Тоді все. Кінець…

Сергій на всю камеру заволав:

— Алло!.. Ей!..

Підвівся, перемагаючи біль, сів, потім спробував звестись на ноги, але коліна тремтіли. Увійшов той самий урядовець.

— Ось… Ось… Хви… линку…

Сергій неслухняними пальцями вивертав підряд усі кишені, нарешті знайшов те, що шукав.

— Ось… телефон.

Урядовець узяв вузенький клаптик Левкової візитки.

— За вас унесуть необхідну суму?

Так! Левко виручить. Левко справжній друг. Він зрозуміє. Тільки він…

Проте поліціянт швидко повернувся.

— Вашого знайомого немає. Буде лише за три дні. — Він замовк, почухав потилицю. — А до того часу я змушений відправити вас у… Я не маю змоги тримати ув'язнених у комісаріаті. Такий закон.

"Ще й виправдовується!" — з досадою подумав Ряжанка. І як він міг забути, що Левонтія немає вдома…

Три дні тяглися мов три місяці. Але ні на третій, ні навіть на п'ятий день його не викликали до канцелярії. За цей час він не промовив до жодного з дев'яти братів по камері й слова. Люмпен, волоцюги, варті лише презирства. Власне, й він сам не далеко втік, але це справи не міняло. Виходить, Горбатюк не прийшов?.. Зрадив? Одмахнувся від нього, як од надокучливої мухи?.. Падлюки всі, всі, всі…

Тільки вранці сьомого дня, коли Сергій утратив рештки надії, наглядач відчинив двері камери й назвав його прізвище. Ряжанка спочатку не повірив своїм вухам, але ж другого такого прізвища тут не може бути!..

Після в'язничного сопуху свіже вранішнє повітря здавалося терпким, наче молоде вино. Приємно паморочилась голова й трохи похитувало. В кишені не було й на трамвай, але Ряжанка не думав про те. Левко десь чекає, а це головне. Можна й пішки, не великий пан, не стільки ходив…

Рівна стрічка бруку вела в той бік, де проступали перші будиночки великого міста. До них із півкілометра, не більше. І Ряжанка йшов і йшов, не озираючись на гнітючу бетонову коробку з ґратами. Прокляття! За цей тиждень в'язниця намагалася вбити у ньому все людське. Сморід дезинсекталю та брудного шаплика й досі переслідував його. Той гидотний дух, кажуть, просичує наскрізь не лише одяг, а й шкіру людини. Й так воно, мабуть, і є. Прокляття!

Ряжанці здавалося, варто озирнутися — й біля в'язничної брами неодмінно виросте зсутулена постать наглядача: "Стривайте, сеньйоре, сталася помилка, вертайтесь до камери..."

Тиждень. Сім днів. Горбатюк досі тричі повернувся. Мерщій, мерщій до нього. Погано тільки, що дорогою люди швендяють. Он та коза в смугастій кофті чогось посміхається. Ніби й не дивиться на нього, а посміхається. Бестія, напевно, здогадується.

На вулицях міста гамірно. Кожен кудись квапиться, на Сергія й уваги ніхто не звертає. Воно й краще. Спокійніше принаймні.

Щоб одвернути увагу від неприємних спогадів, Сергій Ряжанка заходився роздивлятись перехожих. Цікаво, чи смачні сьогодні банани в отієї симпатичної індіянки з кошиком на голові?.. А навіщо банани, коли в кишені вітер віє! Сам себе хочеш обдурити? Таке тобі... А що викрикує он те хлоп'я з пакою газет у руці? Ряжанка чув тільки назву газети: "Аурора", але вуличний гамір заважав розібрати, про що йдеться сьогодні в "Аурорі". Навколо хлопчика товпляться люди, вихоплюють свіжі газети й читають не спиняючись. Якийсь креол у заквацьованому піджаці, схожий на маляра, тицяє газетою у вічі своєму товаришеві, гарячкує. А той тільки скептично відмахується. Коли робітники підійшли ближче, Сергій прислухався.

— І чого вони галасують на всю Америку? Ото сенсація... Та я їх в Аргентіні стільки перебачив, і що? Гуляють собі на волі й вухом не ведуть. Ото диво: військовий злочинець... Он у Буенос-Айресі...

Що саме сталося в Буенос-Айресі, Ряжанка не розчув, бо робітники пішли далі, але йому нестерпно закортіло прочитати, що то за злочинець. Він добре пам'ятав історію з Ейхманом, яка не сходила з газетних шпальт кілька років. А це знову якогось викопали?

Але грошей не було, а підійти й попросити в хлопця газету так — не діло. Ага, он якийсь розчепурений сеньйор зупинив машину купив у хлоп'яти "Аурору", тут же розгорнув її, пробіг очима, потім, зібгавши, байдуже шпурнув геть, і авто рушило.

Сергія аж сіпало підібрати зжужмлену газету. Він став і нерішуче озирнувсь. І праворуч себе уздрів знайоме обличчя. Просто на нього сунув болгарин, з яким познайомився в кав'ярні "Санта-Лючія". Ніс його, як і тоді, кумедно морщився, неначе той збирався чхнути, а за окулярами в'їдливі бісики. Зупинившись, болгарин глузливо посміхнувся й, навіть не привітавшись, поспитав:

— Якщо не помиляюся, сеньйоре, ваше прізвище — Ряжанка?

Це ошелешило Сергія. Вперше за роки перебування в усіх трьох Америках чув, щоб його називали на прізвище. Слово, яке здатен вимовити лише українець. А це щось та означало.

— А ви як знаєте моє прізвище?

— Згадав, як називали себе кельнерові в кав'ярні.

— Й одразу запам'ятали?

Ряжанка полегшено відітхнув: чи не диво?..

— Ні, тоді не запам'ятав, одначе…

Сергій затамував подих. Абаджієв не квапився відповідати.

— …Одначе сьогодні згадав, що десь уже чув таке прізвище. Адже тепер сеньйор дуже популярна особа… — Очі болгарина прискали з-під кошлатих брів колючими іскринами. Та раптом він застиг від подиву. Сергій дивився на нього не блимаючи. Тоді враз крутнувся й дременув кудись, налітаючи на перехожих.

Спантеличений Абаджієв скинув окуляри й заходився їх протирати. Короткозорі очі його здавалися чужими на смаглому обличчі. Він тільки раз у раз повторював: "Брей, да му се не віді!.."[1] В момент схвильованості болгарин завжди переходив на рідну мову.

Ряжанка влетів у контору захеканий і червоний. Секретарка перелякано схопилася й заступила собою двері до Левонтієвого кабінету;

— Сеньйора Леона…

Але не доказала й сахнулась, бо відвідувач якось моторошно дивився крізь неї. Він шарпнув двері. Горбатюк сидів за лискучим столом у протилежному кінці чималого кабінету, заклопотано схилившись над паперами. Потім вийшов з-за столу, але Ряжанка й не глянув на простягнену руку, а сягнув до газет, акуратно складених біля телефону. Він похапцем розгортав одну за одною й кидав на підлогу. Нарешті в "Аурорі" його погляд зупинивсь на претензійному заголовку в кілька рядків: "Розбій на березі океану! Військовий злочинець у серці нашої республіки!"

Текст Сергій проковтнув одним подихом:

"Минулого тижня столична поліція затримала хулігана, який намагався покалічити кількох молодих людей. Під час розслідування з'ясувалася особа напасника. Нею виявився якийсь іммігрант на ім'я Сергій Ряжанка, українського походження, що втік з Радянського Союзу після другої світової війни.

Як стало відомо з добре поінформованих джерел, С. Ряжанку розшукують на батьківщині, щоб виконати смертний вирок, винесений радянським трибуналом за злочин під час війни. Досі він переховувався під різними прізвищами в різних республіках Латинської Америки. Але тепер знахабнів так, що відверто почав нападати на мирних громадян. Гітлерівський недобиток, певно, думав, що знову настав його час.

До речі, батька С. Ряжанки свого часу приречено до розстрілу за тяжкі злочини перед народом. Отже, яблучко від яблуньки..."

Сергій повільно опустивсь у крісло, завбачливо підставлене Горбатюком. Обличчя його взялось плямами, тоді зблідло й закам'яніло, мов гіпс. Очі нерухомо дивились поперед себе.

Мовчанка тяглась надто довго. Пальці в Горбатюка дрібно тремтіли, й він ховав їх за спину. Потім підійшов до столу, дістав розкорковану пляшку коньяку й налив у чарку.

— На, Серього, випий. Я тобі той... Випий, воно й той...

Ряжанка машинально зробив те, що від нього вимагали. Але думка в очах і по тому не прокинулась.

— Я тобі той... Серьога... На мене можеш положицця. Що обіцав — назад слова не той... — Він поліз у бічну кишеню й дістав чималу паку новеньких банкнотів. — На! Ти завсігди був моїм найкращим той... другом.

Сергій узяв гроші, потримав їх і поклав, навіть не глянувши, що то таке.

Потому встав, трохи постояв, далі взяв "Аурору", старанно склав її в кілька сталок, обережно пригладив долонею, засунув у кишеню й повільно попрямував до дверей.

Горбатюк наздогнав його:

— Возьми ж той… гроші!

Ряжанка зупинився, спантеличено блимнув на нього й вийшов з кабінету.

Горбатюк знову засунув банкноти в кишеню, полегшено зітхнув, потім підсів до телефону:

— Альо?.. Так оце був… Ні, грошей не той… Аякже, пережива, бідняга…

Розділ 4

Левонтій Горбатюк сидів у своєму шикарному кабінеті й маленьким ножичком виколупував бруд з-під нігтів. Хоча жалюзі й опущено, а на стелі над химерним восьминогом люстри без угаву крутився здоровенний вентилятор, у приміщенні стояла неймовірна задуха. Наближався час дощів. Звичайних літніх злив, які починаються десь у грудні іі тривають приблизно до кінця травня.

Раніше Левонтій ніколи не затримувався в кабінеті до самого обіду. Його сієста починалася десь об одинадцятій і тривала годин із п ять, поки не пересядеться спекота. Але вже третій день він і обідати не ходив. Щохвилини міг прийти Ряжанка. А що той повернеться — в цьому Горбатюк не мав ані найменшого сумніву. Але доки можна чекати!

Горбатюк з нетерплячки шпурнув ножик на стіл. Доки? Наче в ополонку провалився. Розмореному Левонтієві було ліньки навіть сердитись, але як тут усидиш.

Він устав, обтер спітніле обличчя хусткою й спроквола поплентався до дверей. У приймальні секретарка Муча перестала цюкати на клавішах і заходилася коло свого гриму. Завжди так. Варто йому виглянути, й це симпатичне мавпеня зразу береться за пудреницю або губну помаду. Левонтій сковзнув байдужим поглядом по пишному бюсту, на мить затримав на голих колінцях і позіхнув. Дівчина відкопилила губенята. Чого вона скисла? Ет, кожен має свої клопоти.

— Старий у себе?

Не вдостоївши його поглядом, Муча безбарвним голосом відповіла:

— Сеньйор директор поїхав.

Ач, паскудне, насмисне підкреслює — "сеньйор директор"!

Секретарка повернула ключ у дверях шефового кабінету й увійшла всередину. Крізь щілину Левонтій бачив, як вона перетирає чорнильне приладдя, дмухає на скло, наводить глянець. Чи ба, як старається! Чого це вона так розпирхалась?

Раптом Горбатюка мов щось ушпигнуло. Чи не перекинулось, бува, оце чорняве мавпеня на "старого"? Він мовби вперше глянув на стрункy поставу молодої смуглявки й уже поривався увійти до шефового кабінету, коли рипнули зовнішні двері й на порозі з'явився привид.

Якби Левонтій вірив у потойбічний світ, він, певно, так і сприйняв би оцю мару. Брудний, обшарпаний піджачок, холоші з "китицями", жовтаво-землиста шкіра на худющому обличчі, вилиці повипирали, мов у монгола, скуйовджена, видно, давно не мита чуприна чи то в борошні,

чи у вапні, й на довершення густезна щіть, — справжній дикобраз. Тільки в глибоко запалих червоних очах палав колючий, злий вогонь.

Горбатюк розгубився. Він не знав, чи слід йому першому підійти, чи, може, щось сказати… Таким бачив Ряжанку вперше. Що він ще може утнути? Нарешті спромігшись на незалежний, навіть трохи зверхній тон, проказав:

— Ну, чого одвірки мої… підпираєш?

Здається, тон правильний. Сергій пройшов у прочинені двері Левонтієвого кабінету. Він почав без передмови:

— Ти не забув, що казав мені отоді в кав'ярні?

— Н-ні, не забув, а що?

— І од слова од свого не одступаєш? Горбатюк приготувався до найгіршого.

— Не одступаю…

Ряжанка сів у крісло й схилив голову. Левонтієві нерви почали здавати. Якого він греця тягне? Оце знов по гроші!

— Ти казав…

Левонтієві нервово засмикався лівий вус.

— … що вам потрібний інженер-геолог.

Х-ух… От нечиста сила… Але Горбатюк І взнаки не давав, що його схвилювали ці слова, Та хто раз ошпарився окропом, той І на холодну воду дмухає. На всяк випадок марку треба дотримати.

— А я думав… Ти ж тоді не схотів! Тобі той… приспічило в Совіцький Союз. Думав, тебе там той… А вони, бач, той… смертний вирок тобі…

— Я питаю: те місце ще не зайнято? — зірвався криком Сергій.

"Прийшла коза до воза… Тепер я той… диктую!" Левонтій ураз відчув себе на коні. Проте мова його була неквапливо розважлива. Нехай відчує, хто тут воза тягне, а хто волів поганяє.

— Не знаю… Треба спитать шефа…

Горбатюк усвідомлював, що палицю дещо перегнуто й атмосфера нагнітається, але він не вчорашній. Тим більше, "старий" повернувся: добре чув, як гупнули двері; а "старий" панькатись не любить.

— Ні — так ні…

Сергій підвівся. Саме час.

— Хіба я казав "ні"? Я кажу, треба той… спитать шефа. А ти сядь, не той… Іч, який проханий!

Через кілька хвилин Горбатюк повернувся від "старого", його спітнілий кругловид пашів радістю. Вуса розтяглися до вух.

— Ще не перевелось той… козацтво на Вкраїні! Старий каже, що вже когось хотів той… а тепер той… Ну, чого ж ти не той… не танцюєш? Таке діло треба обмочить, їй-бо треба! Начальник геологорозвідувальної той… експедиції!..

Він заметушився, поліз у шафку по коньяк, поналивав келихи. Сергій вихилив, не дочекавшись, поки господар наллє собі. Але Горбатюк проковтнув таку нетактовність. Йому зараз було не до цього. В голові роїлись важливіші думки.

— Знаєш що, братку! Зараз ми беремо машину старого і їдемо. І знаєш куди? Я тобі видам авансу. Купу грошей. І ми з тобою їдемо в той… у магазини! Приведемо в порядок твій гардіроп, о!

Сергій і не думав заперечувати. Йому було все одно, що з ним роблять. Він байдуже викупався в прохолодній ванні у найближчому готелі, так само байдуже сидів, коли перукар зішкрібав його двотижневу щетину й розчісував кучму, що давно, крім п'яти пальців, нічого не бачила. Але диво дивнеє! Коли в модному магазині його з голови до п’ят одягли в усе нове, байдужість і апатія дали тріщину. Сергієві навіть смішно зробилося: три дні тому мало не кинувсь під потяг, а тепер…

Самовпевнений голос Левонтія чувся десь зовсім поруч, біля самісінького вуха, але слухати його не хотілось. До свідомості доходили тільки окремі слова й уривки.

— Кажу, житимеш поки що в мене. А там той… видно буде…

Чи не однаково, де жити? Йому непогано було й у тому задрипаному готелику, поки хазяїн не витурив за несплату.

— Тепер ти вже не якийсь там голопупенко, а чоловік з тим… з положенієм!..

Машина їхала дуже повільно. Раз у раз утворювалися затори, й водієві доводилось пильнувати, щоб не пом’яли багажник чи радіатор. Але це не дратувало Сергія. Куди поспішати? Й куди взагалі квапляться

люди? Море автомобілів. Содом якийсь… І цей дивак Левко ввесь час торохтить, мов заведений. Що він каже?

— Повезу тебе в ресторан. Старий кликав на той… ну, вечерю. Попоїмо, значить.

Вечеря — то й вечеря.

Тепер Сергія нічим у світі не здивуєш. До всього звик. Жив у Радянському Союзі, вчився в радянській школі. А тоді прийшли німці й повезли його на захід. А ще пізніше — табори для переміщених осіб. Там зібралось багато всіляких покидьків, до яких у нього душа не лежала. Сергієві було бридко дивитись, як оте сміття липне до чиєї завгодно підошви. З Німеччини його повезли аж ось сюди, де жодної близької людини.

Сергій скосував на самовдоволений вид Горбатюка. Хіба що оцей… З ним їхав із самісінького Гамбурга. Голодували разом. Роботи шукали разом. Цей же самий Левко здибав потім якогось благодійника, що на свої кошти утримував студентів-українців. Так вони вдвох опинились в університеті. Сергій поринув у новий світ книжок і лекцій, і навіть якісь мрії з'явились. Але потім зів'яли…

Він не здивувався, коли машина зупинилась біля знайомої брами, й Левонтій поза конторою повів його до свого житла.

— Оце я тут і той… Старий економить. Скупердяга! В одній половині я, а в другій — контора. За сторожа, чи що…

Проте "економність старого" вразила Сергія. Кілька дверей виходило прямо в просторий хол. Меблі — останній крик моди Кращих досі не доводилося бачити. Згадав свою кімнату в готелі. Сміховиння. "Життя — то падіння і злети".

— А це ось твоя хатинка буде. Ну як?

Горбатюк метушився, переставляв крісла, розчиняв вікна. Чого він так старається?

— Давай, братку, за той… новосілля. За нове життя!

"Братку…" Хвиля неприязні відкотилась од серця. Сергій уперше глянув товаришеві у вічі. Кришталевий дзвін келихів здавався чарівною музикою. Сергій випив і налив ще.

— О! Оце по-моєму! Давай на той, як його… на брудершафт!

Але в двері постукали, увійшов той самий швейцар, який не раз одганяв Сергія від контори. Ти ба, як наш Левко тут… Льокай та ще й у лівреї.

— Сеньйор директор просив нагадати, щоб сеньйор не забув про сьогоднішню вечерю, — проказав той, чемно вклонившись і вийшов.

— Тю! — спохопився Горбатюк. — Уже ж пора той!.. Давай, братку, той…

Глянув на годинник.

— Доїдемо.

Вечеря мала відбутись неподалік у ресторані. Коли обоє прийшли, пана директора ще не було. Столики вишикувались просто надворі. Сергій полегшено зітхнув. Принаймні не доведеться пхатись у приміщення. Там зараз дихнути нема чим. Над головами безшумно погойдувалось широченне листя кількох старих пальм. Сергій згадав,

що на вивісці ресторану так і написано: "Дебахо ла собра де лос пальмос" — "У затінку пальм".

В усі боки сновигали кельнери в накрохмалених маніжках, з начищеними до блиску тацями й перекинутими через руку сніжно-білими серветками — обов'язковим атрибутом кельнерської гідності. Горбатюка тут, очевидно, багато хто знав, бо він раз у раз набундючено розкланювався.

— Земляки, — сказав він Сергієві. — Це тут наші завсігди той… збираються.

Сергій неуважно сковзнув поглядом. Земляки повсІдались біля кількох столиків під волохатим рудим стовбуром крайньої пальми. Їх Ряжанка розпізнав по характерних для українців глибоко посаджених очах і м'якій лінії брів. Вони гучно перемовлялися, сміялись або про щось сперечалися.

Підійшов кельнер і сказав Горбатюкові, що на них чекають у приміщенні. Довелось іти всередину. Там було парко, та, коли зайшли за відгороджений ширмою закапелок, обличчя приємно торкнувся свіжий вітерець вентилятора. У затишній кабіні стояли стіл і кілька крісел. В одному мостився якийсь молодик. "Де я його бачив?.. Ну, мабуть же, під пальмами…" У другому сидів сизий, схожий на німця, чоловік із чималим черевцем, але ще міцний. Ряжанка здогадався, що це і є директор гер Мільх.

Горбатюк познайомив їх. Директор, не підводячись, простяг Сергієві руку. Ти ба, добре тисне! Займається спортом, не інакше…

— А це синок наших пана директора, панич Петрусь. Відповідаючи на потиск руки, Сергій пильно дивився хлопцеві в обличчя. Десь він бачив ці очі… Той не витримав довгого погляду й посміхнувся.

— Коли ви думаєте приступати? — перервав напружене мовчання гер Мільх. Він досить пристойно говорив українською мовою, хоч і з відчутним акцентом. Сергій відзначив про себе, що в гера Мільха і в поставі, й у голосі є щось таке, що приваблює. Й раптом відчув якусь незрозумілу прихильність до Мільха.

— Мені нема чого зволікати. Завтра…

— Гараст. Бо мені вже свонили віт хазяїна… Ви ж знаєте, що наш трест в Аргентіні, в Буенос-Айресі?

— Оце тільки чую. Я думав — у Штатах.

— Завтра сідайте вивчати геологічну карту. Правда, вона поганенька, стара. А тоді дасте свої плани. Що нам треба, ви знаєте?

— Знаю. Ур…

Гер Мільх перебив його, скосувавши на сина.

— Гараст, про це в конторі. А що це — секрет, думаю, балакати не будемо. Ми віримо вам. Коли п ні, то взяли п когось іншого.

Левонтій, що досі сидів мовчки, випростався в кріслі й приклав руку до серця:

— За пана Сергія я даю голову той… Ми з ним — як той… два брати…

Мільх пропустив його зауваження повз вуха.

— Де ви мешкатимете?

Відповів знову Левонтій:

— У мене, пане директор...

— Альзо... — Старий щось обмірковував, тихенько тарабанячи пальцями по бильці крісла.

Цю мить Горбатюк схопився й став обличчям до виходу кабіни. За спиною в Сергія сухо зашарудів шовк, ледь чутно повіяло лісовими конваліями.

— Дозвольте вам той... представить: панна Стефанія... Дочка наших пана директора. А це той... пан Ряжанка.

Сергій підвівся — та так і застиг у незручній позі. В білому парчевому платті з великим декольте, у таких самих парчевих черевичках на тонюсінькому підборчику, із золотою копицею модно вимощеної коси на голові, блакитноока й віяста, перед ним стояла та сама дівчина, з якою він стрівся біля океану другодні по приїзді до столиці.

Вона спочатку не впізнала в ньому отого замріяного задрипанця з океанського берега. За ці два тижні Сергій досить-таки змінився: схуд, очі пригасли, та й дорогий костюм, м'які черевики, зачіска... Але це тривало рівно стільки, поки Левонтій Горбатюк устиг відрекомендувати її. Потому сіла, невимушено посміхнулась і глянула на Левонтія. Говорила бездоганною, вишуканою українською мовою:

— Щиро вам удячна, пане Горбатюк, але ви дещо спізнились. Ми з паном... Ряжанкою вже знайомі. Засвідчіть мою правоту оцьому невдасі-лицарю, пане Ряжанко!

Вкрай ошелешений Сергій насилу видушив:

— Т-так...

— Пробачте, пане Ряжанко, я перед вами в боргу. Винна вам гроші...

Сергій здригнувся, не наважуючись звести на неї очі. А вона вже з милою усмішкою пояснювала:

— Пан позичав мені. Коли звихнула ногу, а на таксі не мала. — Й до Сергія: — Чи так, пане Ряжанко?

Сергій мовчав. Він остаточно втратив самовладання. Якби хоч цигарку! Молодший Мільх палить… Ага, он і вона збирається. Сергій зрадів. Дістав з кишені сигарети, запальничку й кілька разів затягся — глибоко, на повні груди. Так… Здається, потроху проходить. Ця дівуля не соромиться рідного батька. Чому ж він тоді повинен червоніти?

І Ряжанка вирішив не церемонитись. Нахабство — то й нахабство. Це йому навіть подобалося: з кіньми — по-конячому, з волами — по-волячому. Трохи гучно, але нехай… Сергій поволі опановував нерви.

— То дрібниці, панно Стефаніє! Хіба справжній кавалер коли-небудь позичає дамі гроші?

Він теж намагався вимовляти слова вишукано. Тоді, на березі океану, навіть не підозрював, що дівчина не креолка. Найбездоганніша іспанська вимова. Що ж русява — то перукарська штука. А виявляється, вона й е українській дасть фори будь-якому українцеві. Просто як учителька десь на Полтавщині або Київщині. Скільки їй? Двадцять? Двадцять два? Не більше. І що в ній німецького? Очі наші. І брови. Хіба що балтійський холодок у зіницях…

Стефанія перехопила його відвертий погляд:

— Петрусю, я так і не спитала, навіщо ти поголив бороду. Вважаєш, так ефектніше?

Й навіть не глянула в бік Сергія. А йому раптом аж дух перехопило: ось де бачив оці водянисті очі! Педро!.. Він і є! Ряжанка ще раз

подивився. Точно! Помилки бути не могло. А душа в молодика, мабуть, шакаляча. Таких стерегтись треба. Коли б не він, не було б ні в'язниці, ні тієї статті в газеті… Була б, мабуть, каторга в іншому місці. Сибір. Як воно завжди виходить? Добро обертається злом, а зло — добром. Від однієї думки про те, що могло статися непоправне, в Сергія по спині побігли мурахи. Що ж, виявляється, цьому слинькові треба ще й дякувати? От така штука… Дарма. Тепер він, Сергій Ряжанка, став розумніший. Тепер його вже не купиш отими дешевенькими вигадками про пуп. Дурниці! Провокація! Вона мало не коштувала йому життя! А воно ще знадобиться. Он німці до урану пнуться…

— А як пан Сергій?

Ряжанка мугикнув щось невиразне. Він не розчув, про що його питали. А йшлося про коньяк "Вулкан Нікарагуа".

— Ви пробачите мені таку фамільярність? Страх не люблю офіціозності. Бр-р-р!

Хіба йому не все одно? Називайте хоч горщиком, аби в піч, не встромляли. Годі з нього. За свій вік поповарився. Нехай інші в печі лазять. А він, хоча й добре бачить, що світ прогнив згори до споду і його слід гарненько перетрусити, все одно не полізе. Нема дурних.

Таке резюме йому сподобалось, і настрій помітно поліпшився. За столом точилась одна з тих "політичних розмов", коли мечів не схрещують і списів не ламають. Кожен переважно зайнятий проблемою свого травлення.

— Тато вважає, що американці себе зжили як сила.

— І правильно кажуть пан директор. Американці нерішучі.

— Ваші факти?

— А що факти? Факти прості. Була в американців той… атомка в сорок п'ятому?

— Ну, припустимо.

— Чого ж не скинули її на Москву, га?

— Однією-двома бомбами Радянський Союз не переможеш.

— Ну нехай. А в п’ятдесятому?

— Не було приводу. Та й Радянський Союз користувався значною популярністю в Європі, Азії.

Тільки двоє: Сергій та Педро не втручались у розмову. Ряжанка взагалі не чув, чи вміє цей телепень говорити. Ні, здається, Стефанія щось запитала в нього, й він відповів — по-іспанському. Панич поводився так, ніби сидіти тут — для нього справжні тортури. Якої б він заспівав, коли б оце встати й з'їздити йому зо два рази по мармизі, як тоді, в порту? Не як помста, а просто заради експерименту…

Розділ 5

Дощі, які почалися того вечора, вже не переставали. О другій по обіді, наче на замовлення бюро прогнозів, чисту голубінь неба раптом запинали хмари, ставало темно, мов удосвіта або перед смерком, здіймався лютий вітрюган і на землю виливались мільйони тонн води. А перед заходом сонця свинцево-синя повстяна ковдра зсовувалася з неба, обрій над океаном займався кривавим багаттям. Тоді в червону вуалетку вбиралися й дерева в парках, і будинки, й навіть люди, що досі ховалися від зливи, здавались прозоро-червоними примарами.

Стефанія Мільх любила ці короткі вечірні хвилини, з нетерпінням чекала приходу дощів, як у Європі чекають на перший сніг. Але вже за

тиждень вони обридали. Найприкрішим було те, що лити починало з обіду. Саме тоді, коли Стефанія прокидалася, сідала перед високим люстром і бралася за гребінку.

І як не прагнула перебудувати розпорядок дня — не щастило. Ремствувала на погану силу волі, кілька днів укладалася раніше спати й на повну пружину заводила маленький золотий будильничок. Та коли він разом зі сходом сонця на всю кімнату заливався нестримним дзвоном, її рука натискала на кнопку.

Стефанія пробувала вдаватись до хитрощів: ставила будильник не на тумбочці біля ліжка, а на туалетному столику в протилежному кінці кімнати. А з того знову нічого не виходило. Згук ніби поглинався товстим килимом та м'якими меблями й не міг довести розслаблені нерви до стану збудження. Стефанія знову долежувала до обіду. Кілька разів загадувала покоївці розбудити її з сонцем — і щоразу напускалась на бідолашну жінку останніми словами. Потім їй ставало соромно за нестриманість, і вона злилась на себе й на всіх. І чого такий дурний характер? Устають же якось люди рано, йдуть на роботу — і нічого.

Дівчина спроквола підвелась, підійшла до люстра. На неї глянуло припухле, невдоволене обличчя. Руса коса спадала хвилями на плечі, майже сягала стегон. Крізь тонкий шовк сорочки ледь прозирали обриси тіла. В пориві якоїсь цікавості звільнила плечі від сорочки, нетерпляче шпурнула її ногою вбік і почала прискіпливо вдивлятись у холодний кришталь. Бездоганна лінія плечей і ніг повернула настрій. Скільки їй можна дати? Двадцять два?

Вона ще раз оглянула себе, наче стороння, критично. Навіть двадцять. Звичайно, одяг старить її. Але чоловіки не дають і двадцяти. Правда, вона знала ціну тим лестощам і нікому не вірила. Власне, у що вірити? Все — суцільна брехня. Кохання немає. У природі воно існує лише як незрозуміле прагнення підтримувати біологічний рід. Та й годі. Навіть тілесний потяг — те ж саме.

Стефанія погладила матово-білу шкіру. Що ж, і вона інколи піддається йому. Але не більше, ніж, скажімо, намаганню вдовольнити спрагу. І не будує на цьому ніяких ілюзій. Іншим теж не дозволяє. Вона любить самостійність. Решта її не обходить. Чоловіки — таке ж нісенітне створіння…

Стефанія повільно розчісувала косу. Потім накинула халат, усунула ноги в пантофлі. Але дивно: на душі неспокійно. Подивилась на годинник. Дванадцята… Може, то від атмосферної електрики? Незабаром почнеться грозовиця… Стефанія довго бовталась у теплій воді, потім без апетиту снідала. Але навіть коли пішла злива, відчуття тривоги й непевності не залишало. Німа покоївка Пріся позирала на дівчину й зітхала. Вона любила Стефанію з відданістю собаки. Коли Пріся з'явилась у їхньому домі, — Стефанія не пам'ятала. Можливо, ще до її народження. Одного разу, вже після смерті матері, батько привіз якусь молоду жінку. Пріся у пекарні похмуро складала свої речі до валізки, певно, збиралася кудись. Тоді п'ятирічна Стефа розревлась на всю хату, вчепилась у Прісину спідницю й не заспокоїлася доти, поки та знову не повикладала все з валізи, а нова "сеньйорита", ображено відкопиливши губу, грюкнула сінешніми дверима. Відтоді батько більше не згадував про заміну служниці.

Після тяжкої хвороби в молодості Пріся втратила мову й тепер чути чула, а сказати нічого не могла. Коли в момент схвилювання вона мимоволі й намагалася щось промовити, з її горлянки вихоплювались уривчаті, нечленоподільні згуки. Схаменувшись, Пріся засоромлено тікала до своєї кімнати.

Покоївка завжди носила в кишені фартуха маленький блокнотик з олівцем і, коли її про щось запитували, писала свої відповіді на продиво гарним почерком. Колись, іще до хвороби, вона вчителювала в якомусь українському селі по той бік Кордільєр. У тому селі й досі жили її родичі, і Пріся раз на рік, на Великдень або різдво їздила в гості. Поверталася весела й жвава, після чого мало не щотижня надсилала листи. Сама ж одержувала рідко: тільки коли хто вмирав або в когось із родичів

народжувалась дитина. Але це нікого не дивувало. Ізольована від життя хворобою, Пріся таким чином виливала свою тугу на папері.

— Де Петрусь?

Покоївка недбало махнула рукою: десь повіявся.

— Батько нічого мені не передавав?

Покрутила заперечно головою.

А надворі лило. Стефанія спроквола підійшла до вікна, розчинила навстіж. І що то за заняття таке — дивитись на бульки в калюжах. Щось цього року дощі їй швидко набридли. Коли вони почались? Так, того вечора. "Того вечора" було сказано вголос.

Стефанія схаменулась. Чому це "того вечора"? З якої речі він "той"? На якій підставі вона його виділяє? Може, на тій, що тоді почалися дощі?.. На якого ж дідька казати: "Дощ почався того вечора"?

Раптом Стефанія зрозуміла все — і спересердя з гуркотом зачинила вікно. Так… Усе набрало ясноти. Вона зумисне уникала думати про Серг… про Ряжанку… До чого ж таки дивацьке прізвище: Ря-а-жанка. Нагадує щось кисле й невиразне… А ім'я людське. Сергій…

Стефанія нахмурилася. Знову в нетрі заблукала. Ну що ж. Подивімось на речі тверезо…

З чого все почалося? З того, що вона звихнула на пляжі ногу? Чи, може, з того, що її тоді зацікавив отой голодранець із мрійливими очима, й вона "випадково" дочекалась його на березі? Ні, то дурниці. Звичайнісінька маленька пригода, яку б вона забула так, як забувала інші. Коли б не… оті гроші!

Дівчина помітила їх не одразу. Аж біля самісінької домівки, коли розкрила сумочку, щоб розрахуватися з таксистом. Може б, і не звернула на них уваги, але вони були брудні й зібгані; таких вона ніколи не мала. Батько завжди постачав новенькими, щойно з банку. Образа обпекла їй щоки, сперла груди. Виходить, він узяв її за звичайнісіньку… вуличну фльондру.

Вона викинула ті гроші на смітник, це так. У першу-ліпшу урну. Залишилась образа. Невже вона, Стефанія Мільх, — така?..

Стефанія спробувала оцінити ситуацію з позиції чоловіка. От він, романтик, ішов собі дорогою — й раптом доля дарувала йому небагато й немало: вимріяний ідеал. Могло таке статися? Цілком. А "ідеал" той обернувся на звичайнісіньку… Мрія — і дійсність. І він утік від неї. Просто втік, ображений такою підтасовкою…

Увійшла Пріся. В руках у неї аркушик з блокнота. Стефанія відвернулася й невдоволено буркнула:

— Ні…

Тільки про обід і думає. Стефанії зараз не те що їсти — дихати не хочеться. Коли Петрусь одного разу показав їй оту крикливу замітку й розповів про сутичку біля причалів, Стефанія щиро сміялась. Хіба ж не в кумедну-таки халепу встряв її брат! Добре, що його поліція не накрила, красувався б і він тоді в газеті. А батька б ухопив інфаркт. Хоч газетка та й далека від уряду, здається, навіть опозиційна, а все ж таки — удар по авторитетові… Отже, посміялась — та й забула. Вона тоді й гадки не мала, що цей самий "військовий злочинець" і їй завдав болю. І от того вечора…

Стефанія кисло всміхнулася. Хотіла помститись. А поразки зазнала сама. І цим прирекла себе на капітуляцію. Яким презирством палали його очі. А вона злякалась. Ні, не батька, і не брата, й не дивака

Левонтія. Саме презирства в його очах. Здавалося, Сергій здатний піднятись і ляснути її по обличчі отим страшним словом: "Повія!" Вона б не витримала. І знову не через те, що там сиділи батько та інші…

Того вечора існувало тільки двоє. І все, що говорилося з іншими, теж нікого не стосувалось. Там ішла велика розмова тет-а-тег. Без слів. Слова не завжди зрозумілі. Все — між словами. Й вона тоді визнала себе переможеною, хоч інші нічого не второпали.

Стефанія зітхнула. Ну що ж, нехай і так. Вона ненавидить його не менше.

Остання думка на мить обрадувала Стефанію. Але в наступну хвилю знову згадалося кляте слово. Вже її власне — "той вечір". І горло стисла спазма. Від злості хотілось плакати, вити. Невже вона така сама жінка, як усі… оті? Чого ж варта була її концепція, якою досі так пишалася? За тією концепцією Стефанія почувала себе мов за кам'яним муром. А мур несподівано тріснув…

Стефанія не пам'ятає, щоби плакала. Принаймні в дорослому віці. А тут нестерпно хотілося виплакатись. Швидко встала й вийшла в хол. Потім почовгала в другу кімнату, знову опинилась у холі. Щось треба робити… щось робити, щоб одвернути себе…

Погляд її впав на акваріум з химерними рибами. Хутко подалась на кухню, надибала в шафі якусь крупу, повернулася до холу й заходилася сипати зернята в акваріум. Рибки заворушились, але їсти відмовилися. Пекучий клубок у горлі поступово танув. Здається, минає… Стефанія полегшено відітхнула.

А за спиною у прочинених дверях стояла Пріся. Вона була здивована. До акваріума Стефанія зроду не підходила. Покоївка заклопотано похитала головою й зачинила двері. За хвилину-другу принесла й поставила на ріжок акваріума маленьку скляну баночку, накриту

запискою: "Просом я годую голубів. Рибки його не їдять. Дай їм ось черв‘ячків".

Повернувся додому Петрусь, а з ним удерлася ціла ватага хлопців і дівчат — мокрі, задрипані. Хлопці здебільша з бородами, довгими, давно не стриженими кучмами. Сукні на дівчатах пооблипали, а зачіски перетворились на мотуззя. Компанія зумисне підроблялась під орду. Власне, цей добре знайомий гурт Стефанія про себе інакше й не називала...

— С-сеньйорито! — насмішкувато продекламував брат. — Ваші раби раді прислужитись вам!

Петрусь був напідпитку й говорив іспанською мовою, як І решта. Гості порозсідалися хто в кріслах, хто на канапах, з гамором і виском. Пикатенький Хуаніто підсунувся до каміна погрітись, потім скинув шорти й почепив їх сушитись на решітку. Гримнув загальний регіт. Ізабеллу, яка, щулячись, теж підійшла до вогню, негайно оточили й запропонували наслідувати приклад Хуаніто. А коли вона відмовилась, її силопихом роздягли й почепили платтячко поряд із хлопцевими штаньми.

Гамір трохи розважив Стефанію, й вона з поблажливою посмішкою дивилась на метушню в кімнаті.

У цій "золотій орді" були й свої таланти: актори, музики, художники, поети, навіть критики. Педро — визнаний маляр. Той самий Петрусь, який у школі з малювання більше трійки ніколи не мав, та й то лише з поваги до "сеньйора директора" — батька.

Стефанія всміхнулась. Он він сидить і зосереджено гризе нігті. Образ мислення в нього досить оригінальний. Кілька чорних ліній переплелись вужами. Посередині зелена ложка, а праворуч у нижньому ріжку щось схоже на людське око.

— Цікаво знати, Петрусю, як називатиметься твоя картина?

Стефанія завжди говорила з ними українською мовою. Педро накреслив у лівому верхньому кутку зелену чарку й мовчки підписав: "Біологія філософії".

— О! Мого братика вже хвилюють і такі проблеми? А я думала, він тільки виразник світового суму.

— Геніально! — вигукнула маленька Дорі й з виляском чмокнула Педро в маківку. Потім витягла з його рота сигарету й двічі затяглась. — Випити хочеться...

До Стефанії підійшов довгань Альберто.

— Скажи отим пришелепуватим, нехай трохи відхекаються! Я хочу читати нові вірші.

Вгамувати пару, яка під магнітофон одчайдушно витанцьовувала ультрамодне танго, виявилось не так легко. Перш ніж розпочати декламацію, Альберто суворо попередив:

— Цей вірш треба слухати з допомогою спеціального пристрою, який я власноручно сконструював. Але оскільки його ще не запущено в серійне виробництво, обійдемось для першого разу наявними засобами. Очі заплющуйте обоє, а вуха затуляйте долонями по черзі. Ось так.

Пролунав нетерплячий голос:

— Каррамба, Альбертіно! Не тягни, бо мені...

Коли Альберто закінчив і театральним помахом руки скуйовдив свою бороду, Хуаніто знову ввімкнув магнітофон.

— Слухай, ти! — Альберто спалахнув. — Свине смалена! З такими жартами моя бабуся на той світ помандрувала!

Визрівала сварка. Стефанія вступила в права "арбітра".

— Хлоп'ятка! Наша маленька Дорі висловила бажання чогось випити. Можливо, ще в кого пересохла горлянка?

Пропозиція, очевидно, всім припала до душі, бо зчинився такий лемент, що аж Пріся зазирнула — й тут же із серцем грюкнула дверима. Вона ненавиділа "золоту орду" й терпіла її тільки тому, що там була Стефа.

Тим часом пикатенький Хуаніто знайшов на магнітофонній стрічці необхідне місце й увімкнув на повну потужність:

Цар океанів Посейдон

Дудлив три дні

й три ночі ром.

Прочумався на другий день —

Сухий, немов торішній пень!

Тут Посейдон страшенно розлютився

І в бочці рому.

в бочці рому утопився.

Знайомий приспів підхопили всією ордою:

Про це почули

Тверезниці акули.

І хором заспівали: "Цар океанів Посейдон..."

Пісня починалася знову й не мала кінця. її з невеликими перервами горлали доти, поки вистачило принесеного непривітною Прісею рому.

За вікном, як і раніше, періщив дощ. А Стефанія думала про те, що ці кумедні хлоп'ята з їхніми дикунськими теревенями чомусь уже не розважають її, як раніше. Посмішка поблажливості більше не торкалась її обличчя. Це чи не вперше...

"Орда" зникла так само несподівано, як і з'явилась, а Стефанія блукала з кімнати в кімнату. Телефонував сеньйор Армандо. Всі знайомі в один голос твердили, що молодий спадкоємець риболовної фірми — стрункий брюнет із тоненькою смужечкою вусів — для неї блискуча пара. Але Стефанія відповіла йому, що погано себе почуває. Потім ще трохи покружляла біля телефону. Нарешті набрала номер:

— Пан Горбатюк?.. Вечір добрий! Сьогодні в мене чудовий настрій Чи не склали б ви мені компанію?.. Так, так, у якій-небудь кав’яреньці після дощу буде гарно... Так, зараз... Що? Який С... Сергій? А, пан Ряжанка! Я про нього й забула вже. Ну що ж, не заперечую...

Стефанія почала швидко вбиратися. Зачіска здалась їй не такою. Розпустила косу й заходилася мостити її заново. Потім довго добирала кліпси й черевички.

Нарешті під вікнами вискнули гальма батькової машини. В Стефанії зайшлося серце. За дверима пролунали кроки, хтось постукав у двері.

Стефанія поспішала начепи їй на себе маску цілковитої байдужості, але не встигла. Серце калатало, на щоках пломенів зрадливий рум'янець, і це злило її.

— Прошу!..

На порозі з'явився розфранчений Горбатюк. Вуса розпливлись аж до вух, оченята сяяли масним блиском. У Стефанії похололо під ложечкою.

— А пан... Ряжанка що... залишивсь у машині?

Але й остання надія випарувалась. Радісно всміхаючись. Горбатюк відповів:

— Та ні! Він каже той... роботи багато. Не схотів їхати.

Левонтій жадібно обмацував дівчину очима. їй стало бридко. Що цьому телепневі тут потрібно?

Горбатюк з незалежним виглядом підійшов ближче.

— Ну так що? Поїхали?

— Ви, пане Горбатюк, мабуть, поки що подивіться свіжі журнали, а я зараз... Усе одно ще не перестав дощ.

І Стефанія пішла в свою кімнату. Левонтієві не залишалось нічого іншого, як перегортати картинки. Здобич абсолютно незрозумілим чином вислизала в нього з-під самого носа. Й так уже котрий рік... То поманить, то накриє мокрим рядном. А він сьогодні вже сподівався...

Коли ж остаточно смеркло, увійшла мовчазна, мов примара, Пріся й поклала перед Горбатюком аркушик паперу: "Панна захворіла й лягла спати".

А Стефанія ще довго дивилась у розчинене вікно, туди, де зникло сонце. Холодним перламутром спалахнули зорі. Природа відпочивала після перенапруження. Ні, хай би вже краще лило…

* * *

Сергій Ряжанка поспішав. Роботи виявилося більше, ніж він думав, і доводилося працювати з ранку до ночі. Вставав разом із сонцем і, навіть не попоївши, йшов у ще безлюдну контору. Десь ополудні бігав у харчевню перехопити чого-небудь і знову засідав. А години о десятій, коли шлунок починав про себе нагадувати, з жалем кидав роботу й добру годину просиджував у кав'ярні.

Відколи почалися дощі, він нікуди не ходив. Маршрут було спрощено до мінімуму: квартира — контора — харчевня — кав'ярня — квартира. Лише інколи доводилося ходити в книжкові магазини по необхідну довідкову літературу. Більша половина того, чим топтав собі голову в університеті, вивітрилась, і доводилося заповнювати в пам’яті "білі плями". Начальникові нової геологорозвідувальної експедиції директор Мільх створив усі умови для праці. До послуг Сергія було кілька геологів, техніків, картографів, спеціалістів із свердлування, колекторів із чималим досвідом. Вони швидко й сумлінно виконували все, що їм доручав начальник. Правда, не мали ніякої уяви про характер майбутніх пошуків. Це, як і раніше, залишалось "суворою комерційною таємницею", приступною лише трьом особам у конторі: Мільхові, Горбатюкові та йому, Ряжанці.

Сергій підвів голову. У двері просувався сам гер директор місцевої фірми аргентінського гірничорудного тресту "Чіарес і К°". Він з перших же днів поставився до нового службовця дуже прихильно. Навіть кілька

разів заходив до Сергієвого кабінету й мовчки сідав у крісло в затіненому кутку. Такого гер директор не допускав навіть із Горбатюком, хоч той і вважався його правою рукою.

Але в присутності директора багато не напрацюєш. Сергій поклав олівець.

— Як ви гадаєте: Америка одступиться у В'єтнамі?

У В'єтнамі? А що там знов? Невже? А він і не знав. Він узагалі зараз не читає газет. Особливо після того…

— Їм Куби мало… Щоб отакий крафт… отаку силу мати — й нічого не зробити!

Мільх трохи помовчав, певно, щось обмірковував.

— Як ви з паном… Горбатюком?

Ряжанка невизначено здвигнув плечима. До чого тут Горбатюк?..

— Погода собача!.. А треба летіти в Буенос-Айрес. Шеф кличе. Мабуть, буде репріменда, ну, чортів дасть… Як ви, швидко?

— Не знаю…

— Учора начальство запитувало про вас…

Мільх не став уточнювати, що відповів. І так зрозуміло. Сергій не дослухався, що той говорить. Просто приємно сидіти з чоловіком, який вважає тебе гідним, щоб поділитися думками. Хоч про політику чути не хотілося. В нього робота. Решта — дурниці. Сергій політикою ситий ось поти. У такому плані він і зрозумів Мільха, коли той сказав:

— Такі, як ви, нам потрібні, — і, по-старечому зіщулившись, вийшов.

Зайшов Горбатюк. Оченята його цупко вчепились у Сергія.

— Попоїсти не той?..

— Ні.

— Прієш?

— Угу.

— А чого це… старий до тебе… той… унадився?

Сергій не відповів.

— Про мене… нічого не той?..

— А ти що, пуп землі? — відпарирував Ряжанка. Йому не хотілося брехати, а що мав на увазі "старий", він не знав.

Горбатюк знітився:

— Та ні, я не той… Так обідать не їдеш?.. Ну як собі той…

І він зачинив двері.

Сергій довго сидів, мов закляклий. Тут точиться якась гра й дуже незрозуміла. І його трохи вплутали. Але він вийде з неї. Якнайшвидше. Ось тільки впорається з підготовкою.

Цікаво, чого так міниться Левко? Боїться, чи що? Як він учора сказав? Ага: "Мене кличе в гості панна Стефанія. Коли хочеш, можу й тебе

той..." Йолоп! Кому потрібні крихти з чужого столу? Тебе кличуть — ти і йди. А чого ми там не бачили?..

Розділ 6

Геологорозвідувальна експедиція вирушила в дорогу після дощів. Ранок стояв чудовий. На темно-блакитному небі не було ані хмаринки. Змучена піврічними зливами, природа ожила. Яскрава зелень укрила випалені луки, обновила дерева.

І на душі в Сергія розгодинилося. Залишав столицю без жалю. Це місто не принесло йому нічого, крім страждань. їхав до нього з відкритим серцем — а воно обдурило його сподівання. Зрадило. Стільки, як переніс тут за кілька місяців, певно, інший не перестраждав за цілий вік.

Полегшено зітхнув. Годі! Минуле позаду. Починається нове життя. Звичайне життя з маленькими радощами. Сергій озирнувся. Але не для того, щоб востаннє глянути на червоне черепичне море дахів. Навіть синє безмежжя Тихого океану не схвилювало. Просто оглянувся на свій караван.

На сотню метрів розтяглась низка лам. Тварини йшли поважно, гордовито піднявши верблюдячі голови. їхні по-овечому вовнисті тулуби пообвішувано вантажами: геологічне знаряддя, намети, харч, навіть розібрана невеличка свердлувальна установка й двигун до неї. Чотири балони з пальним. На десяти ламах їхали бурильники, колектори, маркшейдер, геолог-технік. Погоничі-індіяни понуро йшли поряд. їхні звичаї не дозволяють сідати на ламу. Вона — тварина священна.

Сергій планував, крім оцього джипа, взяти ще й вантажний автомобіль. Але досвідчені люди розрадили. В умовах цілковитого бездоріжжя це для геолога — все одно, що каменюка на ногах у плавця.

А ось лами — зовсім інше. Де не пройде жодна машина, де в розпачі розведе руками людина, де відмовиться йти навіть терплячий віслюк, там пройде лама. Цю тварину приручили індіяни ще задовго до вторгнення на материк іспанських і португальських конквістадорів.

Коли караван наздогнав джип, Сергій сказав шоферові:

— Рушай, мучачо. Подивимось, яка дорога далі.

— Я її, сеньйоре начальник, знаю, як своїх п'ять пальців.

Ряжанка зацікавлено глянув на худе, вилицювате, з гачкуватим носом, обличчя водія:

— І далеко ти нею їздив?

— До самого кінця, сеньйоре начальник! — хлопець засміявся. — Усі сто три кілометри!

— А далі?

— Далі дикі гори, а ще далі — пампа.

Пампа? Сергій знав, що це таке. Безмежний степ, де часто на десятки й десятки кілометрів ні озерця, ні струмочка. Певне, щось таке є на півдні України. Тільки це його не обходить…

Дорога вела вгору й угору. Десь там та критична точка, за якою почнеться спуск — перевал. А поки що машина йшла повільно, на другій швидкості, надсадно працював мотор.

На віражах, коли траплялись невеликі тимчасові спуски, або на вузьких ділянках шосе, де, здавалось, машина висить над безоднею

лише на двох колесах, водій увесь прикипав до керма, а його чорні, мов дві п'явки, очі сторожко впивались у сіру в'юнку стрічку асфальту. Коли ж дорога вирівнювалась або повзла далі вгору, одкидався на сидінні й запалював сигарету. Його, очевидно, аж сіпало побалакати з начальником. Сергій помітив. Він і сам не під того, щоб перекинутися слівцем. У столиці йому не часто доводилось робити це.

— Як тебе кличуть, мучачо?

Шофер усміхнувся всім видом.

— Буенавентура, сеньйоре! А коротко — просто Буено. Так мене всі… А ви, сеньйоре начальник, пробачте, грінго?

Образитись? Не варто. Так місцеві жителі називають усіх іноземців.

— Ну, а хоча б…

— Із Штатів?

— Ні.

— А звідки?

— Нащо тобі?..

— Не знаю. Просто так. Добре знати більше про людину, з якою доведеться довго жити. Ми ж з вами надовго, сеньйоре начальник?

— Авжеж.

— А що ми нього разу шукатимемо?

Сергій не відповів. Чи не все одно йому, оцьому хлопчакові? Та, власне, й Сергієві Ряжанці... Він інженер-геолог, це його прямий обов'язок — довбати землю й вишукувати в ній те, що сховано природою від людського ока. Звичайно, люди не варті, щоб заради них страждати, зносити в горах спрагу, дряпатись по скелях, падати у прірви. Але хто відповість на запитання запитань: "Нащо людині дано життя?"

— Ти знаєш, для чого живеш на світі?

Від несподіванки Буенавентура перелякано блимнув на дивного грінго й мало не випустив керма з рук.

— А ви хіба цього не знаєте?

Голос його бринів недовірливо, навіть сердито. Та через півкілометра він уже зажартував:

— Іншим разом, сеньйоре начальник, таке запитуйте на рівній дорозі, добре?

Знову зо два кілометри мовчанки.

— А ти, Буено, знаєш, як домогтись мети?

Той і цього разу відповів те саме:

— А ви хіба ні, сеньйоре начальник?..

Хто зна, може, оцей Буенавентура й справді знає і мету, й засоби, як її досягти. Все може бути.

— А я, мучачо, не знаю...

Та Буенавентура саме вимкнув мотор. З радіатора парувало, мов із самовара. Смерділо мастилом. Водія ж це не бентежило. Адже машину заправлено звичайним бензином і легким мастилом, яке на підйомі швидко нагрівається. Сергій нервував. Йому хотілося од'їхати на якомога більшу відстань. А ось звідси, з цього повороту, ще й досі видно океан, і червоне черепичне озеро на березі. Караван залишився далеко позаду. Ряжанка планував сьогодні добратись до кінця асфальтованої дороги й там зачекати експедицію. А тим часом об їздити околиці, оглянути ґрунти, зорієнтуватись, у якому напрямку найдоцільніше прокласти перші маршрути пошуків. Карта — добре, а око — краще. Сергій думав починати пошуки у східних відрогах Кордільєр, де найвірогідніше натрапити на уранові поклади, але карта твердила протилежне: її автори буцімто використали дані якоїсь експедиції, що нібито колись помітила сліди уранової смоли на крутому березі однієї з приток Амазонки. Сперечатися не хотілось. Доведеться спробувати в долині.

— Не журіться, сеньйоре начальник, — заспокоїв Буено. — До вечора будемо на місці.

Але оптимізм Буено виявився завчасним. На п'ятдесятому кілометрі лопнув лівий задній балон. Доки заміняли запасним, сонце стало просто над головою. Тут, у горах, воно пекло так само безжально, як і внизу, біля океану, але з далеких снігових верхів тягло приємною прохолодою.

Пристойне місце обрали перед заходом сонця на невеличкій галявині біля холодного джерела. Машину поставили під розлоге дерево. Сергій завагався: розпинати намет чи переночувати у джипі? В наметі обом спати не доведеться, небезпечно. Хто зна, якими хижаками повні ці гори. Треба по черзі. У перевантаженій машині теж удвох не влежиш, тісно, хіба що навсидячки. А то вже не відпочинок.

Напнули таки намет. Попоїли, Буенавентура винувато мовчав, але й ні за що не погоджувався спати в першу чергу. Сергієві довелось удатися до влади.

Ніч настала зразу ж по заході сонця. Ряжанку, хоч жив він у цих краях уже давно, таке явище не переставало дивувати. І щоразу неодмінно згадувались далекі й майже забуті вечори "там". Сонце схилиться до обрію, але не поспішає ховатись. Тільки червоніє, довго червоніє й росте вшир. Потім знизу починає поступово танути й ще дужче розбухати. Та коли геть сховається за обрієм, небо на заході ще довго не чахне, мов там догоряє велетенська скирта соломи.

Десь по годині Ряжанчину увагу привернув якийсь клекіт. Мабуть, Буено хропе. Але чому хропіння долинає з протилежного боку, не з намету?

Раптом згук повторився, й цього разу зовсім в іншому місці. Ряжанка інстинктивно намацав рушницю, що лежала поряд. Дослухався. Тиша. Тільки десь далеко-далеко неприємним голосом кричав нічний птах, неначе стогнала людина, якій забракло повітря. Раптом зовсім близько хруснула суха гілка й знявся страшенний лемент. У кущах завовтузилося щось, тоді загарчало й закричало. Було схоже, ніби там зчепились два пси-вовкодави. Та бійка нараз ущухла. Хтось, переможений, утікав у хащі з жалібним скавчанням, а той, що переміг, загрозливо клекотав йому вслід могутньою горлянкою.

Минуло ще з годину. Кілька разів поблизу шурхотіло галуззя: мабуть, щось никало докруж табору, але на певній відстані.

Що за халепа? Вистрілити? Сергій уже мало не бабахнув зопалу навмання, та передумав. Навколо ночівлі явно блукав хижак. Але чому ж він такий чемний?

Решту належного йому часу Ряжанка просидів біля машини, притулившись спиною до колеса. Усе-таки спина прикрита, якщо отій потворі заманеться пожартувати. Потім підійшов до намету й заходився торсати Буенавентуру. Та розбудити шофера виявилось справою нелегкою. Бідолаха так натягався за день, що продовжував спати навіть

тоді, коли Сергієві пощастило не тільки посадовити його, а й звести на ноги. Нарешті сяк-так Буено прокліпався, потер долонями щоки й здивовано оглядівся:

— Пробачте, сеньйоре начальник. Я забув попередити вас. Мене розбудити можна тільки... клаксоном. Такий я вже сплюх...

І сором'язливо зітхнув.

Ряжанка тицьнув йому в руки двостволку й мовчки почалапав до намету. Але заснути зразу не зміг. Ще довго Чулися легкі кроки Буенавентури і його тягучке мугикання. Хлопець, певно, наспівував якоїсь індіянської пісні.

Прокинувся Сергій від почуття неясної тривоги. Мов пружиною викинуло його з намету. Надворі швидко світало. Він тривожно огледівся — де ж Буено? Зиркнув за намет — нема. Біля машини теж не видно!.. Під ложечкою враз похололо. Тільки тепер згадав, що вночі забув попередити його про хижаків, які гризлися в кущах. Невже це...

І раптом нестримно вилаявся. Буено лежав у джипі й мирно хропів, підклавши руку під голову.

Сергій рвонув дверцята, грубо смикнув за ногу. Недавній страх перейшов у шалену лють. Що він собі думає, дурило! Але всі старання були марними. Тоді Сергій згадав і натис на кнопку клаксона. Буено схопився.

— Доброго ранку, сеньйоре начальник. Як спалося?

"Спалося! Ще й посміхається... бестія. Недаремно ж попереджали і Горбатюк, і Мільх бути пильним з тубільцями. Народ підступний. Тут тобі всміхається, тут і ножем спідтишка пирне, при нагоді. Стерво, сховалося в кабіну, а мене залишило..."

Буено привітно всміхнувся:

— Тут уночі пума блукала, то я й заліз у кабіну.

Так і є!.. І до чого ж цинічно сміється!

— Думаю: навіщо сеньйора будити? Він саме заснув добре, а вранці знову в дорогу. Ну, я й…

Н-н-і, з таким фруктом треба бути насторожі. А то дивись…

І раптом Сергієві одлягло. Навіть не зрозумів чому: одлягло, та й годі.

— То ти вважаєш, що то пума…

— Точно, сеньйоре начальник! Я її звички добре знаю. А ви, бува, не розсердилися, що я ліг?..

Ряжанка насмішкувато блимнув на молодого індіянина. Чи воно отак майстерно придурюється, чи в нього й справді десятої клепки бракує? Він нічого не відповів хлопцеві. Той замовк, отетеріло блимаючи на дивака грінго.

— Послухай, мучачо, а що таке пума?

— Пума? Сеньйор начальник не знає, що таке пума? Ну, це щось подібне до великої кішки. Лев південноамериканських джунглів.

— І ти так спокійно спав у машині?! Ще й ноги з кабіни вистромив?..

— О, сеньйоре начальник! Я зараз вам усе розповім. Пума дуже любить людей!

— Ти хотів сказати — людське м'ясо?

— Ні, ні, сеньйоре начальник. Якщо пуму не дратувати й не чіпати її кошеняток, вона дуже добре ставиться до людей. Навіть оберігає їх від хижаків…

Сергій недовірливо глянув на водія. Але потім згадав дивне гарчання вночі й не став заперечувати. Кат його знає, може, й так.

— Ти сам звідкіля родом, мучачо?

— Я? — Буено невизначено махнув рукою кудись на схід: — Звідти, сеньйоре начальник. Здалеку. Наше плем'я дружить із пумами. Уклало з ними, як тепер кажуть, умову.

— Про дружбу і ненапад?

— Сі, сеньйоре. Мисливці приносять пумам перед дощами й після дощів подарунки Двічі на рік. Дичину й намисто.

Буено глянув на Сергія — чи не сміється, й сам усміхнувся.

— Сі, сеньйоре. Ну, ви розумієте, люди трохи наївні. Але й прикраси щось важать. Пума відносить їх своїм дітям у кубло.

— Виходить, мир і дружба?

— Сі, сеньйоре. Як тепер кажуть, мирне співіснування.

Ряжанка раптом нестримно розреготався. Буено дивився на нього широко розплющеними очима. Не знав, як оцінити цей дивацький вибух веселощів. А потім і йому стало кумедно — зареготав.

Та Сергій замовк так само несподівано, як і починав реготати. Одвернувся від Буенавентури, сів на уламку скелі й замислився. Буває ж таке. Він шукав спокою й простоти, а вона, виявляється, не там, де люди називають себе цивілізованими, а серед дикунів.

Розділ 7

Наступного дня примхливий джип йшов на диво слухняно, й Сергій з Буенавентурою опинився високо в горах. Ряжанка вперше в житті підіймався на таку височінь. Різниця була разюча. Якщо вчора асфальтована стрічка звивалась поміж скель, порослих глухою стіною тропічних джунглів, то всього за якихось двадцять чотири години ландшафт змінився до невпізнання. Сергієві здавалось, вони потрапили якщо не в саму Антарктиду, то принаймні кудись у дикі непривітні гори Вогняної Землі. Про те, що екватор поряд, ніщо не нагадувало. Рослинності майже не було. Асфальт давно урвався, і розмита дощами та вивітрена дорога безконечним серпантином дерлась угору й угору. Довкола пустельно й смутно. Мертві бурі скелі скидалися на сиріт, забутих богом. Тільки де-не-не на осоннях сивіла цупка травичка або продирався поміж уламків породи миршавий колючий кущик.

Та найбільше вразило те, що серед рудого скелястого суму вони вгледіли худеньку індіянську дівчинку. Вона, незважаючи на те, що вночі випав сніг, босоніж прибігла на гуркіт мотора до самісінької дороги й нерухомим поглядом великих, трохи скосованих чорних очиць утупилася в газик. Одягнена дівчинка по-індіянському: в грубу полотняну сорочку-сукню, на плечах пончо — квадратний шмат смугастого цупкого сукна з прорізом для голови, а на голові — капелюх, схожий на ті, які в Європі носять чоловіки. Обличчя, руки й ноги в неї брудні й сині.

Ряжанці в теплій кабіні та ще й одягненому в добрячу куртку, підбиту смушком, чомусь ураз стало холодно. А ця ж дівчинка, мабуть, тут і живе…

— Незабаром Куанаку. Село таке...

Ряжанка злякано блимнув на Буенавентуру. Цей індіянин надто здогадливий. З ним треба бути обережнішим. Читає по очах, бестія...

Буено по-своєму оцінив реакцію супутника.

— В кожного своя болячка, сеньйоре начальник. У вас своя, а в них бідаків — своя...

Сергій запалив сигарету. Правду кажучи, йому настогидло мовчати. Але надто він уже балакучий, цей "мучачо". І якийсь... мораліст. На все в нього свої філософські узагальнення.

— А чому ти думаєш, ніби і в мене якась болячка?..

Ряжанка здивувався своєму запитанню. Почалось плоскогір'я. Джип набирав розгону й зухвало плигав на баюрах. За вікном машини промайнуло кілька хиж з необтесаного каміння. З дверей виглядали скуйовджені голови індіянок. Над кошаркою за однією з хатин стриміли нерухомі верблюдячі шиї двох лам. Це, певно, й є той самий Куанаку?..

— Я просто так, сеньйоре начальник. Я охочіше розмовляю про щастя, ніж про лихо.

— А хіба ти бачив на віку щастя?

Їй-право, Сергій не вкладав у це запитання надто великого змісту, а пролунало воно зовсім не так, як би він хотів. Глухий голос неначе урвався. Та Буено, здається, нічого не чув. Обличчя його сяяло:

— Кажуть, людина — дуже складна істота. Я цього не знаю. Мало досвіду. А мені здається, не така вже вона й складна. І щастя можна знайти скрізь… Ну, звичайно, якщо хочеш.

— І ти можеш?

Буено весело засміявся:

— Хочу…

А наступного дня Сергій раптом знову пригадав слова індіянина. Перевал залишився позаду, за кожним поворотом дороги їх стрічала весна. Повітря відчутно потеплішало, кожен кілометр немов наближав подорожніх до тропіків, хоч увесь час їхали на схід.

Ну що ж, нехай це й не можна назвати справжнім щастям, але, сто бісів йому в печінку, все-таки приємно й навіть трохи радісно: отак їдеш — і бачиш, як на твоїх очах зима відступає, дає дорогу весні. Можливо, й правда, людина не така вже й складна і щастя — теж річ приступна. Варто в найтяжчу хвилину життя порівняти себе з безногим калікою — і ти відчуєш щастя… Як це казав Одіссеєві дух Ахілла? "Навіть коли я помирав, мені було набагато краще, ніж тепер, в едемі".

Сергій посміхнувся до своїх думок. Що, оптимістом став? І надовго? Це вже щось нове. Він загадав, як бувало в дитинстві: якщо джип не зіпсується до самого вечора, все буде добре.

Машина знову зачхала, але й це не вивело Сергія з рівноваги. Він охоче допомагав Буенавентурі, й доки водій сушив голову над тим, що це раптом найшло на сеньйора начальника, той мріяв, як би було добре оселитись отут, І в оцих джунглях, поставити собі маленьку хатку з нетесаного каменю, вкрити її пальмовим листям і ні з ким не знатися. А ще — завести дружбу з якоюсь пумою, робити їй двічі на рік подарунки, звичайно, не забувати й намисто.

— А з чого ви його робите, мучачо?

Буено перестав цокати ключем і втупився в Сергія.

— Що саме?

Ряжанку роздратувала трохи глузлива посмішка Буенавентури, й він замовк.

Коли ж пощастило завести мотор і рушили далі, настрій поліпшився. Так, він шукатиме уран. Звісно, для чого. Очевидно, так треба. Вороття немає. І знову ж таки, якщо вибухне війна, тут буде найкраще Він житиме в джунглях, і, природа, оці велетенські секвойї, пальми та ліани захистять його надійніше за будь-яке протиатомне бомбосховище. Не хай бояться ті, що у великих містах.

Цікаво, як би поставилась до такої ідеї… Стефанія?.. Звісно як. Розбещена жінка. Вона без барів та лімузинів не втерпить…

А власне, яке йому діло до того, як хто думає. Годі. Він — сам собі, а решта — самі собі. Нехай кожен крутить в’язи, як кому більше подобається. Тут, зрештою, вільна країна…

Пїдвечір нарешті добрались у долину, де вмовились отаборитися всією експедицією.

Серед широких луків бігла річечка, яка ген далі, мало не до обрію, розливалась великим синім озером. Навпроти мерехтіла прозорою блакиттю висока гора. Вона відбивалась у воді озера, й здавалося, ніби хтось дужий і могутній, граючись, стулив два конуси основами. Над самісіньким верхом, укритим снігом, клубочились білі кошлаті хмарки. Чи то не вулкан? Здається, так. Ну, та бог з ним. Не спаде ж йому на думку саме зараз вибухати!

Місцем для табору обрали невисокий горбик, порослий м’якою соковитою травою. На горбику хизувалося шість струнких пальм. Був і холодок. Пагорб заходив у річку півострівцем, а чагарі починалися кроків за півсотні, великої небезпеки від хижаків не передбачалось. Унизу, обабіч річки, вся просторінь луків гойдалась високою цупкою травою, очеретом. Де-не-де височіли острівці бамбука. Туди заходити одному небезпечно. Звідти долинали різкі й мелодійні, жалібні й загрозливі згуки численного птаства. Цікаво, чи є тут пуми? Що скаже Буено?

— Не знаю, сеньйоре начальник. Сподіватися добре, але вартувати доведеться.

Коли за три дні прибув караван, Буено вже почував себе старожилом табору, радив, де понапинати намети, розташувати кошару для лам, і пригощав погоничів сигаретами. Індіяни ввічливо випалювали їх, але тут же виймали з капшучків сушене листя коки й починали жувати.

Буено знав, що переконувати їх проти коки — марна справа. Він сумно зітхав і відходив геть. А якось розповів Сергієві:

— Кока, сеньйоре начальник, то жахлива річ. Кара божа для індіян. У нас вирощують коку на кожному кроці. Величезні плантації. І що найстрашніше — продають її без обмеження й по твердих цінах. Плантатори, асьєндадо, якось намагалися роздути ціни, але почалися заколоти.

Сергієві доводилось бачити ці плантації на крутосхилах гір. Індіяни — великі майстри поливних плантацій у горах. Будують їх терасами, вимощуючи опорну стінку з каменю. Воду використовують снігову, що завше збігає з верхів. Надивився він і на тих, що вживають листя коки, яке містить у собі міцний наркотик. Особливо поширене зілля серед населення, котре працює на важких роботах, — у рудниках, кар'єрах

тощо. У тих шахтах, наприклад, європейський робітник навряд чи витримав би й місяць. А індіяни змушені підійматись у гори, де шахти часом на кілька тисяч метрів. При розрідженому повітрі, відсутності будь-якої механізації, вентиляції, світла та охорони праці, в умовах хронічного недоїдання, кока — єдиний засіб, який дає шахтареві сили працювати в таких нелюдських умовах. Він, як правило, спускається у вибій на кілька діб. Під час роботи безперервно жує коку. Наркотик тамує в ньому І голод, і спрагу. Зате коли вилізе на поверхню, шахтар ледве знаходить у собі сили доплентатися додому. Кілька наступних днів лише спить і одхекує, намагаючись відновити висотані виснажливою працею та кокою сили. Потім знову підіймається до рудників, щоб кілька днів не вилазити з мокрої задушливої нори. Кока — благо, кока — нещастя. Так поступово нащадки славних інків деградують. Це добре розуміють освічені люди й намагаються вести боротьбу з тією легальною наркоманією, але не так сплоха викорінити звичку, яка стала традицією з діда-прадіда.

Крім коки, ніщо більше не засмучувало життєрадісного водія. Й тільки поява однієї людини раптом уривала його жарти й сміх. То був господарник експедиції Маттео Кольядо, або, якщо казати точніше, Матвій Коляда.

Розкотистий Матвіїв голос бринів на продиво владно, й робітники, та й усі члени експедиції, підкорялись йому беззаперечно. Левонтій Горбатюк рекомендував Матвія як чудового знавця місцевості й хвалив його організаторські здібності.

Мову свою Матвій Коляда пересипав жартами, часом навіть збивався на вульгарність, але це звучало в його вустах якось не образливо. До того ж і вираз обличчя в нього був відвертий, а світлі очі дивилися з-під чорного чуба так лагідно, що годі було запідозрити щось негарне. Сергій зразу, помітив неприхильність Буенавентури до Коляди. Ну що ж, два веселуни в одному гурті завжди недолюблюють один одного. Змагання й ревнощі, так би мовити. Нічого неприродного. Рано чи пізно змиряться. Важкі умови завжди зближують людей.

Та одного разу Сергій мало не вдарив Буенавентуру. Повертався з чергового маршруту ледь живий від утоми. За день пройшов з трьома робітниками кілометрів тридцять по чагарях та непролазній траві. З’ївши нашвидкуруч банку рибних консервів, Сергій збирався вже лягати. Але до намету вліз Буено. Пересвідчившись, що нікого поблизу немає, він упівголоса сказав:

— Будьте обережні, сеньйоре начальник. Стережіться Маттео. Він негарна людина.

— Що ти плещеш, мучачо? — сонним голосом буркнув Сергій.

— Ой, сеньйоре начальник, я серйозно вам кажу. Маттео — небезпечна людина. Він сьогодні копирсавсь у вашому рюкзаці.

Ряжанка звівся на лікті.

— Коли ви пішли вранці з робітниками, а погоничі погнали лам на пашу, я став мити свого джипа. Подався до річки, але потім згадав, що в наметі у вас лежить моя гумова торбина, якою дуже зручно носити воду. Я й повернувся. Маттео перед цим сидів під машиною. А тепер його не було ніде. Заглядаю до намету, а він став навколінця й нишпорить у вашому мішку, сеньйоре начальник. Що б він міг там шукати?..

— Геть звідси! — гаркнув Сергій і був би вдарив шофера, коли б той не відсахнувся.

Буено кулею вискочив надвір, а за хвилину до намету просунулись атлетичні плечі Матвія Коляди.

— Ти ще не спиш, шефе? Сергій не відповів.

— Тут у тебе мій сидір лежить. Мене сьогодні розвезло, як той гречаний вареник, так я забрався до тебе в халабуду. Тут холодок, а наша юрта на самому сонці стоїть.

Він забрав свій мішок і засміявся.

— Циганська подушка, тверда, мов учорашня галушка! Пух, як обух!

До чого ж підлий індіянин! Ти ба, людину з ревнощів обплювати ладен. Виходить, неспроста кажуть, що їх треба стерегтись: лукаві, мов лисиці… Шкода, не хряснув, гада, по мармизі.

Розділ 8

Сергій Ряжанка працював, як віл. Прокидався задовго до сходу сонця й при каганці починав готуватися до чергового маршруту. Віддавав розпорядження колекторам, координував їхні пошуки, радився з техніком-геологом Мігуелем. А з першими променями сонця сам у супроводі двох робітників вирушав у гори.

Старий табір біля великого озера вже давно довелося залишити.

В його околицях не знайшлось нічого такого, що б свідчило про близькість уранової руди. Радіаційний лічильник Гейгера неначе зіпсувався. Сергій кілька разів перевіряв, чи не розбивсь він і справді, але варто було піднести до нього контрольну капсулу з порошком уранового ізотопу, як він оживав.

Марна робота не приносила насолоди. Сергій дедалі ставав мовчазнішим і відлюдькуватішим. Люди бачили цю зміну й уникали залишатися з ним наодинці. За ввесь день не промовляв до своїх двох помічників-індіян і десяти слів. Та й вони не виявляли особливої балакучості. Старий похмурий Хесус час від часу довбав киркою у тому місці, де йому вказував рукою Сергій, а молодий, Хорхе, так само мовчки

тягав за плечима важкий рюкзак, натоптаний пробами скель і мінералів. Були в тому рюкзаку й уламки апатитів, і блискучий сірий галеніт, і червонувата залізна руда, навіть пісок з яскравими маковими зернятками — золотом. А того, що шукала експедиція, — не було.

Увечері Ряжанка повертався незадовго до заходу сонця. Коли смеркало, сідав у наметі біля каганця й систематизував те, що зробили за день усі маршрутні групи. Виходила складна й докладна геологічна карта чималого району, на якій рясно одна до одної тулились умовні позначки недоторканих скарбів цієї злиденної країни. Але гер Мільх вимагав од експедиції не карти, а урану. Ураном же тут і не пахло.

Та не це злило Сергія, Він знав: рано чи пізно уран знайдеться. В цьому переконувала його інженерна логіка. Одного разу несподівано насіпався Ряжанка на Буенавентуру:

— Навіщо ти найнявся сюди на роботу?

Бідолаха був просто спантеличений таким запитанням і не зразу знайшов, що відповісти.

— Сеньйор начальник незадоволенні мною? Але ж тут дороги такі, сеньйоре начальник… Зовсім немає доріг. і машина старенька…

Сергія ще більше розізлила така відповідь.

— Ти знаєш, за чим ми сюди приїхали, питаю?

— Знаю, сеньйоре начальник. Шукати золото й різні метали, сеньйоре начальник.

— Золото, кажеш? Золото?.. Дурника із себе клеїш? Я тебе питаю: навіщо найнявся в експедицію? Ти ж дуже ідейний. Онде знаєш навіть, навіщо живеш на світі! Ідейний?

До намету зайшов Матвій Коляда.

— Як багато грому, моя баба казала, — дощу не буде.

Це він вимовив по-українському. Буено блимнув на нього й задки вийшов надвір.

— Чого ти розходився, шефе? Краще б горілки напився. А то й сам не п'єш і нам не даєш, сакраменто, донерветер!

— А ти що, Матвію, горілку пити найнявся? Коляда зареготав:

— Ну чого ти й на мене? Що я — проштрафився?

— Я питаю в цього індіянина, нащо він найнявся сюди на роботу.

— Ну то й що він тобі?

— А нічого. Може, ти мені скажеш?

— Про цього Буено?

— Ні, про себе.

— А що тобі сказати?

Коляда на мить розгубився й перестав посміхатись. Розмова набувала неприємного відтінку. Навіщо було заходити сюди? От дурний, сам напоровся... Але ж сказати щось треба.

— Слухай, шефе Ми з тобою одного роду-племені, донерветер! Чого ти передо мною приндишся?

— Не викручуйся. Я питаю: ти знав, куди наймався?

— А що мені знати? Як казав один румун-емігрант — нам би цуйки та жінки-буржуйки. А там — хоч вовк пасися. Отак-о!

Він припалив сигарету від каганця й вийшов. Вогник блимнув і погас, але Сергій не встав, щоб засвітити знову. Збудження, яке охопило його щойно, раптом змінилось цілковитою байдужістю. А й справді, чого сікатися до людей із дурними запитаннями? Вони нічого не знають. Або ж прикидаються.

Ряжанка встав і почовгав надвір. Біля вогнища сидів Хесус із рушницею на колінах. Поруч розляглись Хорхе та Буено. Угледівши Сергія, водій підвівся й повільно відійшов геть. Ряжанка підсів до вогню й раптом упритул запитав Хорхе:

— Ти, мучачо, знаєш, що ми тут шукаємо?

— Знаю, сеньйоре. Золото інків.

Скосовані очі Хорхе дивились у полум'я.

— Це тобі Буено сказав?

Хорхе підвів очі.

— Ні, сеньйоре. Я й сам знаю. Тут усі шукають золото інків.

— І ти теж? — Хорхе завагався.

— Ні, сеньйоре.

— Чому?

— Воно зачароване. Його гірські духи заховали глибоко під землею.

— А ти хрещений, мучачо?

— Я? — Хорхе здивовано глипнув очима. — Я католик.

— А в поганських духів віриш?

Хорхе відповів не зразу.

— Хто його знає. Старі люди кажуть...

— То ти не хочеш знайти золото інків?

— Ні, сеньйоре.

— А навіщо ти найнявся сюди на роботу?

— Я хочу заробити грошей і вивчитись на шофера. Хочу стати письменним, як Буено. Вже третій рік ходжу з тими, що скарби шукають.

Сергій повернувся до Хесуса.

— А ти що скажеш?

Старий індіянин дрібно закліпав, підшморгнув довгим горбуватим носом і стенув плечима:

— Ми люди темні, сеньйоре. Хай молодші скажуть.

Розв'язав капшучок, почеплений на шиї, витяг кілька листочків коки, похитав головою, що в капшучку мало залишається, тяжко зітхнув,

поклав на зуби й заходився зосереджено жувати, не звертаючи більше на Сергія жодної уваги.

Ряжанка почовгав до свого намету. Ото так, га? Ніхто нічого не відає, ніхто нічого не хоче знати. Так воно в світі й робиться. Знайдуть хитріші дурніших за себе і їхніми руками роблять брудну справу.

Падлючний усе-таки світ! Якби й справді був бог всесильний, всемогутній, усезнаючий, — він би такого світу не створював. Він би передбачив, куди все повернеться…

Того вечора Сергій дістав пляшку аргентінського рому й висмоктав усю до дна. А вранці, на подив усім, раптом дав команду зніматися й вирушати далі, на плоскогір'я Альтіплано.

Перехід тривав п'ять днів. Проби порід колектори брали на ходу, не зупиняючись для їхньої обробки, а карти складали при каганці. Надвечір шостого дня, як і передбачав Матвій Коляда, підійшли до чималого села. Тут жили українські колоністи. Село так і називалось: Мала Україна.

— Завернемо до земляків, шефе? Може, вареників із сметаною перепаде. Остогидли вже ці консерви. Там і вдовички гарні є. Колись бував…

Коляда лукаво підморгнув.

Лихий його знає. В село — то й у село. Все одно десь треба таборитись.

Матвій завернув караван у видолок, де лежала Мала Україна. А довкола, наскільки око сягало, широчів степ, рівний, мов таця, густо порослий чагарями, травою та велетенськими кактусами. Видно, до цих земель ще не добрався плуг колоністів. Ниви зеленіли ген там, по той бік села, а тут недоторканим лишилося царство шакалів та коршунів.

Однак, незважаючи на близькість екватора, клімат був помірним, наче десь у Центральній Європі. Давали себе відчути дві з половиною тисячі метрів над рівнем моря.

Коли машина вкотилася в село, серце Сергія болісно стислось. Хати, справжні українські, з очеретяними стріхами... Біленькі, підведені, з розмальованими віконницями. І вишні, вишні!..

Сергій похапцем запалив сигарету. Руки тремтіли. На дорозі, в пилюці, хлопчаки в штанцях на одній підтяжці гралися в квача. Назустріч здіймала куряву ряба череда. Буено зупинив джипа під тином, щоб дати худобі пройти. На перелазі з'явився дід у вишиваній плоскінній сорочці.

— Добрий вечір, діду! — всміхнувся до нього Коляда.

— Здоров був, синку, — здивовано відповів дід і підкрутив вуса. — Земляки, еге?

— Земляки, діду.

— А куди путь держите?

— Заночувати хочемо в селі вашому.

— Атож. Так заїжджайте у двір.

— Е, діду, нас багато, не вмістимось. Хата мала.

— То до Панька, до сусіди ще можна. Й до Грицька Тетерука. В нього просторо. Ось я зараз побіжу.

Дід розчинив ворота, щоб уїжджали, а сам почовгикав до сусіди, кинувши вже з вулиці:

— Агов, Марто, а стрічай лишень земляків!

Забравши з череди корову, баба Марта повела прибульців до хати. Крізь маленькі віконця вливалося вже мало світла — щойно почало смеркати, але Сергій розгледів і велику піч, і лаву, і піл, і столик із схрещеними ногами, й два образи на покуті, навіть пожовклий літографічний портрет Тараса Шевченка в саморобних рамцях, запнутих вишиваним рушником.

Дід Митро Гомін цілком виправдав своє прізвище. Він без угаву гомонів, розпитував, розповідав, особливо коли хильнув другу чарку рому, який Сергій поставив на стіл. Зате баба Марта не відзначалась балакучістю. Єдина фраза, яку вона ввесь час повторювала, була:

— Їжте, аби-сте мені здорові.

Й раз у раз досипала з макітри чорних вареників із сиром.

— А що, діду, нема де змолоти білого борошна?

— А нема, синку, нема. Лихо. Млин од нас верстов за триста. Тремо на жорнах.

Коляда розпитував і розпитував, неначе ніколи й не бував у цьому селі, а Сергій мовчав.

— А село ж ваше велике?

— Та хатів зо сто набереться.

— І школа є?

— Де вона взялася? Колись, правда, була. Пріська, покійного Чопа Андрія дочка, вчителювала. А тоді в неї балачку одібрало, так ото вже й нема. Та-а, аби хліб, і без грамоти поїмо.

— А хліб же є?

— Та оце вродило, так є. А то було хоч сядь та й плач. То дощі змили, то вигоріло. А це вродило, так їмо, слава богу.

Дід Гомін охоче розповідав про односельців, про те, хто з них добрий хазяїн, хто невдаха, потім заходився сам розпитувати, що робиться на білому світі, хто з ким воює, чи не піднімає знову голову німець, особливо цікавився вістями з України. Газети в село потрапляють рідко, і ті здебільшого іспанською мовою, а тут по-іспанському мало хто розмовляє, та й то абияк. Сергій не дуже уважно стежив за розмовою. Його аж сіпало поспитати в старого Гомона про те, що мордувало йому душу вже котрий день. Й він таки обізвався:

— Діду, а нащо ви живете на світі?

Старий незворушно посміхнувся, дожовуючи вареник.

— А нащо ж! Сина вигодував? Вигодував. Трьох дочок заміж оддав? Оддав. Та на те й жив. А тепер доживаю своє. Як ото кажуть? На пенції, о!

Дід закотився сміхом, підморгнув і розлив рештки рому в чарки.

— Будьмо!

Підпилому Сергієві було кумедно, що старий по-селянськи мудро й просто відповів йому, й він заходився домагатись від нього якоїсь абстрактної сентенції. Дід Гомін притих і підпер щоку долонею.

— Чого ти од мене хочеш — я не знаю. А якщо хочеш, синку, я зведу тебе з такими людьми, які грамотніші од нас.

Сергій перехопив погляд Коляди й здригнувся. Матвій дивився на нього важкими каламутними очима й крутив у пальцях кульку з чорного хліба. Але це тривало тільки мить. Коли Ряжанка вдруге глянув на товариша, той м'яко щулив світлі очі й усміхався до нього. Що це таке? Чому він так дивився? Що робиться в душі цього Коляди? Що він за людина?

Звідкілясь, наче з-під землі, рипів Гомонів басок. Щось питає?

Сергій глянув на старого.

— Кажу: хочеш — поведу до таких людей?

Та Ряжанці вже було байдуже. Він навіть не запитав, що то за люди. Думав про Матвія. А дід Гомін виліз із-за столу й рушив до дверей:

— Ходімо, поведу, коли хоч. Ти якийсь наче не наш… Чудний якийсь… Ну, коли хоч, то ходім…

Куди він зібрався, цей дідуган? Кудись тягне… А втім, чи не все одно?..

Надворі світив повновидий місяць, і Сергій плентався за старим, бездумно втупившись у білу пляму його вишиванки. Було тихо й тепло, тільки де-не-де бовкали на різні лади собаки. Бовк — і замовк. Бовк — і замовк. Неначе перебалакуються.

Зайшли на чиєсь обійстя. Потім у хату. На столі блимав олійний каганець, біля каганця лежала товста засмальцьована книга, а над книгою схилився дядько років шістдесяти, в окулярах із металевою оправою. Одна дужка окулярів зламалась, і замість неї до вуха тяглась товста сирова нитка.

— Оце до тебе, Даниле, — сказав дід Гомін. — Якийсь він трохи той… мать, той, як його… Так я й привів до тебе. Думаю собі, це по твоїй парахвії: штунда…

Чоловік в окулярах, якого назвали Данилом, раптом заметушився й швидко-швидко забелькотав тоненьким голоском:

— Сідайте, дорогі гості, сідайте, сідайте.

— Та ні, — перебив його дід Гомін. — Я піду. В мене там ще один сидить. А ви вже побалакайте…

Й старий вийшов з хати, гучно й пронизливо кашляючи.

Господар топтався серед хати, виглядав у вікно, поправив ширму, за якою, певно, хтось спав, і ввесь час усміхався.

Сергієві теж раптом стало смішно. Він зрозумів, що потрапив до сектантів — на покуті не було жодного образа, книжка, яку щойно читав господар, виявилась біблією, а на стіні висіло гасло "Азъ єсмь любовь", намальоване слов'янською в'яззю на пожовклій стрічці паперу, обсидженій мухами. Сергій мало не сміявся, дивлячись, як чоловік розгубився й не знає, що йому робити. Гість умисне мовчав, міркуючи, як же вийде із скрутного становища цей божий чоловік.

А "божий чоловік" почав здалеку. Розпитав, чи надовго приїхали, та чого, та з ким. І на кожну лаконічну відповідь Сергія довго й співчутливо зітхав:

— Охо-хо-о… Діла твої, господи…

Розмова явно не клеїлась. І хто зна, доки б вона тяглась манівцями та промацуванням, коли б у двері не вдерся Матвій.

— А-а! Ти тут! А я думаю, куди тебе дід Гомін… Балакаєте, землячки? Драстуйте у вашій хаті.

Він безцеремонно взяв Ряжанку попід руку й потяг надвір. Сергій не пручався. Йому надто обрид оцей "брат". Здається, так називають себе сектанти?

А Коляда дихав йому в вухо ромовим перегаром і кудись настирливо тяг.

— Я колись був в одному кумедному заведенії. Ой кіно! Ч-чуєш, шефе, вмреш, як побачиш. Я того разу ходив… Н-ну, кіно! Ось побачиш…

Матвій потяг Сергія далі, аж на той кінець села.

— От п-побачиш… Кіно! І без грошей!..

Кроків за півсотні Сергій зупинився.

— Куди ти мене ведеш?

— Н-не смикайся, шефе! Слухай мене! Дурнішим не будеш! Кажу ж тобі: кіно! От поб-бачиш!

За селом виднілося три-чотири хати, які стояли трохи осторонь від інших. До них і потяг Сергія Коляда.

— Не забувай: сьогодні с-субота!

Здаля долинали співи. Протяжна пісня з кожним кроком дужчала. Коли Матвій рипнув дверима, співи нараз поголоснішали. В обличчя вдарило потом, ладаном і паленим воском. Сергій опинивсь у великій кімнаті, вщерть повній людей. Були тут і молоді, й досить літні. На прибульців ніхто ке звернув уваги. Всі співали. Ряжанка від несподіванки отетерів. От тобі й маєш! Цей паливода привів його з церкву. Він хотів був повернутись і вискочити надвір, але Матвій ще й досі міцно тримав його під руку. Не битися ж із ним!.. А що ж це за церква така? Свічки, правда, горять, а де ж ікони?

— А-а!..

Цей вигук вихопився з грудей у Сергія мимохіть, але на нього знову ніхто не звернув уваги, тому що пролунали слова молитви: "...А-а-а-амі-і-і-ін-нь!"

Сергій мало не вилаявся. Це стерво Матвій привело його знову до сектантів!

Він потягся назад, та сталось несподіване. Богомольці раптом перестали молитись і заходилися гасити свічки. Приміщення затемнилось, мов погріб. Люди ворушилися, притамовано гомоніли. Ряжанка з Матвієм, які досі стояли позаду, опинились у самісінькому центрі. Сергій спробував силою пробитися до виходу, та в пітьмі втратив орієнтацію й замість дверей грюкнувся головою в стіну. Потім сіпнувсь назад, але об щось спіткнувся і впав на когось. Його боляче штовхнули ногою в пах. Він до нестями злякався І втратив голос. А гомін у кімнаті дедалі дужчав, звідусіль долинали незрозумілі стогони, сопіння. Чиясь невидима рука мацнула Сергія за плече, провела по неголеній щоці, й раптом уже дві цупкі руки стисли його за шию. Сергій знову втратив рівновагу й повалився на того, хто так нагло з ним жартував. Але й по цьому лабети не розчепились, а на губах відчув пристрасний цілунок. То була жінка. її слизькі вуста дихали жаром і шукали відповіді.

Сергій осатанів. Руки й ноги раптом напружились, і він видерся з бридких обіймів, неслухняними пальцями дістав з кишені запальничку й клацнув. Від того, що побачив у мерехтливому світлі, волосся стало дибки. По всій кімнаті, просто на долівці, звивались і корчились пари. Зухвалий вогник запальнички викликав люте багатоголосе гарчання. Сергій пошпурив запальничкою в живу купу й югнув до дверей, стрибаючи просто по ногах, спинах і животах. Услід лунало дике ревіння. Хтось погнався за ним, але відстав. А Ряжанка біг і біг, оглянувсь аж на обійсті в діда Гомона. У вікнах уже не світилося. Тільки люто хрипів собака на цепу. Сергій постояв, згадав, що сюди ж має повернутись і Коляда, переступив через перелаз і поплентався до сусідів, де ночував Буено й стояла машина. Він заліз у джип і скоцюрбився на передньому сидінні.

Думки снувалися повільно й мляво. Це навіть були не думки, а поплутані уривки: "Ач, собаки... Падлюка Коляда!.. Погасили свічки... Ну, я тобі цього не подарую... Невже то "божі люди"?... А руки й досі тремтять... Паскудство! Паскудство!.."

Заснув удосвіта. Прокинувся ж од відчуття, що на нього хтось дивиться, Над ним, відчинивши дверцята джипа, нахилився Матвій Коляда, який посміхався й підморгував. Оддалік стояв Буено й нерозуміюче дивився на свого начальника: чому це раптом спало йому на думку гнутись у джипі, як люди запросили ночувати до себе.

Та ще більше здивувався, коли той з кабіни виліз і з розмаху заїхав Коляді в нижню щелепу. Коляда змахнув руками й розпластався горілиць на траві. Але рвучко схопивсь на рівні й посунув на Сергія. Очі йому палилися кров'ю, губи міцно стулились. Проте, не дійшовши на крок, одвернувся й рівною ходою подавсь на вулицю.

Розділ 9

Хоч як не хотілося Ряжанці залишатись у Малій Українці, а довелося. Одного разу, на другий чи третій день після неприємних пригод у молитовному домі, технік-геолог Мігуель приніс цікаві зразки порід. Такі породи, як правило, супроводять уранову руду. І хоч руда ця могла бути звідси за багато кілометрів, Сергієві хотілося розпочати пошук саме звідси.

Треба було на тому місці, де Мігуель знайшов свої цікаві зразки, пробити кілька шурфів, щоб простежити залягання шарів. Для цього доводилось найняти чоловік із двадцять робітників.

Це входило в обов'язки Матвія, і вже на ранок наступного дня в дорогу зібралися довгого валкою. Йшли бездоріжжям, дикою пампою, тому машину залишили в селі. Крізь зарості цупкої трави, різноманітних колючок та велетенських кактусів продирались, як хто міг. Майже всі йшли пішки. Коней найняли тільки для Сергія та Коляди.

Попереду, вказуючи шлях, дибав технік Мігуель. Поряд із Ряжанкою на баскому жеребці похитувався Микола Чіп, новий хазяїн Сергія, в якого він тепер мешкав із Буенавентурою.

Це був енергійний чолов'яга років під сорок. Здавалось, він ніколи не сидить без діла. Навіть у сідлі, приладнавшись до луки, Микола Чіп сукав із валу мотузку: сталка проста, сталка червона. Односельці жартували:

— Гей, Миколо, впадеш із сідла!

Але видно було, що ставляться вони до нього з шаною. Буено якось розповів Сергієві, що в Чопа, крім добрячої цегляної хати, ще й чимале господарство: пара волів, дві корови, жеребець, вівці, реманент. Він заорав добрий шмат цілини і вважався найсправнішим хазяїном у всій Малій Українці. Ще й наймита часом брав.

Тільки після цього Ряжанка збагнув, де взялися в Чопа така поважність і самовпевненість. Іч, куркулик! Усе йому мало. Навіть на коні без діла не всидить. Мотузку суче…

Сергієві чомусь здалося, що та мотузка рано чи пізно повинна опинитись на шиї в Чопа. Від такого дурного жарту аж самому стало неприємно, й він люто шпигнув коня під боки.

У цей час Микола Чіп зиркнув на Ряжанку, їхні погляди схрестились, і Сергій одвернувся.

Ото ще чого не вистачало. Почервонів, як панночка. Неначе цей хазяйчик упіймав його на своїй груші.

Микола Чіп дивився, як Сергій совається на кобилячому хребті, а ледача шкапа ще й спотикається.

— Ади, пане, гуцає? Не я-м казав, аби-сте яку опанчу підстелили?

Щось гомонить. Ніби й по-українському, а зразу й не второпаєш. Ряжанка вдавав глухого. А що? Правдоподібно. Кобила спотикається, цокає по камінні — й не чути.

Їхати доводилося дуже обережно. Необачний дотик до кактуса — й довгі, мов жала, та їдучі, незгірше від жал, шпильки впивались у литки й коліна й роздирали шкіру до крові. Поколоті місця починали пекти й пухнути. Недаремно, виявляється, ковбої, сідаючи на коня, начіплюють до пояса два фартухи з цупкої волячої шкіри. Виходить, не все те — безглуздя, що на перший погляд здається кумедним?

Місце, куди квапив людей Ряжанка, виявилось кілометрів за двадцять од села. А приблизно ще на стільки плоскогір'я кінчалось і починалися перші відроги високого хребта Сьєрра-Муерта. Мертва гора. Досить дивна назва. А втім, у цій країні багато такого, що європейцеві

спочатку здається дивним. Та згодом він звикає до всього. За кілька років його вже не здивуєш навіть снігом на екваторі або пустелею на березі річки. Та що це! Дрібниці. Є речі суттєвіші…

Хоч сонце вже підібралося досить високо, але промені його не були такими пекучими, як там, у долині чи на узбережжі. Усе-таки два з половиною кілометри над рівнем моря. Клімат майже дніпровський… Тому люди, відпочивши з дороги хвилин тридцять, узялися до роботи. Ряжанка разом з техніком Мігуелем уважно обстежили район, де було знайдено цікавий зразок, і визначили місце для перших шурфів, які мали підказати напрямок і кут залягання породи.

Микола Чіп спочатку попросив виділити йому окрему "яму", та коли збагнув, якою вона буде завбільшки, відгородив собі лопатою частину майбутнього шурфу, скинув сорочку, пов'язав її на голові чалмою й моторно запрацював киркою, раз у раз поглядаючи на спутаного та ще й стриноженого жеребця.

Ґрунт був дуже твердий, і робота посувалась повільно. До самого надвечір'я грабарі не заглибились у землю й на два метри.

Назад усі троє вершників — Сергій, Коляда й Чіп — їхали поряд. Коні йшли повільно, ще дужче спотикаючись, ніж уранці. Люди ледь пленталися від утоми.

Ряжанка кілька разів намагався вийти вперед або трохи відстати, а Коляда щоразу рівнявся з ним. Неначе навмисне. Певно ж, навмисне. Сергій не наважувався дивитись у вічі йому, але Коляда поводився так, ніби між ними нічогісінько не сталось. Ряжанку це виводило з рівноваги. Невже в чоловіка немає самолюбства? Чи відчуває свою провину? А може, затаїв лють? Тут, у дикому царстві кактусів, поквитатися з ворогом — то найлегше. Сергій непомітно скосував на Коляду, але на обличчі в того грала несмілива й винувата усмішка.

"Мабуть, даремно-таки я на нього дмусь", — подумав Сергій і попустив повід. Конячина вдячно помахала головою.

Шурфи довбали з тиждень, потім покинули й заходились колупати в іншому місці. Минув ще тиждень у безрезультатних пошуках. Жила показалась тільки раз — і мов хвостом майнула. Невже знову помилка?

Сергій інколи залишався вдома, приводив до ладу занедбані карти й щоденники. Настрій в усіх підупав. Один тільки Микола Чіп, хазяїн квартири, був, як і раніше, невсидющим і бадьорим. Повернувшись увечері з роботи на шурфах, він довго порався біля худоби, а потім заходив до Сергія й годинами мовчав, дивлячись, як той пише.

Одного разу після вечері завітав старий знайомий: "брат" Даниїл. Він поздоровкався й прослизнув у другу кімнату. Через день чи два з'явився знову. А потім почав навідуватись щовечора.

Сергія пересмикнуло. "Невже ходить за мною назирці?" Одного разу так і бовкнув:

— Чи не по мою душу, бува, пороги оббиваєте?

Брат Даниїл відповів, сумно посміхнувшись:

— Тут моя дочка живе.

Ряжанка розгубився. Але сказане слово — як горобець: вилетить з рукава — шукай вітра в полі. Сергій відчув, що червоніє по самі вуха, й ще дужче нітився. Спробував повернути все на жарт, але й з того нічого путнього не вийшло. Навіть навпаки.

Раптом йому захотілося подрочитися з "братом" Даниїлом. Недовго думавши, він бовкнув, з удаваним сумом похитавши головою:

— Я не вірю в бога.

Така зухвалість аніскільки не здивувала того.

— Ну що ж, усяк живе, як йому совість велить. А ви думали, збираюся вам проповідь читати? — Й знову блідо всміхнувся.

А Сергієві було не до жартів. Цей сектант угадує його думки. Проте таке відкриття, яке раніше завжди виводило Ряжанку з рівноваги, тепер не дуже бентежило. Було трохи сумно — й годі. Зникло те відчуття, яке часом так гнітило його, ніби він стоїть голий серед одягнених.

— Я вам ось що скажу. Коли господь сотворив Адама і Єву, то ходили вони нагі й не стидалися наготи своєї. Бо не було від кого…

Сергій злякано глянув на брата Даниїла. Але той посміхнувся й продовжив далі:

— Це я про "христосиків". Про отих, що на Висілках, що називають себе "дітьми божими"…

А-а, он він про що!.. Сергій полегшено відітхнув.

— У святому писанії сказано: "І бил грєх великий на землі, і нізверже господь бог на глави грішні вогонь і сіру". Отак буде й тепер. Гріх великий на землі розвівся. Це нам так не минеться.

Сергій мляво зауважив:

— Я в ці дурниці не вірю.

Даниїл помітно пожвавився:

— Любий ви мій! Хіба ви думаєте, що ми — діти маленькі? Біблія — це дужа сила! В ній пророчествої Там сказано, що настане кінець світу — і настане. Ось побачите! Армагеддон! Ви чули таке слово?

Сергій стомлено махнув рукою. Але відчував, що таким помахом не одбудеться. Брат узявся за нього міцно.

— Ну, чув… Та що з того?

— Армагеддон уже близько, от що! Людина переплюнула саму себе. Тепер хоче доплюнути до бога. А бог цього не допустить.

— То що, бог знову влаштує Содом і Гоморру?

Даниїл здивувався:

— Нащо? Людина вб'є сама себе.

— Харакірі?

Старий насупився.

— Я не знаю, що то таке, хаки… хари… Нащо? Бомба! Нуклярна бомба! Й ракети, о! Людина сама себе стребить! До ноги! Дотла!.. І розверзеться небо, й протрублять труби єріхонські, І буде страшний суд!..

Ряжанці раптом захотілось ударити цього екзальтованого єлейника. Стало гидко, що опинивсь у одній упряжці з ним… А власне, яка між ними різниця? Аніякої.

Цей божевільний фанатик мріє про термоядерний армагеддон, а він, Сергій Ряжанка, сприяє цьому. Невже його обдурили? Невже воднева

зброя потрібна не йому, не таким самим людям, як він, а "братам" даниїлам? Що ж це робиться на білому світі? Хіба таки люди настільки посліпай, що не бачать, куди йдуть?

— І ви радієте?

Брат Даниїл дивився на нього виряченими очима. В них мерехтіли страх і надія.

— То буде найсправедливіший суд. Да вострепещуть грішники!

Старий устав і загрозливо підніс угору вказівний палець.

Сергій більше не міг витримати.

— Геть!.. Геть звідси!

Брат Даниїл позадкував і перекинув табурета. На гамір убіг господар дому.

— Ади, чи ви ся ту не побили?

Ряжанка тільки тепер згадав, що не в себе вдома. Він кинувся до дверей і притьмом вискочив у двір, де в машині мирно хропів Буено. Сів на приступку й сидів доти, поки "брат" не рипнув дверима й не зник за тином. Потім ліг на купі хмизу.

Двері знову рипнули. Підійшов Чіп.

— П-с-с… А я думав, ви ся побили! Ади, перепудився? Та ви, пане, не дуже теє… Тесть у мене трохи теє… ну… штунда. З нами так нічо, а як тільки нового чоловіка здибає, так до нього й… А так він файний вуйко, нікому ніц.

— Послухайте, Миколо. А ви хочете, щоб війна була?

Сергій навмисне витяг сигарету й клацнув запальничкою, щоб бачити обличчя співбесідника.

— Я? — на обличчі був подив. — А нащо вона мені?

— Щоб Радянську владу знищити.

Голос Миколи Чопа пролунав з недовірою:

— Совіцьку?

Він трохи помовчав.

— А що вона мені злого?..

Сергій затягся сигаретою.

— То ви, може, хочете повернутись туди?

Запала мовчанка.

— Та ні. Що би-м там робив? Я тут народився… То нянько покійні, ще як молоді були, сюди приїхали… А я вже тутечки…

Знову мовчанка.

— Там колгоспи. Всі під одною опанчею сплять.

— То вигадки, Миколо!

— Мо’, й вигадки. Але мені й ту файно. У селі-м перший ґазда. В мене найліпша хата. Бачили-сте таку ще де? — в голосі Чопа бриніла гордість. — І бичків пару маю, і дві корови, й огира. Файний кінь, ге?

Сергій не відповів.

— А ґрунту скільки заорав? Коли б оце нянько живі були та побачили все оте…

Він теж вийняв люльку, набив самосадом і припалив од Сергієвої сигарети.

— В нас — демократія! Хто не лайдак, той і ґазда. От ще трохи, виплачу всі про?центи — і все моє буде, геть усеньке!

— Які… про?центи?

— Ну, тамті… кредити я брав.

— Скільки ж вам лишилось виплачувати?

— Двайцять і п'єть.

Микола Чіп гордовито оглянув своє обійстя.

— Ту я сам собі-м пан. Що хочу, те й роблю. Не те що тамті колгоспники. Моє ґаздівство — моє панство. Так і в газетах писано. Сам читав, купував у місті.

Він ліг поряд на хмизу.

— Ото сплачу все, а тоді…

— Що?

— Поставлю млин.

— Млин? Навіщо?

— Бігме, мірчук братиму. А тоді, мо', й маслобійню… А що хіба?

Сергієві було приємно дратувати цього самовпевненого хазяйчика.

— То все, Миколо, журавель у небі.

Чіп не зразу второпав. Потім заворушився, й клеч під ним затріщав.

— А чо журавель? Я про?центи плачу справно? Ге? Ніби я ще не міцний? Бігме, скосимо збіжжя, виламаємо кукурудзу — то й будуть гроші.

— Може не вродити.

— Слава Йсу, врожай файний має бути. От їдьмо подивітси, яка в мене у видолку пшеничка!

Микола Чіп розповідав ще щось, креслив плани на майбутнє, міркував, скільки виручить цього року за збіжжя, скільки лишиться йому, але Сергій уже не слухав. Очі стулялись, немов повіки хто змастив тягучким клеєм. Та раптом він нашорошив вуха. Що сказав Микола?

— Кажу, люди сміються. Бубонять — от медвідь у тебе квартирант! Отак поколошкав Домну-христоску — з хижі ке виходить. Нахваляласи перестріти й рогачем очі вицюпити. То ви, пане, може, й не знаєте, що то за люди, так най я вам повідаю. То лайдаки. Їх у нас "христосиками" називають. А вони — ніц! Кажуть, ми — божі діти. А тамті божі діти —

їден гріх, най пан біг боронить. Живуть пацями… То штунди такі. І мій тесть — штунда, але не з тамтих. Він якось не так прозиває ся… Забув як. А тамті — збирають ся на Висілках проти неділі й співають пісень. А як усіх переспівають, гасять свічки й теє… Бігме, вже самі знаєте, що далі!..

Микола Чіп голосно зареготав. Потім попихкав люлькою й заходився доказувати.

— А тоді в них знаходяться діти. Аби-сте знали, як вони їх називають! "Божі діти"! Чи таке бачили? Ні, пане, ви-сте такого не бачили!

Ряжанка без особливої цікавості запитав:

— А хіба ж у них родин немає?

— То чо? В кого нема, а в кого є.

Він здогадався, про що питає квартирант.

— А коли знаходитьси своя дитина, вони гудять її й не шанують. То, кажуть, діти гріха. Отакі люди, пане, аби-сте знали. А "божих дітей" люблять і шанують, най си вони їм преч сказять, копиляки. А спитай у Домни, чия в неї дочка росте, так вона й сама не знає. Скаже — темно було, не роздивила-м си.

Микола Чіп знову залився реготом. А Сергій раптом спитав:

— А давно ваше село стоїть?

— Мала Українка? Та вже давненько. Ще як нянько сюди переїхали. Мабуть, літ із шістдесят буде. Казали нянько, тут п'єть хиж стояло: їхня,

дідова Гомонова та ще три. А тоді вже почали з'їжджатися і з Аргентіни, і з Бразілії. Отак і живемо тепер.

— Крім українців, більше нікого тут немає?

— Але де? І поляки є, й чехи, і болгари. Всіх потроху.

— А відтоді вже більше ніхто не приїздив з іммігрантів?

— Ні, більше ніхто. Тамті, що після Гітлера повтікали, так усі хто у столиці, хто на рудниках. Срібло копають. А сюди ні. Далеко. Коби-сте знали — до млина три дні, а то й п'єть їхати. Мо', ніхто про нас і не відає.

— І власті?

— То чо? Шандарі бувають, Подушне збирати, то ще чо; а це вже скупщиків чекаємо. Збіжжя скуповують у нас.

Микола Чіп надовго замовк. Коли б не люлька, яка шкварчала в нього в зубах, можна було б подумати, що заснув.

— А як же млин?

Чіп тяжко зітхнув. Певно, млин був його найзаповітнішою мрією. У голосі забриніла образа:

— Не вірите про млин...

Ряжанка засміявся:

— Та я не про млин. Я про сорочку.

Чіп помацав рукою латану вишиванку з пацьорками, знову зітхнув, попрощався й почовгав до хати. І вже з порога нагадав:

— Як лягатимете, не забудьте двері на гак защепнути!

Сергій не відповів. У цю мить він дуже шкодував, що поряд немає брата Даниїла. Вони вдвох роблять таки одне й те саме. Дарма, що по-різному. Брат Даниїл убиває страхом людські душі, а він, Сергій Ряжанка, знищить їхні тіла. Мабуть, старий штунда має рацію. Як він сказав? Агамемнон… Армагеддон! Так, армагеддон! Саме армагеддон потрібен, щоб змести з лиця землі все сміття. А й до бісового ж батька його розвелося!

Колись, ще маленькому, Сергієві бабуся розповідала, що на світі був потоп. Розлився Дніпро — й геть усе затопив: і села, й міста, й ліс, і клуню, й навіть отой найвищий явір у їхньому городі. Скрізь, куди не глянь, — вода. Це господь зробив потоп, через те що люди стали дуже грішними. Врятувався тільки один дід з чудернацьким іменем Ной. Зробив собі великий корабель, який називався ковчегом. На кораблі розмістилися Ноєві сини й дочки, а ще всякої тварі по парі: й коні, й воли, й корови, й собаки, й кури, й ведмеді, і навіть мухи та гадюки. А ще там було сім пар чистих і сім пар нечистих. Що то за "чисті" й "нечисті" — бабуся достеменно не знала.

У дитинстві ця казка справила на нього велике враження. А коли виріс, то зрозумів, що все це — вигадка: хтось набрехав бабусі, а бабуся — йому. Але якщо добре вдуматись, то нема приповідки без правди. Як це казав брат Даниїл? Ага: в біблії — пророцтво. А що? Може, він і має рацію… Людство періодично загрузає в гріхах.

Так що ж тоді? Виходить, армагеддон уже бував. Хіба ж усесвітній потоп — не той самий армагеддон? Усе ж пішло прахом, бо світ загнив, засмердівся. Армагеддон — то свого роду дезинфекція. Коли на нозі гангрена, ногу втинають.

Сергій раптом засовався, і хмиз під ним затріщав. Думка увірвалась.

Розділ 10

Роботи велися вже кілометрів за сорок від Малої Українки, й долати таку відстань щоранку не було ніякого сенсу. Ряжанка наказав збиратись у дорогу.

— А як же з людьми?

Це запитав Коляда. І цілком слушно. Самих членів експедиції недостатньо, щоб вести розвідку на повну силу.

Повертаючись увечері з роботи, Сергій перед самісіньким селом зупинив валку й оголосив, щоб завтра на об’єкт вийшло тільки п'ятеро. Решта одержать розрахунок сьогодні ж.

— Ось у нього, — показав він на Матвія Коляду.

Гроші одержали цього ж вечора всі. Вусаті малоукраїнці брали з рук Матвія зароблене, відходили на кілька кроків, сідали просто в пилюку й починали повільно й старанно лічити банкноти, слинячи пальні. Очі в кожного лячно блищали, були мов приворожені до яскравих кольорових папірців.

— Ну що, дядьки, орднунк?[2]

Коляді ніхто не відповідав. Люди немов чогось чекали, не поспішаючи розходитись. Коляда стенув плечима й подався до своєї квартири. Після тієї злощасної суботи Матвій більше не заглядав до "христосиків". Але за розчахнутим блискавкою дубом стояла похилена хатка, де його щовечора чекала чорнобрива вдовичка. Про це ніхто в експедиції не здогадувався. Коляда поводився дуже обережно. Казав

хазяїнові, що в хаті душно, що на повітрі краще спати, виходив і городами пробирався до покаліченого дуба.

Коляда вмився й повечеряв. За ті гроші, які одержували від нього, господарі не знали, як йому й догодити. Певно ж, підривали од рота, але це Коляду не стосувалось. Він поклав ложку на стіл і смачно відригнувся.

— Ну, діду, піду спати. Бо завтра із сонечком у дорогу.

Дід Гомін, як завжди, для годиться "обурювався":

— І що то молоде! В хаті не спиться! Ох-хо-хо… Воля твоя.

Матвій рипнув дверима й пірнув у пітьму…

Каганця не світили. "Вдовине щастя крадене: всім упоперек горла стоїть", — казала жінка, й Матвій охоче погоджувався з нею. В цій убогій хатині він, здавалося, відпочивав духом і тілом, розслаблював нерви. Та якось не на жарт перелякався. Молодичка розбудила його посеред ночі.

— Не скрегочи так зубами! Мені лячно…

Матвій сердито повернувся на другий бік, але сон пропав…

— Лячно — то піди до баби шептухи! Нехай тобі страх оділлє…

Жіночка пригорнулася до нього й примирливо заворкотала:

— Та ні, вже ні… А уві сні ти якийсь… — Вона помовчала й додала: — Комусь нахваляєшся, сіпаєшся, неначе ось-ось накинешся з ножем. А то починаєш не по-нашому балакати. "Сер, сер…" — Вона затамовано реготнула, повторивши "сороміцькі" слова.

— Не плещи язиком, дурна!

Знову мовчанка.

— А чого ти так свого начальника не любиш?

Матвій сіпнувся.

— А що? Уві сні щось таке?

— Та уві сні ж, а то коли: хіба я тебе вдень бачу?

— Не знаю. Може, приверзлося що.

Більше він не відповідав. Навіть раз чи двічі тихенько заскреготав зубами, аби переконати лякливу молодичку, Що спить. Оце то новина! Значить, уві сні він розмовляє… Нерви не ті стали…

Вдосвіта Матвій упевненим кроком ішов вивіреною стежкою назад. Ось-ось зійде сонце. Ну й життя собаче. Ні поспати, як люди сплять, ні попоїсти… Раптом аж сіпнувся й присів. Щось під ногами заверещало не своїм голосом:

— Рятуйте!..

Тьху ти! Людина… Коляда присвітив сірником — і вирячив очі. То був один з їхніх місцевих робітників.

— Ти що тут робиш?

Той підвівся.

— А ніц, пане… Лежу си смирненько… Нікому ніц…

Матвій обійшов його й подався до хати. От зараза!.. Побачили-таки...

У вікні вже блимав каганець. Баба Марта варила постояльцеві снідати. Коляда підступив до порога й зупинився. Біля призьби покотом лежало кілька селян. Небо швидко сіріло. Під повіткою, під стіжком, а то й просто під тином спало ще чоловік із десятеро. Двоє чи троє прокинулось і попідводило голови, інші спали, скрутившись від ранкового холоду кубличком.

— А що хіба? Ждемо отут...

— Чи не на роботу?

— Атож...

— То ж сказано, щоби п'ятеро приходило!

Ніхто не відповів. Од гомону дядьки попрокидалися й мовчки чухмарились. Дехто натоптував порепаним пальцем люльку, дехто одкашлював учорашню кіптяву й розкотисто харкав. Біля кожного лежали кирка й лопата, а також чималий клумак — мабуть, із харчами та одягом...

Під'їхавши до двору, Сергій узявся за голову. Куди ж стільки люду?

Але ніхто не погоджувався бути шостим. Дядьки вперто мовчали, не дивлячись один на одного. Роз'яснення ні до чого не довели. Тоді Коляда вибрав п'ятьох найдужчих і наймолодших.

— Ти, ти, ти, — хапав він їх за руку й відводив убік, — ти і ти. Баста! А ви гайда собі до бабів під боки.

Та коли рушили, слідом потягся увесь натовп.

— Послухайте, люди! Не можемо ми всіх узяти. Ні грошей стільки нема, та й води багато треба.

Передній селянин пробасив:

— Нам воду возитимуть з дому. Діти кіньми возитимуть.

— Та ми ж ітимем і йтимем далі!

— Ваше благородіє... нам на подушне песиків треба...

Яких то песиків? А, це вони, мабуть, гроші так називають. Песо...

— Не можемо стільки людей тримати!

Ззаду обізвався дідок, білий і зморшкуватий:

— А ми й той... за півціни. Песиків би трохи. Бо як поїдете, то тільки вас і бачили, Синку!..

Старий благально дивився то на Сергія, то на Буенавентуру. Індіянин не розумів, що вони говорять, бо розмовляли українською мовою, але добре знав, про що йдеться, — й винувато одвернувсь.

Дідок, підбадьорений нерішучістю "начальника, що править машиною", підійшов ближче й заходився рукавом сорочки обтирати із джипа пилюку.

— Нам би ще хоч трохи отих клятих песиків...

Сергій відчував, що м'якшає, і починав злитися. Яке йому, зрештою, діло до того, кому скільки "песиків" потрібно?

— Нікого нам не треба! І п'яти чоловік! Самі впораємось!

Він гримнув дверцятами.

— Давай, мучачо, газуй!

Машина гаркнула й помчала вперед, залишаючи по собі хмару густої куряви.

На задньому сидінні, серед інструментів, ранців та іншого багажу, покурював сигарету Матвій Коляда й тихо посміхався, зиркаючи то на Ряжанку, то на індіянина. До самого об'єкта ніхто не прохопився і словом.

Коли ж опівдні прибула решта експедиції, технік Мігуель розповів жахливу новину. Як тільки джип рушив з місця, селяни напосіли на дідка. Мігуель не знає їхньої мови, але били старого, мабуть, за те, що нікого з них не взяли до експедиції. Тоді дідка хтось спробував захистити, й утворилась "мала купа". Дідок якось викрутився й хряснув одного з напасників лопатою нижче спини, а той раптом замахнувся й розсадив дідові череп киркою. Ураз настала тиша. Всі стояли захекані й тупо дивились на вбитого. З розрубаної навпіл сивої голови ще цебеніла кров, змочуючи пилюку.

— Ваш колишній господар квартири, сеньйоре, одбувся дрібницею. Йому тільки трохи надірвали вухо та розтовкли носа, — закінчив Мігуель.

Втішив, нічого не скажеш… Сергій уявив завжди поважного й упевненого в собі Миколу Чопа з надірваним вухом. Тепер принаймні в нього не тільки сорочка буде латана. Усе життя пнеться "в люди", а носить лахи і їсть чорний черствий хліб із цибулиною. "Я в своєму домі — ґазда!"

Сергій потім згадав, як той ще першого дня, їдучи на жеребці, сукав на ходу мотузку, припнувши її до луки сідла. Добру мотузку, ґаздівську! Ще й мережану: одна сталка з простого валу, а друга з пофарбованого в червоне. Так оце є мета людини? А де ж ті ідеали? Високі та благородні, про які пишуть грамотії у книжках… Отой болгарин у кав'ярні казав: "Мрі-ія". От тобі й мрія.

Ну, нехай уже дідок, у якого штани латка на латці та дірявий солом'яний бриль… Припустимо, в того ланця й не було іншої мрії за все життя, як заробити пару "песиків", щоб тут же віддати їх збирачеві податків. А в тебе, Чопе? Чим ти різнишся від того дідка? Тим, що в тебе хата файна? А якого добра ти бачив у ній? Ті ж самі латки і в тебе…

Ряжанка сердито плюнув, не звертаючи уваги на Буенавентуру, який стояв побіч і здивовано лупив на нього баньки. Ні, таки прогнив світ, прогнив… Знав Сергій і великих людей, знав середніх, знав і найменших. У всіх один ідеал. Ніякої різниці. Суцільна гнилизна і пліснява. Вогню треба, вогню. Може, хоч тоді отямляться…

Сергій глянув на Буенавентуру. Той квапливо одвів погляд.

— Гей, мучачо, ти знаєш, що таке "сім пар чистих і сім пар нечистих"?

— Це щось із біблії, сеньйоре начальник. Але я в тому не дуже тямлю.

— А що таке "ідеал"? Це ти, здається, знаєш?

— Якщо сеньйор начальник пригадує, ми вже колись говорили про хиби моєї освіти.

Цей індіянин відверто кепкує з нього. Серйозний, а в очах бісики…

* * *

Усі наступні дні Сергій був дуже неуважний і ввесь час ловився на тому, що думає про зовсім сторонні речі.

Сторонні? Е-е, ні, це стосується безпосередньо його роботи. Він для чого шукає уран? Для війни? А війна — це ж і є той самий армагеддон. Здається, так сказав брат Даниїл?

От зовсім інша річ — чому перед очима ввесь час мерехтять рябі прапорці, якими "розмовляють" між собою моряки? Сергій знав таку особливість своєї психіки: часом щось довго не дає спокою, а що — не може пригадати. Якась незначна деталь чогось дуже важливого. Але до чого тут морська абетка?

— Сеньйоре начальник…

Сергій здригнувся. До намету заглядав водій.

— А, мучачо, заходь.

— Ви, здається, замріялись, а я вам перебив думку. Певно, щось сердечне… Пробачте.

Сердечне?.. Сердечне… Що буває сердечне?

— Так, мучачо. Думав про… валідол!

Буено весело засміявся. Сеньйор начальник почав жартувати? Це вже щось нове.

— Я хотів вам сказати, сеньйоре начальник…

Буено мулявся. Говорити?

— Що, мучачо?

— Якщо в такому ж темпі просуватимемося й далі, то днів за п'ять будемо в моїх рідних місцях. Я пам'ятаю: ви колись цікавилися звичаями мого племені. Сьогодні перед обідом проминули містечко Аначукуна. Звідси до нас і ста кілометрів не буде.

— Так мало?

— Авжеж, сеньйоре начальник. Наші люди в Аначукуну пішки на ярмарок ходять.

На цьому Ряжанка й ліг спати. Прокинувся пізно. Брезент намету так напекло сонцем, що не було чим дихати. Все тіло купалося в поті. Сергій нашвидкуруч одягся й виліз надвір. Там, де звечора вогонь горів, стирлувалися люди, мовчки стояли тісним колом, понахилявши голови. Ряжанка підійшов, коло розступилось. На траві лежав індіянин Хорхе. В нього вирвано нутрощі й роздерто горлянку.

— Ягуар, сеньйоре начальник. — прошепотів Буено. — Хорхе стояв на варті, а потім знайшли його аж он у тому яру.

— Чому… ягуар?

— Дивіться, сеньйоре начальник, — і Буено показав на міцно стиснутий кулак мерця. З-поміж пальців у Хорхе витикалися пучки рябої шерсті.

Сергій тупо дивився на понівечене тіло. За один тиждень — дві смерті. І обидві — на його, Сергія Ряжанки, сумлінні. Адже він привів сюди експедицію.

Йому навіть на думку не спадало, що експедицію і його послали сюди інші. Зараз він в усьому винив самого себе.

— Поховайте його.

Це озвався Коляда. Але Буено заперечив:

— Сеньйоре Маттео, Хесус хоче поховати його за своїм звичаєм. Вони з Хорхе з одного племені.

— Отак і лежатиме на сонці? Голос у Коляди був нетерплячий.

— Ми накриємо його листям. А ввечері…

Губи в Буенавентури нервово сіпались. Чого хоче цей Кольядо? Мовчав би вже краще…

Сергій повільно повернувся й пішов у хащі. А коли чагарі зімкнулись над ним суцільним шатром, впав на траву, вдарив кулаками об землю й дав сльозам волю.

Що ж це на світі білому робиться? То він збирався знищити все живе на землі, а тут раптом за якимось чужим хлопцем, індіянином, плаче? Ні, Сергію Ряжанко, не за хлопцем ти плачеш. Десь не його тобі шкода, а самого себе…

Проте клубок, який застряг у горлі, не розм'якшили й сльози. На роботу того дня не пішов тільки Хесус. Старий індіянин щось чаклував біля тіла свого молодого товариша, оповивав його листям, туго обв'язував ліанами й потихеньку щось наспівував. А ввечері, коли сонце схилилось до обрію, викопав коротеньку яму, вимостив її кам'яними плитами, вистелив пальмовим листям та зіллям і всадовив туди мерця. Обличчя в Хесуса розмальовано білими, чорними й червоними смугами та фігурками. На сторонніх він не звертав жодної уваги. Коли всадовив

небіжчика в яму, Хесус узяв спеціально зроблені сьогодні спис, лук і сагайдак із стрілами й поклав поряд з мерцем. Потім догола роздягся сам, підперезавсь коротенькою спідничкою з пальмового листя, взяв у руку інший спис, помережаний смугами та кільцями, й почав виконувати ритуальний танок.

Біля ями харапудилась купа хмизу. Коли останні промені сонця згасли, Хесус підпалив клеччя, й знову стало видно. Тоді поклав у ноги небіжчикові кілька сухарів, банку консервованої хамси й пляшку води.

Тепер він кружляв навколо ями та багаття, раз у раз вимахуючи списом, притоптуючи ногами й вигукуючи:

— Атуатільпа, тумугіз басі.

— Хорхе-ауруо мампа гаті..

— Що він говорить? — запитав у Буенавентури технік Мігуель.

— Я не розумію його мови, — відповів той.

— Ви ж індіянин.

— Я мови племені пірагі не знаю. Здається, просить доброго духа Атуатільпу прийняти до свого війська хороброго воїна Хорхе. Принаймні в нас так говорять.

Коляда мало не вигукнув на ввесь табір:

— Чекай! Так це ж язичництво! А ти казав, що вони хрещені.

— Всі індіяни вважаються католиками, — не повертаючись до Коляди, промовив Буено. — Але цей католицизм дуже своєрідний. У

ньому багато від язичництва. Це я про саму церкву. А в селищах люди кличуть священика, коли він є поблизу, а потім виконують ритуали, які виконувалися ще їхніми пращурами.

— То з них такі християни, як з редьки бублик!

Буено не відповів. Коляда сказав це українською мовою. Але водій узагалі уникав розмовляти з Колядою. А тим більше зараз. Хесус перестав танцювати, узяв заздалегідь заготоване листя й акуратно накрив мерця. Потім заходився закидати його землею. Коли утворилась могилка, притоптав її долонями, виклав плитами, а зверху притис великою каменюкою, яку котив сам аж з вибалка, не дозволяючи нікому допомагати. Нарешті встромив у свіжу землю зв'язаний ліанами хрест, перехрестився по-католицькому зліва направо й сказав:

— Амен.

Тільки тепер дозволив підійти до могили іншим. Усі індіяни поклали на камінь по пучечку зілля й теж сказали:

— Амен.

А Хесус сів осторонь, неспроможний зрушити з місця. За день він так виморився, що в нього тряслись руки й ноги.

Буено підійшов, поторкав хрест і сумно промовив, ні до кого не звертаючись:

— Він хотів стати механіком. Три роки заробляв гроші…

Коляда похмуро дивився на водія.

Всі повернулись до наметів. Погоничі розклали велике багаття й довго сиділи, тихо перемовляючись незрозумілою мовою. Тут же мирно ремиґали поприв'язувані лами, бездумно втупившись у полум'я. На варті стояло двоє робітників з рушницями й пильно вдивлялись у зрадливі хащі.

Цієї ночі вартовим не довелось нагадувати про їхні обов’язки.

Розділ 11

— Е-ге — ге-ге-ге-е-е!.. Бу-е-но-о-о!..

Обабіч ущелини здіймались високі, метрів з п'ятдесят, і майже прямовисні стіни, порослі де-не-де кострубатими кущами, кактусами найрізноманітнішої форми й травою. Сонце шкварило в самісіньку маківку, а нерухоме повітря здавалось таким густим і розпеченим, мов попіл у палаючій печі. Сергій прислухався. Анішешерх. Знову гукнув:

— Ого-го-го-го-о-о-о-о-о-о-о! Бу-у-е-е-е-е-но-о-о-о-о-о-о!

Луна знову передражнила його: "Го-го-го-о-о-о-о-о-о!.." Але серед її стоголосого хору Сергій упіймав вухом те, чого дослухався, — ледь чутне й пискляве, неначе комарева дзизка: "е-о-о-о-е-е-е-е-е-е-е!" Певно, Буено кричав: "Сень-йо-о-о-ре-е-е-е-е-е-е!" Ряжанка сів на камінь. Сорочка прилипла до спини. З картатої вона давно перетворилась на сиву з мокрими темними плямами, ноги в черевиках стали як варяниці. Усе-таки жити в тропіках — величезне випробування. Як ті індіяни ще й досі не вимерли? Власне, вони й живуть недовго. Сорок років Хесусові, а неначе дідуган. Сергій знову подав голос:

— Е-ге-ге-ге-е-е-е-е!

Коли луна вгамувалась, почув уже чіткіше:

— Сень-йо-о-ре-е-е-е-е-е!

Тепер у Хесуса новий напарник: Буено. Старий індіянин навряд чи зміг би виконувати обов'язки й за свого загиблого одноплемінця. Й доки Ряжанка сушив собі голову над тим, де взяти людину, Буено сам зголосився:

— Я ходитиму з вами у маршрути, сеньйоре начальник! Сергій спочатку трохи поморщився. Цей мучачо щось дуже набивається з послугами. Видно, не без прихованої думки. "Яку ж він користь може від мене мати?.." А, грець із ним, він — то й він. Чим він гірший за покійного Хорхе? Правда, Хорхе не любив задавати запитань... Ну, та де дінешся... Тимчасово.

І Сергій дав згоду. Сьогодні вони вже третій день працюють утрьох. По обіді посідали відпочивати, а Ряжанці раптом закортіло заглянути в ярок, який починався від самої секвойї, під чиїм стовбуром вони розташувались. Двометрового діаметра стовбурець надійно захищав од сонця, хлопців зморило на сон.

— Ну добре, — сказав Сергій. — Ви полежте, а я помаленьку піду оцим ярком. Почекаю на вас там.

Але минуло добрих дві години, а від Буено та Хесуса ні слуху ні духу. Тоді Сергій заходився гукати: ще заблудяться.

Глянув угору, куди здіймалися стрімкі стіни ущелини. Чи ба, хто б міг подумати: спочатку такий собі безневинненький ярок, а виявився справжнім каньйоном.

По дні ущелини протікав струмочок. Вода була напрочуд холодною й прозорою. Певно, джерело десь зовсім недалеко. Берег потічка поріс молоденьким моріжком. Ряжанці нестерпно закортіло роззутися. Він

розшнурував черевики й умочив ноги в холодну воду. Яке блаженство! Аж мурашки по спині побігли.

Сергій то занурював, то витягав набряклі од спеки ноги. Потім відійшов під кущ, скинув з голови свій корковий шолом і розплатався на м'якій прохолодній травичці. Загадкова річ усе-таки життя. Чи багато людині треба? Наївся, напився, відправив фізіологічні потреби — і щасливий. Оце так від народження до самої смерті? Навіщо? Хто в цьому зацікавлений? Бог? Дідька лисого. Бога немає. А хто ж тоді? Якби-то він був, отой нещасний бог. Усе б зразу стало на свої місця: Всевишній сотворив людину, дав їй життя для того, аби прославляла творця й своєю ґречною поведінкою заслужила царство небесне.

Все просто і ясно! Очевидно, первісна людина для того й вигадала бога, щоб не мордуватись у даремних пошуках мети. А тепер богом тільки бабусі одна одну лякають.

Ну, добре, візьмімо з іншого боку. Колись люди вважали, що атом — найменша частка, до якої можна поділити матерію. А тепер виявилося, той самий нужденний атом — цілий світ зі своїми законами, такими ж невблаганними, як і космічні. Щось подібне до мініатюрної сонячної системи: ядро — сонце, а електрони, які обертаються навколо нього, — планети. Ану ж, коли виявиться, що й наша справжня сонячна система — це всього-на-всього один нікчемний атом на порепаній п'яті якоїсь незбагненно великої істоти? Істота човгає п'ятами, а в нас на сонці спалахи й радіаційна активність...

Ряжанка зітхнув. Це він надто високо здерся. Так, що й самого не видно. Йшлося про життя. Якщо все в природі розумно й закономірно, то якийсь сенс повинне ж мати й життя? От вовк і вівця. Ну, вівця створена для того, щоб їсти траву. Припустимо, хоч і не дуже логічно. А для чого ж тоді вовк? Щоб їсти вівцю? Виходить, один із них зайвий. Навіщо ж вівця? Щоб опинитись у вовчому шлунку? Знову алогізм. Якщо все в природі розумно, то вівця б із самого початку мала бути в шлунку вовка:

там народжуватись, там і жити. Інакше — неекономне витрачання енергії.

Який сенс мав, наприклад, з'являтись на світ божий Хорхе? Щоб віддати свій тельбух ягуарові? Що він довів двадцятьма роками свого існування? Що залишив по собі? Може, хоч добру пам'ять? Навряд. Он його найближча людина, Хесус, — і той про нього забув.

Коли того сумного вечора дивився, як старий індіянин порається біля небіжчика, як любовно загорта його у пальмове листя, Сергій не впізнавав Хесуса. Але в ту ж мить, коли, загородивши в рихку землю хрест, знесилений сів на землю, Хесус знову став тим самим німим і байдужим створінням, яке справно махає киркою і з ранку до вечора жує свою паскудну коку.

Сергій на свої очі бачив, як Хесус смачно вишкрібав з алюмінієвого кухля квасоляну кашу, недоїдену звечора бідолахою Хорхе. Ряжанка навіть не витримав:

— Це ж його кухоль!

Індіянин байдуже глянув на нього, не перестаючи облизувати ложку:

— А-а, так, сеньйоре... так...

Потім в очах його промайнула якась думка чи тінь думки. Він додав:

— Викидати гріх... За нього ж гроші...

І більше не звертав на Сергія уваги.

Наступного дня, дивлячись, як Хесус діловито ремиґає коку, Сергій знову не втримався:

— А Хорхе немає, га? Що ти тепер скажеш його матері?

Хесус довго жував, нарешті видавив:

— Скажу — помер… ягуар…

Дружини Хорхе не мав. Хто його пожаліє? Мати? І все? Поскавчить, як сучка, в якої втопили цуценя, та й годі. Можливо, в таких випадках плоть шкодує за марні муки: породила його в болях — і даремно… Де ж та оспівувана закономірність і всеосяжна доцільність у природі? І хто їх узагалі оспівує? Поети? Але Сергій сам бачив, як поети одержують за вірші грошики, а потім купують на них біфштекси. Виходить, надихала поетів думка набити тельбух? Оце-то натхнення!

Сергій почухав ногу. Щось увесь час лоскотало його. Мабуть, мурашки? Десь недалеко вже дзвенів голос Буенавентури. Нахилився, щоб узутись, — і закляк: біля ніг, скрутившись калачиком і високо піднявши плескату голову, лежала величезна гадюка в руку завтовшки. Нелюдська сила пружиною звела Сергія на ноги, він стрибонув убік, перечепився через суху гілку, знову схопився й дременув навтіки. Й тільки тоді зупинивсь, коли мало не налетів на Буенавентуру та Хесуса, які несподівано виринули з-поза хащів.

— Що сталося, сеньйоре начальник? — ухопив його за руку молодий індіянин.

Сергій нахмурився й перевів подих.

— А де ваші черевики, сеньйоре начальник?

Ряжанка сердито випручався й почеберяв туди, звідки щойно втікав. Не сидить же там гадюка. "Бідолаха, десь налякалась не менше за мене, — спробував сам собі пожартувати Сергій. — А може, ще й не отруйна". Йому навіть стало соромно за свій страх. Накипав п'ятами, як дівиця, а то, виявилось, вуж…

Плазуна під кущем не було й згадки. Сергій узувсь і мовчки поплентався далі Буенавентура з Хесусом пішли за ним. Кроків за двадцять Сергій зупинився й потер ногу нижче литки. От халепа: втікаючи від вужа, мабуть, обдер об гілляку. Хай ти сказишся!

Хесус перевальцем плентався за Сергієм із киркою на плечі, Буено ніс торбу, в якій глухо поцокували проби. Але масаж мало допоміг. Нога вже неприємно поболювала. Й треба ж було так отетеріти від страху! Мало в'язи не скрутив.

Ряжанка ще якийсь час кріпився, потім не витримав, сів на голяк і заходився розшнуровувати лівий черевик.

— Муляє, сеньйоре начальник?

Сергій мовчки зняв шкарпетку. З ноги, трохи нижче литки, стікали дві тоненькі цівочки крові.

— Що то у вас, сеньйоре начальник? — Буено стурбовано нахилився над Сергієм.

— Дрібниця. Подряпав ногу. Тікав од вужа, та перечепився через гілляку, мучачо. Нічого страшного.

— Від вужа?

Буено став навколішки й пильно придивився до Сергієвої ноги.

— І він укусив вас?

— Та ні…

Буено зеівсь на ноги.

— Який він собою, той вуж?

— Ну… такий… у руку завтовшки…. А що?

— А якого… кольору?

— Ну… жовтуватий, здається. І чорна смуга ламана на спині, зигзагом… А що?

Буено зблід.

— Сеньйоре начальник, вас укусила гадюка!..

— Укусила? Таке верзеш! — Сергій махнув рукою. — Де б то встигла за мною!

— Сеньйоре начальник… — голос Буенавентури вривався, — ходімте мерщій назад!

— Куди?

— Ходімте!..

Він схопив Сергія за руку й потяг до виходу з ущелини. Потім помітив, що той без одного черевика, й почав похапцем узувати його. Ряжанку одразу охопила бридка слабкість. Руки й ноги дрібно тремтіли. Не пручався, коли індіянин зашнуровував черевик, коли знову

розшнурував і заходився висисати з раночки кров та спльовувати на землю. Й навіщо він це робить? Панікує…

А Буено, досмоктавшись, доки в самого з ясен пішла кров, узув Сергія й швидко повів далі.

Ряжанка кульгав. Після шоферових маніпуляцій ліва нога розболілася ще дужче.

Коли нарешті вибралися з ущелини, нестерпно замуляло в черевикові. Сергій роззувся й пошкандибав далі в самих шкарпетках. Ішли швидко, а Буено ще й квапив:

— Швидше, сеньйоре начальник, швидше!

Проте сили вичерпувались. Нога набрякла, навколо ранки посиніло й затверділо.

— Швидше, сеньйоре начальник, швидше!

Сергій уже ледве тягся, а до табору ще лишалось кілометрів зо два, якщо не більше. Буено підхопив його попід руки й потяг. Справи пішли краще, але ненадовго. Ряжанку залишали не тільки сили, а й воля рухатись. Нарешті він сів на землю, відсапуючись. Крутилася голова, й нудило.

Буено передав свою торбу з камінням Хесусові, а сам підняв Сергія, перекинув його собі на плече й поніс, мов лантух.

Болі стали такими, що Сергій уже не міг тамувати стогонів. Кожен крок Буенавентури віддавався в нозі тисячами розпечених голок. Коли перед водієм постав пальмовий гай, у якому розташувався табір, він з останніх сил узявся бігцем. Але важка ноша незабаром звалила його з ніг. Він упав разом із Сергієм, неспроможний більше підняти його.

Тоді на допомогу несподівано прийшов Хесус. Старого немов підмінили. Він кинув на землю кирку й важку торбу з камінням, узяв в оберемок обм'яклого Ряжанку й побіг до табору. Полежавши хвилину-другу, Буено теж звівся й наздогнав Хесуса вже аж біля наметів.

У таборі на господарстві залишався тільки Матвій Коляда. Погоничі повели лам на пашу. Пояснивши йому хрипким голосом, що трапилось, Буено поклав Сергія в машину й сів за кермо.

— Ти куди? — насіпався на нього Коляда.

— Повезу до себе… До людей мого племені. Вони вміють лікувати від укусу змії.

Коляда щось міркував. На щелепах йому ходили жовна.

— Нікуди ти не поїдеш. Краще… давай тут щось придумаємо.

— Пізно, сеньйоре Маттео… Подивіться на ногу. Мов колода! Не можна гаяти ні хвилини!

Коляда презирливо чвиркнув:

— Що твої дикуни зроблять! Стрибатимуть навколо нього? Ану, вилазь з машини, кажу!

Коляда смикнув Буенавентуру за рукав, і сорочка тріснула.

— Вилазь, кажу, бо я жартувати не люблю. Ач, знахур знайшовся! — гаркнув Матвій, потім, зіщуливши очі, засичав: — А скажи, чого це ти упадаєш коло начальника? Інтерес маєш? — Він скосу вав на Ряжанку, який лежав із заплющеними очима.

Цих слів було забагато. Буено сіпнувся, рукав залишивсь у жмені Матвія. Водій вихопив з-під себе французький ключ і здибився. Обличчя йому зблідло, мов віск, очі стали чорними й гарячими, неначе от-от бризнуть іскрою.

Коляда відсахнувся й позадкував до радіатора машини.

— Коли б це сталося з вами, сеньйоре Маттео, я б не рушив і з місця. А зараз — геть з дороги, бо переїду…

Хрипкий голос клекотів так загрозливо-глухо, а в очах було стільки холоду, що Коляда відскочив з-перед машини. І вчасно. Джип із ходу рвонув другою швидкістю.

Сергій слухав усе це, не розтуляючи повік. От тобі й Буено… Такий тихий та сумирненький, а ба… А-а!..

На вибоях він болісно стогнав. Ногу немов пиляло тупою пилкою. А джип натужно ревів і стрибав, наче шалений цап. До Тальталя, рідного селища Буенавентури, лишалось кілометрів п’ятнадцять-двадцять, і водій висотував з машини все, на що вона здатна. Про якусь дорогу годі було й мріяти, а від болісних зойків хворого водій до заціпеніння в пальцях стискав кермо.

Ряжанка то втихав, утрачаючи свідомість, то знову озивався надсадним стогоном, коли отямлювався.

— Мучачо…

Буено нашорошив вуха. Кличе? Чи стогне?

— Мучачо…

Індіянин, не відриваючи погляду од вітрового скла, озвався.

— Мучачо… зупини… трохи…

Буенавентура загальмував.

— Що, сеньйоре начальник? Якщо води, — то нема й краплинки. Почекайте, потерпіть іще з півгодини, вже швидко!..

— Мучачо…

Голос у Сергія вривався, губи порепались, очі затуманило, мов п'яному. Буено знову додав газу.

— Мучачо!.. Зупини… Зупини…

Водій вимкнув мотор і перехилився до заднього сидіння.

— Що, сеньйоре начальник?

— Мучачо… Я хочу тобі розповісти…

— Потім, сеньйоре начальник, потім! Коли приїдемо! Не гайнуйте дорогого часу! Зараз нема коли.

Й він знову натиснув стартер.

— Ні… ні!.. Зараз… Я мушу сказати… кого ти везеш…

Але машина вже стрибала на вибоях, завдаючи нестерпного болю. Думка працювала вривками. От і все… кінець… Персональний армагеддон… Не рий іншому яму… бо сам у неї… Ех, мучачо… Нічого ти не…

— Мучачо…

— Потім, потім, не зараз!

І знову валуни, кущі, кактуси… Буено повів машину впевненіше. Місцевість уже була знайома. Он там, з того пагорба, завидніється й селище…

Але пам'ять підвела. Тальталя не видно було ні з того, ні з наступного горба. Довелося долати ще крутий перевал. Хворий раз у раз утрачав свідомість. Необхідно квапитись, квапитись.

Онде нарешті горб, за яким починаються джунглі Тальталя! Іншим разом у Буенавентури від одного погляду на знайомі з дитинства місця солодко б замлоїло серце. А тепер він проклинав і гори, і бездоріжжя, й те, що селище так далеко. Швидше… швидше…

Й раптом від надмірної натуги машина захекалась гарячою парою, вода в радіаторі закипіла, мов у чайнику. Джип ще котився з останніх сил, потім винувато зачахкав, закашлявся й став, одхекуючись, немов жива істота, яка розуміє, що на неї покладають останні надії, — а вона неспроможна виправдати довіри.

Буено спересердя копнув черевиком по вичовганому лисому скатові. Машина, мов од болю чи образи, здригнулась. Хлопець відчинив дверцята, витяг Сергія, взяв його в оберемок і поніс під гору, де виднілися бамбукові хижі.

А люди вже помітили машину на горбі, бігли навстріч. Буено важко ступав крок за кроком. Ряжанка й досі не повертався до свідомості, а нести безвільне тіло втричі важче: як мертве. Нервове й фізичне напруження висотало з молодого індіянина всі сили.

Незабаром до Буенавентури добігли перші мешканці Тальталя. То були хлопчики й дівчатка. Найстарші носили навколо стегон невеличкі пов'язки з ситцю. Менші ж або були зовсім голенькі, або перев'язані двома ликовими смужками: одна навколо поперека, друга — від неї попід пах.

За дітьми підбігли юнаки й дівчата в куценьких спідничках вище колін, а потім чоловіки.

Ніхто ні про що не запитував, усі мовчки чекали, що скаже Буено. А Буено сказав:

— Цього грінго вкусила змія. Це — хороший грінго.

По натовпу прокотився схвильований шепіт.

Буено запитав:

— Чи живий ще старий Санчо?

Живий, живий! — хором відповіли чоловіки, а діти чкурнули до хижі Санчо, який був і за лікаря, й за чаклуна.

Оселя Санчо стояла на узліссі, трохи осторонь від гурту. Легка споруда, піднята на двометрові палі, крита довгою травою та пальмовим листям, вона мала тільки три стіни, вив'язані з нещільно притулених одне до одного бамбукових стебел. До житла вела широка хитка драбина, теж з бамбука.

Біля чаклунової хижі всі зупинилися. Буено вийшов зі своєю ношею наперед. Старий сивий Санчо сидів на краю помосту, спустивши кощаві ноги додолу. Побачивши, що до нього прийшло мало не все плем’я, мовчки зашамкав беззубим ротом. Буено приступив ще кілька кроків і зачав вітатися:

— Чи дужі ще в старого Санчо ноги?

Ворожбит прошамкав:

— Ще дужі.

Буено хрипким голосом вів далі:

— Чи міцно ще тримають руки спис і мисливський топірець?

— Ще міцно.

Руки в Буенавентури тремтіли від утоми, а він не відступав од прабатьками вкладеного звичаю:

— Чи встигають очі старого Санчо за польотом сокола?

На це дідусь відповів не поспішаючи:

— Ні, вже не встигають. Проте жоден сокіл не вженеться за думкою Санчо.

Церемонія привітання закінчилася, старий приготувався до світської розмови.

— А хто ти такий? Чи не син Педро, Простреленого Вуха?

— Так, старий Санчо. Але про це ми поговоримо потім. У мене на руках грінго, якого вкусив каукан…

Буено ледве стояв, але мусив гамувати нерви, хоч коліна йому тремтіли від утоми, а зомлілі руки насилу тримали нестерпно важку ношу. Старшина племені не любила Буенавентуру, що зрадив

однородців, подавшись на заробітки до нелюбих грінго, білих людей. Старий знахар обізвався:

— Грінго? А нащо ти приніс його до мене? У грінго свої чаклуни. Вони нам не довіряють.

— Цей довіряє, старий Санчо. Він мій друг.

Буено насилу втримувався, щоб не загорлати на балакучого діда.

— Він прийшов до тебе по допомогу, старий Санчо.

Ворожбита це, очевидно, розчулило.

— Прийшов до мене?.. — Він трохи подумав. — Добре тоді… Поклади його на траву і йди допоможи мені злізти. А… Буено повернувся до нас назавжди?

Хлопець поклав Сергія на траву й підсобив дідові. Брехати старому не хотілось. А той, забувши про своє, оглянув Ряжанчину ногу й стурбовано пошкріб потилицю:

— Давно цього грінго вкусив каукан?

— Коли сонце стояло рівно над головою.

Чаклун пошамкав, подумав щось, ізнову пошамкав.

— Доведеться спочатку полікувати цього грінго, а вже потім… виконувати чаклунський танок. — Лікар тут явно взяв гору над служителем культу. — Інакше грінго може не дочекатись кінця танку.

Чоловіки, що тирлувались навколо хворого, схвально закивали головами, й поміж них прокотився заклопотаний гомін. Дідусь поліз до себе в хатку, дістав з-поза бантини сухого зілля, взяв гарбузика, в якому щось хлюпотіло, зліз на землю, не гукаючи нікого на підмогу, й сказав:

— А тепер нехай усі відійдуть.

Старий зняв із паска довгий ніж і спробував жало пальцем. У цю мить прийшов до пам'яті Сергій. Він із жахом дивився то на різницького ножаку, то на дідугана, який хтозна-що збирався робити, то на голу публіку, яка групками стояла неподалік.

Буено перехопив його погляд і спробував усміхнутися.

Ряжанка не зводив з нього очей. Він усе збагнув. Однаково — раз помирати...

— Так треба, сеньйоре начальник...

Сергій зціпив зуби. Знахур зробив кілька надрізів побіля ранки, потім ще кілька глибших на литці й над коліном. Кров цебеніла, густа й чорна. Але Сергієві здалося, що обценьки, які досі стискали голову, немов трохи попустили.

Та коли старий Санчо почав терти зілля й засипати в рани, Ряжанці аж дух перехопило. Буено з острахом дивився на все це й думав: чи витримав би він сам, щоб йому різали ногу ножем, посипали рани потертю жахливо пекучого зілля? А от цей українець навіть ногою не сіпає. Так — якийсь дивний, а витримка...

Від нестямного болю і втрати крові Ряжанка знепритомнів. Санчо присипав порізи порошком, потім швиденько почеберяв у ліс, повернувся звідти із лапатим листям і травою, перев’язав хворому рани, покропив зверху бурою рідиною з гарбузика й поліз по драбині "до

хати". Очевидно, стільки непередбачених рухів стомили його. Він забув навіть про чаклунський танок, якого чекали одноплемінці.

Буено сів біля Сергія, обхопивши руками коліна, й завмер. У хворого були напіврозплющені очі, але він нічого не бачив. Повіки майже не кліпали, тільки тріпотіли.

За годину старий Санчо, покректуючи, зліз зі свого сідала, розціпив хворому зуби ножем, напоїв водою з кількома краплинами тієї самої рідини, що була в гарбузикові, й наказав перенести в холодок. Годинник показував п'яту пополудні, й сонце пекло безжально.

Тільки тепер Буено схаменувся й підійшов до своїх рідних, які не наважувались наблизитися до грінго. Молодий індіянин кволо повторив традиційне привітання й знову повернувся до хатини знахаря.

— Старий Санчо дозволить забрати грінго до хижки старого Педро?

Індіяни з Тальталя звертаються один до одного в третій особі.

Той подумав трохи, пошамкав і схвально хитнув сивою головою.

— Нехай Буено, син старого Педро, забере грінго до своєї хатини. Старий Санчо приходитиме доглядати грінго, доки той одужає.

Доки одужає? Чи одужає він узагалі? Стільки часу минуло від укусу…

Непритомного Ряжанку поклали на дві бамбукові дошки, підняли й помалу понесли до старого Педро. В хатині вже поралась Мануела, мати Буенавентури. їй допомагала дочка — Челіта, цілком розвинена дівчина, яку після дощів збиралися продавати заміж.

Хижка старого Педро, як і решта осель у Тальталі, поділялась на дві частини: більшу — чоловічу й меншу — жіночу. Поки хворого принесли й по драбині підняли нагору, в кутку чоловічої половини для нього встигли вимостити ліжко з сухого духмяного листя. В Сергія підскочила температура, з чола збігав рясний піт, але як тільки його поклали, розплющив очі. Буено встиг уже підкотити під хатину свого джипа й тепер сидів біля Ряжанки. Той ворухнув порепаними губами, але вони погано слухали його, як, власне, й язик, що присох до піднебіння й здавався повстяним віхтем. Буено підніс йому до губів корячок води. Сергій ковтнув кілька разів.

— Мучачо… — ледь чутно прошепотів він.

— Що, сеньйоре начальник?

— Я хочу тобі… сказати…

Ряжанка довго й важко відхекувався, витративши на ці кілька слів усі свої сили. Потім сапнув повітря й вимовив:

— Сказати, що я… Сказати, що я за людина…

Він ще хвилин із п'ять мовчав, заплющивши очі.

— Я так далі… не можу… Ти мусиш усе… знати.

На очах його з'явилась волога. Але він не плакав. То були сльози, витиснуті зусиллям перебороти нестерпний біль.

— Ти, мучачо… повинен усе знати… Бо я вже… мабуть… усе… кінець…

Буено відвів погляд убік.

— Не говоріть дурниць, сеньйоре начальник. Старий Санчо вилікує вас. Не думайте, що, як він знахар...

— Мучачо...

Сергій спробував підняти руку, але вона безвільно впала на листя.

— Сеньйоре начальник! — перебив його Буено. — Я нічого не хочу слухати. Мене не цікавлять таємниці в смерть переляканої людини. Якщо захочете, поговоримо з вами пізніше, коли зовсім одужаєте... У критичну хвилину людина завжди робить дурниці, а потім шкодує...

І молодий індіянин рішуче зліз додолу, супроводжуваний цікавими поглядами Мануели, Педро та Челіти. Треба було подумати, що робити далі.

Розділ 12

Сергій видужував. Навіть сам уже відчував — смертельна небезпека минула. Звичайно, на ногу ступати щ, е не можна. Навіть у сидячому стані кров приливала до ран, і вони починали пекти. Одне було достовірним: зміїну отруту нейтралізовано. Нога одтухла за тиждень, і тепер доводилось тільки чекати, доки загояться порізи, які зробив своїм жахливим "скальпелем" старий Санчо.

Знахар навідувався до хворого спочатку двічі на день; уранці й увечері. Він робив перев'язки, притрушував рани якимось порошком — очевидячки, попелом тільки ним знаного зілля, давав щось відразливе нюхати, від чого паморочилась голова, й навіть чаклував.

Ряжанка мовчки зносив усі тортури, ще й роблено всміхався дідові, а коли той сідав до нього спиною, звісивши з помосту ноги, щоб випити чесно зароблений полумисок браги, Сергій заплющував очі й лежав,

виснажений зусиллям тамувати стогони. Навіщо показувати свої страждання людям? Це, зрештою, образливо...

З духмяного ліжка він добре бачив не тільки подвір’я старого Педро, якщо можна так назвати маленьку галявинку на узліссі, а й ще кілька сусідських осель попід високою стіною джунглів на відстані тридцяти-п'ятдесяти кроків одна від одної. На моріжку бігала голопуза дітлашня, галаслива та задерикувата.

З усієї родини старого Педро Сергій по-справжньому здружився тільки з найменшим її представником — семирічним Альдо. Перші дні хлоп'я, яке ще не носило й пов'язки, боязко дивилось на чужого білого дядька з-поза материної спідниці. Та поступово, крок за кроком, добралося спочатку до стовпа, що стояв посеред хижі, підпираючи бантини, потім день у день скорочувало відстань, бачачи, що білий дядько не такий уже й страшний, і одного разу, розплющивши очі, Сергій несподівано побачив малюка поруч. Він усміхнувся йому, Альдо відповів тим самим, потім схопивсь, підбіг до матері й заходився їй щось галасливо розповідати, показуючи рукою в бік Сергія.

Буено швидко помітив цю дружбу й навчив Ряжанку кількох речень мовою племені. Сергій питав:

— Що це?

Або:

— Хто це?

І Альдо охоче відповідав.

Так за якийсь тиждень Ряжанка вже знав, що "рапу" — це видовбаний з пенька стільчик, "гоа" — миска, "нігун-чі" — ніж; знав назви всіх предметів, які можна було побачити в селі, знав кілька

найуживаніших виразів і міг уже вести з малим Альдо немудрящу розмову. За кілька днів до хижі почали заглядати й сусідські дітлахи. Вони вмощувались на драбині й мовчки дивилися на Сергія. Час від часу перешіптувались — певно, ділилися враженням про білу людину, — й знову втуплювалися чорними мигдалеподібними очицями в протилежний куток, де лежав Ряжанка. Той кілька разів пробував заговорити з дітлахами, але малеча сором'язливо нахиляла оченята й мовчала. Говорив за всіх лише Альдо.

Діти прибігали до хижі тільки тоді, коли вдома не було нікого. Як правило, старий Педро йшов зранку в джунглі, озброївшись луком та списом, хоч за всі дні він приніс дичину тільки тричі. Частіше "на столі" з’являлась риба, але й та була дуже дрібна. Ряжанка дивувався: невже джунглі, про які скрізь пишуть, що вони прямо, кишать дичиною, такі бідні? Але про це він дізнався потім…

Стара Мануела з Челітого теж поверталися з городу перед заходом сонця, навантажені кошиками звичайної та солодкої картоплі — маніока, а також різних їстівних коренів.

Челіта швиденько прослизала у жіночу половину хатки й не виходила звідти до самого смерку. Певно, соромилася перед грінго своєї голоти: все її вбрання складалося з вузенької смуги вилинялого ситцю навколо стегон.

Господар узагалі не пробував заводити знайомства з гостем, і скільки Сергій не намагався зблизитися з ним, знехотя відповідав на запитання й тут же замовкав, напихаючи повен рот коки. А втім, старий Педро взагалі рідко бував удома: вдень блукав джунглями, а вечори проводив у компанії одноплемінців. Інколи Сергій помічав, що Педро невпевнено тримається на ногах — мабуть, напідпитку. Але де він набирався? Наскільки збагнув Ряжанка з розмов із Альдо, в Тальталі не було ні шинку, ані поганенької крамнички. Проте опівночі то там, то сям лунали п'яні теревені й пісні. От тобі й незаймана природа. Виявляється,

цивілізація сягнула й сюди? Тільки пізніше Ряжанка довідався, що тубільці вживають хмільну брагу.

Дивні стосунки були в гостя з господинею — старою Мануелою. Вона теж не вступала з ним у розмову, але в її погляді було щось тепле й материнське. Мабуть, тут не останню роль відіграв оцей пуцвірок Альдо. Сергій кілька разів помічав, що зона уважно дивиться на нього й безгучно щось шепоче під ніс. Але варто було повернути голову в її бік і привітно всміхнутись, як Мануела швиденько нахилялася й починала поратися біля горщиків.

У перші дні, коли Сергій трохи оговтався, вона якось принесла глибокий полумисок чи то супу, чи ще чогось із дрібно накришеними шматочками картоплі й поставила, показуючи руками то на посудину, то на рот: їж, мовляв. Ряжанка насилу підвівся й узяв полумисок… але мало не впустив його, піднісши до рота. Страва була якась тягучка, немов розведений у воді білок яйця, й відразливо смерділа кислятиною.

Мануела пояснила, як треба їсти: взяла й кілька разів сьорбнула. Потім виловила прямо пучками те, що накришене, розім'яла в жмені й знову вкинула в миску.

Стримуючи гидливість, Сергій удав, ніби в нього розболілися рани. Мануела стурбовано похитала головою й пішла гукнути Буенавентуру, який перед цим приїхав і щось майстрував на подвір’ї.

Буено зайшов, помітив повний полумисок, почервонів і мовчки відніс його в жіночу половину. Звідти до Сергія долинула затамована балачка: певно, син лаяв матір. Через кілька хвилин він повернувся до Ряжанки й поклав поруч відкриту банку м'ясних консервів. Уранці водій поїхав назад до експедиції, кинувши з машини:

— Я привезу вам удосталь харчів, сеньйоре начальник. Ви не сердьтесь на матір. Вона, зрештою, жінка непогана…

Що він казав їй тоді, Сергій міг тільки здогадуватись, але те, що сталося за годину, перевершило всі сподівання.

Старий Педро вдосвіта кудись майнув, узявши спис і лук, жінки чомусь не поспішали на вгород. Вони довго товклися на своїй половині, потім обидві вийшли, але не злізли драбиною вниз, а підійшли до Сергієвого ліжка. Мануела почала щось швидко пояснювати, та з усієї тиради Ряжанка зрозумів тільки слово "Буено".

Сергій покрутив головою:

— Не розумію.

Побачивши, що нічого не зможе розтлумачити гостеві на словах, Мануела роззявила рота й показала пальцями на гнилі зуби, після чого зобразила гидливу міну й з підкресленою відразою плюнула на підлогу.

Сергій здивовано блимав. Але стара "пояснювала" далі. Узяла дочку за руку, притягла ближче до Сергія й примусила її роззявити рота. Ряжанка розгублено дивився, на два ряди білих зубів у здорових рожевих яснах. Мануела переможно засміялась, ще й поцокала нігтем ЧелІті по зубах: бач, мовляв, які білі та гарні!

Потім обидві шаснули на свою половину й незабаром принесли звідти три великих макітри: дві порожні, а одну — вщерть повну вареної картоплі та маніоку, з яких ще валувала пара. Мануела сіла посеред хати, Челіта примостилась обіч, ніяково позираючи на Сергія. А далі Ряжанка буквально витріщив очі. Жінки брали з повної макітри бараболю, старанно пережовували її і... випльовували жованку кожна в окрему макітру.

Сергієві спочатку стало моторошно, але потім він узяв себе в руки. Ну якого дідька! Існує ж так звана сила волі. Зрештою цікаво: що надумала стара Мануела? І він, зціпивши зуби, почав стежити за

жінками. А тубілки пережовували, не звертаючи на гостя уваги, мовби його й не було. Проте Ряжанка передчував, що все це неспроста, що їхні дії — то демонстрація, яка безпосередньо стосується тієї, котру стара Мануела щойно влаштувала. Але до чого тут зуби? Може, ці тубільці вміють лікувати й зуби? Перетворювати гнилі пеньки на бісер?

Сергієві стало до нестями смішно, й він нестримно розреготався. Жінки спочатку спантеличено дивились на нього, переставши жувати, потім і собі заходились реготати, лунко ляскаючи долонями по стегнах, причому довгі, майже до пояса, порожні й зморшкуваті груди Мануели кумедно теліпались на всі боки.

Ряжанці подумалося, що це і є класичний випадок, коли люди не розуміють одне одного. Поки що смішно, бо так трапилось. Чиста випадковість. Трапляється й навпаки. І — частіше за все.

Сяк-так угамувавшись, Мануела з Челітою швидко закінчили свою дивну роботу, й стара, покректуючи, звелась на ноги, взяла Челітину макітру, добре перемішала густу тягучку рідину рукою, застромивши по самий лікоть, потім підняла поперед себе і врочисто поставила в Сергія у головах, красномовно показуючи рукою то на макітру, то на нього, мовляв, це — для тебе.

Задоволена такою кмітливістю, господиня забрала другу макітру, яку "готувала" сама, Челіта прихопила порожню, й обидві зникли на жіночій половині, лишивши гостя в цілковитому замішанні.

Не те щоб Сергій нічого не второпав, але він сушив голову над тим, як вийти з халепи. І раніше чував про національну страву індіян, яка, залежно від місцевості, виготовлялася з різних продуктів. Племена, що живуть на рівнинах і понад річками, роблять її з кукурудзи, горяни віддають перевагу звичайній та солодкій картоплі. Спочатку картоплю чи кукурудзу варять, а потім пережовують і ставлять на кілька днів

шумувати. Від речовини, яку містить у собі слина, "каша" стає хмільною, її вживають і за страву, й за напій водночас.

На диво самому собі, Ряжанка навіть не розізлився на кумедну жінку. Зрештою — хіба вона винна? Хіба ж бачила інше? Мануела ввесь вік прожила в своєму Тальталі, підірваному од усього світу, раз на десять років ходила пішки на ярмарок за сто двадцять кілометрів і робила те, чого її навчили бабуся й мати. Сергій тільки жахався, що діятиме, коли через три дні "усумчі" перебродить у макітрі й стара Мануела знову почне виявляти гостинність.

Але на третій день у Тальталі знову з'явився Буено. Він помітив у головах Сергія посудину, зашарівся й мовчки виніс її на жіночу половину.

Відтоді Мануела перестала погрожувати Сергієві тією їжею. Більше того: вона боялась навіть наблизитися до хворого, спантеличена дивацтвами білих людей, про які досі мала дуже віддалене уявлення. Стара індіянка тільки сумно дивилась на гостя здаля, і в очах її застигав якийсь материнський смуток і жаль. Коли щось треба було подати недужому, жінка підсилала сина Альдо.

Експедиція кочувала десь поблизу Тальталя, і Буено зміг ночувати в батьківській оселі мало не щовечора. За кілька день він прибув уже з Мігуелем, який тепер керував усіма роботами. Ще раніше Сергій мусив розкрити карти, хоч і не всі: сказав Мігуелеві, що шукають уран, а для кого — вмовчав.

Щиро кажучи, його схвилювало те, що повідомив Мігуель. Виявляється, експедиція щось надибала. Та це хвилювання тепер годі вже було називати радістю. Від однієї думки про уран настрій ураз псувався. До того ж поряд із Мігуелем сидів Буено. І хоч він удавав, ніби його не обходить їхня балачка, і хоч обидва геологи розмовляли між

собою півнатяками й надмудрими словами, але в Сергія було таке враження, що водій усе розуміє.

— Ви, сеньйоре, не турбуйтесь, відпочивайте, — мовив Мігуель.

Ряжанка нишком глянув на Буено. Індіянин хмурився. Десь-то хоче, щоб він швидше видужав. Набрид, мабуть, усім отут. Певно, думає, коли б к лихій годині швидше забирався звідси. У глибині душі Сергій відчував, що несправедливий до свого рятівника, але на зло намагався сам себе переконати в протилежному. Це дуже нагадувало того лисого, який кривиться, блює і все одно п'є касторку, бо хтось його надурив, що від уживання цієї відразливої рідини волосся знову починає рости.

Таке порівняння дещо розважило Сергія. Але він, як і раніше, не витримував погляду Буенавентури. А той мовби навмисне товкся біля Сергія, коли нікого не було. Нічого не казав, але ввесь час трохи глузливо посміхався, й Ряжанка був переконаний, що в ці хвилини індіянин думає про день, коли трапилася пригода з гадюкою. Як він тоді сказав? "Мене не цікавлять таємниці в смерть переляканої людини. Захочете — поговоримо потім, коли видужаєте. В критичну хвилину людина часто робить дурниці, а потім шкодує..."

Ці слова переслідували Сергія вдень і вночі. Й тепер він був остаточно переконаний, що Буено чекає відвертої розмови. Й на якого дідька було плескати язиком? Таки водій має рацію: привид смерті часто робить людину тонкосльозою, й людина намагається "звільнитися" від старих гріхів, немовби їй від цього полегшає. Дурість! Усе одно гниття й черви...

Коли Буено з Мігуелем уранці поїхали, Сергій спробував проаналізувати останні події, але з того нічого не вийшло. Тоді думав, що настав його смертний час. Хіба ж можна було сподіватися, що за тисячі кілометрів од культурних центрів, у глушині джунглів, знайдеться дикун Санчо, якому позаздрив би кожен професор

медицини? І розпустив нюні. Поліз каятися до першого-ліпшого тубільця.

Сергій виглянув крізь щілину надвір. У холодку господар тесав пакіл. Здається, лагодить свої рибальські причандали. За всі дні старий Педро не промовив до гостя жодного слова. Боїться чи зневажа його? Може, Буено розповів що? Тільки навряд…

На драбині з'явилась нечесана голівка Альдо. Сергій поманив його:

— Ходи сюди!

Хлопець радо всміхнувся, підбіг і сів поряд.

— Що то Педро робить?

— Збирається ловити рибу.

— А в старого Педро є й човен?

— Є, є! В кожного мисливця в Тальталі є човен.

— Він сам їздить?

— Ні, ні! На полювання ходить багато мисливців.

— Ну, скільки?

Малий Альдо, певно, премудростей арифметики не знав, бо, задумавшись, відловів, простягши спочатку одну руку, потім другу:

— Остільки й остільки.

— Альдо теж ходить на полювання?

— Ходить, ходить! Педро бере Альдо з собою на полювання.

— А що Альдо там робить?

— Альдо править човном.

— І він уміє?

Хлопець гордовито випнув груди:

— Альдо незабаром стане мисливцем!

У селищі раптом знявся гамір. Альдо кулею скотився додолу, забувши й драбину. Хтось щось вигукував, але Сергій нічого не міг уторопати. Всі бігли туди, де живе чаклун. Педро теж облишив майструвати й наставив долоню до очей.

Згодом прибіг захеканий Альдо. Оченята йому збуджено горіли:

— Падре! Падре!

Наскільки Сергій розумів, падре по-католицькому священик. Але ж старого Санчо в Тальталі так не називали. Ряжанка не встиг розпитати в Альдо — хлопець знову чкурнув туди, де зібралося все селище.

Увечері нагодився Буено. І хоч уникав розмовляти з ним, принаймні сам ніколи ні про що не запитував, але, зрештою, так далі не можна. Для нормальної людини цілком нормально, коли вона розмовляє з іншими. Кінець кінцем, слушна ситуація.

— До селища прибув католицький місіонер, сеньйоре начальник. — Водій замав звичку останнім часом говорити із Сергієм якось напівжартома, й це дратувало. Ну, та дідько його бери. Можна не звертати уваги.

— І часто він у вас буває?

— Частенько, сеньйоре! Щоправда, це — як на кого… Останній раз він був тут років із сім тому.

— Як це сім?

— А ото так, сеньйоре начальник. Я дуже добре це пам'ятаю, оскільки мене тоді… хрестили!

Сергій насупонився. Знову посмішки? Буено весело зареготав:

— Хай це вас не дивує, сеньйоре начальник. Мене хрестили у сімнадцять років. Разом Із сестрою Челітою та братом Альдо. Доти я для господа бога не існував як одиниця.

Уранці, разом із сонцем, місіонер з молитвою обходив індіянські оселі. Він важко підіймався по драбині, осіняв усіх розп’яттям, йому цілували руку, а потім кидали гроші в скриньку, яку носив за ним молодий індіянин, певно, теж з місії. На поясі в служки теліпався важкий кольт, що чудово гармонував із бронзовим розп'яттям падре.

Усі вийшли на чоловічу половину хатини. Мануела з Челітою з нагоди прибуття високого гостя начепили найкраще намисто. На стегнах у дівчини яскріла барвами нова пов'язка. Старий Педро понуро стежив за маніпуляціями падре, тримаючи напоготові потерту купюру. Альдо дивився на прийшлих широко розплющеними, очима, намагаючись не пропустити жодного руху, жодного слова. Найбільше його цікавив блискучий воронований кольт.

Черга дійшла до Буенавентури. Він сидів біля Сергія, за індіянською звичкою підібгавши під себе обидві ноги, й палив сигарету. Падре поморщився, проте осінив його хресним знаменням і підніс руку до вуст.

Пихнувши димом, Буено посміхнувся:

— Я невіруючий, падре.

Місіонер блимнув на хворого.

— Наскільки я орієнтуюсь, ви теж… невіруючий? — Оченята його стали колючими, голос ущипливим.

— Так, я атеїст.

— Тобто — комуніст?

Падре наскрізь бачив: оцей заражений червоними ідеями білий розхитав релігійні почуття молодого індіянина. Збагнувши, куди хилить священик, Ряжанка розсердився.

— Одне з другого не витікає. Я вам ясно сказав: а-те-їст.

Падре оговтався. Силувано посміхнувшись, вигукнув:

— А ви мені подобаєтесь, молодий чоловіче. Дуже радий буду при нагоді познайомитися з вами ближче. Ви, напевно, з геологічної експедиції? Мої люди розповідали мені про цю експедицію. А що ви шукаєте, може про це знати духовний пастир цих земель?

— Навіщо, падре? Здається ж, до функцій пастиря не входять обов'язки поліційного інспектування?

Місіонер уважно глянув.

— Кожен зрештою матиме по заслугах, сину мій.

— Лякаєте армагеддоном, падре? Не варто. Я й сам можу вас налякати ним. І навряд чи ваш господь причетний до цього. А якщо ви так дуже вболіваєте за своїх овечок, раджу навідувати їх не раз на сім років, а частіше.

— Сину мій, — підняв застережно розп'яття падре. — У вас мудрість змія, але бракує лагідності ягняти.

Тяжко зітхнувши, він почав злазити хиткою драбиною вниз. Служка послідував за ним, не забувши взяти з рук у старого Педро барвистого зжужмленого папірця.

Сергій кинув навздогін:

— Скажіть краще, падре, як розрізнити сім пар чистих від семи пар нечистих!

Але той уже віддалявся од халупи старого Педро, топлячи лють у благочестивій молитві.

Незабаром навідався зробити перев'язку чаклун. На шиї в нього теліпалась ниточка з маленьким розп'яттям. Певно, подарунок від падре, бо раніше Сергій не бачив цього. Старий раз у раз торкався рукою до хрестика й шамкав беззубим ротом.

— Був тут падре? — звернувся він до Буено.

— Був, старий Санчо, був.

Знахар полегшено зітхнув. Сьогодні його процедура тривала довше й закінчилась урочистим чаклунським танком. Певно, на честь католицького священика?

Ряжанка, який у присутності старого Санчо ввесь час усміхався, тепер знесилено відкинувсь на постіль. Чоло йому вкривав рясний піт. Буено дивився на Сергія, доки той не розплющив очей. Потім поспіхом підвівся й вийшов. За годину чи півтори повернувсь. У руках тримав дві щойно вистругані й досить пристойні милиці з бамбука.

Сергій несподівано міцно потис йому правицю. Той не чекав такого й розгубився. Ступив крок до драбини, але потім знову підійшов до хворого.

— Я хотів би, сеньйоре начальник, дуже б хотів, щоб у нас із вами стало все, як і раніше.

Що ж, цього слід було чекати. Невчасно розчулився. І це вже не вперше… Проклята гадюка! До неї все було на своїх місцях. А тепер став слинявий, мов стара дівка. Усе пішло шкереберть…

Буенавентурі нічого не відповів. Тільки наказав привезти ввечері Матвія Коляду. Індіянин глипнув на нього, але промовчав. Потоптавшись трохи, він крутнувся й зліз додолу. За хвилину сердито гаркнув джип.

Розділ 13

Матвій Коляда приїхав, як завжди, галасливий і грубувато-дотепний:

— Ну що, шефе, оклигав? А я вже думав, на поминки…

Розмовляли українською мовою, і Буено сидів до них спиною, звісивши ноги додолу, демонстративно ігноруючи Коляду.

Матвій сміявся:

— Оце чорнозаде все принидиться та сичить на мене, мов кошеня на собаку. І що його вкусило? Не знаєш? Може, й на тебе сичить-шкварчить? Га? То давай хвоста йому присмалимо, щоб не дуже довгим був!

Задоволений таким дотепом, він голосно реготав.

— Я тебе не для цього кликав, — похмуро перебив Ряжанка. — Скільки в нас консервів, галет та бензину?

— Галети є і консервів чимало, а бензину — якщо оце стерво гасатиме туди-сюди двічі на день, то, мабуть, пхатимемо козлика задами…

Чому вони так ненавидять один одного? Неначе й справді кіт із собакою. Холодна війна. Та колись обов'язково підігріється…

Коляда знав, про що зараз думає Сергій.

— Якийсь він не теє. Комуняга, видно. Я, бувши тобою, не панькався б із ним.

— Коли б не він, мене вже…

Матвій зневажливо махнув рукою:

— Та-а! Ти ж сам казав, що шаман чаклунством бавиться. Думаєш, він тебе од гадюки? То, може, й не гадюка була, а так собі, вуж… або щось таке… Напухло, а тоді само й одтухло. А ти вже співаєш: народна медицина! Шахрайство. Якщо твій шаман такий мудрий, то чого ж рани й досі гниють?

Буено за ввесь вечір не прохопивсь і словом, а спати пішов у машину.

Коли ж уранці кочівники поїхали, Сергій спробував походити на милицях. Вони були зручні й легкі, з добре висушеного бамбука, але нога швидко брякла й починала боліти.

Та Ряжанка не зважав на біль. Наступного дня малий Альдо показав йому спочатку все селище, якого Сергій у день приїзду так і не розгледів, а потім повів до річки, де стояло на припоні кілька човнів, довбаних із товстих колод.

Суденце старого Педро було таке легеньке, що його без нічиєї допомоги стяг у воду навіть Альдо. Дітвак на ходу скочив у човен, ухопив жердину й заходився демонструвати перед Сергієм свою майстерність. Але тому було не до розваг. Натруджена нога розболілась не на жарт. Довелося розтягтись на траві й удавати, що спостерігає за юним рибалкою. Та біль потроху вгамувався.

— Чи далеко їздить Альдо човном? — спитав Сергій, коли хлопчик витяг пірогу на сухе.

— Далеко! Аж до озера!

— До якого озера?

— Озеро там, де кінчається річка.

— І Альдо не боїться сам?

— Ні, Альдо нічого не боїться!

— І часто він їздить сам аж до озера?

Хлоп'я зам’ялось. Але індіяни ніколи не брешуть.

— Альдо їздив до озера… з Педро.

Сергій про себе всміхнувся.

— А зі мною Альдо поїхав би?

— Так!

Малий устав і почав знову стягати човен у воду.

— Ні, ні, не зараз, Альдо! Потім.

— Грінго боїться?

— Н-ні, але… треба поспитати в старого Педро.

— Старий Педро не сердитиметься.

— Байдуже.

Ряжанка підвівся й покульгав до селища. Альдо розчаровано плентався за ним.

Наступного ранку, ще вдосвіта, до Сергієвого ліжка підійшов Альдо й посмикав за руку.

— Грінго збирався на полювання? Альдо вже готовий.

Бокатий місяць помережав підлогу хижки паралельними смугами. В хлоп'яти у руках довгий спис, на пасику висів сагайдак із луком та стрілами. Сергій сяк-так підвівся, намацав милиці, потім дістав з

торбини й револьвер, який привіз йому днями Буено. Раптом згадав попа з кольтом, посміхнувся й поклав зброю назад.

Ця вранішня пригода зворушила Сергія. Над пралісом панувала тиша, не обзивались навіть птахи. Усе спало міцним передсвітанковим сном. "Ніч яка, господи, ясная, зоряна..." Від цих слів приємно замлоїло під серцем.

Річка виявилася широченькою тільки біля селища. Далі вона звужувалася й пірнала в ліс, ховаючись у суцільному шатрі дерев і ліан. Подекуди ліани звисали гірляндами до самісінької води, й малий управно обминав їх.

Десь крикнув птах — від несподіванки Сергій аж сіпнувся. Птахові відповів інший — і джунглі ожили. Незабаром світанок. Альдо допомагав човнові жердиною, й Ряжанка дивувався, як він бачить, куди правувати. Недаремно кажуть — в індіян котячий зір.

Потім ліс розступився, й з-за верховіть знову виглянув місяць. Пропливли з півгодини, коли небо раптом почало бліднути, бліднути — й зійшло сонце. Там, де гирло річки переходило в широке озеро, Альдо пристав до берега.

— Отут Педро й усі мисливці ловлять рибу, — пошепки сказав він і, приготувавши спис, почав заглядати у воду. Але там, крім мальків, не було нічого. Певно, юному рибалці ще бракувало досвіду.

Сергій зручно вмостивсь на носі човна й оглянувся довкола. Високі береги круто спадали до річки. З кручі висли кущі та гілляччя, густо обплутане ліанами. А далі починалось озеро. Його синя широчінь ледь мережилась дрібненькими жмурами, палаючи під скісними променями сонця, немов срібна луска великої рибини. Круті береги то підходили до самої води, то поступалися золотим смугам крайбережного піску. А на протилежному боці, майже навпроти гирла річки, здіймався високий

голий мис, глибоко врізаючись в озеро. На воді то там, то тут розходились кола — грала риба, а ще далі, під кручами, вода була вся в чорних, білих і рудих цяточках — очевидно, птаство.

— Глянь, Альдо! Он де риба, а не тут, — показав Ряжанка на живе коло, що розбігалось у воді.

В малого широко розкрились очі.

— Ні, ні! Там не можна! — зашепотів він Сергієві.

— Чому ж? Заборонено?

— Там не можна. Тальталь ніколи не заходить в озеро.

— Чому, чому?

— Так. Педро каже, там нечисто.

Цю мить над озером полинув голос. Сергій і до того чув його, та не звертав уваги. Думалось — птах співає. А голос людський. Тихий-тихий, що ледве чути, але — людський.

По спині побігли мурахи. Десь він чув щось таке… Але де?

Стій! Співають двоє: чоловік і жінка. Спочатку жіночий голос, а тепер чути низький баритон…

— Альдо! Гайда туди! Чуєш, співають!

Хлопчик затремтів усім тілом, злякано зиркаючи то на Сергія, то туди, звідки долинала мелодія.

— Тепер грінго чує: то злі духи виють!

Сергій спробував умовляти хлопчика, але той так тремтів, мало не сіпався, й нізащо не погоджувавсь вийти у відкрите озеро.

Додому повертались пізно ввечері, а в Ряжанчиних вухах безперервно бриніли згуки дивної пісні. То була майже галюцинація. Вона переслідувала його, наче мана, наслана нечистою силою. І перед тим, як лягти спати, Сергій попросив дозволу в Педро поїхати завтра на човні самому. Старий якось здивовано блимнув на гостя, певно, Альдо все розповів йому, потім знизав таки плечима: діло, мовляв, хазяйське.

* * *

Передчуття чогось лихого не залишало Сергія всю ніч. Один тривожний сон змінювався іншим. Прокинувся задовго до світанку — і вже не міг заснути. Що за халепа? Що за хлопчача цікавість?

Але збороти себе не міг. Ним заволоділо давно забуте почуття. Колись у дитинстві він, як і всі шибайголови, любив дертись на дерева. Бувало, вибере найвищу осику — й гайда вгору. Попреться так високо, що вже лячно й униз глянути, але якась гемонська сила немов притягає очі до землі. Вітер погойдує осику, дерево хитається — туди-и — сюди-и — в голові паморочиться, а він лізе все вище й вище, аж поки гілля не почне загрозливо вгинатись. Хлопці долі здаються такими маленькими-манюпунькими, як курчата, а виднокруг розступається ген-ген до самісінької Максимівки й далі.

Отаке приблизно почуття заполонило Сергія й зараз. Що за наслання? Намагався переконати себе, що йому до того голосу аніякісінького діла немає, але години за півтори до світанку гаки встав, узяв електричний ліхтарик, засунув у кишеню пістолет і, морщачись, заходився злазити додолу. Кривобокий місяць освітлював, як і вчора, тільки частину річки. Коли добрався до живого тунелю, засвітив

ліхтарик. Проте раз у раз то наїжджав на гірлянди ліан, які дряпали обличчя й руки, то стукався човном у берег. Потім об днище щось заскреготало, суденце гойдонуло — й Ряжанка мало не вистрілив у той бік, подумавши, що то крокодил. Та коли спрямував промінь ліхтарика, аж плюнув: на воді погойдувався сукуватий стовбур.

Було ще дуже рано, й джунглі не встигли заснути передсвітанковим сном. Поряд на березі шаруділо, в хащах надсадно кричав птах, певно, згарбаний нічним хижаком. Двічі з темряви блимнула пара зелених фосфоричних очей…

Нарешті доїхав до гирла. Спочатку пристав у тому самому місці, де зупинялись учора з малим Альдо, потім поправував на велику воду. По-перше, ставати біля берега зараз небезпечно. І незчуєшся, як у спину впнуться хижі пазури. По-друге, озером їхатиметься набагато повільніше: у річці все-таки, хоч і невелика, а течія, тут же доведеться ввесь час відпихатися самому.

На озері було досить видно. Вдалині, на протилежному боці, бовваніла чорна примара скелястого мису, але Сергій їхав лише попід берегом, бо жердина, дарма що довга, навряд чи діставатиме дна посеред озера. Простіше було б з веслами, та жителі Тальталя не користувалися ними.

Кілька разів човен майже врізався носом у зграю водоплавного птаства, й на мить у повітрі здіймався лемент, а вода немов закипала. Разів зо п'ять Ряжанка зупинявся одсапуватись, потім знову брався за жердину. Його нітрохи не дивувало, що нога майже не болить. Боявся тільки: ось-ось розвидниться, а їхати ще далеко. У тому, що пісня пролунає й сьогодні, не сумнівався.

Й раптом розвиднілось. Він тільки тепер помітив, що ледве встиг добратися до скелястого мису, й щодуху натиснув на жердину. Та коли небо над джунглями прокреслили перші промені сонця, мало не зомлів.

Десь над самою головою заструмились дивні згуки. Здавалося, жайвір стріча схід сонця в широкому степу, голосистий соловейко співає хвалу життю і всеосяжному коханню, срібна хвиля гуляє синім морем, і дзвенить на вітрі стиглий золотий колос. Сергій заплющив очі й ураз жахнувся. На безкраї пшениці несподівано налетів шалений вихор. Колосся хилиться додолу, шукаючи захисту в матінки землі, а вітер дужчає і дужчає. Ось небо облягли чорні хмари, повітря насичене електрикою… І вдарив перший грім. Це ще далекий-далекий гомін, але він болісно відлунює в серці, серце стискається, тріпоче, немов пташина в клітці, передчуває грозу. Рятунку!.. Рятунку!.. Та вже гуркоче грім, він близько, він поряд. Свинцеві хмари розтинає страхітлива блискавка. Небо немов обвалилось на беззахисну землю. Чорна стихія перемагає. Вона лютує, шаленіє. Вона справля перемогу. Плачем і стогоном відлунює земля. Але в страшних сил нема жалю. Вони рвуть її, шматують, вони глумляться з її материнства і регочуть над слізьми. Раз у раз б'є грім і ось уже все зайнялося, горить, посилаючи прокляття чорному небу…

Сергій отямився. Довкола тихо-тихо, первісний спокій порушувала тільки лагідна хвилька, яка шаруділа в узбережному піску. Що це? Невже галюцинації? Він божеволіє! А-а-а…

Ряжанка рвучко повернувся, човен нахилився набік і перекинувся, накривши його з головою. Сергій насилу виборсався, наковтавшись води. Похапцем притяг човен до берега, а милиці й жердину понесло на глибоке. Над головою прямовисно здіймалась височенна скеля. Підібравши з землі прибитий водою сук, Ряжанка пошкутильгав геть од скелі. Що з ним чиниться? Примарилась пісня? І що то за згуки такі пекельні?

Сук застрягав у пісок, з лоба котився рясний піт, а Сергій уперто шкандибав далі. Коли ж останні сили залишили його й він упав, промоклий до кісток і спустошений, — голос пролунав знову. Ряжанка оглянувся, підняв голову й закам'янів. На вершечку скелі, над самісінькою водою стояла струнка жіноча постать. Ті чорне мов смола

волосся хвилями спадало на голі плечі, на груди, а руки простягнуто до сонця. Дівчина дивилась просто на вогненне коло й співала. Але то не був гімн радості й тріумфу, як допіру. Пісня була повна сліз і розпачу, докори й жалоби. Здавалося, дівчина плаче за втраченими мріями й скаржиться сонцеві, як скаржаться рідній матері за гірку долю, за тяжкий хрест.

Довго співала вона, виливаючи свою незбагненну тугу піснею. А скінчивши, стала навколінця й застигла.

Ряжанка сидів, одкинувши ноги й спершись руками на пісок, неспроможний одвести зору від дивного явища. Потім дівчина підвелась і знову простягла руки до сонця, до неба, до великої води. Й раптом погляд її впав на незграбну постать на білому піску. Вона якийсь час дивилася, нічго не тямлячи, потім схаменулась, мов уражена стрілою антилопа, й, вискнувши, кинулась геть...

* * *

До Тальталя Сергій насилу доп'явся. Від напруги та непередбаченого купання рани роз'ятрились. Проти течії відпихатись випадково знайденим цурпалком було надзвичайно важко. Коли б не старий Педро, який підняв на ноги усіх мисливців селища, довелось би приставати до берега й ночувати в джунглях. Сірників не було, а револьвер, побувши у воді, навряд чи став би в пригоді.

За ніч ногу рознесло, мов колоду. Запалена шкіра натяглась барабаном. Сергій лежав у хижі й проклинав усіх чортів, що підбили його в такому стані на самостійну прогулянку. Повіявся за піснею!

Приїхавши наступного вечора, Буено жахнувсь. Увесь вечір ходив, наче попарений. Це ж він таке накоїв. і змакітрив же милиці робити, В експедиції, крім хіни, атебрину, пірамідону та йоду, нічого не було. А тут необхідний пеніцилін. Що ж робити?.. Вночі він раз у раз міняв хворому

компреси. Удосвіта температура трохи спала, і Буено, змивши з обличчя втому, завів мотор. Повернувся перед обідом. Разом із ним приїхали Мігель і Коляда.

Сергій, якого розбудив гуркіт мотора, лежав і слухав, як еони тихо сперечаються під хатиною. Власне, говорили Мігуель з Матвієм, а Буено тільки час від часу вставляв слово. Технік сказав:

— Я все-таки схильний думати, що сеньйорові начальнику краще повернутись до столиці.

Коляда буркнув:

— До столиці, до столиці… Блигомий світ.

— Але ж, сеньйоре Маттео, зважте на його стан!

— А що там! Дурниці!

— Може початись гангрена…

Це Буенавентура. Він не звертався ні до кого. Індіянин, як і раніше, ігнорував Коляду. Він ніби констатував факт. Коляда вишкірився:

— Знову лякаєш? Коня кують, а жаба ногу тиче…

Ні креол Мігуель, ні індіянин Буено не зрозуміли останньої фрази. Хоч розмова велась іспанською мовою, але Коляда спохвату вжив українське прислів'я.

Сергій лежав і кипів. Ділять шкуру невбитого ведмедя. Він навмисне кашлянув — хай почують, що не спить, — і засовався на ліжку. Бамбукові дошки зарипіли.

На драбині показалась кучерява голова Мігуеля. Технік ніяково посміхнувся Сергієві.

— Ну, до чого дійшли? — уїдливо поспитав Ряжанка, коли всі троє піднялись нагору.

— Вам треба їхати до міста! — зриваючись, відповів за всіх Буено.

Коляда з Мігуелем аж роти пороззявляли. Чого-чого, а такого коника Матвій не чекав од водія. Та не встиг отямитись, як знову довелося роззявити рота. Ряжанка стулив порепані губи у ввічливу посмішку:

— Коли ви більшістю голосів так ухвалили, не лишається нічого, як підкоритись. Еге ж, сеньйоре Коляда?

Той удав, що ніяк не припалить сигарету, в Мігуеля було врочисто-співчутливо-заклопотане обличчя, а Буено відвернувсь, ховаючи бісики в очах. Правду кажучи, він і не сподівався так швидко вкоськати начальника.

Сергієві боліла нога й шпигало в скронях, але було смішно дивитись на придуркуватий вираз Матвієвої пики. "Що він за їден? Людина-загадка. Чи вдасться коли-небудь розкусити цього сфінкса? Ну, та певно..."

— Як же ти, мучачо, думаєш здійснити ваш спільний план?

Сергій умисне підкреслив слово "спільний".

— Поїдемо машиною, сеньйоре начальник.

— А бензин де твій?

Таки не витримав Коляда. Сказати, що бажає йому, Сергієві, смерті? А яка йому від того користь? Навряд…

На репліку Коляди Буено відповів Сергієві:

— Я все передбачив, сеньйоре. Дійсно, в нас учора сталась неприємність. Хтось… погано закрутив бочку з пальним, і майже все витекло. Але вихід є. Поїдемо не до столиці, а до Сан-Хуана.

Сергій витріщив очі.

— Так, сеньйоре начальник, не дивуйтеся, що в протилежному напрямку. Я не помилився: в нас бензину стачить лише до Сан-Хуана.

— Буено! — вигукнув уражений Мігуель. — Це ж паскудне, брудне містечко! Там і лікаря пристойного немає, хіба що фельдшер.

— Звідти, сеньйоре Мігуель, до столиці курсують літаки. Лінія відкрилась рік тому. Я випадково прочитав це на рекламному щиті авіакомпанії.

— Якщо вона не вилетіла досі в трубу, твоя… компанія.

Коляда не всидів і тут. І чого він домагається? Боїться, що його земляк не витримає такої подорожі? Може, й так… У Сергія знову почала підійматись температура, й голова була не здатна до аналізу. Він погодився залишити експедицію не тому, що боявся за себе, а через те, що йому стало байдуже, чим усе кінчиться. Та й працювати залишалось недовго. Через місяць, а то й раніше почнуться дощі.

За три дні Ряжанка з Буенавентурою дісталися до Сан-Хуана, наступного дня прибули до столиці. А ще за день, найпізніше — за два, почалася б гангрена. Так сказав лікар.

Розділ 14

Добрий тиждень Сергій не прокидався. То був стан якогось напівсну-напівмарення. Він то боровся з велетенськими чорними павуками, то тікав од вогню й ніяк не міг утекти, бо загубив милицю, а нога тяжко боліла. Раптом згадував, що милицю віднесла вода, й кидався пливти, проте милиця, звиваючись гадюкою, тією самою, що колись ужалила його, викручувалась і не давалася до рук. А тут іще спирало подих, пересихала горлянка, репалися губи. Незборимо снадила спрага, а не здогадувався, що пливе у воді. Потім пам'ять поверталась, і він жадібно пив. Але озеро виявлялось не звичайним, а гасовим. Сергій захлинався, руки й ноги мліли, тіло безвільно йшло на дно. Довкола ставало тихо-тихо, й Сергій розумів, що це він уже в підводному царстві. З усіх боків до нього п'ялися щупальця бридких восьминогів. Вони спочатку обережно й ніжно обмацували йому руки, обличчя, потім повільно оповивали з усіх боків, починали душити. їхні потворні роти, мов чорні провалля, притягали жертву, й кров у жилах застигала від жаху.

Найдивніше було, що Сергій розумів — це сон, а прокинутись не міг. Пробував кричати, а нічого не виходило: він знову згадував, що потрапив у підводне царство, у володіння одвічної тиші. Й коли безвільно м'якли руки, в очі, рот, ніс і вуха набивалось мулу і спрути збиралися вже ковтнути його, раптом озивалися до болю знайомі згуки. Звідки вони тут? І де він чув їх раніше? Але й пам'ять зраджувала.

Проте згуки дужчали й дужчали, і Сергій з подивом починав помічати, як бридкі щупальця слабнуть. Він випручувався з їхніх смердючих обіймів і кількома дужими рухами вихоплювався на поверхню. Безмежно радів, що можна дихати, жадібно ковтав повітря, неначе пив холодну газовану воду, й слухав чарівну пісню. А голос то здіймався високо вгору щебетом закоханого соловейка, то зривався, немов об крутий скелястий берег бився вічний океанський прибій. Ряжанка не бачив, де беруться дивні згуки, але знав, що співає та сама індіянка на скелі. Він плив до неї, широко й вільно загрібаючи руками, а вода лагідно лоскотала його виснажене тіло.

Потім згуки так само несподівано вривалися, й Сергій провалювавсь у темну й теплу яму — засинав.

Цей сон з незначними варіаціями повторювався кілька разів. Та якось, видершись із лабетів спрута на поверхню, Сергій розплющив очі. Те, що побачив, радісною хвилею хлюпнуло в серце, але воно ж і насторожило його. Лежав у напівтемній кімнаті з трьома запнутими вікнами. Одна штора, правда, була трохи відсунута, й крізь щілину до кімнати перехилився сніп пшенично-золотого світла. Мабуть, пообідня пора? Сучасні меблі розставлено зі смаком навколо великого цупкого килима, й навіть чорний лискучий ворон рояля з піднятим крилом не здавався чужим у кімнаті.

Біля рояля, боком до Сергія, сиділа Стефанія Мільх і тихенько перебирала клавіатуру, задумливо дивлячись у яскраву щілину між шторами. її квітчаста ситцева сукенка з широкою спідницею віялом спадала на килим, закриваючи ноги. Глибокі вирізи на грудях і на плечах відтіняли рівномірно засмаглу шию та спину, а голі руки й золоті коси, вимощені широким віночком, здавалися болісно забутими, неначе давня пісня.

Ряжанку здивувало оте перше почуття. Вік лежав, не знаючи, що й казати, й безвільно милувався вродою Стефанії. Потім неначе отямився і розізлився. И коли дівчина, ненароком глянувши в його бік, зойкнула й урвала музику, Сергій на всяк випадок сказав:

— Сподіваюсь, я опинився тут не з своєї волі.

Ці слова подіяли на Стефанію мов холодне кропило. За мить вона взяла себе в руки й насмішкувато примружила очі:

— Якщо їжак знову настовбурчився, очевидно, йдеться на краще. І я до цього теж не причетна.

Сергій одвів погляд. Йому раптом стало соромно. Що б там не було, він у гостях, а в гостях належить поводитися чемно. Зрештою, не знає ж він обставин, за яких потрапив до цієї оселі.

А Стефанія не збавляла тону:

— Пане Сергію, жінки у наш час відзначаються винятковою цікавістю. В іншому випадку я б охоче послухала дещицю з ваших героїчних пригод, але бачу, вам зараз більш подобається удавати з себе циніка. Та я вам дарую. Ви хворий. За годину прийде лікар, який чаклував над вами добрий тиждень, і ви, нарешті…

Манірно крутнувшись, вона вийшла з кімнати, лишивши Сергія в цілковитому замішанні. Значить, він лежить тут уже тиждень! От тобі й маєш. А думав, минув якийсь день, бо пам’ятав тільки, як Буено тряс його до Сан-Хуана. Потім ще, здається, був літак… А потім оті кошмари. І чому він, хай йому лихо, опинився в Мільхів? Усе починається спочатку. Кожен лишився на висхідних позиціях. Це сказала Стефанія торік, при першій зустрічі. Тоді Сергій був необачно сентиментальний і дорого заплатив за свою дурість…

Коли згодом, постукавши у двері, увійшла Стефанія й повідомила, що прибув лікар, Сергій удруге за цей день розгубився. Лікарем, виявилося, був старий знайомий Абаджієв. Він кивнув до хворого й став витягати з валізки своє причандалля. Як же так? Горбатюк колись говорив, що болгарин працює чи то археологом, чи то палеонтологом.

Абаджієв мовчки зміряв тиск, температуру, вколов палець і взяв для аналізу кров, тоді оглянув ногу. Якийсь він дивний сьогодні, цей болгарин. Такий урочистий і неприступний. Ряжанці навіть зробилося смішко.

— Ви мене, очевидно, не впізнали, докторе?

Абаджієв не відповів.

— Коли б упізнали, мабуть, не погодилися б лікувати.

Болгарин блимнув на нього й глузливо зморщив ніс.

І тільки тепер Сергій згадав, чого бракувало Абаджієву: насмішкуватого носа!

— Хіба ви не знаєте, любий, що всі лікарі світу уклали між собою неписану угоду — бути передовсім гуманними?

Сергій нахарапудився.

— Не забувайте, що ви лікуєте військового злочинця!

Абаджієв блиснув на Ряжанку окулярами. Ніс його перестав морщитись.

— Під час війни, чоловіче, коли я служив добровольцем в армії Сполучених Штатів, ми лікували і своїх поранених, і німецьких.

Несподівано для себе Сергій бовкнув:

— У нас із вами протилежні професії, докторе.

— Лікар продовжує людині життя, а геолог робить це життя багатшим та легшим. Так принаймні мусить бути.

Ряжанка вишкірився.

— Звичайно, це ви говорите цілком абстрактно. Мене ви не маєте на увазі, чи не так, докторе?

Абаджієв сумно зітхнув і подивився хворому у вічі.

— Сеньйоре… Забув ваше прізвище, дуже важко запам'ятовую… Так що я вам скажу? Мені здається, ви надягли на себе потворну машкару й ховаєтеся за нею не так від інших, як од самого себе.

Ряжанка завдав контрудару:

— Ви, докторе, комуніст?

Думав, що від такого запитання лікар розгубиться, але той не сприйняв це за удар.

— Ні, любий. А ви що: сповідатись хотіли? В мене є знайомі члени партії… На все добре.

И вийшов, смішно зморщивши носа.

До самого вечора ніхто більше не заходив до Сергія, коли не рахувати Прісю. Вона мовчки поклала йому на ліжко аркушик з кількома словами, написаними правильним круглястим почерком, і так само тихо вийшла. Сергій прочитав:

"Якщо панові щось треба буде, прошу поцокати ложечкою об склянку".

Сергій спочатку думав, що служниця навмисне уникає розмовляти з ним, але потім згадав: колись Горбатюк казав йому про німу жінку. Стривай, а чи не сестра це отого ґазди Миколи Чопа з Малої Українки?

Проте ні до якої сигналізації він не вдавався. Біля його ліжка стояли милиці. Сергієві стало соромно, коли він подумав, що жінка, певно, ввесь тиждень виконувала роль санітарки. Він узяв милиці й обережно звівся.

Нога боліла, але терпіти можна було. Тільки від довгого лежання паморочилось у голові. Сергій сів і сидів, аж доки серце не перестало калатати. Потім знову встав, зробив крок і зупинився. Йому здалося, що це був перший крок новою дорогою. Але куди вона веде? До армагеддону? Чи в протилежному напрямку? Нарешті це слід з'ясувати. Йому вже все украй остогидло. Він заморився…

* * *

Вже тиждень Левонтій Горбатюк не знаходив собі місця. Відтоді, як Сергій посіявся в Мільхів, утратив спокій. Щодня заходив після роботи "провідати друга" й щиро переживав, що той і досі не приходить до пам'яті. Він і не здогадувався про методи доктора Абаджієва, який лікував хворого сонотерапією. Біля Сергієвого ліжка увесь час сиділа Стефанія. Принаймні коли приходив Горбатюк. Вони розмовляли впівголоса, й ці розмови теж приносили мало радості. Стефанія була образливо-зневажливою. Вона й не приховувала свого невдоволення його частими відвідинами. Левонтій намагався ступати навшпиньки, немов хворий міг почути.

— Що, пане Горбатюк, прийшли провідати друга?

Ця фраза стала стереотипною. Й головне, Стефанія щоразу в'їдливо посміхалася.

Левонтій розтягав вуса до самих вух і всміхався якомога щиріше:

— Атож, панно Стефаніє. Атож… Ми з Серьогою давні той… друзі. Земляки!

Й червонів, знаючи, що вже сто разів про це говорив. Пробував сказати щось інше, але присутність Стефанії завжди збивала його з пантелику, й він, упріваючи, плів одне й те саме.

Якось після такої фрази Стефанія сказала:

— А ви знаєте, пане Горбатюк, я завжди найбільше остерігалася саме старих друзів.

Левонтій сприйняв це як натяк, але так і не міг уторопати, на що вона натякає й про що здогадується.

Постовбичивши мовчки хвилин із десять, він незграбно розкланявся й почовгав додому, проклинаючи все на світі. Його таки хвилювала затяжна хвороба Сергія. Чим довше хворітиме, тим довше лишатиметься в цьому домі. А це аж ніяк не входило в розрахунки Горбатюка.

Ряжанка знову поламав його плани. Сталось те, чого найбільше боявся: Стефанія вмовила батька взяти хворого до себе. Тоді, ховаючи очиці, Горбатюк сказав старому МільховІ:

— Пане директор! В мене ж добра хата, й той… нікого нема. Тільки я та він будемо…

Старий запитально глянув на доньку. Й справді, ніби не дуже зручно.

— Ні, тату. Людині потрібен догляд. Бачите ж, у якому стані пан Ряжанка… Тут жіноча рука необхідна.

Помітивши, що батько невдоволено насупився, вона додала, ніби між іншим:

— Пріся впорається.

Й нищівним поглядом зиркнула на Горбатюка. Та потім, коли 6 не завітав, біля хворого сиділа таки не Пріся, а сама Стефанія…

* * *

Мільха ввесь час турбували з фірми. Керівництво жадало звіту за пророблену розвідку, а старий ще й сам нічого не знав. Сказати щось міг тільки Ряжанка, але він був у важкому стані. Мільх із нетерпінням чекав того дня, коли Ряжанка нарешті розплющить очі. І хоч старий не зізнався б у цьому навіть перед причастям, але він чекав не так того, що Сергій скаже йому, а того, що скаже Стефанії. Чекав — і боявся.

Він чудово розумів стан свого заступника — й у душі злорадо посміхався. Той зробився ще улесливішим: запобігливо відчиняв двері, проводжав аж до крісла й допомагав сісти.

Мільх теж став дуже уважним до Горбатюка, частіше, ніж досі, заводив з ним розмови про міжнародне становище, про вільну Україну, нишком реготав із його цілковитої безпорадності в питаннях великої політики й навіть у кишені або під столом крутив дулі: ось тобі Стефанія!

Але Горба тюк, певно, відчував ту нещирість, від чого тільки зростали його самовідданість і запобігливість.

Лише повногруда Муча нічого й не торопала. Одно кліпала очима й дивувалась, чому це шефи раптом стали такі ввічливі один перед одним. Не могла вона пояснити й того, що ось тиждень як сеньйор Леон не зверта на неї жодної уваги. Доводиться надимати губки або й просто вдавати, що нічого не сталось.

* * *

Зачинившись у себе в кімнаті, Стефанія впала у ліжко. До горла підступав клубок, а очі лишалися сухими. Виплакатися б оце, але де таке щастя! Клубок тиснув і тиснув. "Сподіваюсь, я опинився тут не зі своєї волі".

Власне, вона й не чекала від нього чогось іншого. Знала, що так буде. А дурне жіноче серце все-таки сподівалось.

У двері тихенько постукала Пріся, але, не здобувши відповіді, одійшла геть. Здуріти можна в цьому домі, збожеволіти від самоти й жахливої тиші. Одного цілими днями не буває вдома, з іншого слова не витягнеш, а третій блукає по нескінченних кімнатах, мов чорний привид, і всім тицяє записки. Дім для божевільних! І так було все життя, відколи себе пам’ятає Стефанія. Якесь кубло привидів. Колись вона мріяла одним ударом поламати все й податися світ за очі. Потім змирилась. А пізніше вирішила сама собі помститись. Від розпачу. Й чого домоглася? Нічогісінько.

Їй говорили, що в усьому винна проклята війна. Раніше в Америці її не знали. Навіть не помітили, як вона пройшла й відгриміла. А тепер психоз охопив чисто всіх. Кажуть, усі три Америки варті кількох десятків бомб. Один залп — і нічого не залишиться. Стефанію виховували в цьому дусі змалечка. Спочатку вона нічого не розуміла. А коли підросла — вжахнулась. Невже так і загине цнотливою дурепою? Вона хотіла дізнатись, що таке кохання. Але, підтятий зеленим, пуп'янок уже не дав плоду. Стефанія так жодного разу й не закохалась. І то, певно, було теж від того бридкого, тваринного жаху, який спотворює людину.

Коли зустріла Сергія, злякалась, бо він був такий самий, як і вона. Стефанія вперше бачила, щоб люди так нагадували одне одного, наче дві сторінки, надруковані під копірку.

У школі Стефанію вчили, що два однойменні полюси магніту взаємно відштовхуються. Мабуть, це прокляте правило фізики діє й серед людей. А коли так, то годі. А то й справді розмріялась, неначе тендітна панянка.

Стефанія намагалася взяти себе в руки. Нічого нюні розпускати. Вона рішуче звелась і вийшла на вулицю. Треба тільки негайно розшукати відчинений бар.

Але її рішучості вистачило щонайбільше на півгодини. Коли заходила в порожній бар, зрозуміла, що всі оті запевнення не варті й копійки й що вона втратила над собою владу, ставши схожою на вітрильник з переламаною щоглою.

Гладкий, розморений спекою бармен анітрохи не здивувався, коли тендітна сеньйорита замовила подвійний коньяк. У таку спеку по барах швендяють лише ті, кому нікуди сховати голову од променів тропічного сонця. Он там, за столиком у кутку, спить навсидячки ще одна розмальована. Мабуть, обидві…

Розділ 15

Майже місяць відлежував Сергій Ряжанка боки в Мільхів. Відчував прикру незручність, але нічого не міг удіяти.

Щовечора до нього приходили Мільх і Горбатюк. Старий переважно мовчав, а Левонтій торохтів без угаву. Інколи з чоловіками заходила й господиня. Сергій лютував. Стефанія більше не грала на роялі, зате була нестерпно ущиплива. Одного разу, досьорбуючи каву, яку їм піднесла Пріся, Стефанія спитала в Сергія:

— Ви давно були в рентгенолога?

Той спочатку нічого не второпав, бо мова ж ішла за Німеччину. Але очі в Стефанії були такі щиро-наївні, що Сергій відчув пастку й на всяк випадок змовчав.

Але тут вихопився балакун Левонтій:

— А що, панно Стефаніє. хіба в Серьоги і в грудях той… щось є?

Господиня тріумфувала:

— Саме в цьому я й сумніваюсь. Мене б зовсім не здивувало, коли б пан Ряжанка зробив рентгеноскопію, й виявилося, що в нього немає ні легенів, ні шлунка, ні серця, ні печінки…

Левонтій щиро здивувався.

— А що ж там: порожньо?

— Суцільна жовч, — спокійненько відповіла Стефанія й відставила порожню філіжанку.

Буркнувши: "Охо-хо-о… Піду вікна порозчиняю, бо парить", старий Мільх учасно втік, а Левонтій сидів, безглуздо кліпаючи очима. Він ще не знав, чи радіти йому, чи сумувати.

Сергій пильно дивився на Стефанію. Вона мовчки насолоджувалася перемогою.

— Що ви од мене хочете?

Стефанія раптом збагнула, що передала куті меду, й спробувала повернути все на жарт, але це не дуже виходило, й вона нарешті "згадала", що має терміново зателефонувати на вокзал.

— Вибачте, панове. Сьогодні приїздить з відпочинку мій братик Петрусь.

— Левко, виклич мені таксі, — звернувся Сергій до Горбатюка, коли Стефанія вийшла.

— Оце зараз?

— Оце зараз.

Якщо припреться ще й отой покидьок "Педро", тут більше нема чого робити. Давно пора.

Левонтій теж вийшов. Але, перш ніж наважитись на такий крок, він залагодив усе з Мільхом та Стефанією. Коли ж повернувся, Сергій уже стояв одягнений.

У таксі Левонтій почав довго й плутано пояснювати водієві, куди їхати, але Сергій перебив:

— Перший-ліпший готель!

Горбатюк прикусив язик і мовчки відкинувся на спинку сидіння. Вуса його обвисли. Мовчи, глуха, менше гріха, а то ще, гляди, передумає. Від цього дурисвіта можна чекати всього. Пришелепуватий він якийсь...

* * *

Наступного дня Сергій не виходив з номера й до самого вечора був спокійний. Нарешті можна лежати й не боятися, що хтось почне докучати тобі. Але тритижневе лежання, певно, далося взнаки. М'який матрац муляв гірше за бамбукове ліжко в старого Педро. Ряжанка ще трохи задурював себе думками то про Тальталь, то про експедицію.

Цікаво, чому їх і досі немає? Невже технік Мігуель хоче вислужитись, навіть не лякаючись дощів? Чи, може, таки й справді відкрив щось варте уваги? Звичайно, все може бути. Адже експедиція була на правильному шляху. Про це підказувало безліч прикмет. Принаймні якщо й не зараз, то після дощів уран буде…

Ну, а що ж потім?

Думки знову перекидалися сюди, в столицю, її Ряжанка вигадував іншу розвагу. Але далеко на мальованому коникові не втечеш, на голову знову почала тиснути непривітна кімната, й Сергій нарешті не витримав.

Насамперед слід подбати про гроші. Старенька покоївка не вічно ж носитиме бутерброди в кредит. Грошей можна одержати в конторі. За літо, хвалити бога, заробив. Але вже пізно, там немає ані душі.

До Левонтія йти не хотілося. Куди ж тоді?

Ряжанка вийшов з готелю й подався нешироκою вулицею навмання. Рани докучливо поболювали, але він намагався не кульгати. Зрештою кому цікаво, що в нього болить нога?

На головній магістралі було завізно, як завжди у добі тропічні вечори, коли, зморений жахливою спекою люд виходить розважитись. Особливо в останні погожі дні перед дощами. Сергій плентавсь, не добираючи шляху, нарешті зупинився, мов укопаний.

Це було майже незбагненно. Як він опинився тут? Сергій огледівся. Гомінкі вулиці лишились позаду. Він стояв па широких сходинках, які вели до пляжів. Серце стислось і немов завмерло. Мабуть, приблизно таке відчуваєш біля могили близької тобі людини: і біль, і тихий сум, і свідомість неминучості…

З океану тягло приємною прохолодою, яка ніжно пестила розпарене тіло. Місяця не було, зате яскраво миготіли смарагдові зорі. Десь там, у темряві, та тверда смужка мокрого піску, якою вони ходили. Може, й той самий дух несміливої ніжної надії й досі витає над вологою піщаною стежкою… Сергієві нестерпно закортіло туди, де живий океан лиже сонним язиком спраглий берег. Він пішов навпростець, але кроків за десять його аж сіпнуло. З темряви хтось невдоволено загарчав. Посипалась брутальна лайка. Певно, потривожив сон одного з численних волоцюг великого міста. Тепер пляж їхній. "Третя зміна".

Океан щось улесливо нашіптував. Сергій довго дивився на захід, потім повільно попростував уздовж берега, припадаючи на поранену ногу.

Десь попереду неясно вимальовувалася світла пляма. Певно, теж бездомник блукає. Ряжанка збочив у сухий пісок і присів навпочіпки. Повз нього пропливла постать у білому. То була жінка. Вона спроквола переступала нога за ногою, не помічаючи нікого. А коли її кроки затихли, Сергій дременув до виходу. В постаті було щось дуже знайоме. Грузнучи по кісточки в теплому рипучому піску, він мало не падав. Заспокоївся тільки тоді, коли вийшов на вулицю.

У кишені шерхотіла невеличка папірчина. Сергій подивився до світла — на таксі вистачить. Зупинив першого-ліпшого водія й назвав адресу Горбатюка.

Левонтія вдома не виявилось. Знайшов його випадково в шинку "Санта-Лючія". "Вусатий кіт" сумирно куняв над столиком. Біля нього стояла порожня пляшка бренді. Він спочатку продер одне око, потім друге, й нарешті вуса повільно поповзли до вух.

— А-а!.. Це ти мене штурхав? А я, бачиш… той… Ну. юринда! Вип’ємо, га? Р-родріг-го!

Сергій відмовився.

— А ч-чого ж тебе сюди той… га? — очиці в Горбатюка стали злими. Вуса задерикувато стирчали вперед.

— Гроші в тебе є?

Вуса заворушились. Левонтій раптовим рухом сіпонув відлогу піджака — аж ґудзик додолу брязнув.

— На!.. На… З-забирай і гроші!..

Він витяг з бічної кишені бганку банкнотів і кинув на стіл, Сергій узяв один папірень, мовчки встав і подався на вулицю. Левонтій спробував підвестись і собі, але безнадійно махнув рукою й знову сів, заплющивши оченята. Та за хвилину, звертаючись до стільця, де щойно сидів Сергій, промовив:

— Т-ти думаєш, як той… так я вже й н-нїчого не той?..

Проминувши кілька кварталів, Сергій зайшов у якусь кав'ярню й повечеряв. Але смачна страва та пляшка кока-коли не повернули настрою, й додому повертавсь, наче до карцеру.

Ключа від кімнати на дощечці не виявилося, швейцар сказав, що гості в нього. Сергій невдоволено зморщився. Левка нечистий приніс. Мало приємного вовтузитися з п'яним бовдуром. Коли штовхнув двері, остовпів. На стільці біля розчиненого вікна сиділа Стефанія. Сергій зціпив зуби.

— Чого ви сюди прийшли?

Він чекав од неї насмішки, яких завгодно вибриків, тільки не цього: в очах Стефанії було стільки жаху, а губи тремтіли й щось безгучно шептали. Нарешті вона ледве чутно промовила:

— Я, пане Ряжанко… Ви, пане Ряжанко… забули в нас оце…

Стефанія поклала на стіл маленьку шкіряну торбинку електричної бритви. Була бліда мов крейда.

— Я, звичайно, розумію, — перебирала вона тремтячими пальцями згинки сукні, — я, звичайно, розумію, що все це дурниці… Що я плету дурниці… але…

В Сергія немов щось увірвалось усередині. Він якийсь час дивився на Стефанію широко розплющеними очима, потім тихо підійшов, і вона поволі підвелась із стільця. Жах ще не розвіявся з її очей, і вони мов благали допомоги. Сергій повільно підняв руки, взяв її голову в долоні й міцно припав до тремтливих, напіврозтулених вуст. Потім Стефанія притислася щокою до його плеча й зайшлася тихим, щасливим плачем. Сергій відчував її сльози крізь сорочку, але стояв, боячись поворухнутися, щоб не злякати оте велике й незриме, що залетіло в його непривітну келію.

* * *

Ряжанка жив неначе в якомусь тумані. Він був украй спантеличений. Досі й не підозрював, що здатний на таке. Коли б хто раніше йому сказав, що так станеться, — зареготав би тому в обличчя, висміяв би. А тепер от маєш…

Раніше думалось — найліпше в своєму панцирі. Той панцир надійно захищав од усього світу. Сергій вважав, що світ гниє, прогнив згори до споду. Сергій не бавився в ілюзії. Знав, що й сам належить до тієї наволочі й теж уражений всесвітньою гангреною. Все було ясно, як

білий день. Лишалось тільки знайти шляхи, як знищити гнійницю. Він майже знайшов вихід. Його підказав божевільний дідуган з української колонії. Але це не мало істотного значення. Головне — вихід був. Світ належало знищити й на попелищі збудувати новий, кращий і справедливіший.

Думав, знайшов таки дорогу. За своїм панциром йому, зрештою, було добре. Тепер же став голим і беззахисним. Летів у якусь безодню, падаючи з карколомної висоти. Перехоплювало подих, і хололо серце. Виявляється, серце все-таки є.

І що найдивніше — Сергієві було не огидне те відчуття. Раніше Сергій такого в собі не помічав. І все це почалося того вечора в готелі. Він уперше в житті повірив поетам, які твердять, що тільки той щасливий, хто здатен віддавати всього себе іншим. Ця казочка виявилася всесильною істиною, хай йому чорт.

Сергій і Стефанія стали потайними, ховались від людського ока, вигадували безліч хитромудрих ходів, щоб непомітно прослизнути повз швейцара в готель і з готелю, а в кімнаті не вмикали світла й не відгукувались, коли у двері стукала покоївка, кутались у ковдру з головою й затискали одне одному рот, аби не видати себе зрадливим сміхом, який так і пучив. А потім, коли виходили на вулицю, пірнавали в заплутаний лабіринт кривих вуличок і завулків великого міста й блукали доти, доки випадково не виходили на знайому магістраль. Ходили, міцно притиснувшись одне до одного, побравшись за руки, мов зелені школярі, й навіть не жахались посмішок перехожих. Усе одно їх тут ніхто не знає. Стефанія дивилась на Сергія ясними віястими очима, а йому здавалось — то дві зорі впали з неба навмисне для нього. Раніше Ряжанка обов'язково сказав би, що достатньо вистраждав собі це право, але, зрештою, яке йому діло до всіх на світі філософій!

Додому повертались далеко за північ, коли гасли останні ліхтарі й неонові реклами. Ще довго стояли біля хвіртки, знесилені великим щастям, яке впало на них, неспроможні розійтись. А потім, коли за

Стефанією клацали двері, Сергій сідав на бровці тротуару й палив сигарету. В темряві раз по раз блимав червоний вогник, а десь далеко відмірював час хрипкий годинник. Сергій зводився й поринав у ніч. Це, певно, таки не той годинник, що на березі океану. То було в зовсім іншому місці, десь аж ген там, і дуже давно. І тепер це, власне, й не має значення…

Пан директор улаштовував невеличку вечерю з нагоди успішного завершення сезону. Мігуель нарешті прибув з усією групою й привіз утішні новини: аналізи проб за останній тиждень підтвердили припущення геологів — уран десь поблизу.

Вечеря та мала бути інтимною і, охоплений райдужними мріями, Мільх запросив лише найближчих людей — земляків. До того майже родинного кола належав і Сергій, хоч ні йому, ні Стефанії не кортіло висиджувати в цій компанії цілий вечір і чемно підтримувати наостогидлі розмови. Але ухилитися було неможливо.

Останнім часом Стефанія стала такою вразливою, що ревнувала Сергія до всіх, хто навіть розмовляв з ним. А тут же доведеться стовбичити, вдавати ґречну панянку й прикидатись ледве знайомою із Сергієм. Навіть поруч сісти не можна буде.

Стефанія аж полаялася з батьком, а коли ввечері по неї приїхав Левонтій Горбатюк, вона, несподівано, либонь, і для самої себе, погодилась піти на ту кляту вечерю, але твердо вирішила допекти всім. Яке вони мають право розпоряджуватись її часом, утручатися в особисте життя? Вона кінець кінцем не дівчинка з бантиками й має власну голову на в'язах.

Й коли вони ввійшли до ресторану, де вже сиділи всі запрошені, Сергій Ряжанка аж здригнувся. То була не його Стефанія, до якої він так звик за ці дні, а та, колишня зневажлива й презирлива, яку вже встиг забути. Навіть не глянула в його бік, а, холодно привітавшись із своїми

дядьками Пищимухою та бароном фон Маузером, сіли її з незалежним виглядом запалила довгу сигарету на золотому мундштуку. Від передчуття чогось лихого є Сергія болісно стислося серце.

Стефанія почувала себе немов у якомусь важкому сивому тумані. І голоси, що долинали до її вух, неначе теж продиралися крізь туман, глухі й невиразні. Вона знала, поряд сидить людина, задля якої мусить стримувати злість. Але й злість ота була невиразна, схожа на клейкий туман, і Стефанія знала, що не здужає вгамувати її. Раніше подібне почуття теж часом прокидалося в ній, однак тоді не спирало так шалено груди, й вона поступово призвичаювалася до нього, як звикають до важкого повітря. Та коли разом із Сергієм у її життя вдерся пружний струмінь — обертом пішла голова. Що зробити?.. Стефанія не давала собі ради в тому. Одного була певна: рвати треба з кров'ю, прорубувати хідник до вільного вітру. Десь попід ложечкою неприємно холодило, й вона знову немов дивилася додолу з високого балкона або зі стрімкої кручі. Що там унизу? Що чека її? їх... Прірва тягла у безвість, і серце млоїлось, а Стефанія тільки жадібніше затягалась міцною сигаретою...

За столом тривалий час точилася пуста балаканина, але дівчина байдужо мовчала, й Сергієві одлягло: виходить, марно злякався. Коли ж вона, не дивлячись на Сергія, сказала: "Пане Ряжанко, подайте, будь ласка, сифон", — він про себе навіть усміхнувсь і геть заспокоївся. Бач, яка хитра: "Пане Ряжанко!" Потепліло на душі, стало вільно й легко. Він навіть почав дослухатися, про що розмовляють Мільх і Пищимуха. Вдівці двох давно померлих сестер чемно називали один одного паном директором, хоча справжнім директором був Мільх, а його свояк лише завідував комерційною частиною невеличкого підприємства всемогутньої "Юнайтед фрут корпорейшн", що панує над усією Латинською Америкою.

— Ось побачите, пане директор, — гудів густим баритоном Пищимуха, — американці ще себе покажуть. Нехай я з цього місця не зійду! Кажете — Голдуотер. Не поспішайте. Голдуотер ніде не дівся. Він

в Америці. Сьогодні за нього голосував кожний четвертий, а завтра… Ось побачите!

Невже цей дідуган думає дожити до наступних виборів у Сполучених Штатах? А втім, гуде, мов дубова діжа…

Мільх, підморгнувши до Сергія, відповів:

— Пане директор! В мене є інформасьон, що німці от-от свого бомбу зроблять. Кажуть, вони й уран шукають…

І знову змовницький погляд на Ряжанку. А Сергієві здалося, що про таких люди говорять: ділять шкуру ведмедя, а ведмідь у лісі лапу смокче. Де ще той уран! Експедиція урану не знайшла. Просто натрапила на сліди, котрі показують, що шукали правильно. Та й годі…

Пищимуха пережовував новину довгенько, покручуючи лівий бакенбард. Нарешті перепитав:

— Це що, пане директор, ви про Африку?

— Ні, пане директор, я не про Африку. В Конго там усе американці підмітають. Німцям зостаються мігайос… крихти. Я кажу не про Африку, пане директор…

Згодом Пищимуха з недовірою констатував:

— Еге, коли то ще воно буде, якщо тільки шукають..

Барон фон Маузер, третій свояк, виструнчився на стільці, наскільки дозволяла стареча сутулість, і поважно зашамкав німецькою мовою:

— В мене під Каховкою триста десятин та біля Малої Хортиці триста п’ятдесят. А разом буде… — Це, певно, логічно витікало з попередньої розмови.

Сергій подумав, що в цього дідугана повипадали всі зуби ще до того, як було винайдено зуболікарську бормашину, й про себе засміявся.

— Пане барон, — перебив свояка Мільх, і фон Маузер ображено відкопилив губу. — Пане барон, ви живете 1918 роком. Ваші землі затоплено морями. Не чули?

Пан директор заходився розвивати перед громадою свою теорію придатності всіх і всіляких союзників, постійних і тимчасових, А Сергій дивився, як кумедно киває кінчик його носа, й думав, що це, певно, саме для нього вигадано прислів’я: "Ніс на трьох ріс, а одному дістався".

Левонтій сидів поруч із Сергієм й увесь час підливав собі в чарку. Він не втручався у розмову, тільки раз у раз шептав Ряжанці, захоплено моргаючи в бік пана директора:

— От дають, га! Ось ти тільки той… Га? — Очиці його блищали, неначе хто знову капнув у них по наперстку олії.

Над столом зависла тиша. Тоді рипнув стілець і значущо прогуркотів директорський кашель: "Г-км! Г-км!" Але голос далеко не відповідав такому вступові. Пищимуха пригладив лівою рукою спочатку один бакенбард а ля Бісмарк, потім другий і невпевнено звідався:

— Можна вас, пане директор, потурбувати в одній справі?..

Мільх наставив вухо. Цей тон не провіщав нічого доброго.

— А яка то… справа?

— Та бачите, пане директор, в мене там наклювується гарний бізнес…

— То щасти вам! — Мільх починав потроху нервувати.

— Дякую, пане полковник, але… — мулявся Пищимуха. — Трохи не вистачає капіталу, так я й…

Кошлаті брови Мільха зійшлися на переніссі.

— Пане директор, — хрипко озвався він і заходивсь крутити в руці виделку, — я вам щоразу й так…

— Я пам'ятаю! Я пам'ятаю! — зірвався півнем Пищимуха. — Аякже! Аякже!.. В мене все достоту позаписувано! Все до копійки. Зараз матиму добрий бізнес. Поверну вам усе до песо, пане директор!

Тамуючи важке зітхання, яке аж напирало в грудях, Мільх мовчки дістав гаманець. Він добре знав, що то за бізнес у Пищимухи, але простяг йому три банкноти.

— Вистачить?

— Атож, атож, пане директор! — з готовністю схопився свояк із бакенбардами. — А я вже вам потім — усі до песо. В мене наклювується бізнес…

Про той бізнес дещо вже чув і Сергій — від Горбатюка. Пищимуха приторговує маріхуаною. Але яке йому, Ряжанці, діло до того!

Навпроти, ліворуч від Стефанії, недбало закинув ногу за ногу "панич Петрусь". Він прийшов напідпитку й поводився безцеремонно. Очі в нього каламутні й малорухомі. Стривай, чи не частує пан "Бісмарк"

маріхуаною й небожа?.. Коли цей покидьок знову встиг викохати собі таку бороду? Руде клоччя викликало неприємні асоціації, й Сергій намагався не дивитись на нього.

Стефанія мляво копирсалась виделкою в тарілці, але Сергій помітив, як у неї нервово тремтять вії, й нашорошився...

Все почалося з того, що Левонтій Горбатюк нетвердою рукою підняв келих із джином і проголосив тост:

— Давайте, панове, вип'ємо за той... за нуклярну німецьку бомбу, о!

І, не чекаючи нікого, хильнув одним махом і переможно глянув на Стефанію. Та дивилась на нього з огидою.

— А чом ви на мене так той... панно Сте... фанІє? Х-хіба я в вас той... теля вкрав?

В Стефанія підкреслено спокійно відповіла:

— Так, пане Горбатюк, украли. Навіть більше, ніж теля.

Левонтій неспокійно засовався на стільці, потім закихкотів:

— Ких, ких, ких, ких... Кахи!.. Кахи!.. Що ж я в вас той... ну, вкрав, кажу, га?

— Молодість мою, — в’їдливо-люб'язним голосом проказала Стефанія й недобре посміхнулася до п'яного. Той перелякано блимнув на Мільха, але старий удавав глухого. Вісімдесятирічний барон фон Маузер щось собі шамкав під ніс, а Пищимуха ніяково посмикував бакенбард, відтягуючи дряблу щоку.

Горбатюк оговтався й почав сікатися до Стефанії. Сергій приготувався до найгіршого.

— Як же це я той… у вас молод-дість той?.. Ану, той… скажіть, як!

Дівчина звелась на ноги. Обличчя їй зблідло, ніздрі збуджено роздимались. Але вона таки отямилася й повільно сіла. Не дивившись на Сергія, відчувала його тривожний погляд.

Горбатюк посміливішав:

— Та я ж до вас, панно Стефаніє, мов той… мов рідний б-братик!

Стефанія спаленіла:

— Годі з мене й одного братика! Й він такий самий слинько, як і ви. Можете помилуватися! Правда, він тут ні до чого.

Дівчина ворожим поглядом обвела всіх, не минаючи й батька. Мільх кинувся заспокоювати доньку. Скандал не входив до програми святкової репризи.

— Стефо…

Але Стефанію вже важко було спинити. її неначе враз обдало і снігом, і окропом:

— Цить, тату, дай мені висловитись!

— Стефо… ти п'яна.

— Я випила рівно стільки, щоб сказати вам усе у вічі. Я досі мовчала, а тепер годі! Не намагайтеся спиняти мене. Ти анітрохи не кращий за

оцього паяца, — вона кивнула в бік Горбатюка. — Різниця, можливо, тільки в тому, що потайніший.

Мільх почервонів, але, скосувавши на Пищимуху, помітив, що той збирається щось сказати. Він угамував нерви й одвернувся від Стефанії.

— Що ви, дочко, балакаєте! — пробасив Пищимуха й розтяг свої бакенбарди а ля Бісмарк. А склеротичний барон, який увесь час підраховував свої неіснуючі десятини біля Каховки, нарешті задоволено прошамкав:

— Уньт цузамен махт ес зекс гундерт фюнфціхь. — Тоді вирішив трохи осадити Стефанію. — Ніхьт зоо, кляйне![3]

Дівчина блимнула в його бік:

— Я, дядечку, давно вийшла з того віку, коли мені розповідали казочки!

— Це, Стефо, не казочки, а політика! — повчально озвався Мільх, із докором глянувши на дочку.

— Кого ви намагаєтесь переконати? Ви ж усі, що отут сидите, — мерці! — вибухнула та у відповідь.

Рудобородий панич підняв келиха:

— Салуд, сеньйорито! Я п… п'ю за оцих трупів! У них зберігаються н-наші гаманці!

Настала напружена мовчанка…

— Це ви його довели. Вважаєте себе генералами та полководцями? Припустимо. Але де ж ваші солдати? Катма!

Загримів Пищимуха, його величні бакенбарди наїжачились, мов у розлюченого півня:

— Е ні, дочко, ні-ні-і-і-і, це ти вже…

— Брешу? Ні, дядьку, я не брешу. Я знаю вас усіх, відколи з пелюшок випнулася. Спочатку сприймала ваші теревені за страшну казку — й одразу забувала їх. А підросла — почала боятись. Страшне не те, що ви плещете. Страшні ви самі, бо розповзлися по всьому світі й заражаєте людей своїм трупним смородом. Люди жахаються вас. І я почала жахатись, як тільки підросла…

— Абер, дійзе гойтіке кіндер… — зітхнув беззубий барон. — Ін унзерер цайт…[4]

Мільхові не лишалось нічого іншого, як спантеличено хитати головою. Він і справді не сподівався такого. Ну, нехай би вже вдома, а то ж на людях… Її коники все життя були для нього повного несподіванкою. Не те щоб він не знав, чим усе закінчиться, але якась жадоба до самотортур в ім'я дочки завжди штовхала його все далі й далі, аж доки ставав посміховиськом не тільки в її, а й в очах сторонніх людей. І так повторювалося щоразу.

А Стефанія впадала у раж. Від власних слів у неї тремтіли руки й неприємно підгиналась коліна. Що буде?.. Що буде?..

— Ми всі боялися й дрижали. Ці жахи почалися після проклятої війни. Ми лягали спати й не були впевнені, чи прокинемось уранці. Ви запевняли нас, що однієї американської бомби на Москву вистачить. Але ви забували про одне: ми знали, що в Совітів теж є дещо…

— В американців, Стефо, бомб стільки, що можна дванадцять разів стребити світ! — запально завважив батько й блимнув на Пищимуху — чи справив ураження.

— Світові цілком вистачить і одного разу.

— Алєс генкт дафон ап, вер альс ерстер бекїн, фрой-ляйн! — повчально підняв пальця фон Маузер. — Уньт війр бекінен альс ерстен! [5] — переможно почухав тим самим пальцем блискучу лисину.

Рудий бородань од такої категоричності немов прокинувся:

— Салуд! Мені здається, сень… йорито, що цей недоумкуватий дід-дуган має рацію. Він першим почне к-командувати… своїй армії: "К-короткими пер-ребіжками до к…ладовища — б-бігом марш!" Га-га-а!

— Ось бачите! — схопилася Стефанія й показала рукою в бік брата. — Це наша психологія! Його п'яними вустами глаголить моє покоління. Ми всі або п'яниці, або морфіністи, або…

Тепер вона повернулась і говорила просто у вічі батькові:

— Ваші теревені потрапили за призначенням, тату. Я боялася, що помру недоторканою дурепою. І в неповних шістнадцять років пішла до… Сама!..

Старий Мільх сказився:

— Замовкни!!.

Однак Стефанія вже наступила посторонку; вона вже падала й відчувала, що вороття немає.

— Ні, я таки докажу… Скажу вам, як шукала кохання… Як віддавалась першому стрічному… Ви це повинні знати! Бо ви в цьому винні!.. Я боялася вашої нуклярної бомби, якою ви лякали мене, хай ви будете тричі прокляті! Правда, потім я розкусила вас… Ви виявились мерцями. Вашими гнилими кінцівками рухали інші, ті, що смикають за ниточку. А ви, дурні, думаєте, що самі розмахуєте кулаками. Я зрозуміла вас, та було вже пізно, хай ви тричі прокляті…

Стефанія знесилено опустилась у крісло. Обличчя їй немов скам'яніло. Вона тільки тепер прийшла до тями. Сталося те, чого ввесь час боялась. Усе втрачено. Усе, все… Відчувала, як холонуть руки й ноги. Хвилину сиділа, невидющими очима втупившись у тарілку. Потім щоки їй узялися плямами, які росли й росли, аж поки не заполонили й лоб, і шию, й вуха. Вона обхопила обличчя тремкими руками, відкинулась назад і раптом засіпалася важким нервовим плачем.

— Заціпить тобі, падлюко! — зопалу гаркнув Мільх по-німецькому, схопився на ноги й замахнувсь на Стефанію. Важка потилиця його налилась кров'ю — ось-ось репне.

Сергій метнувся до виходу, мало не збив кельнера із повною тацею й вискочив на вулицю. Голова йшла обертом, а на душі було жахливо порожньо. Він кілька разів хлипнув повітря. Буран, який щойно починався, кидав йому жменями в обличчя пісок і сміття. Цього року дощів’я спізнилось…

* * *

Суцільна стіна зливи немов поховала велике місто. За двадцять кроків годі було щось побачити. Вулицями бігли каламутні річки. Каналізаційні люки не встигали поглинати таку кількість води. Черговий поліціянт, із ніг до голови сповитий гумовим плащем, дуже здивувався, коли повз нього повільним кроком прочалапав самотній чоловік. З простоволосої голови перехожого вода збігала у вічі, й він раз у раз

витирав обличчя мокрою рукою. Поліціянт був пропустив його, але за кілька кроків наздогнав і попросив документи.

Сергій Ряжанка, знизавши плечима, витяг з бічної кишені гаман. Той розгорнув його під плащем, уважно переглянув і повернув господареві, козирнувши одним пальцем.

— Пробачте, сеньйоре. Служба…

Ряжанка знову знизав плечима й мовчки побрів далі. Йому було все абсолютно байдуже. Він вирішив порвати із Стефанією, й ця злива тільки допомагала. Прохолодні струмені освіжали чоло й щоки. Стефанія ошукала його. Він гірко помилився, й ніхто йому не винен. Не треба ніколи розкисати, втрачати над собою владу. Він тільки на мить утратив її — й тепер пожинає плоди своєї слабкості. Що ж, надалі треба бути обачнішим. Він, телепень, подумав, що мрія існує, — і розмріявся. А вона сказала — ніяких мрій нема. Ні, вона цього не сказала, але такий висновок можна зробити з її слів. І сіпнула ж нечиста піти на той "інтимний обід". Ну, що було, того не повернеш. Так, можливо, й краще. Чим раніше, тим ліпше.

Сергієві на мить здавалося, що такі висновки рятують його, але на серці не легшало. Блакитні зоряні очі Стефанії ввижались йому і в пасмах дощу, і в калюжах на тротуарі. Вона посміялася з нього. Привселюдно заявила, що поводилась, як остання повія. Тоді Сергій дременув звідти, мов од чуми. Але потім йому хотілося повернутись до того проклятого ресторану "В затінку пальм" і надавати їй ляпасів. Це було б добрим уроком. Принаймні віддячив би за ганьбу.

А тепер думати про це пізно. Минуло вже, мабуть, днів чотири, якщо не всі п'ять. Гострий біль поступався місцем тихому млоїнню.

Попід хідником шугнула машина, геть обляпавши Сергія, але він не звернув на неї уваги. Помітив лише, коли за кілька кроків стала і з дверцят вистромилось усміхнене обличчя Буенавентури.

— Сеньйоре начальник! Залазьте швидше сюди! На вас рубця сухого не лишилось!

— А, мучачо… — буркнув Сергій, не дуже здивований такою зустріччю. Він байдуже вліз у машину поруч із Буенавентурою. На задньому сидінні хтось ворухнувся, але Ряжанка навіть не глянув туди.

— Ви, любий, думаєте, холодні ванни сприяють одужанню? — почувся знайомий голос.

Сергій рвучко повернувся. Так і є. Під чорними кудлатими бровами кумедно морщився ніс доктора Абаджієва.

— Значить, ви знайомі, — чи то спитав, чи констатував Сергій. — А я тоді думав, як це я опинивсь у ваших лабетах.

— Ми з Буено старі знайомі, любий. Колись працювали разом.

— Дивну маєте професію, докторе. Чи ви, може, майстер на всі руки? То ви археолог, то лікар, а тепер кажете, що й геолог.

— Ні, любий. Колись блукав без роботи, її ваш друг, сеньйор Горбатюк, узяв мене до себе кур'єром. Благодійник, так би мовити…

Сергій згадав, як торік у кав'ярні "Санта-Лючія" Левонтій допитувався про Абаджієва. Думав, допік йому чимось.

— Мені Буено казав, що ви все літо кружляли навколо гори Сьєрра-Морте. Чи не здається вам, що ми надто часто стрічаємось? Адже й наша експедиція була в тих місцях.

— А ви що шукали? — запитав по хвилі Сергій, не відповівши болгаринові. Йому згадався безталанний Хорхе. — Мабуть, скарби інків?

Абаджієв засміявся:

— По-перше, інки туди не сягали, а по-друге, ви маєте рацію лише частково. Ми шукали скарби, та не ті, про які натякаєте. Шукали скарби давньої культури, ще старішої за інкську. А от що ви шукали, це лишається таємницею, еге ж?

Сергій насупився. Болгарин ставав агресивним. Дивина. Чого він лізе в душу?

— Ви вгадали, докторе.

— Чи не забули скріпити таємницю клятвою?

В голосі лікаря бриніло відверте глузування.

— Що вам од мене треба? — повернувся до нього Ряжанка. — Ви навмисне стежили за мною, щоб випитувати?

Ніс у болгарина перестав морщитись, а кудлаті брови майже нависли на очі. Ховається… Сергій шукав дошкульного слова, але тут обізвався Буено.

— Сеньйоре начальник, я хотів спитати, чи не забули ви того дня, коли вас укусив каукан?

— Нащо це тобі?..

— Хочу просто перевірити, чи добру маєте пам'ять.

— То й що з того? — Сергій відчув, куди хилить індіянин. Давно чекав цього моменту й боявся його.

— Того дня ви кілька разів намагалися сповідатись переді мною, але я, здається, сказав вам, що хвора людина завжди набалакає такого, про що шкодуватиме, коли видужає. Пригадуєте?

Сергій мовчав.

— Тоді ми з вами домовилися, що поговоримо, коли видужаєте. І ось тепер ви, здається, одужали...

Індіянин замовк. Тільки нерівномірно гарчав мотор та лопотів дощ об тент машини.

Ряжанка сам здивувався, коли почув свій голос.

— Я хотів тоді сказати, мучачо, що шукаю уран... Для водневої бомби... Німцям.

Машину занесло й мало не кинуло на хідники.

— Сеньйоре начальник! Ви завжди говорите про такі несподіванки, що це колись нам обійдеться в добрий десяток ребер на двох.

— Я вам більше не потрібний? — холодно запитав Сергій. — Можете втішатись, а мене випустіть.

Болгарин майже крикнув:

— Кажете — втішатись? А ви не думали про те, кого втішають отакі новини?! — Потім спокійніше: — Я цю війну воював проти гітлерівців. Чи знаєте, що б вони зробили, якби мали водневу бомбу?

— Ні, не знаю, — зло буркнув Сергій. — Я знаю одне: українців бомба не лякає. Їх більше нічим не здивуєш…

— Ви маєте на увазі українських іммігрантів?

— Думайте, як хочете.

— Ви щиро помиляєтесь, любий. Майже ніхто з них не хоче війни. Крім вашого найближчого друга та йому подібних. Але їх жменька.

Чого він тицяє в носа отим "другом"? І як він узагалі знає про їхні стосунки з Левком?

— Раджу краще добирати слова, докторе…

— Чоловіче, вам не завадило б таких слів послухати! Ви казали про українців, і я відповім вам. Серед них багато активних борців за мир. Є й комуністи.

— То, на вашу думку, саме комуністи — справжні представники нації?

— Болгари — народ дотепний. Інколи вони говорять: уся рота не в ногу, тільки Петко в ногу. Ви мене зрозуміли?

— Й що далі?

— А мій регламент, як кажуть бюрократи, вже вичерпаний. Я лише повторю, що ваш уран потрібен тільки Горбатюкові та його директору. Звичайно, крім німців.

Сергій подумав, що б на це сказали барон фон Маузер та його свояк Пищимуха, але не став заперечувати.

— Вас, молодий чоловіче, важко переконати. Але життя — річ сувора. Сказати б навіть — невблаганна. Воно вбиває фактами.

Абаджієв замовк, але озвався Буено. Бач, говорять наче по писаному…

— Скажіть, сеньйоре начальник, що лихого зробив вам старий чаклун Санчо з Тальталя?

Більше Сергій Ряжанка стриматись не міг — розчинив дверцята, й добре, що Буено вчасно натиснув на гальма…

Ряжанка швидко наближався до готелю. Дощ перестав, смеркало. Неосвітлена вуличка блищала проти вікон холодними відблисками калюж. Заболіла нога. Оце б лягти, зачинитись від усього світу на сім замків і нічого не бачити, не чути. Усе — шкереберть, і це вже, мабуть, остаточно…

Раптом оглушливий удар повалив Сергія на землю. Й доки він зводився на тремтячі ноги, хтось ухопив за шию мертвою хваткою. Горло стисло, забракло повітря. Ряжанка пручався, але видертись не міг. Той, що тримав ззаду, потяг його під браму, а другий гамселив кулаками й носаками в груди, у дихало, у живіт, в обличчя. Кров заливала очі. Темрява посіла з усіх боків. У цю ж мить повз браму проїхало авто й осяяло вулицю лимонним сяйвом. На світлому тлі Сергій виразно побачив ріденьку руду бороду. "Панич Петрусь". Хто ж другий? Сергієві чомусь над усе хотілося дізнатись, хто ж його спільник. Над

самим вухом серед безрозбірної іспанської та англійської лайки прослизнуло кілька українських слів. Хтось щосили сопів, гарчав і смердів гнилими зубами. Сергієві стало нудно. Чий це голос? Чий голос? Хто це?..

Ряжанка інстинктивно затулив голову руками і, вже втрачаючи свідомість, таки згадав: Матвій Коляда.

Розділ 16

Кордільєри лишилися вже далеко позаду. Навкруги, де тільки сягало око, був степ і степ — оспівана поетами південноамериканська пампа. Випалена в минулу посуху рослинність укривала землю м’яким рудувато-сивим килимом, з-під якого щіттю повитикалась молода сьогорічна трава. Зі сходу віяв вітер, І неосяжний степ вигравав зеленими хвилями, наче справжнє море. Тільки величезні химери кактусів стояли незворушно, поспинявшись у тому океані поодинці й групами, здіймаючи шпичасті руки вгору, мов інкські жерці до бога Сонця.

Хоч важка дорога й виснажувала, бо після минулорічних знегод Сергій був ще слабовитий, але тут легше таки дихалось. Від прямовисних променів брезент над головою мало не шкварчав, однак стрічний вітер, задимаючи поза лобове скло, приємно холодив обличчя й груди. Єдине, що мучило, це неможливе гуцання. Джип на найменшій швидкості стрибав з баюри в баюру, крок за кроком долаючи ніким не вимірювану пампу.

Важко було сказати, кому більше дістається: Ряжанці, який стільки перетерпів за останній час, чи молодому індіянинові, котрий сидів за кермом. Із кожним поштовхом у Сергія всередині щось наче вривалось. Пошкоджені під час бандитського ґвалту нутрощі й досі поболювали, хоч лікар, відома зоря на медичному горизонті столиці, запевняв — небезпека минула, організм прийшов у норму. Може, підтримував честь

марки? Хто ж відає. Принаймні за такі гроші можна було поставити на ноги й мерця. Тоді, на початку дощів'я, Ряжанка пролежав у приватній клініці добрих півтора місяця, й за цей час увесь річний заробіток перекочував до кишені лікаря, так що на подальший прожиток довелося брати аванс. Можливо, це й стало причиною, що розбитий тілом і душею геолог залишився у фірмі гера Мільха.

Тепер Сергій без особливого ентузіазму згадував той час. Що ж, зрештою, тут можна вигадати й таке-сяке виправдання. Не життя ж пристосовується до нас, а ми до нього. Де отой оптиміст, який спростував би цю істину.

Сергій непомітно блимнув на водія. Що б то не було, а й цей індіянин безпомічно розведе руками. Правда, останнім часом Буено зробився не той, що раніше. Колись із своїми ідеалістичними сентенціями мало у вуха не бгався, а тепер, крім "так, сеньйоре начальник" або "ні, сеньйоре начальник", від нього й слова не вижебраєш.

А Сергієві конче потрібно спільника. Можливо, гостріш, ніж будь-коли. Так, слово правильне: спільника. Торік було інше. Торік він мав надміру сили, щоб упоруватися зі своїми сумнівами. А зараз рівновагу порушено. Ряжанка часом сам собі здавався залізничним вагоном, який котиться силою інерції, не знаючи, що чекає попереду. Добре, коли старанний стрілочник учасно переведе його на потрібну колію, й він знову покотиться своєю дорогою. А, бува, попереду глухий кут?

Геолог знову скосу вав на водія. Триклятий каукан! Це він в усьому винен. Раніше все було більш-менш гаразд. А після вкусу гадюки немов світ пішов обертом. Як же все-таки змінюються люди! Оцей самий Буено колись запобігливо виконував кожну його забаганку. А тепер сидить і тільки мружить очі...

Буено й справді вдавав, ніби поруч нікого немає. Тоді, після розмови у джипі, він хотів кинути цю осоружну роботу. Атож! Не вистачало ще

бути знаряддям у руках паліїв війни! Нехай шукають дурніших… Однак Абаджієв сказав:

— Дурніших знайти не важко. Водити машину багато хто вміє. Розчолопав?

Ні, Буено спочатку не зрозумів. Краще тинятися без роботи, ніж заробляти в такий спосіб. Він людина самотня — чи багато йому треба! Пересидить якось. Та й заощадження є. А там, може, знайде місце деінде.

Абаджієв тоді зморщив носа, як це вмів робити лише він, та ще й предивно блимнув на нього:

— Заощадження? А де ти їх узяв?

Хлопець спантеличено втупився у болгарина.

— Як то — де? Я ж працював…

— У кого?

— Хіба сеньйор доктор не знає? В експедиції.

Абаджієв посміхнувся:

— А-а, в експедиції? Це в тій, що шукала уран для західних німців?

Молодий індіянин прикусив язик.

— А чом же ти й ці гроші не викинеш у помийницю? Хіба вони кращі?

Тут уже й Буенавентура не витримав:

— Сеньйорові доктору добре відомо, що я раніше нічого не знав! Мені наш технік Мігуель сказав дещицю лише, коли повернувся до столиці.

Того дня так ні до чого й не домовились. А наступного, ввечері, допивши кока-колу прямо з горлечка пляшки, Буено раптом промовив:

— Я згоден, сеньйоре доктор. Цієї ночі багато передумав. Здається, все зрозумів. Якщо ми не зможемо стати цим злочинцям на заваді, то повинні хоча б знати, що вони роблять. Чи не так?

Лікар тільки вдячно потис йому лікоть і скинув навіщось окуляри. Без них він здавався кумедним і безпорадним, як і всі короткозорі…

Однак ця гра ніяк не вдавалася Буенавентурі. Він знав, що мусить удавати із себе друга, та ніяк не міг здолати огиди й ворожості. А цей же сеньйор військовий злочинець, напевно, все помічає.

— Чуєш, мучачо, якщо повзтимем отак, то Тальталя твого і до самісіньких дощів не бачити.

Буено ще дужче зіщулив очі, й те, що почув Сергій, страшенно здивувало його:

— А в нашій з вами справі, сеньйоре начальник, чим повільніше, тим краще.

Ти ба! Натяки. Та це чомусь не обурило Ряжанку. Досі Буено відповідав "так" або "ні". А тут раптом почав шпильки пускати. Штукар!

Проте відповісти Сергій не зміг. Виправдовуватись? Як і чим? Він ще того дощовитого дня в джипі спробував підвести ґрунт під свою поведінку, та ні холери не вийшло. З комуністами можна розмовляти лише фактами. Психологією їх не розчулиш. Правда, й цей парубок, і

отой болгарин твердили тоді, що вони не комуністи, але дідько їх знає, що вони за цяці.

Думка урвалась. Буено рвучко загальмував. Шлях перегородила нешерока, та, певно, глибоченька річечка. Водій подався шукати броду. Сергій виліз із кабіни й зійшов у берег. Повітря над течією було прохолодніше. Забаглося викупатись, але передумав. Ці численні притоки Амазонки дуже небезпечні. Як той казав, не знавши броду, не пхайсь у воду. В них живе маленький, зате небезпечний хижак з поетичною назвою піранья. Варто стрибнути в річку, де водиться піранья, і цей акт негайно перетворюється на самогубство. Табун ненажерливих хижаків здатний за хвилину-другу лишити від жертви самий кістяк. Особливо чутливі піраньї до крові. Отже, перш ніж викупатись у південноамериканській річці, людина мусить ретельно обстежити себе, чи нема на її тілі ранки або хоч якої подряпини. Щоправда, й це не стовідсоткова гарантія. Адже під час перебування у воді можна врізатись черепашкою або гострим камінцем. Та й не лише. Якщо піранья не дуже далеко, вона й так відчує жертву. Кровожерливий хижачок, завбільшки в карася, не дуже вередливий.

Сергій оглянув свої роззуті ноги й посміхнувся. У пам'яті зринув минулорічний випадок із кауканом. Не заходячи у воду, нашвидкуруч похлюпав на розпарені кінцівки, сяк-так обтер їх руками і швидко взувся.

Що за бісова природа! Так чудово довкола, а жити небезпечно. На кожному кроці чатує підступ. Що то сказано: нема кращих умов для життя, як у помірній смузі. Даремно європейці прагнуть у тропіки. За цю романтику часом дорого платять. Була б його воля — ніколи не проміняв би Дніпра на Амазонку. Але його вини в цьому немає. Хай за це буде соромно іншим. Отим, хоча б з радянського посольства...

Збочивши на небезпечну стежку, Ряжанка схаменувся й спробував навернути думку на інше. Викупатися б зараз в океані. Вода тепла, а

повітря надвечір холоднішає... І раптом згадалася дівчина на березі в купальному костюмі. Йде й на одну ногу кульгає. Ну, та бог з нею.

Завжди, коли він згадував океан, згадувалась і Стефанія. Але не це зараз бентежило Сергія. Про неї тепер він думав цілком спокійно. Зате прикріше ставало, коли в пам'яті зринав той вечір, як на нього напосіли ґвалтівники. Й тут уже вороття не було...

* * *

Відлежавшись у лікарні, Сергій, слабий, захлялий та замлілий, негайно подався розшукувати Коляду. За віщо він його так ненавидить? За віщо мало не вбив тоді? Це питання снувалось у голові, не даючи спокою ні вдень, ні вночі. "Панич Петрусь" Ряжанку не цікавив. Та тварюка давно чекала нагоди поквитатися з ним. Єдина розмова з таким покидьком — кулак у мармизу. Але шкода й руки паскудити об слиняву руду бороду. Інша річ — Матвій. І от першого ж дня, вийшовши зі шпиталю, Сергій подався до Коляди.

Квартира виявилася замкненою. Ряжанка хотів був поспитати в сусідів, але посоромився. Йому здавалося, що всі в місті повинні знати про його ганьбу. Він постояв під дверима, подумав і пішов до Горбатюка.

Левко намагався бути чемним і співчутливим, одначе це погано йому вдавалося. Сергій відразу прикмітив цю зміну, але намагання розчолопати що-небудь ні до чого не призвело. Та й сам був у такому стані, коли людина не дуже здатна до аналізів.

Поки Сергій вагався, чи питати в Левка про Матвія, чи не питати, до кабінету зайшов Коляда. Ряжанка затремтів усім тілом. Його теліпало, мов у пропасниці, й він нічого не міг із собою вдіяти. Матвій був у дорожньому плащі й з двома валізками. З кожної звисала багажна бирка — щойно з літака.

Не відповівши на підкреслено жваве привітання, Сергій демонстративно відвернувся до вікна, не бажаючи розмовляти. Коляда підійшов сам.

— Що з тобою, шефе? Тебе наче оце з хреста знято. Га?

Сергій блимнув на нього нищівним поглядом. Бачили негідника? В Ряжанки сіпались руки.

— Оце й досі після того вужа слабуєш?

Коляда ще якийсь час глузливо дивився на Сергіїв профіль, потім відійшов до Левонтія:

— Як наше невлад, то ми із своїм назад. — І до Горбатюка: — Чого він принидиться? Полаялись?

Але Горбатюк теж мовчав. У кімнаті повисла наелектризована тиша. Таке буває перед дужим громом. І Сергієві нерви не витримали. Він виклав Коляді все, що про нього думав. Та сталось несподіване. Грім виявився без дощу. Ображено зціпивши зуби, Матвій витяг авіаційний квиток з Буенос-Айреса.

— Бачиш?

Це ще дужче розлютило Сергія. Що він йому в носа квиток тицяє! Знайшов алібі. За півтора місяця можна до Буенос-Айреса пішки сходити й повернутись.

Коляда, брутально лаючись, почав нишпорити по кишенях. Нічого не знайшовши там, він розчинив меншу валізку, повикидав з неї бебехи, тоді — до більшої. На підлогу летіли чисті й брудні сорочки, піжами, краватки, леза для гоління. Потім Коляда покидав валізи й заходивсь

удруге вивертати кишені. Нарешті знайшов те, що так старанно шукав. Між пучками зашарудів зібганий та потертий барвистий папірчик.

— Читай, шефе!..

Матвій із серцем ляснув ним по підвіконню.

Сергій знехотя скосував на зжужмлений папірець. Квиток до Буенос-Айреса.

— Ні, ні, ти дивися, коли вже так! На число дивися! — напосідав Коляда.

Ряжанка глянув на квиток проти світла. Дата на компостері свідчила про те, що власник квитка вилетів до Аргентіни ще за добрих два тижні до початку великих дощів. От тобі й маєш… Сергій знесилено сів на стілець. Усе тіло йому ослабло її стало неслухняним. Що ж воно робиться? Може, це чужий квиток? Ряжанка з останньою надією зиркнув на зібгану папірчину втретє. Ні-таки. Прізвище Матвієве. А як це могло статися? Він же добре пам’ятає той голос…

Сергій розгублено глянув на свого співробітника. Матвій реготав із якоюсь пекельною люттю в очах. Геолог посидів-посидів та й почовгав геть. Левко дивився на нього досить дивно. І цей глузує? Ну що ж, нехай. Може, так і треба.

Більше він про те не говорив. Ні тоді, ні пізніше. Але в душі спокою не було. Хто ж у такому разі напав на нього? "Панич", звичайно, до уваги не брався. Хто лаявсь тоді голосом Матвія Коляди?

Ряжанка потаємці продовжував стежити за своїм помічником, а той поводився цілком нормально: як людина, за якою немає жодної провини. Тільки одного разу Сергій перехопив його погляд. Коляда швидко одвів

очі вбік, але вираз обличчя не встиг змінити. Що він за один? Що на думці в цього сфінкса?

Ще більше здивувала Сергія поведінка Буенавентури. Молодий індіянин, який досі люто ненавидів Коляду, раптом змінив гнів на милість. Він при нагоді її без нагоди топтався навколо "сеньйора Маттео". І його дзвінкий горластий голос лунав так, як раніше, коли водій розмовляв із ним, Сергієм. Що робиться на білому світі? Невже людина така непостійна в своїх уподобаннях?

Сергій інколи мимовільно наставляв вухо — про що вони балакають? Так, ні про що особливе. Буено прочищає карбюратор і розповідає Матвієві якусь кумедну історію, яка приключилася з ним у барі біля центральної площі. Нісенітниця. Але варто було наблизитися до них, і молодий індіянин змовкав.

Сергія така зневага зрештою почала дратувати. За віщо? Він розкрив йому таємницю, якою не мав права ділитися навіть із рідною ненькою, а цей вилицюватий парубійко ще й комизиться. Може, й правду казали, не варто дуже довірятись індіянам. Народ підступний. У вічі лізе ясочкою, а поза очі… Щоправда, Буено й не приховує своєї ворожості. Виходить, за моє жито та мене ж і побито…

* * *

Заквилила чайка. Сергій озирнувся. Берегом плентався Буено. Холоші в нього вибродженi. Підійшов і сів на траві кроків за десять.

— Ну що, знайшов брід?

Хлопець мовчки покрутив головою. Стояла спека. Сергій блимнув на небо. Сонце майже помітно котилося до вечірнього пругу. Куди вже там шукати броду! На сьогодні досить.

— Мучачо, розпинай намет!

Буено й не поворухнувся. Але за хвилину знехотя буркнув:

— Не до наметів мені. Мушу перевірити балони.

Ряжанка зіщулив очі. Бреше ж! Які там балони! Це навмисне.

Йому раптом стало тоскно-тоскно. Як самітникові в пустелі. Нема до кого навіть слова мовити. Оце дожився…

Буено спроквола витяг із кабіни трубний ключ, домкрат і заходився помалу скидати переднє колесо. Геолог дістав із заднього сидіння кинутий жужмом намет, сокиру та пакільчики. Незабаром смеркне, треба поспішати. Від цього індіянина несплоха дочекаєшся підмоги. Певно ж, крутитиме свої гайки аж доки вечеря звариться.

Розділ 17

Пише сьомого дня надвечір Буено з Ряжанкою дісталися Тальталя. Селище зустріло їх дружнім гомоном. Після заходу сонця до хижі старого Педро зійшлося все плем’я. Дівчата в нових пов'язках навколо стегон і з безліччю разків намиста на шиї. Святково побрязкувало мідне та бронзове наруччя. Червонувато-брунатна шкіра тубільців навмисне для цього поцяцькована білими й жовтими рисочками, трикутничками, кільцями. В руках у кожного мисливця погойдувались мережані списи, луки або томагавки, на боках яскраві вишивані сагайдаки зі стрілами.

Посеред галявини палахкотіло багаття. Молодь виконувала завзятий танок, що відтворював полювання на хижаків. Розмальовані, уквітчані пір'ям мисливці то шикувались у шерегу, то ритмічно кидались урозтіч, то гуртом пронизували уявного звіра.

У розпалі танку хтозна-звідки виринуло двоє напідпитку й напосілися на Сергія — хотіли здерти свитку. Але п'яничок нагодували товченіками попід ребра й попроганяли.

Потім прийшов старий чаклун Санчо.

Сергій почав вітатись, пам'ятаючи правило: молодший мусить запитувати.

— Чи дужі ще в старого Санчо ноги?

— Ще дужі.

— Чи міцно тримають руки спис і томагавк?

— Ще міцно.

Та як не намагався, але не зміг згадати останньої частини вітального ритуалу. Несподівано допоміг Буено:

— Чи встигають очі старого Санчо за польотом сокола?

Полегшено відітхнувши (традицію таки не порушено), знахар гордовито прошамкав:

— Ні, вже не встигають. Але жоден сокіл не вженеться за думкою Санчо.

Сергій дістав з машини спеціально привезену торбу, витяг звідти й подарував чаклунові замашну сокирку. Потім почав обходити тубільців і наділяти жінок та дівчат намистом, хлопців і чоловіків мисливськими ножами, а дітей — брусиками шоколаду.

— Дивіться, сеньйоре начальник, а то збанкрутуєте!

Геолог озирнувся. Очі в Буено насмішкувато щулились. Чого він уїдається?

— Не турбуйся. Це все за рахунок фірми. — Сергій намагався вкласти у ці слова якнайбільше холоду. Нарешті в нього теж є нерви. Індіянин став нестерпним. Але лють не пройняла серця, як бувало раніше. Тільки знову стало сумно.

Навколо вогнища бешкетувала голозада дітлашня. Заводієм був Альдо, восьмирічний брат Буенавентури. Відчував себе героєм. Адже до них в гості приїхала біла людина.

Санчо, намилувавшись сокиркою, підійшов до Сергія й заходився обмацувати йому ногу, яку минулого року лікував. Ряжанка мусив закотити холошу.

— Старий Санчо добре вилікував грінго?

— Добре! — відповів Сергій.

Люди схвально загомоніли. Знахар запишавсь. Осторонь решти дівчат стояла Челіта. Коли Сергій уздрів її, вона сором'язливо схилила зір додолу й зашарілася.

Сергій раптом мало не вкляк на місці. Челіта нагадала йому дівчину, що минулого літа бачив на скелі. По спині продерло морозом. Це ж тут, зовсім поряд! Як він про неї забув? Йому навіть учулася дивна пісня.

Він поспитав старого Санчо, хто живе по той бік озера, й чаклун, перелякано витріщивши очі, став дуже довго й докладно розповідати. Плем’я тальталь туди ніколи не запливає на своїх пірогах. Там живе страховисько, яке поглинає рибалок разом Із човнами.

— А як це старий Санчо знає?

— Санчо все знає! — самовпевнено відповів чаклун і, як неспростовний аргумент, додав: — Коли страховисько поглинає рибалок, воно жахливо завиває.

Сергій не міг позбутися настирливого спогаду ні того вечора, ні наступного дня. Забув лише тоді, як прийшов караван і від роботи не було коли вгору глянути. Отаборились не в Тальталі, а кілометрів за чотири-п'ять, на мальовничій галявині серед пальмового лісу. Довкола здіймались п’ятнадцяти-двадцятиметрові кокосові та олійні пальми. їхні стрункі стовбури нагадували держачки парасольок, над якими погойдувались на вітрі шати. з довжелезного молодого листя. Плоди ще були зелені, але вродили так рясно, що бідолашні дерева насилу витримували. В гущавині різкими голосами перегукувалися строкаті папуги. Цікаві мавпочки здирались па крайні дерева й зиркали на метушню в таборі. Але варто було наблизитись, як вони з вереском кидалися врозтіч.

Технік Мігуель і Ряжанка готувалися до великих робіт. Уточнювали місця майбутніх шурфів, провадили додаткову розвідку, креслили плани та карти. Коляда прибув найпізніше. З ним прийшли три трактори з великим запасом пального та устаткуванням для глибокого свердління й робіт під землею.

Необхідно було багато людей. Своїх робітників не вистачило б. Тальтальці охоче погодились працювати в експедиції, але вони зугарні тільки до найпростішої роботи: виймати ґрунт лопатою. Через те в одному кінці галявини досвідчені робітники навчали тубільців користуватися відбійними молотками. Ліс аж двигтів од ляскоту компресорів, неначе в джунглях точилася запекла війна.

Тальтальці спочатку боялись гуркоту й лячно затуляли вуха. Марно намагався Коляда "закликати їх до порядку". Тільки коли Сергій, який

уже досить добре засвоїв мову племені, підвів до молотка старого Педро й показав, що пристрій не стріляє й не завдає ніякої шкоди, тальтальці заспокоїлись. Присутність Сергія завжди сприятливо впливала на тубільців. Ще більше користі міг би принести в цьому Буено, але молодий індіянин відмовився допомагати. Навіть висунув причину:

— Тальталь не поважає мене, сеньйоре начальник.

Ряжанка здивувався: як то? Він помічав якраз протилежне.

Індіянин гнув своєї:

— Ви їх не знаєте, сеньйоре начальник. Вони ненавидять усіх, хто залишає селище та їде у великий світ, їх треба зрозуміти…

Сергій не був переконаний у тому, що Буено не бреше, але дав йому спокій. Після розмови в столиці їхні стосунки ускладнились, і Буенавентурі не можна було більше диктувати. Раніше, власне, й диктувати не доводилось: молодий індіянин охоче виконував кожну забаганку начальника експедиції. А тепер… Але Сергій десь знаходив у собі сили стримуватися. Коли б він лише натякнув Горбатюкові, той би негайно дав йому іншого шофера, однак Ряжанка цього не зробив. Буено з Абаджієвим могли що завгодно подумати. І хоч Сергій удавав, ніби це його не обходить, у душі завжди відчував неприємний холодок, згадуючи розмову на початку великих дощів.

А як же з армагеддоном? Сергій часто ставив собі те болюче запитання. Особливо коли сідав біля вогнища, що розкладали робітники спеціально для нього перед наметом. Одного такого вечора йому спала на думку рятівна ідея.

Робітники поснули, стомлені за день. Тільки Буено сидів біля сусіднього намету й щось, певно, кумедне, розповідав Коляді, бо той час від часу вибухав реготом і лунко ляскав себе по колінах. Осторонь у

кошарі кволо ремиґали ситі лами. Біля багаття походжав вартовий із тристволкою.

Сергій, утупившись у полум'я, перемотував безконечний клубок думки. І раптом аж засовався. Тоді, у джипі, Буено сказав: "Що зробив вам старий Санчо?" Так, від чаклуна, крім добра, він нічого не зазнав. То щира правда. Й цей вартовий не дошкулив йому. Навіть Буено, незважаючи на його ущипливість, ба й ворожість. Але ж хіба зробив щось лихого простий солдат генералові? Напевне ж, ні! А генерал таки шле його на смерть. І не одного чи двох, а цілі полки, величезні, мільйонні армії. Перемога кується жертвами. і солдати й гадки не мають, щоб не підкоритись генералові, хоча б могли це дуже легко зробити: що таке, зрештою, генерал та жменька його офіцерів? Як проти слона комар.

Хіба під час ворожої навали не посилає мати на смерть єдиного сина, хоч немає в світі сильнішої любові за материну?

Так, ненажерливий бог перемоги жадає данини. Отже, армагеддон...

Сергій не наважувався думати про жертви, яких вимагатиме термоядерний ідол армагеддону. Але ж світ таки загнив. Уражений до самісінького споду! Епідемія зайшла надто глибоко, щоб сподіватися на якісь хірургічні заходи. Таку болячку може знищити лише вогонь. І чим більша гнійниця, тим сильнішого вогню треба...

Від того вечора в душі знову настала якась тривожна рівновага. Приблизно така, як у хворого, що після довгих вагань погодився нарешті на ампутацію обох ніг: у серці передчуття чогось страшного й неминучого; він не уявляє себе в новому стані, але й зволікати зась — кожна згаяна година рівнозначна смерті.

Й Ряжанка з новими силами заходивсь коло роботи. Підготовка до глибокої розвідки йшла за планом. Начальник експедиції взяв усе під свій контроль. І те, що незабаром мало стати наслідком його діяльності, більше не називав армагеддоном. То вигадка пришелепуватого сектанта. Тепер для нього була нова назва: ампутація…

Здається, мало хто помітив зміну, що сталась у душі начальника. Мабуть, лише Матвій про щось здогадувався. Інакше навіщо б йому ввесь час крутитись попід ногами й заглядати Сергієві у вічі?

Ряжанка спочатку не звертав уваги на циганкуватого земляка, попросту ігноруючи його. Але довго втриматись не міг. Що за людина оцей Коляда? Зрештою, треба знати, з ким працюєш. Тим більше, коли людина — твій спільник, однодумець. А що Матвій не простий собі заробітчанин, у цьому Ряжанка не сумнівався.

Матвій же неначе відчув ті думки. Став надзвичайно запобігливий. Не проминав випадку, аби зайвий раз підкреслити вищість Сергія, навіть був не від того, щоб часом помріяти вголос про майбутнє. Сергій нарешті махнув на нього рукою. Що з нього спитаєш? Деградат, безбатченко. "Як і всі ми…"

Днів за кілька почалися справжні роботи. Індіяни під керівництвом столичних робітників і техніка Мігуеля виймали ґрунт, довбали відбійними молотками скелю, копали шурфи. Інші рубали ліс і прокладали в непрохідних джунглях дорогу або розчищали майданчики для майбутніх свердловин. Ритм був напружений, і вже виднілись перші наслідки. Карта, яка продовжувала обростати новими й новими подробицями, вказувала напрямок подальших пошуків: навскоси до річки й далі — до озера. Роздивляючись його приблизні обриси на білому ватмані, Сергій неодмінно згадував торішню пригоду з дівчиною на скелі. Що то за створіння? Тоді ж вона явно молилася. Може, черниця? Але ж у такому "вбранні"… А там хто його знає, які в індіян ченці. Щоправда, вони хрещені. Навіть оці напівдикуни з Тальталя…

Сергій посміхнувся. Християни, які вірять шаманові. А в самого шамана хрестик на шиї. Піп же раз на сім років обходить свою парафію з культом при боці. Пістоль і розп'яття... Зайве свідчення всесвітньої гангрени.

За якийсь день Ряжанка збирався навідатись до озера. Але трапилась подія, що на довгий час порушила ритм роботи...

Ясної місячної ночі в таборі зчинився лемент. Пролунало кілька пострілів. Сергій навпомацки вхопив свій карабін і стрімголов кинувся туди, де нестямно горлали й верещали погоничі-індіяни. Щось рябе й гнучке метнулося в нього перед самим носом і зникло в хащах. Ряжанка вітав на землю долілиць і вистрілив навпопад. Перелякано бекали лами. Полежавши, він поповз до кошари.

У кошарі, одкидавши ноги й довгу верблюдячу шию, лежала, болісно стогнучи, лама з кривавою раною на холці.

Інша тварина з перегризеною горлянкою застигла метрів за десять звідти. Сергій поторкав — мертва. Зібралися всі погоничі. Вони збуджено перешіптувались, раз у раз киваючи в той бік, де, на їхню думку, зник нічний розбишака.

— Знову ягуар, сеньйоре начальник. Як і минулого року, коли загинув Хорхе.

Другодні Сергій прокинувся від незвичного гамору. Щось трапилося знову? Підійшов до гурту. Тубільці стирлувалися вкупу й збуджено лементували. Осторонь розгублено кліпав очима Коляда. Під ногами в нього лежало троє волохатих цуценят.

— Що таке? — звернувся Сергій до земляка.

— А нечистий їх знає! Перепудилися чи що, — знизав плечима й відійшов геть.

Технік Мігуель теж нічого не зміг відповісти. Ряжанка озирнувся, шукаючи Буено. Той сидів на крилі джипа й схвильовано пихкав сигаретою.

— Сеньйор Маттео вбив маленьких пум, — пояснив він. — Пуми — священні тварини Тальталя. Тепер люди у відчаї. Пуми відвернуться од них. Так вважають усі мисливці. Досі вони дружили з пумами…

Хоч молодий індіянин і проказав це з відтінком іронії, проте очі його лишалися сумними.

Тальтальці никали по галявині до пізнього полудня, потім гуртом знялися й пішли собі. Про роботу того дня ніхто й не згадував.

Увечері Сергій виставив трьох вартових. І дуже слушно. Всю ніч навколо табору щось харкотіло й гарчало, шаруділо листя в хащах. У темряві спалахували хижі зелені цяточки.

Уранці виморені люди поснули, мов неживі. Попрокидались, коли сонце здійнялося ген над лісом. Сергій, вилізши з намету, здивовано оглянув табір. Хто, розпарений спекою, посилено чухмарився, хто лінькувато вилежував у холодку. Жоден не хапався до роботи. Та й працювати, власне, не було кому. Де ж ті, з Тальталя? Чи, може, вже подались на роботу?

Ряжанка підійшов до господарського намету. Ввесь інструмент — недоторканий. Ізсередини вистромилася скуйовджена голова Коляди.

— Здоров був, шефе. Нема наших робітників і досі. Заспали… Ну, вже хай прийдуть, я їм покажу, ледацюгам! Без обіду гупатимуть киркою…

Але тальтальці не прийшли ні в обід, ні по обіді. Не було їх і ввечері. Перед заходом сонця Коляда сів у машину й подався з Буенавентурою до Тальталя. Сергій сушив голову над тим, що сталося із сумлінними тубільцями. Коли б Матвій чогось не накоїв. Від нього можна сподіватися всього.

Машина загурчала пізно, години об одинадцятій ночі. Матвій підійшов до вогнища й сів.

— Ну що там?

Коляда не відповів. Лише рукою махнув і затягся сигаретою.

Пояснив трохи згодом Буено:

— Люди мого племені залишили селище, сеньйоре начальник.

Як то залишили? Що він плеще?

— Так, сеньйоре начальник. Перейшли на інше місце.

— То, може ж, повернуться?

— Ні, сеньйоре начальник. Селище спалене…

Ряжанка аж очима закліпав. Війна?!

— Люди мого племені ні з ким не воюють, сеньйоре начальник, — сумно посміхнувся Буено. — Тут справа не в тому… Але пождімо до ранку. Завтра буде видніше.

І він кивнув на півпаляницю нічного світила. Знову кепкує?

А вранці все з'ясувалось. До Буенавентури прийшов батько зі ще одним одноплемінцем. У Тальталі велике лихо. Пуми, які досі ревно стерегли селище, тепер порвали дружбу з племенем. Учора вранці вони затягли в джунглі дівчинку й роздерли її. В усьому винен той грінго з холодними сивими очима, який повбивав пуминих малят. Тепер на плем'я впаде безліч нещасть. Так буває завжди, коли священна тварина розгнівається.

Педро люто блимнув на Коляду, який сидів осторонь. Ряжанка слухав, не перебиваючи. Цей індіянин за ввесь час, поки Сергій лежав у його хижі, не сказав стільки слів. А тут така темпераментна промова. Десь-то й справді лихо спіткало людей.

— Коли вони прийдуть на роботу, мучачо?

Буено зміряв Сергія довгим допитливим поглядом.

— Вони більше не прийдуть сюди, сеньйоре начальник.

— От тобі й маєш… Ну, прийдуть же хоча б по гроші, які вже заробили?

— Навряд…

— А чого ж твій батько приходив?

— Мій батько, сеньйоре начальник, сказав мені, де шукати плем'я.

Сергій ухопився за цю мотузочку. Добре. Коли так, треба їхати до них. Без робітників експедиція припинить роботу.

— Давай, Матвію! Сідай!

Буено глузливо прискалив око:

— Сеньйорові Маттео краще зараз не з'являтися серед племені. Знаєте, люди неосвічені, правил ввічливості не вивчали…

— Тоді я сам поїду! А ти мені допомагатимеш умовляти їх.

— Сеньйоре начальник! Якщо ви пригадуєте, я вже вам казав, що в мене стосунки з племенем дуже складні. Так що хтозна, чи зможу стати в пригоді.

— Торік ти мені цього не казав, мучачо! — роздратовано глянув молодому індіянинові у вічі Сергій.

— За рік багато води втекло, сеньйоре начальник…

Цей червоношкірий явно зводить рахунки з ним. Ні, такого далі терпіти не можна. Ряжанка рішуче попростував до джипа. Буено поплентався слідом. Він довше, ніж треба, длубався в моторі.

— Отак проти ночі й поїдемо? Побережіть здоров'я, сеньйоре начальник.

Індіянин глузував, але Сергієві раптом перехотілося злитись. Він мовчки виліз з машини й почовгав до намету…

Тальтальців знайшли аж пополудні наступного дня. Плем'я отаборилось на великій галявині кілометрів за двадцять — двадцять п'ять від старого селища. Табір був у стані облоги. Чоловіки не кидали зброї навіть тоді, коли тягали з недалекого берега колоди бамбука для нових жител або вкопували в землю сохи.

Машина зупинилась, але на неї ніхто й не глянув. Чоловіки зосереджено працювали, й лише дітлашня позирала на прибульців із певним зацікавленням. Сергій наказав Буенавентурі покликати людей, однак жоден і не плюнув у їхній бік. Сам подався до найбільшої купки. Раптом на нього з диким виттям напустилася жінка зі скуйовдженим волоссям і червоними запаленими очима, вчепилась йому зубами в руку, й Сергій насилу видерся з її шалених лабетів. Кілька чоловіків із насмугованими щоками та лобами мовчки відтягли жінку й сяк-так зацитькали. Ряжанка розгубився. Що за дикуни!

— Пуми роздерли її дитину, — чи то Сергієві, чи сам собі сказав Буено. Потім підійшов старий Санчо. Не дивлячись на білого, він сказав Буенавентурі:

— Нехай цей грінго забирається звідси. Від нього все наше лихо.

І, на превеликий подив, поклав Сергієві під ноги сокирку, ту самісіньку, яку геолог подарував йому, тільки вже з держаком. А того, що сталося далі, ніхто й передбачити не міг. Один за одним підходили тальтальці й скидали докупи все, що одержали колись від грінго: мисливські ножі, намисто.

Отямившись, Ряжанка крутнувся й побіг до машини…

Увечері біля Сергієвого намету відбулася рада. Де напитати робітників?

— Ці місця рідко населені, сеньйоре, — стурбовано мовив технік Мігуель. — Можливо, Буено щось порадить?

Та індіянин лише плечима стенув:

— Після випадку з пумами про це годі й думати.

Сергій згадав дівчину на скелі. Ідея! Це ж зовсім поряд — за озером. Та Буено погасив і цю надію:

— За озером кордон, сеньйоре начальник. Там чужа територія...

У його чорних очах, розрізаних навскіс, плигали бісики.

— Тоді поїдем у Малу Україну.

Сергій рвучко обернувся до Коляди. Не глузує? Здається, ні. А й справді: іншого ж виходу немає.

Наступного ранку, взявши доволі бензину, Сергій з Колядою та Буенавентурою вирушили в напрямку Малої Україні. На господарстві лишився технік Мігуель: розвідку припиняти не можна; робота мусить продовжуватися за будь-яких умов.

Розділ 18

Машина пливла у високій траві між двома масивами пальмового лісу. З гущавини долинав пташиний вереск. На ліанах крайнього дерева гойдалась кумедна безхвоста мавпа, схожа на потворну людину. Невже наш родовід почався з оцих істот? І, цікаво, скільки часу треба, щоб сучасна мавпа стала людиною? Сергій пошукав у пам'яті відповідь, і звідти виринула цифра з багатьма нулями. Значить, якщо людство знищить себе — знадобляться мільйони років, доки оці потвори набудуть "образу божого". А навіщо? Хіба мавпа відчуває себе нещаснішою за людину? Щастя й нещастя — категорії відносні. Вони — породження людини. Щоб відчути їх, треба якесь порівняння.

Далі вгору клімат ставав помірнішим. Рідшали ліси. Зникали пальмові гаї, натомість траплялися дерева, не притаманні тропікам: якісь дивовижні породи дубів, клени, буки. А коли, за розрахунками Буено, до Малої Україні лишалося дороги не більше, як на південь,

поміж частоколом кактусів почали просвічуватись навіть стовбури берізок. У сусідстві з колючими кактусами вони здавалися зайдами, випадковими й далекими гістьми. Така вже природа південноамериканського плоскогір’я: близькість екватора — й дві з половиною тисячі метрів над рівнем моря…

Наближалось переджнив'я. Перші ниви малоукраїнців, що починалися за кілька кілометрів на північ від села, немов залатали собою пошматований килим дикої пампи. Колосилися пшениці, половіло жито, а ячмені вже помітно зблякли, наче притрушені пісочком.

Мала Українка здалеку нагадувала молодий гай. Тільки де-не-де з-поміж вишняків зиркали біленькі, підведені жовтою глиною, змережані синіми півниками хатки під солом’яними стріхами. Над пагорбом вимахував драними крильми почорнілий на дощах вітряк.

У Сергія засмоктало під ложечкою. Ось він блукає по світах і шукає казна-чого. Оселитися б отут-о й стати. наприклад, мірошником або придбати пасіку. Міська людина відірвалась од землі, але хліборобський інстинкт ніколи не вмира у її серці. А чого, власне, людині треба? Окраєць хліба та якусь латанку на горб. Усе інше — витвір фантазії. А фантазія ніколи не доводила до добра…

Буено вимкнув мотор, і машина самохідь покотилася довгим узвозом. Праворуч майнули крайні хати, й Сергій сумно всміхнувся. Це ж оті Висілки, чи як їх тут називають. Кумедія… А як, цікаво, ся має Микола Чіп? "Середній американець". Онде й хата його. Добряча, ґаздівська.

Торік Сергій глузував з нього. А хто знає, може, саме Чіп і розчолопав оту прескладну штуку, що зветься метою життя…

Коляда перехопив Ряжанчин погляд:

— Що, до Чопа?

Сергій уявив торішню драму, яка спалахнула після його від'їзду, й стенув плечима. Ще, чого доброго, згадає своє надірване вухо й пред'явить рахунок.

— До діда Гомона.

Дід зустрів прибульців, як і торік. Баба Марта метнулася до комори по борошно на вареники. Старий нетерпляче зазирав у піч: на столі хизувалася барвиста й плеската пляшка рому, яку видобув з багажника Матвій.

Після першої чарки розмова, як і годиться, була статечна: про сподівання на цьогорічний врожай та скільки хліба засипали торік; про те, що, слава богу, вродило добре — бо й досі баба Марта тягає з комори.

Господиня теж була у своєму амплуа. Вона ввесь час підкладала в полумисок вареників і припрошувала гостей:

— Їжте, аби-сте мені здорові були, їжте.

— А вареники таки чорненькі, бабо! — сміявся Коляда й лигав один за одним, аж у горлянці кавчало.

Дід Гомін пожвавішав:

— Чорненькі, атож. Були б уже й біленькі, так тепер хто зна, як воно вийде. Ви ж Чопа Миколку знаєте? Так він оце поставив млин.

— Вітряк?

Дід перехилив чарку й не скривився.

— Де там! Паровий! То ж ми й думали, що вже молотимем, а оце з города чи звідкіля прийшла юстиція, чи як на неї кажуть, та й запечатали Миколин млин.

Старий присунувся ближче й змовницьки нахилив голову до гурту. Очі його заблищали.

— Шандарі були, о!

Задоволений ураженням, яке справив на співрозмовників, дід обтер вуса:

— Отож він хату поставив, І худоби накупив, і землі заорав багатенько — та вліз у борги. У хвірми якоїсь напозичався й виплачував ото вже скільки год. А оце на водохрещі й каже мені: "Поставлю, — каже, — діду, млин. Молотимете в мене? На вальцях, — каже, — буде!" — А чого ж, кажу, молотимем. Ну, він і почав ставити. А за які болячки? Песиків катма! Так він запріг вороного та її поїхав до хвірми. — "Дайте, — каже, — ще песиків, а я вже, — каже, — після спаса всі віддам". — Думав, мірчуком ото стільки назбирає… Еге. А йому кажуть: бери, тільки за більші про?центи. А Микола хоч дурний, та хитрий. Побіг до другої хвірми. Ті й дали йому. Дивлюсь, понавозили Миколі цегли, та лісу, та машинерії якоїсь. Поставив Микола стіни, вкрив залізом, і підняли комин, там такий високий, що як і не впаде. О-ондечки, бачите, за садком?

Коляда виглянув у віконечко. В такій темряві, певно, тільки дідові Гомону міг привидітись комин.

— Ну, зробив він ото все, а до машин не підступиться: не тямить. Раз так бабахнуло, що як тільки бідолаха не обварився! Поїхав у город, привіз якогось чоловіка, той тижнів зо два мулявся там та й поїхав: не захотіла машина крутитись. А грошей на нову бог дасть. Отак ото й стояв млин: ні меле, ні мірчук дає. А з хвірми як напосіли — плати, та й годі. Хоч виригай — а гроші дай. Ну, спродав Микола волів — оддав про?

центи. Так знову напосіли, вже з другої хвірми. А песиків катма! І просився, й молився — не одступаються. Прийшла з суду ота юстиція, що я вже казав, приїхало верхи двоє шандарів і запечатали млин. Та так ото й стоїть теперечки. Казав Микола — спродуватимуть, та й не знаю, як воно буде.

— А що, діду, на роботу люди підуть до нас? — після чергового вареника поспитав Коляда.

— А чого ж не підуть? Підуть, ще й навприсідки!

— А жнива?

— Що там жнива! Молодиці впораються. Хазяїнам песиків треба…

Старий Гомін того ж таки вечора пішов до кума, а той до свого, н на ранок на дідовому обійсті зібралось чимало селян: і вкраїнців, і болгар, і поляків — багатий вибір. А надвечір селом покотилася чутка: приїхав суддя з шандарями спродувати Чопів млин. Гомоніли, нібито Микола метнувся просити в хазяїнів грошей, але майже нічого не настарцював. Пропонував навіть вороного огира за безцінь, та ніхто не спромігся й такої ціни дати, хоч кращого коня в усій Малій Україні годі було знайти.

Увечері Микола Чіп посіявся в діда Гомона разом із тестем. Забувши навіть на образи блимнути, попростував до Сергія. Ряжанка спочатку подумав, чи не на роботу найматися прийшов.

Микола ж став питати, ніби вони щойно розлучилися:

— Пане шеф, що маю робити? Ви чоловік великий, чи не порадите, аби-м сказав вам, у якій справі?

Сергія такий вступ розлютив. Він був переконаний, що оте "великий чоловік" сказане без глузливого заміру, але не міг стриматись.

— А чого це ти звертаєшся до мене? — буркнув Ряжанка. — Хай тобі тесть порадить, він ближчий до бога.

Микола не образився, а брат Даниїл тільки гучно висякався, ніби не до нього п'ється, старий же Гомін незворушно пихкав люлькою.

— Чи не порадить пан шеф, де би-м здобув трохи песиків? Я би-м одробив, коби ваша на те ласка.

Сергій не обзивався. Відповів Коляда:

— Де вони в нього взялися, ті сучі песики! Ми приїхали по людей, а наш банк, — Матвій свиснув, — киця з'їла. Нема. Вилетів у твій високий комин! — І зареготав.

Микола ще довго благав позичити йому грошей, не звертаючи уваги ні на які божіння, й увесь час торочив: "Я би-м потому одробив… одробив би-м…" Обличчя його на продиво зосереджене, ніби в людини, яка думає щось своє й навіть не слухає того, що сама говорить. Потім підвівся мовчки, вийшов не попрощавшись, і його зсутулена спина зникла за хвірткою.

В Сергія на серці було тоскно. Він, бігме, не дав би собі звіту в тому, бо в серця, відомо ж, свої закони. Сергієві раптом закортіло напитися. Хай йому біс, отому "доброму ґазді". До чого тут він, Ряжанка? Його діло — довбатись у землі, а решта хай іде до бісового батька навприсідки.

Коляда стежив, як Сергій лигає міцний ямайський ром, і злорадо щулився. Сергій же того не помічав. Не помітив він і як за вікном раптом усе небо зайнялось червоною загравою й злякано бемкнув церковний дзвін, як гасали й лементували вулицями села малоукраїнці, бряжчали відра та тривожно, мов на мерця, скавуліла собачня…

* * *

Про трагедію, що несподівано розбурхалася серед вишневих садків Малої Українки, Сергієві розповів уранці дід Гомін.

Подавшись того вечора додому, Микола біля своєї садиби мало не зіткнувся із сержантом поліції. Сержант почав йому щось пояснювати, але Чіп турнув його, ускочив на подвір'я й защіпнув хвіртку. На лемент позбігалися сусіди. Поліціянти почали перелазити через пліт. Угледівши, що один з них поза садком скрадається до хати, Микола дременув навперейми, потім раптом шаснув у розчинені двері й засунувся. Вдома саме нікого не було. Дружина щойно пішла до сусідок, а діти ще бавились на вулиці.

Поліціянти заходились тарабанити в двері й вимагати, аби їх упустили. Сержант нахвалявся, що хай-но добереться всередину, то не тільки майно поопису є, як йому наказано, а й штани з господаря здере. Він апелював то до Миколи, то до натовпу, який зазирав з-поза плоту, й У темряві маячіла довга біла папsрчина — певно, ордер на арешт Миколиного майна.

Хвилин за п'ять під вагою кількох дужих поліціянтів двері почали жалібно лущати. І тут сталось несподіване. Спочатку брязнула шибка, далі з вікна вистромилась цівка двостволки, й просто в обличчя напасникам шугонуло двома снопами полум'я. Один з поліціянтів ухопивсь обіруч за обличчя й, надсадно виючи, впав на землю. Інших немов змело вітром. Пролунав дуплетом ще один постріл. У темряву покотився жахливий регіт:

— Ади, перепудились!.. Маму свою тут шукали?!

У відповідь болісно квилив поранений. Потім хтось підповз і за ногу відтяг потерпільця. Повітря розтяли лункі постріли. Поліціянти били по вікнах. Незабаром не лишилося жодної цілої шибки. Сержант віддав наказ, і люди у коркових шоломах зачали помалу наближатися до

обложеного будинку. Але щойно з'явились на подвір'ї, як пролунав новий постріл, Поліціянти сипонули врозтіч. Сержант лютував.

— Гей, Ніколо! — горлав він. — Не дрочися, бо гірше буде! Негайно виходь і здавайся, інакше я не відповідаю ні за себе, ні за хлопців своїх!

Але з вибитого вікна знову бабахнув постріл. Поліціянти перелаштувались. Обравши зручні позиції, відкрили по будинку шалений вогонь з карабінів і пістолетів. Миколині постріли вже не дошкуляли їм. Шоломники посміливішали. Рана їхнього товариша виявилась не бозна-якою: одна дробинка подряпала лоб, друга — щоку. Сержант не вгавав погрожувати, добре сховавшись за ожередом соломи:

— Каррамба! Здавайся, бо гірше буде!

Микола після кожного вигуку посилав у ожеред по дві пучки дробу. Село неначе вимерло. Тільки собаки валували, нажахані стріляниною.

Години за дві всі потомилися. Поліціянти припинили стріляти. Знову озвався сержант. Цього разу вже повернув на благання:

— Слухай, Ніколо! Не роби дурниць. Ну, побавились — і годі. Виходь, ми тобі нічого не зробимо. Нехай мені мадонна розум одбере, якщо я брешу! Тільки кинь зброю. Виходь на переговори… Ти розумієш, маю наказ. Я нічого не можу вдіяти. Наказ є наказ. Інакше мене виженуть з роботи. Чуєш, Ніколо! Виходь на переговори.

І він виставив з-за ожереду свій карабін, на багнет якого було наштрикнуто носову хусточку.

Та раптом оси засичали в нього над самою головою й розлігся постріл.

— Стережіться! Стріляє з горішнього віконця! Каррамба!..

А Микола й справді, перехитривши своїх напасників, здерся на горище й почав стріляти з голубника. Поліціянти перевели ввесь свій вогонь туди. За якихось півгодини на даху не лишилося живого місця. В декотрих вийшли набої. Але й з хати постріли ставали дедалі рідшими, поодинокими, а згодом і взагалі урвались. Кілька разів сержант уступав з обложеним у переговори, але з хати ніхто не озивавсь.

Охоронці закону поступово оговталися й почали крок за кроком наближатись до неприступної фортеці. Одна група заходила з причілка, інша підбиралася з-поза хати, а третя, знайшовши біля повітки драбину, примірялася до даху.

Раптом у хаті стало видно. Поліціянти, відчувши якусь не зрозумілу їм пастку з боку отого затятого, незбагненного іммігранта, сипонули вусібіч. А доки отямилися, з вікон заклубочились хмари чорного диму.

Церковний дзвін ударив на сполох. Перші малоукраїнці з цеберками води прибігли вже запізно. Попадали крокви. Будинок горів, мов смолоскип. Високо в небо шугало каламутне полум'я, над яким кружляло птаство. Було видно, як інколи, обсмаливши пір’я, голуб чи горобець каменем падав у шалене криваво-чорне пекло. Нестямні люди облишили марні спроби впоратися із стихією й лише хрестились.

Осторонь, стирлувавшись купкою, стояли розгублені поліціянти. Те, що сталося, не бгалось у жодні статути. Люди навіть боялись вірити в жахливу істину.

Коли, отямившись, селяни нарешті порозтягали гаками палаючі колоди й позаливали вогонь, раптом розвиднілося, й з-за пагорба викотилось велике збентежене око сонця, немов дивуючись, якого лиха накоїли люди в його відсутність.

У продухвині дверей дивом уцілілої сінешньої стіни на товстелезному гаку погойдувалося чорне закіптюжене тіло. Хто зна, за якими законами природи вогонь обминув його. Тільки штани та латана вишиванка місцями обгоріли. В набряклі в'язи уп'ялася міцна мережана мотузка: одна сталка звичайна, а друга з червоного валу…

Розділ 19

Сергій Ряжанка втікав з Малої Українки. Так висловився Матвій Коляда, і в цьому була велика частка правди. Сергій не заперечував. Та й навіщо, коли так і є. В душі була якась тягучка порожнеча, перед очима каламутилось. Але щойно заплющував очі, як на чорному тлі спалахували червоні та білі плями й починали виструнчуватись у довгу рябу змійку. Це бентежило Сергія, й він розплющував очі. Що за наслання?

Буено незворушно вертів кермо. Він до самого смерку не обернувся до Сергія жодного разу. Той пережовував уривки думок і вражень, і лише коли стали на ночівлю та розіклали багаття й Сергій уявив собі картину сьогоднішньої трагедії, — раптом зрозумів, що за червоно-білі смуги мерехтіли в нього цілий день перед очима. Та то ж Мотузка, на якій повісився бідолаха Чіп!

Сергієві стало чомусь моторошно лишатися самому в темряві, він дав рушницю Буенавентурі й забрався до намету. Але сон не йшов. Ряжанка крізь відхилений поділ полотнища дивився на молодого індіянина, який походжав навколо вогнища. Цікаво, що він думає про нічну подію? Десь, може, звинувачує його, Сергія, в смерті Миколи. Мовляв, якби дали людині грошей, цього б не сталося… А може, й не думає. Хто його зна. Колись Сергієві сказали, що оці індіяни тупі й підступні, і він повірив. Щодо підступності, то це ще варто перевірити, а про тупість… Ні, Левку, ти або набрехав, або й сам нічого не знаєш…

Сергій спробував заплющити очі — й спочатку зрадів: не мерехтить! Не було вже триклятого рябого мотуза. Але тут Ряжанка мимоволі згадав минулорічні відвідини Малої Українки. Виринув у пам’яті день, коли він з Колядою й Чопом їхав верхи до місця роботи. Прилаштувавшись до луки, Микола сукав рябу мотузку: одна сталка звичайна, друга червона. Десь думав, що доброму ґазді належить користуватись гарними й мотузками. А Сергієві здалося, що колись на такому мотузі обов'язково повинен гойдатися сам Чіп. Просто здалося, та й годі, й він не надавав цьому ніякого значення. А бач, на те й повернуло.

Після цього Ряжанка не міг заснути, аж доки не настав час заступити індіянина. А зранку знову всю дорогу думав про Чопа. Як воно виходить, що, де тільки посіється він, — обов'язково вродить лихо? Торік через його примхи ні за що вбито дідка. Варто було не розприндитися, й цього б не сталось. А ще раніше ягуар задер отого індіянина… Сергій напружив пам’ять, аби згадати ім’я… Хорхе! Хто винен? Він. Не простежив, як налагоджено охорону. А перед самим Миколою Чопом — дівчинка з Тальталя. Що це: лихий збіг обставин чи якась незрозуміла зловтішна закономірність?

Ряжанка пригадав події в столиці, учасником яких був, — і ще більше жахнувся. Але ж неможливо, щоб усе це через нього!.. Ні, певно-таки, життя спаскудилось. Очевидно, справа не в одній людині. Цього не можна припустити. Життя вимагає втручання…

З цією думкою Сергій прибув до табору.

Там робота ледве жевріла. Власне, й звинувачувати не було кого. Робітників не вистачало. Мігуель зустрів Сергія без особливого ентузіазму. їздили ж по людей — де вони? Довелося пояснювати старанному технікові все від початку. Історія Миколи Чопа схвилювала темпераментного креола. Навіть сам Ряжанка не сподівавсь од нього таких емоцій. Але геологові було важко розповідати все докладно, як

того вимагав технік, а Буено зумисне не втручався. Він тільки раз і озвався:

— Таких людей у наших газетах називають "середніми американцями", сеньйоре начальник. Ми з вами наочно пересвідчились у життєвості цієї теорії, — чи не так?

Отже, банкротство "середнього американця"... Такими словами, здається, називав себе й небіжчик. Хто зі тоді в цьому світі найміцніше тримається на ногах? Оцей напівінтелігент Мігуель? Чи пролетар Буено, який може завтра ж утратити право вертіти кермо свого джипа й опиниться в становищі, не кращому ніж тон бідолаха "середній американець"?

Повиймавши з багажника речі й повносивши до намету, Буено простяг Сергієві невеличку паку конвертів.

— Це, певно, ваше, сеньйоре начальник?

Ряжанці засмоктало під ложечкою. Від кого йому листи? Неймовірно...

Він удивлявся в знайомий почерк, здвигнув плечима й тільки тоді прочитав адресу: "Сеньйорові Миколі Чопу в Малій Україні..."

— Де ти їх узяв? — мало не на ввесь табір заволав Сергій. — Нащо ти мені їх даєш?

Буено трохи ображено зібгав вуста.

— Сеньйор Маттео взяв їх у листоноші. Тоді... ну, того дня вранці прибув з міста листоноша. Він розвозить пошту щомісяця. Сеньйор Маттео відповів йому, що адресат вибув. Ну й наказав мені забрати листи з собою...

Сергій вихопив у нього конверти з рук і нервово розірвав сирову нитку, якою вони були хрест-навхрест перев'язані. Чотири листи, товсті й важенькі. На звороті кожного виведено чіткими гарними літерами адресу відправника й прізвище: "...Сеньйорита Фросина Чіп". Фросина... Фросина... Сергій не зразу второпав. Пріся! Німа служниця в Мільхів... Рука безвільно впала додолу. Думав, нарешті відгородивсь од усього минулого, а воно на кожному кроні переслідує його. "Сеньйорита Пріся..."

Сергій навіщось акуратно поскладав конверти й знову стяг сировою ниткою, ще й пилюку з них рукавом постирав. Буено, нахмурившись, пішов геть. До самого вечора молодий індіянин просидів у холодку під пальмою. Сергій бачив, як вони з Мігуелем дуже жваво розмовляють, але щойно наближався, як обоє замовкали й питально позирали в його бік. Певно, товариство Сергія Ряжанки їм не потрібне! Людина ж не вовк, звикла жити в гурті...

Наступного дня, закинувши на плече старий карабін, Сергій подавсь у джунглі. Він більше не міг зносити отієї штучної самотності, якою ввесь час його огороджував Буено. ревно відбиваючи од нього людей. Хоча б швидше Коляда з робітниками прибув абощо. За роботою все ж не так. Але Коляда не. сплоха дошвендяє. Дай боже за тиждень. Мабуть, пішки йтимуть. Не позабирають же селяни із собою коней. Незабаром жнива, а там возовиця. Трикляте село!..

Сергій пірнув у хащі. Навколо неначе смеркло. Крізь густі шати багатоповерхового тропічного лісу несила продертись навіть кинджальним сонячним променям. Товсті крислаті стовбури лісових велетів стояли немов у полоні густого мережива ліан та інших паразитів, які не вимагали й світла, а пишались рясним різноквітом у задушливій півтемряві. Одні ссали сік у беззахисних жертв лісу, інші повпинались у самих паразитів, а треті пожадливо досмоктували те, що залишалося в повалених бурями велетів. Чи не таке саме відбувається й серед людей?

За якусь годину звіряча стежка вивела Сергія до води. Він глянув і став як стій: озеро! На тому боці схилилося над хвилями чорне громаддя скелі, де торік співала таємнича дівчина… Співала — чи молилась? І з чим можна порівняти її пісню? В ній було щось неземне і водночас вабливе, мов магніт.

Довго вдивлявсь Ряжанка у протилежний берег. Сонце пекло безжально. Парусова свитка від поту — хоч викрути, а невідома сила підіймала Сергія на ноги й вела понад берегом далі — до бескиду. Стрічка піщаного намулу видалася тверда, мов асфальт, і нею, пригинаючись попід чіпкими кущами, йти було значно легше. Сергій хотів був навіть роззутись, але згадка про каукана спинила його.

Однак прямовисні промені сонця і п'янкі випари тропічного лісу, що підступав до самісінького берега, швидко зламали опір організму. Сергій сів під кущем відпочити. Ноги неприємно тремтіли, руки теж. Він пожалкував, що не прихопив бодай бляшанку консервів. Треба було здобути хоч дичини.

Ряжанка поплентавсь у джунглі, але за годину ще дужче стомився, до того ж марно. Крім двох плазунів, нічого не здибав.

Десь ополудні дорога раптом урвалася, а до слуху вже хвилин із двадцять долинав монотонний гомін. Сергій думав, що то — завше неспокійні джунглі, але гомін дужчав і дужчав, як буває, коли наближаєшся до ярмарку. Й те, що постало перед очима, просто-таки вразило його. Величезне блакитне дзеркало вливалось у вузьке гирло, з якого вода спадала в карколомну прірву, глибоко внизу розбиваючись міріадами бризок, що хмарою встеляли ущелину.

І як він не здогадався раніш! Коли в озеро впадає річка, то воно мусить мати вихід і з протилежного боку. Проста істина, та ба. А їздив же торік із малим Альдо, мусив знати.

Чорна скеля незворушно застигла на протилежному березі. Сергій сумно дивився на той бік. До скелі навпростець було не більше години ходу, але на шляху постав оцей водоскид. Годі й мріяти перепливти озеро саме тут. Біля порогів течія надто бурхлива — засмокче й кидоне у прірву. Не знатимуть люди, де й кісточки шукати.

Сергій скислився. Та й чи шукатиме хтось? Кому потрібен безрідний, самотній бурлака?..

Від такої думки на серці стало незатишно, і якась невідома сила ще дужче потягла його до лисої скелі. Та робити було нічого. Постоявши над водою, Сергій спроквола потягся вздовж берега назад. А коли стежина звернула від озера в ліс, раптом згадав, що неподалік гирла колись була пристань рибальських човнів Тальталя. Цікаво, чи позабирали тубільці свої піроги на нове місце? А бува, ще ні?..

Його сподівання справдились. На пристані, поперекидувана догори днищами, лежала вся рибальська флотилія Тальталя. Човники вишикувались у рівну, мов під мотузочку, шеренгу. Очевидно, тубільці мали намір поперетягати їх на своє нове стійбисько. Але човни на сонці порозсихались, і жоден із них не можна було використати без попередньої підготовки.

Сергій поглянув на годинник. Часу лишалось рівно стільки, аби до смерку повернутись у табурище. Отже, про якийсь ремонт годі сьогодні й думати. До того ж усе тіло аж гуло від утоми.

Вибравши серед "флотилії" два найпридатніші човники, Сергій постягав їх у воду, занурив і міцно припнув до пакола тонкими жилавими ліанами. Завтра він сюди повернеться, обов'язково, це вже вирішено остаточно...

Наступного ранку, нічого не відповівши на здивовані погляди співробітників, Сергій узяв торбину з харчами, понапихав повні кишені набоїв до карабіна й пішов до озера.

Човники за ніч добре замокли, й по обіді Ряжанка вже був коло бескиду, який чорним лобом звисав над синьою глибінню озера. Сховавши пірогу під скелею й завидна натягавши туди сухого бадилля, геолог приготувався до ночівлі. Ніч як і не спав, а схопився задовго до світанку. Стало моторошно в цій дикій самотині. Картав себе, що не подбав про свою безпеку. Було б хоч вогнище розікласти. Але вилазити зі схованки не наважився. Зрештою, якщо хижаки не винюхали його за цілу ніч, то перед світанком боятись нема чого. Певно, всі жертви, визначені на сьогодні, вже впали, й хижаки додивляються свій перший ситий сон.

Сергій нарешті зовсім заспокоївся й непомітно задрімав. Прокинувся від згуків, які линули над озером. Вона!.. Знову співає... Ряжанка слухав пісню, неспроможний навіть поворухнутись. Повільно виринало з-за лісу велике червоне сонце, немов розбуджене й приємно здивоване врочистим гімном на свою честь. А мелодія то здіймалась над уранішніми хвилями, то стихала, потім переходила в трагічне тужіння й знову вривалась. Сергій лежав у човні, вистеленому духмяним тропічним зіллям. Не бачив, хто співає, але дівчина ніби стояла йому перед очима, втілення незрозумілого, незбагненного трагізму.

Ряжанка перебував під гіпнозом, у якомусь трансі, екстазі. Якби був здатний міркувати, певно, подумав би про таємничу силу мистецтва, що межує з чарами. Але він не міг мислити. Він лише слухав. Незчувся навіть, як майже над головою в нього повітря перекреслила лискуча бронзова стрічка, впала у хвилі, здійнявши водограй синювато-білих бризок і за секунду-другу виринула звідти звичайною дівочою голівкою з мокрою косою.

Але така несподівана метаморфоза ще дужче спантеличила Сергія. Коли бронзовошкіра німфа вийшла з води й попрямувала до скелі, не

владний був поворухнутись. Вода срібними краплинами збігала з пліч і грудей, чорна, як смола, коса пооблипала навколо гнучкого стану, перетягненого в попереку тонкою куценькою пов'язкою вище колін. Дівчина йшла гордовито, мов лебідка, вигнавши гарну голівку, не помічаючи Сергія. Погляд її був спрямований на верхівку скелі. Дзвінко рипів пісок під мокрими ногами. Ряжанка підсвідомо порівняв дівчину з незграбною сестрою Буенавентури. Навіть порівнювати гріх. Юна русалка наблизилась так, що вже добре виднілися риси її обличчя. Високі в'юнкі брови, трохи навкіс поставлені великі очі з довгими загнутими віями, пухкі темні вуста й над ними тонкий, різьблений і ледь горбкуватий ніс, жіноче підборіддя. Гладенькі рівні руки нагадували золотих кауканів, коли красуня обтирала краплини води з пліч і невеликих міцних грудей із чорними вершечками. Стрункі ноги ступали повільно й твердо. В усій поставі дівчини, в її рухах, а надто у виразі обличчя було щось таке, чого Сергій не міг збагнути. Незвичайна врода співжила з якоюсь нестримною дикістю. Подібне можна спостерегти лише в сарни або молодої пантери. Але ж отой вираз, вираз!.. Годі його й порівнювати з чим-небудь. Колись Ряжанка бачив картину. Вона тоді надзвичайно вразила його. Жанна д'Арк стоїть на багатті. З-під ніг їй хижо вихоплюються перші язики полум'я. І очі цієї єретички… Ні, ні, то зовсім різні речі… Напевно ж? Але обличчя оцієї бронзовошкірої дівчини чимось нагадує лице легендарної француженки.

Кроків за десять від скелі індіянка раптом стала як стій: помітила білу людину. Велично-трагедійний вираз умить зник. Тепер вона була звичайним переляканим дівчиськом. Очі широко розплющені, вуста напіврозтулились, оголивши верхній ряд чималих, але рівних та білих зубів.

Сергій отямився. Йому раптом зробилось невимовно соромно за свій учинок. Адже ж він, мов той вуграстий школяр, стежив зі схованки за дівчиною, яка купалася, думаючи, що поряд нікого нема. Звичайно, він не сподівався такого, але факт є фактом.

Сергій відчув, як червоніє, як займаються вогнем кінчики вух. Він поворухнувся в човні й сапнув повітря. Звичайно, розумного тут нічого не скажеш, однак…

Але дівчина зірвалась і дременула геть, тривожно озираючись на всі боки, мов налякана антилопа. Та ліворуч була вода, а праворуч, ледь одступаючи від берега, здіймався прямовисний бескид. Ген далі базальтова стіна знову змикалась із водою. Добігши туди, індіянка з розгону вбрела у воду, здійнявши віяло бризок, озирнулась. Біла людина за нею не гналася.

Забрівши до пахів, дівчина сторожко пантрувала. Коли ж за півгодини пересвідчилася, що Сергій і не збирається вилазити з-під скелі, попростувала назад. Тоді Ряжанка підійшов до води й відвернувся. Він слухав, як дзвінко рипить пісок під її ногами, й чекав, що буде. Рипіння дужчало й дужчало. Потім ущухло. Натомість пролунав різкий горлянистий вигук. Ряжанка повільно обернувсь. Дівчина стояла кроків за десять від човна й щось сердито казала. Очі її спалахували чорними іскринами.

Сергій стенув плечима, мовляв, не розумію, але не міг видобути жодного слова. Молода індіянка почала показувати руками на човен. Ряжанка приступив до скелі. Дівчина робила знаки — відтягни човен геть! Він підкорився, попхнув пірогу ще далі, але це її не заспокоїло. Вона продовжувала махати рукою: далі, далі! Сергій знову нахилився до суденця й допхнув його майже до самої води, а коли випроставсь і озирнувся — чи годі — аж очі витріщив: індіянка випарувалась, розтанула в повітрі, мов мара! Він потер долонями обличчя. Що за халепа! Не сон же то, хай йому дідько!.. Підійшов до скелі, потім ще раз озирнувся. Дівчина зникла так само несподівано, як і з'явилась.

Ряжанка прискіпливо обстежив кожен виямок у базальті, обмацав поглядом усю смужку білого піску. Але сліди вривались коло самісінької скелі. Сергій полапався за чоло. Ні, таки пропасниця тут ні до чого. Або

ж це, всупереч усім законам природи, якась чаклунка, або… або він зараз утратить глузд…

Сергій у нестямі побіг до човна й із забобонним острахом знову зиркнув угору. Мокру від спекоти спину продерло морозом. На вершечку чорної скелі маячіла бронзова постать.

Він стояв, аж поки йому ноги не затерпли. Потім сів па бортик пироги. Індіянка була мов статуя. Сергій би нарешті повірив у це, коли б вітер не загравав з її довгою і смолянистою косою. Так спливло кілька годин. Ополудні ж, коли сонце ставало в зеніт і незахищеній людині було важко відітхнути, вона раптом зникла, й за якусь хвилину опинилась унизу.

Сергія вже ніщо не дивувало, навіть те, що дівчина легко здолала скелю, як долають, скажімо, густу пелену туману.

Вона підійшла до нього майже впритул. В очах її не було ні жаху, ні люті: струмилося чи не здивування. Дівчина мовчки питала в нього, чому він не йде звідси. Це Сергій добре розумів, але не рухався з місця. Вона підступила до води й сіла на мокрій смужці піску, підібгавши по-індіянському обидві ноги.

За ввесь день вони не промовили одне одному й півслова, лише інколи перезирались. А ввечері, як сонце закотилося за чорне бескеття скелі, вона звелась на ноги й мовчки попрямувала до того виямка, де сю ніч ночував Сергій. Його не бентежило, коли дівчина всім тілом лягла на скелю, й чималенька брила раптом відсунулась, утворивши продухвину.

Юна індіянка мовчки глянула на нього й пірнула всередину. Брила знову стала на належне місце. Сергій почекав, доки дівчина покажеться вгорі, й сів у човен…

Заночувавши на пристані, наступного дня він приплив до скелі перед обідом. Ще здаля його зустріла дивна пісня. Дівчина, як молода пальма, похитувалась на вітрі. А коли пірога черкнулась об узбережний пісок, вилізла з потаємного ходу. Очі в неї були сумні. Індіянка промовила кілька слів, з яких Сергій зрозумів лише одне: "грінго".

Він тицьнувся вказівним пальцем у груди й назвав своє ім'я. Дівчина розуміюче кивнула головою, показала на себе й теж відрекомендувалась:

— Танго.

Відтоді вона щодня зустрічала Сергієву пірогу й уже не вилазила через тунель, а ластівкою кидалася зі скелі у воду. Потім виходила на берег і сідала поруч. Танго знала кілька іспанських слів, а в її мові Сергій упізнав чимало згукосполучень, схожих на ті, що вживають тальтальці. Але розмовляли вони мало, здебільша сидячи мовчки в холодку піроги, підпертої двома жердинами. Мовчали й тільки час від часу дивились одне одному у вічі. В неї вони були гарні й сумовиті. Сергій думав про них удень І вночі. Звідки той сум? Що точить душу цієї дівчини?

Одного дня, коли тінь від скелі накрила човен, Танго, яка саме щось намагалась розповісти Сергієві, раптом звела очі горі й аж сіпнулася. Ряжанка перехопив її погляд. Йому здалося, що на вершечку скелі промайнула якась постать. Танго посмутніла й замовкла.

Він спитав у неї:

— Що там?

Але дівчина лише сумно-сумно поглянула йому у вічі. Тоді звелась на ноги. Він теж. Танго торкнулась долонями до його щік і, рвучко крутнувшись, побігла до печери. Сергія обхопило тривожне передчуття. Він не знав, що сталось, чому Танго так схвилювалася. Стояв, не зводячи

очей з того місця, де в скелі зникла ця дивна істота, чекав, що вона ось-ось вирине звідти знову, але кам'яна стіна лишалась німою й незворушною, неначе не мала жодної причетності до того, що відбувалось на білому світі.

У серці спахнула лють на це байдуже кам'яне громаддя. Він метнувся туди, де ще не встиг вичахнути слід маленьких дужих рук Танго. Та як не натискав на брилу, скеля й не поворухнулась. У кущах озвався глузливий голос: "Сер-це кра-су-уні..." Ряжанка ще дужче озлився. Підняв з піску мушлю й пошпурив нею в невидимого вівчарика. Пташка пурхнула й зникла за скелею, невдоволено пінькаючи.

Попосидівши під базальтовим мисом до пізніх полудднів, Ряжанка вліз у човен і відіпхнувсь. Усередині йому немов щось урвалося. В цій скелі лишилась частка його самого. Це вже він чував усім єством своїм, і ніхто не зміг би переконати його в протилежному.

Наступного дня Танго не з'явилась. Озеро мовчало. Здавалося, воно все розуміє й, затамувавши подих, чекає чогось лихого й невідворотного. Як і вчора, тихо плюскотіла об борт піроги блакитна хвилька, але над нею вже не линула тужлива й урочиста пісня бронзової дівчини з дивним, і пекучим, і трохи неземним ім'ям Танго.

Не було її й за день, і за два, й за три дні. А Сергій уперто їздив під скелю. Він занехаяв роботу. Коляда, який устиг повернутися з Малої Українки й привести цілу валку робітників, дивився на нього з похмурою посмішкою. Мігуель навіть співчутливо поспитав, чи не потребує сеньйор його допомоги, чи, бува, не заслаб. А молодий індіянин узагалі уникав розмовляти на теми, що не стосуються безпосередньо служби.

Щоразу, виїжджаючи з гирла річечки, Сергій із затамованим сподіванням наслухав, чи не пролунають оті до болю знайомі й такі потрібні йому згуки, але озеро стрічало його тим самим мовчанням.

Часом тільки зграйка водоплавного птаства просвистить гострими крильми й шикне в узбережних чагарях та болісно озветься серце.

Та якось вона прийшла. Сергій затято працював жердиною, прямуючи до похмурого бескеття, що зубом уп'ялося в блакитну гладінь озера. Й не повірив своїм очам, коли за кільканадцять метрів серед рівної хвилі уздрів чорну смолянисту косу, мокру й лискучу. Танго пливла, тихо розгрібаючи руками прозорінь. Сергій не дуже йняв віри тому, що бачив. Може, знову примарилось? Але дівчина вхопилася обіруч за бортик вутлого човника, аж до велося нахилитись на протилежний бік, аби не шубовснути у воду. Дівчина винеслась на руках і влізла в пірогу.

Сергій сидів мов закляклий. Танго обережно ступила два кроки й умостилася побіч на кормі. Потім узяла в нього з рук жердину й попхнулась назад, до гирла річки, що темніло в затінку навислих дерев. Біля зеленого прохолодного моріжка човен уп'явся носом у траву, й Танго вийшла на берег, струнка та велична. Сіла під пальмою, що самотньо росла на галявинці, взяла Сергієву руку в свою. Вона не могла вимовити його надто складного ймення. Називала просто: "грінго"…

Її стомлене тіло безвільно лежало поруч. Ув очах сяяло щастя. До самого вечора. А коли сонце відігнало з-під пальми тінь, дівчина посмутніла. Важко добираючи слова, вона сказала:

— Грінго обіцяє більше не припливати до скелі?

Сергій здивувався. Як то? Ні, тепер він і поготів не зможе цього зробити! Але індіянка з сумною й незрозумілою впертістю наполягала на своєму.

— Чому ж?!

— Нехай грінго пообіцяє більше не припливати до скелі…

Сергій мовчав.

Вона повільно звелася, підійшла до човна, зіпхнула його у воду й поманила: сідай до жердини. А коли гострий ніс піроги розітнув перші хвилі потемнілого передвечірнього озера, без ніякого логічного зв'язку, мовила:

— Танго — це самотня пальма…

Потому стрибнула у воду, розгойдавши човник. Сергій дивився на її гарні дужі руки, в яких виявилося стільки несподіваної ніжності, й відчував, як болісно млоїться на серці.

Відпливши на кілька гонів, Танго обернулась і довго дивилася на маленький човник серед хвиль. Потім тріпнула мокрою косою й попливла туди, де на протилежному березі чорніла німа байдужа скеля…

Сергій облігся тієї ночі пізно. У вухах безперервно бриніло те, що дівчина сказала на прощання: "Танго — це самотня пальма…" Ні, цього не може бути! Він не давав їй слова. Він повинен бачити її.

Уранці хотів розпитати Буенавентуру про людей, щ0 живуть по той бік озера, але молодий індіянин тільки й сказав:

— Я ніколи не бував за кордоном, сеньйоре начальник. Знову глузує?

Буено по мовчанці спитав, зіщуливши очі:

— А ви, сеньйоре начальник, чи не знайшли, бува, й там урану? Знаєте: то інша держава. Небезпечно!

Так і є. Насміхається. А Сергієві в цю мить було не до сварок.

Розділ 20

Три дні, незважаючи на глузливі погляди Матвія Коляди, їздив Сергій до Чорної скелі. Але Танго жодного разу не з'являлась. Першого дня почув-таки здаля її сумовитий голос, та коли під їхав до мису, пісня увірвалась. До самого вечора чекав, що скеля нарешті розкриється й випустить зі свого черева бронзову чаклунку. Але громаддя німувало, мов той казковий Сезам, до якого не добрано таємничого слова. Ряжанка ще й ще намагався зрушити брилу з місця, та мало не надірвавсь од напруження — й даремно.

Уранці він знову рушив на озеро, але над блакитними хвилями панувала млосна тиша. Цього разу Сергій не наближався до бескиду й став посеред озера. Однак і це нічого не дало. На Чорній скелі не видкося ні живої душі. Те саме повторилось і наступного дня. Сергій трохи отямився. Йому стало соромно, що інші працюють, а він день і ніч блукає джунглями, мов розбещена екскурсанточка.

Після його втручання робота швидко зрушила з місця. Малоукраїнці оговталися з технікою. Заглипали круглими очима шурфи і пробні колодязі; в одному місці довелось навіть закласти чималий штрек.

Однак думка точила мозок, мов шашіль дерево. Бронзоволиця красуня стояла перед очима, як жива. Удень ще сяк-так. А як здолати довгі тропічні ночі? Зранку в таборі здіймалися страшенний гамір і метушня. Гуркотіли мотори, стукали кулеметними чергами відбійні молотки, робітники сновигали на всі боки, поспішаючи до діла. Сергій гасав з об'єкта на об'єкт. Ходити доводилося пішки. Для джипа не було доріг, а взяти коня в котрогось малоукраїнця просто не випадало. Кожен дядько трясся над своєю худобиною чи не більше ніж над власною персоною.

А заходило сонце — й для Сергія наставали найсумніші години. Матвій Коляда разом із Буено, Мігуелем та механіком щовечора грали в покер. З-під їхнього намету раз у раз долинали запеклі вигуки або регіт.

Сергій дослухався гамору, але пристати до гурту не наважувався. Знюхались — ну й хай. Він принаймні ніколи не накидав своєї дружби іншим. Воно б, звичайно, не завадило вбити годину-другу отією придуркуватою грою, та дарма.

Ряжанка довго лежав у паркій темряві намету й засинав, коли порозходяться й поснуть картярі. А одного вечора, засвітивши свічку, почав знічев’я прибирати свою брезентову оселю, яка вже давно перетворилась на занедбану ярмаркову балагулу. Чого тут тільки не було! І кирка, й зіпсований ліхтар, і погнута бадійка з-під бензину, й чиїсь наскрізь промазучені лахи, й проби порід, і старі записи, й лісове сміття. З півгодини намагався дати тому рейвахові якийсь лад. Коли несподівано серед зошитів і планів розвідки натрапив на зв’язану навхрест паку листів. Спочатку потримав їх у руці, пригнічений неприємними спогадами, потім зозла пошпурив у куток. Від помаху згасла свічка. Сергій клацнув запальничкою, підніс її до ґнота, потому потягся за листами. Непевна сила змусила нервово зірвати нитку й роздерти верхній конверт. Відчував — робить не те, що мусив би, але не міг подолати незрозумілого потягу. В конверті кілька аркушів тонкого паперу, обабіч списаних чітким гарним почерком. Так, цей почерк він добре знає. Перед очима постали картини, які здавалися чимось давно забутим, як торішній кошмарний сон…

"Добридень вам, мої любі брате Миколо, невістко Ганнусю й ви, маленькі племінники — Лесю, Марисю і Йванку! Уклін вам земний від мене, і нехай вам бог допомага.

Не знаю, чи не набридла я вам своєю писаниною, та вже вибачайте. Мені ж тут нема з ким і посидіти, не те що… От і виливаю перед вами душу і свій біль невимовний. Але якщо вам не цікаво те, що я пишу, — не

читайте. Ви ж знаєте, не ображусь. На всьому світі, крім вас, нема в мене більше рідних.

Минулої неділі я вам писала про студентську демонстрацію, мітинг. Не знаю, чи ви одержали того листа, В нас тепер неспокійно. Вночі то там, то там стрілянина. Кажуть, ніби партизани з'явились. І де вони взялися? У газетах пишуть — агенти Куби, але то дурниці. А в Малій Українці що нового? Хто вмер, хто живий, хто побрався?

Тут усе, як було. Стефа їздила у Штати, оце повернулася з тиждень тому. Про заміжжя й не думає, а вже ж їй таки двадцять шість минуло. Що робиться на світі божому...

Правда, оце старий пан привіз двох з Аргентіни, так був удома бенкет. Остогидли мені ці бенкети, але де дінешся. Така вже моя доля щербата — вікувати у наймах. Та й не можу я без Стефи. Вона мені як дочка..."

Сергій перегорнув сторінки й подивився в кінець. Пріся доручала кланятись кумі Описі, кумові Ничипорові, дідовій Остаповій Харитині та ще доброму десяткові знайомих. Нарешті обіцяла приїхати на Великдень подивитись, як меле новий Миколин млин...

Сергій облишив читати.

От тобі й життя... Людина вже відколи тліє в землі, а з нею розмовляють, мов із живою. Він потер долонею стомлене чоло, потім обережно вклав лист у роздертий конверт й акуратно перев'язав паку ниткою. Далі схаменувся й шпурнув листи в бебехи, звалені купою в темному кутку, а сам вийшов провітритися. У лісі помітно похолодніло. Над верхівками двадцятиметрових джунглів повз дрантивий туман, швидко осідаючи на землю. З-від темного лісу, що суцільною стіною оточив невелику галявину, невидимими хвилями долинав незрозумілий гомін, неначе то поров хвилю величезний пароплав. Згуки наближалися

й наближались. Тільки згодом Сергій здогадався — десь далеко над джунглями, вивертаючи з коренищем дерева, сунув ураган. Безперестану гуркотіла невидима громовиця, хоч тут повітря й лишалося незворушно спокійним.

Потім покрапав маленький дощик, і все нараз утихло, немов нічого й не було. Біля багаття бовваніла напружена постать вартового. На червоному тлі полум'я вона здавалась узятою з картини невправного художника: чорна, важка й непорушна. Крізь полотнище одного з наметів сочилося слабке світлечко. Звідти раз у раз долинали вигуки: "Пас...", "Не тягни!..", "Плюс даю...", "Хо-хо, в мене покер!.."

Сергій зітхнув і поліз до своєї брезентової "домівки". На серці було неспокійно, певно, від далекої грози...

Розділ 21

Наступного дня настрій видався дивний і незрозумілий. Сергій довго дошукувався причини — й не міг знайти. Тоді спробував проаналізувати свій стан чи бодай порівняти його з чимось. Мав таке відчуття, ніби поліз у чужим курник брати яйця й необачно роздушив у руці тухляк. Так, останнім часом він таки забагато вагався, занадто прискіпливо колупавсь у своїх почуттях, а це шкідливо. І що найприкріше — втратив рівновагу. Ну що ж, надалі буде розумнішим. Оті листи гарно провчили його. Досі думав, що йде на угоду з сумлінням, і втратив спокій. Але хіба після всього варто у чомусь сумніватися?

Так, його концепція починає набирати реальних форм. От а нещасна німа Пріся переконала його остаточно, що сумніватись годі. Гнійниця охопила не тільки все тіло людства, а полонить і душу. Ґрунт вислизнув з-під людських ніг. Люди почали жити міражами. Значить, він візьме на себе функції не лише генерала, що посилає на смерть солдатів, а й хірурга, котрий ампутує нежиттєздатний орган...

Сергій зітхнув. Хвороба чорно-зеленими плямами опосіла здорову тканину. Але цієї здорової стає дедалі менше. Ось оцих бідолах, що вантажать зараз прилади та інше спорядження на лам, таки по-людському шкода. Проте й вони вже давно вражені. Сергій згадав торішнє вбивство дідугана з Малої Українки, смерть молодого індіянина в пазурах ягуара і сценку, як його найближчий товариш і одноплемінець доїдав після небіжчика рештки страви… Болячка багатолика, багатогранна, вона набирає різних форм І відтінків, подеколи прикидається бідністю, часом нещасною жертвою, та від цього не перестає бути болячкою. Отож просто треба міцніше зібгати нерви в жменю і не розчулюватись при нагоді й без нагоди. Коли б лікар був таким тонкосльозим, ніколи не наважився б завдавати хворому болю. А так — ріже й вухом не веде. Бо вилікувати хворого можна лише болем і вогнем. Така ото складна й суперечлива формула гуманізму.

Ряжанка пішов до гурту, й те, що сталося з ним, не уникло уваги робітників. Люди здивовано слухали його енергійні розпорядження й перезирались. Він навіть раз чи й двічі підвищив голос на Буенавентуру, який останнім часом геть перестав помічати свого начальника.

Загальне здивування висловив Матвій Коляда. Він хитро примружився й збив шолом на потилицю:

— Ти, шефе, наче з цепу зірвався. Куди хапаєшся? На весілля?

Сергій нахмурився, проте відповів:

— Хапаюся й тобі раджу робити те саме. Дощі наближаються. До кінця літа треба закінчити роботу, щоб не теліпатися сюди й утретє. Зрозумів?

Коляда подивився на нього довгим важким поглядом, потім схаменувся, усміхнувсь і приклав до шолома два пальці:

— Ясно, шефе!

Робітники ходили на об'єкти гуртом або принаймні чималими групами. Останнім часом уночі навколо табору знову лунало зловісне гарчання ягуара, й люди остерігались уходити в джунглі поодинці. Сергій спочатку не звертав на це уваги, але днів за кілька сам пересвідчивсь у тому, що мають рацію.

Він, як завжди, йшов останнім. Поміж стовбурами далеченько попереду — метрів за п'ятдесят — маячіла брудна вишиванка якогось малоукраїнця, що ніс на плечах клунок із харчами. Уже днів п'ять-шість ніхто й не куштував м'яса. Троє мисливців, яких Сергій найняв з єдиною метою — постачати експедицію свіжиною, без якої в джунглях легко захворіти на авітаміноз (адже всі продукти переважно сушені або консервовані), — щовечора лише розводили руками. Старий індіянин Освальдо, озброєний добрим карабіном, винувато кліпаючи, клав перед Матвієм Колядою одного або двох птахів гокко, та й годі. Два його товариші з духовими рушницями похмуро мовчали.

Коляда лаявся, а Освальдо лише зітхав:

— Ми не винні, сеньйоре Маттео. Таке вже тут місце — закляте якесь. Крім кліщів, нічого немає...

А люди нарікали. І мали підстави. Важка робота вимагає доброї потравки. Сергій же мусив забезпечити робітників, доки не порозбігались геть.

Стежина, якою просувавсь Ряжанка, губилася серед непрохідних заростів, пообплутуваних густим мереживом ліан. Два роки тому він узагалі б не розгледів тут ніякої стежини, а тепер ішов, навмисне не поспішаючи, задоволений власними здібностями шукача.

Навколо панувала мертва тиша. Перестало чути навіть тих, що попереду. Тільки вітер стиха шарудів у верховітті та десь далеченько прощебетувала пташка. Через якийсь час Ряжанка, стомлений важкою дорогою та парким, насиченим їдучими пахощами повітрям, сів на валуні відпочити. Обіч темнів здоровезний уламок скелі. В одному місці рівну поверхню її змережано якимись малюнками. До них явно доклала рук людина. Сергій обдер м’який наріст моху. Відкрилася картина: мисливець зі списом і чотиринога істота, схожа на крокодила. Навкруг усе подовбано гачками та знаками, дуже схожими на літери. А кажуть, індіяни ніколи не мали писемності в нашому розумінні цього слова. Здається, в інків чи ірокезів був своєрідний алфавіт: вузлики на вовняній нитці. А ще в когось — людське обличчя з різним виразом і в найрізноманітніших ракурсах. Сергієві раптом згадався болгарин із насмішкуватим носом. Оце б таку знахідку йому — він же працює десь в археологічній експедиції. Певно б, зрадів. Що означає ця картина? Проста помітка де й що полювати? Чи своєрідна книга про мисливців, літопис? Чи, може, прикордонний знак? Або навіть місце жертвопринесення…

Колись у цих місцях було багато людності. Але відтоді, як сюди прийшли білі, почалось вимирання цілих племен, навіть величезних, густо населених районів. І причин безліч: не лише зброя колонізаторів, а й хвороби, які вони завезли сюди зі Старого світу. Звичайнісінький собі нежить або грип виявились для індіян смертельною хворобою, як Для нас чума або холера. Так кажуть, і так воно, мабуть, і є. За кілька сот кілометрів Сергій натрапив усього на два племені: тальталь і оте, таємниче, по той бік озера. А колись тут квітнули могутні імперії…

Сергій схаменувся й глянув на годинник. Просидів добрих півгодини. Він устав і почвалав далі, не без зусилля вгадуючи напрямок. Зовсім неподалік щось прошаруділо, немов у хащах вовтузились тварини. Ряжанка озирнувся й раптом мало не вкляк. Із дерева, кроків за двадцять від нього, зсунувся величезний чорний ягуар, шугнув у кущі й причаївся.

Сергієві видно було лише довгий та тонкий чорний хвіст, кінчик якого нервово посіпувався. Хижак, очевидячки, пантрував за ним. А зброї ніякої, якщо не рахувати геологічний молоточок, із яким Ряжанка не розлучався. Що робити?

Тим часом хижак, пробігши на зігнутих лапах, пошився під інший кущ — значно ближче. Сергій устиг розгледіти котячу голову з міцно притиснутими вухами та двоє палких жовтих очей. Ягуар був на продиво великим, як теля, з довгим та гнучким лискучим тілом. Тамуючи подих, Ряжанка чекав, що робитиме хижак. А той несподівано нашорошив вушка. Десь неподалік тріснула гілка. Ягуар, припадаючи мало не до землі, зник у хащах.

На стежині з'явилось троє індіян. Сергій упізнав Освальдо.

— Ой начальнику! — вигукнув старий мисливець. — Вам таки пощастило, дуже пощастило! Якби не ми... Чорний ягуар — найлютіший і найпідступніший звір у джунглях! Він би негайно напав на вас, коли б ви його не помітили перші. Ой начальнику! Ви щаслива людина...

Вузькі очі старого дивились на Сергія мов на воскреслого, а довгий гачкуватий ніс кивав і кивав: "Ой начальнику!"

Відтоді Сергій остерігався ходити сам.

Останнім часом у таборі стало неможливо жити. Він так "закомарився", що вже не допомагали ніякі протимоскітні заходи. А ще жахливішим бичем були кліщі та підшкірні блохи чіго. Ці рухливі комахи обсідали людину й проникали до тіла. Потім залазили в шкіру, й через них не можна було ходити. Сергій кілька разів уже виколупував з п’ят, підошов і литок чорні пшонинки. Якщо дати їм спокій, самиця відкладає там яйця, й нове покоління хазяйнує в людини під шкірою, як у себе вдома. Недаремно в індіян усі ноги в шрамах і подовбинах.

Ряжанка охоче погодився перенести табір в інше місце, бо до найвіддаленіших об'єктів доводилося вже добиратись мало не півдня.

Робітники розчистили в лісі нову місцинку неподалік річечки з червонуватою водою, й Сергій здумав, що сюди б можна перегнати одну пірогу з пристані. Цей струмок повинен обов'язково впадати в озеро. Від однієї згадки про його блакитну широчінь і чорний верх самотньої скелі на тому боці в Сергія болісно стислося серце. Він не знав чому: зрештою, хто для нього ота дика красуня, але хіба серцеві накажеш! Воно ніби щось передчувало.

Табір знімався від самісінького ранку. А коли на стежині зник овечий круп останньої лами (трактори лишались на об'єктах увесь час, а коней малоукраїнці вже звечора поставили на новому таборищі), Сергій укинув у торбину дві банки м'ясних консервів і подався до пристані.

Човни, як і раніше, лежали на піску догори днищами. Та пірога, що нею Сергій досі їздив, зовсім розсохлася. Замочувати — надто довго. Він заходився конопатити її ликом, якого в березі багато. Але й на конопачення пішло добрих три години. Сонце схилилось на останню чверть неба. Щоб дістатись таким човном без весел до табору (та ще й не відомо, де його шукать!) — годі й думати.

З жалем глянувши на довге вузьке суденце й припнувши його ліаною на воді, Ряжанка поплентався геть. Але потім повернувсь і набрав у човник води: так певніше.

На стежці було тихо й пустельно. Сергій переступав, і сторожко озираючись вусібіч. Казав не ходити в джунглі самому, та й знову за рибу гроші. На всяк випадок витяг пістолет і затис у руці, звів курок. А потім розсміявся й сховав зброю.

У джунглях панував зеленкуватий морок. Тільки де-не-де проглядав клаптик чистого неба. Все обсноване багатоповерховими шатами дерев

та ліан. Десь поблизу пролунала знайома мелодія. Коли б Сергій не знав, міг би заприсягтися — хтось висвистує початок арії герцога з опери "Ріголетто": "Серце кра-су-у-ні..." Але то був птах, схожий на нашого вівчарика. Зо три рази Сергієві вчулись кроки, полущування хмизу. Він озиравсь, послухав і, нічого не постерігши, йшов далі. У хащах хтось увесь час пересвистувався, та Ряжанка не зважав на те. Очевидно, павуки, завбільшки в добрий кулачисько, десь у болоті, примостившись над водою, ловлять дрібненьку рибку.

Хвилин за двадцять знову луснула гіллячка, й Сергій рвучко обернувся. Здалось — у півтемряві майнула чорна потвора й пошилась під карликову пальму. Ряжанка вихопив пістолет і вистрілив.

— Стій! Чого розбабахкався, шефе! — заволало відти. Сергій аж сіпнувся. З темряви виринув Матвій Коляда. Він обтрушувався й ніяково посміхавсь.

— От лиха година, зведе чоловіка на пси!

— Ти що тут робиш?

Коляда обтрушувавсь, не поспішаючи відповідати.

— Та що роблю! Тебе шукаю, шефе! Як у нас кажуть — пошли дурного, а за ним другого... Так і я. Пішов, дурний, тебе шукати, а ти бабахкаєш...

— Чого ж ти ховаєшся?

— Кажу ж: бо дурний. Хотів тебе налякати, а злякався сам. Аби ще трохи, мав би штани прати...

Коляда зареготавсь. У Сергія відлягло од серця, й він сховав зброю.

Далі йти було веселіше. Коляда, мабуть, після переляку, палив цигарку за цигаркою. Сергій мовчав. Дивак якийсь. Вийшов зустріти. Чи ба…

Стежка підіймалась угору й угору. Йти ставало важче. В обличчя лізло колюче хвістя ліан.

— Ти хоч так не смали, а то швидко вхекаєшся! — нарешті буркнув Сергій,і йому стало соромно. Можна було б і лагідніше. Людина ж ризикувала, рушивши йому назустріч…

Коляда тільки відмахнувся.

В лісі ще дужче посутеніло. Сергій глянув на годинник: рівно п'ята. До заходу сонця година, а дороги ще на добрих три.

Стежка вивела з лісу й зав'юнилась понад урвищем. Тут було видніше, й Сергій, обережно ступаючи, став розглядати каньйон. На самому дні блищала течія. Зміряв на око глибину ущелини — метрів з півста, якщо не більше. У період дощів річка, певно, заливає долину по самісінькі кручі, а зараз її легко перебрести. Берег спадає терасами. До найближчої сходини метрів дванадцять-п'ятнадцять. Голі тераси шкірились гострими визубнями. В Сергія від висоти почало паморочитись у голові. Він ступив далі від бескиду, й у цю мить якась сила турнула його з кручі. Ледве встиг вивернутися, помітивши поруч Коляду, вхопився за ногу, яка штовхала його в прірву, а коли випустив чобіт — насилу вхопився за жилаве кореневище. Вуха різонув жахний вереск, але Ряжанка у першу мить нічого не збагнув. Ноги йому висіли над прірвою, руками ж конвульсивно стискав дебелу коренягу. Зібравши рештки волі, підтягся на руках і виніссся нагору. В скронях калатало й видзвонювало. Полежавши з хвилину, підповз до бескиду й заглянув.

На першій терасі, неприродно підібгавши ногу, долічерева лежав Матвій Коляда. Сергій витяг пістолет і двічі натис на гачок, але, мабуть,

не влучив. Рука тремтіла, обдерта під час сутички. Тоді сів, спершись плечима об найближчий стовбур. Коли нерви трохи вгамувалися, знову підійшов до урвища. Матвій лежав у тій самій позі. Сергій очима шукав місця, кудою можна було б злізти вниз.

Над тропічним лісом зашарудів вечірній вітерець. Похилий берег починався метрів за двісті, й Сергій пошкандибав туди. Колінна чашечка боліла до нестями. Поволі, ногами вперед, став ізсовуватися додолу. Рука несвідомо стискала мокрий від поту держачок пістолета.

Ряжанка наблизився до нерухомого Матвія й копнув його носаком. Обличчя Коляди було геть обдерте й закривавлене. Сергій нахилився й перекинув Матвія горілиць. Той застогнав, поворухнув головою й насилу розплющив праве око. Коли з нього зійшов туман, звідти заструмило стільки ненависті й смертельного жаху, що людина в нормальному стані сахнулася б. Але Сергій повільно обернувся й ще повільніше пошкандибав геть. Він не бачив, як знову закаламутилось Матвієве око, як заплющилося, й з-під повіки на побиту щоку збігла сльозина.

Сергій сів кроків за десять, обхопив коліна руками й неначе заснув. А згодом випростав забиту ногу й відкинувся спиною на кручу.

Швидко смеркало. Ліс прокинувся й загомонів таємними згуками ночі. Одразу потягло вогкістю й холодом, але нагріта за день скеля ще випромінювала досить тепла. Небо зарясніло великими зірками. Сергій дивився на них і нічого не думав. Волів би зараз тільки заснути. Ні хижаки, ні прірва, яка починалася за крок від нього, не лякали, — але сон не йшов.

Десь опівночі стало холодно. Скеля вже віддала все своє тепло, сконденсоване за день. Сергій згадав: коли злазив з гори, вже на цій терасі спіткнувся об суху деревину. Перемагаючи біль у суглобі, він звівся й, тримаючись рукою за кручу, бічком, щоб не зсунутись у прірву, подавсь туди. Йшов довго. Здавалося, подолав уже добрий кілометр, а

нічого нема. Нарешті наткнувся на щось, нахилився й мацнув рукою. Дерево. Заходивсь обламувати сухе гілляччя. Воно лущало, й луна котилась аж на той бік ущелини й поверталась назад. Наобламувавши з оберемок, Сергій так само навпомацки вернувсь назад і розіклав багаття.

Вогонь вихоплював з темряви людину й маленьку латочку скелі за нею. Коли суччя розгорялось, на світлій латочці витанцьовувала чорна зсутулена тінь. З мороку час від часу долинав болісний, затамований стогін, але Сергій навіть не глянув у той бік. Сидів нерухомо, наче вирізьблений з червоного дерева, й дививсь у вогонь. Тільки раз, почувши, як на голову посипалося груддя, подививсь угору. Там, на кручі, вигравали дві пари хижих зелених очей. Ряжанка дістав пістолет, поклав поряд, та більше й не озирався. Шлунок настирливо нагадував про те, що востаннє їв Сергій перед учорашнім полуднем, але про дві бляшанки консервованої свинини, що лежали в торбі, йому й на думку не спадало. Зібгавши чоло болісними зморшками, він думав про те, що сталося, й ніяк не міг дати ради своїм думкам. За що Коляда хотів його вбити? И чому не стріляв або не порснув ножакою, а вирішив турнути у прірву?..

Ну останнє можна якось пояснити: коли б хтось випадково й знайшов труп, подумав би: впала людина з кручі і вбилася. Це ясно. Але навіщо Матвій хотів його вбити? Невже…

Страшна здогадка блискавкою різонула в голові. Невже це вони з Буено вдвох?

Але поступово таке припущення саме собою відпало. Про Буено — то дурниця… А що ж тоді?..

Ранок підікравсь так само несподівано, як і ніч. Коли перші промені сонця вдарили в очі, Сергій аж сіпнувся. Насилу випростав задубіле коліно й нараз усе пригадав. Значить, таки заснув удосвіта. Все тіло

тіпалось від холоду. Вогонь давно згас, і попіл охолов. Над каньйоном висіла молочна імла. Нагріта вранішнім сонцем, вона почала потроху здійматись уздовж берегів, над густими світло-зеленими бамбуковими заростями. У лісі, над головою й у долині прокидалося птаство. Повітря бриніло від нестрункого гамору. Глибоко задумавшись про своє, Сергій проте впіймав на слух кумедну співанку вівчарика: "Серце кра-су-уні…"

Матвій Коляда спав, а може, й утратив свідомість. Обличчя розпухло, стало чорно-зелене й страшне. Тільки тепер Сергій постеріг, що ліва нога в нього перебита вище коліна. Було неприємно бачити, як вона лежить, зігнута аж у двох місцях. Сергій відвів погляд. Поранений дрібно тремтів, але це не розчулило Ряжанку. Він глухим голосом наказав:

— Уставай, ти!

Матвій і цей раз блимнув правим оком, спробував звестися. Та тільки застогнав. Обличчя йому пересудомилось від болю. Око пригасло, в ньому не було того єхидства і посміху, з якими він звичайно дивився раніше. Ліве око за ніч трохи відтухло й уже сяк-так розплющувалося, хоч під ним і шкарубіла чорна кривавиця. З чола від натуги та болю збігали струминки поту, промиваючи на брудних зморшках світлі доріжки.

Сергій підійшов йому з-за спини й узяв попід пахви. Матвій жахнувся й блимнув на нього нестямним поглядом, а рукою конвульсивно затис гостру каменюку. Сергій перехопив той погляд. Коляда широко розплющеним оком дивився туди, де за бровкою тераси починалась прірва.

— Кинь каменюку, паскудо! — гаркнув Ряжанка й знову нахилився над ним. Матвій тремтів усім тілом, безвільно зсутулившись і втупивши погляд поперед себе. Сергій підняв його й насилу вмостив собі через плече. Тоді, похитуючись, поніс уздовж тераси. Але кроків за десять

зрозумів, що так не подужає, поклав ношу додолу, скинув із себе пасок, зробив петлю, насунув її Матвієві попід пах, потім заліз і сам плечем у ту петлю й знову звівсь на ноги. Так він дійшов до того місця, де звечора після сутички сповзав з кручі на терасу. Але схил був надто крутий, щоб здолати його з отакою ношею на плечах: дві спроби не дали наслідків. І Ряжанка став злазити вниз до річки.

Але й це вдавалося не сплоха. Насилу втримуючи рівновагу, він обережно переставляв ноги з виступу на виступ, користуючись найбільш похилими місцями урвища. Над самим вухом сопів і стогнав поранений. Одного разу, важко хекаючи й похитуючись, Сергій не стерпів і боляче стусонув його ліктем попід ребра. Той зойкнув, заскреготав зубами, але змовк. А коли під ними залишилось усього три тераси й Ряжанка сів одсапатись, Матвій прохрипів:

— Кинь мене…

Сергій, мовби й не до нього, звівся спочатку рачки, потім на рівні й заходився шукати нового узвозу.

— Кинь мене… Кинь…

Вже чути було шарудіння бамбуків у березі, від річки долинав прохолодний вітерець, обдимаючи спашіле чоло Сергія. Ось увійшли й у бамбуки, випадково натрапивши на стежину, певно, протоптану чотириногими мешканцями джунглів до водопою, як Сергій раптом зупинивсь мов укопаний. Матвій сказав: "Кинь мене… Я все скажу…"

Геолог опустив його на стежку, й той сів, простягти зламану ногу й опершись на лікті. Минуло кілька довгих хвилин, перш ніж промовив: "Я хотів тебе вбити…"

Це не справило на Сергія ніякого враження. Ото новина! Він і так знав. "Убити!"

Сергій знову запрігсь у шлею й подався стежиною до річки. Береги видалися густо порослі бамбуком та якимись шпичастими чагарями, але дно річки, на щастя, було піщане, й червонуватого відтінку вода сягала ледь вище колін. І Ряжанка побрів навпроти течії, сподіваючись дістатись табору.

— Ні, я… скажу… хоч ти й уб'єш мене… Мені було наказано… вбити тебе… якщо ти знайдеш уран… Чуєш?.. А документи всі… попалити… Мовчиш… Кинь мене… Я ж тебе не пожалів… Хоч ти й земляк… Кинь, Сергію…

Ряжанка важко брів навпроти течії. У мізки штрикало голками. Кому знову стало на заваді його життя? Хто дав такий наказ? "А документи всі попалити…"

— Не питаєш і хто?.. Я сам тепер скажу… Я тепер не можу… Сер Джо… Ти його не знаєш… У Штатах… Він казав… од уранової корпорації… корпорації… Я скажу: не з корпорації він… А я дурень… Ну, вбивай!..

У Сергія все в голові скаламутилось. І "сер Джо", і Сполучені Штати, й оця гадюка за спиною. А тут ще вода ляпає, не дозволяє зосередитись. Треба зосередитись, це зараз найголовніше.

Дійшовши до великого валуна, що бородавкою здіймавсь посеред річки, Ряжанка поклав на нього свою ношу й ліг поряд горілиць. Сонце, яке підібралося досить високо, смалило обличчя й розпікало одяг. Але Сергій думав лише про те, що йому зараз найнеобхідніше: зосередитись. Так, зосередитися й згадати щось дуже для нього важливе. Але що саме? Що?..

Пролежавши хвилин із двадцять, Сергій майже автоматично розкрив банку з консервами, попоїв трохи, а решту так само механічно сховав у торбу, навіть не глянувши в бік людини, чий лікоть стирчав поруч. Йому

зараз треба щось пригадати, доконче необхідне й важливе… Він знову підняв покаліченого й побрів далі. Ноги вгрузли у хвилясте піщане дно. Вода була прозора й руда. На ній вигравали сонячні відлиски, аж очі сліпило.

У горлянці пересохло. Не зупиняючись, Ряжанка разів зо три хлюпнув жменею в рот. Щось таке рудувате має бути, як оця вода… Лимонного кольору… Лимонного… Лимонного?..

Й раптом згадав: напад біля готелю! На початку минулорічних дощів!.. Лимонні фари автомобіля. Останнє, що запам'ятав тоді, втрачаючи свідомість.

Майже налетівши на повалений стовбур, що перегородив собою річку, Сергій став і кинув на нього Коляду.

— І тоді теж ти був?!..

Матвій мовчав.

— Кажи!.. Ти?..

У відповідь прохрипіло:

— Я…

Сергій знесилено опустився на велетенський стовбур. Так, це був він. У вухах і досі лунав його ж таки голос.

— Із тим… шмаркачем?

Коляда відвів погляд. Його скуйовджене волосся було все в поросі й позлипалося запеченою кров'ю. Сергій тільки тепер помітив, що на

голові в того немає шолома, й подумав, що, певно, впав учора в прірву. Отже, він таки впізнав тоді обох: Матвій і "панич Петрусь".

— За віщо?

Поранений перехилився через стовбур і почав змивати з виду бруд і запечену кривавицю. Рана знову роз'ятрилась, по обличчі побігли червоні водянисті патьоки. Він ще раз нахилився й довго та жадібно сьорбав з долоні воду. И тільки тоді буркнув, неначе знехотя:

— Через неї... Стефанію...

Від раптової люті перед очима в Сергія попоночіло, потім попливли червоні кола, немов розпечені на ватрі сковорідки. Та несподівано стало байдуже про все на світі. Дослухався тільки того почуття й не міг дати собі в ньому ради. Найпростіше — витягти б зараз пістолета й випорожнити в цього типа всі набої, але рука безвільно лежала на шерхкій корі вивернутого бурею дерева.

Розділ 22

Сергій Ряжанка стояв над прірвою, звідки Матвій турляв його в ущелину. На душі було неспокійно. Але Сергій знав, що то не від страху й не від пережитого п'ять день тому. Якась невиразна світла пляма привернула його увагу. Ряжанка напружив зір і збагнув: на третій від гори терасі блищав проти сонця корковий шолом Коляди. Від раптового припливу крові запаморочилось у голові й неприємно замлоїло попід серцем. Сергій відступив од бескиду, а відчуття неспокою не вгамувалось. Та роздумувати не було часу. Там, на тубільній пристані, стояв на припоні човен. За ці п'ять день усяке могло з ним трапитись.

Ішлося легко — ввесь час із гори. Ряжанка навіть розігнався бігцем, та потім стишив ходу. Попереду далека дорога спочатку до тальталівської річки, а тоді ген до самого озера й Чорної скелі. У

джунглях панував сизий посмерк, хоч сонце не встигло здолати й чверті свого денного шляху. Над соловою пролунав незнайомий згук. Сергій сіпнувся й вилаявсь. У верховітті, схожі на допотопні літальні апарати, ширяли маруді. їхні крила рипіли, мов незмащені колеса чумацьких возів.

Захоплений небаченим видовищем, Сергій ворухнувся. Настрій покращав, хоч оця постійна зеленкувата півтемрява джунглів здебільшого впливала на нього гнітюче.

Він навіть без роздратування згадав, як п'ять день тому брів по коліно в воді з Матвієм на спині. Сергій ще й зараз не давав собі повного звіту в тому, що сталося. Він тільки пам’ятав, з якою огидою взяв пораненого на спину й побрів далі...

Йшов без зупинки довго, не знати скільки, цілу вічність. Отямився лише, коли почув з берега вигуки. То був старий Освальдо з помічниками. Індіяни мовчки зняли зі спини в Сергія його бридку ношу й навперемінки понесли до табору.

Здається, ще хтось допитувався про подію: чи Буено, чи Мігуель, але Ряжанка не відповів нічого. Поплентався до свого намету й не виходив звідти до наступного ранку. А коли сонце сховалося за верховіття найвищих дерев, у таборі з'явивсь Абаджієв. Уже потім Буено розповів, як вони знайшли лікаря. На їхню археологічну експедицію натрапив Освальдо, шукаючи дичини, й сказав про це Мігуелеві, а той у свою чергу водієві. Буено пішов з мисливцями й привів лікаря.

Коли Абаджієв наклав на переламану ногу Матвія гіпс, молодий індіянин зненацька підійшов до Сергія й простяг руку:

— Спасибі, сеньйоре начальник!

Але Ряжанка люто крутнувся й пішов геть, не помітивши, як Буено спантеличено перезирнувся з лікарем. Болгарин задумливо подивився на геолога й навіть забув зморщити носа.

Коли ж він наступного вечора вліз до Сергієвого намету, той навіть трохи зрадів. Останнім часом не щодня доводилось розмовляти з людиною. Відчував себе самотнім пустельником, якого доля прирекла на танталові кари. Але хай чому чорт, зрештою ж таки він людина! Йому притаманні всі людські вади, в тому числі й мова.

Посидівши трохи, болгарин неначе сам до себе буркнув:

— Десь його бачив, а де — хоч убий, не скажу…

Сергій не відповів. Ще подумає — напитує собі співрозмовника.

— Він з іммігрантів чи креол?

Ряжанка й досі не міг до пуття второпати, про що йдеться.

— Хто вас цікавить, докторе?

— Та цей же, що ви його врятували. У скронях Сергієві застугоніло.

— Спитайте в нього.

— Мовчить він. А мені не дає спокою думка, Що я його десь таки бачив. От тільки обличчя розвезло — не впізнаєш. Розумієте, люблю знати про своїх пацієнтів трохи більше, ніж про інших людей.

Сергій клюнув на гачок, явно закинутий лікарем у його бік.

— Ви маєте на увазі мене, докторе? Про мою персону ви й так багато знаєте...

— Більше, ніж бажано? Я вас, любий, правильно зрозумів?

Проте Ряжанка навмисне запитав зовсім про інше:

— Знайшли якісь скарби? Стародавні городища, не відоме досі письмо?

Болгарин здивувався.

— Знайшли, любий. Аякже! Там такі речі! Наробимо доброго галасу, коли повернемося до столиці. Уявіть собі: надибали дивовижне письмо. Досі тільки перекази про нього ходили, а воно тепер у наших руках. Виявляється, стародавні індіяни "переписувалися" з допомогою... Чого б ви думали? — Він почекав, чи не здогадається геолог, але той мовчав. — З допомогою звичайних ниток! Простих ниток з лам'ячої вовни.

Сергій теж чував казки про те "письмо". Але хіба воно й справді існувало?

— Еге, любий, таке собі вузликове письмо. Кожна літера — певна кількість вузликів. Щось подібне до морзянки.

Ряжанка намагався говорити найбайдужішим голосом:

— І розшифрували?

— Е, любий, не поспішайте. Знаєте, скільки часу розшифровували письмо майя? А інкське? Отож-бо! А це ще складніше. Але в нашій фірмі справжній чаклун цієї справи є. Факір! Обов'язково розшифрує! Тепер же легше, ніж колись. Електроніка! Ось незабаром прилетить літак —

повеземо знахідку в столицю… А ще знайшли череп первісної людини. Зовсім випадково, в печері. Шукали одне, а натрапили на череп. І цікавий висновок можна зробити; колись тут жили люди, дуже схожі на представників сучасної монголоїдної раси. Дивина? Археологи припускають, що Американський материк колись сполучався з Євразією. Якщо їхня гіпотеза підтвердиться, в науці буде вибух, запевняю вас, любий!

Сергій зіщулив очі:

— Не називайте мене, будь ласка, так.

— Вибачте, сеньйоре, — зареготав Абаджієв, — але задавнена звичка. Та я вам мало не батьком міг би бути, тож не ображайтеся.

Він помовчав, а згодом, коли озвався знову, голос йому наче репнув:

— Ще раз перепрошую. Ви, певно, теж не хотіли б такого батька? Ми з вами люди різного копилу, чи не так?

Він трохи поморщив носом і вийшов. А вранці, коли Сергій прокинувся, його вже не було в таборі: разом з мисливцями подався до своїх археологів, доручивши догляд за пораненим Колядою Буенавентурі.

Але молодий індіянин теж ошелешив Сергія. Пригадуючи ту щиру прихильність Буенавентури до Матвія, геолог сушив собі голову: що за кіт пробіг раптом поміж ними? Водій тепер ані на хвилю не затримувавсь у наметі, де лежав потерпілець. Промиє нашвидкуруч понівечену твар ріванолем і гайда з намету.

* * *

До тальталівської пристані Сергій дістався перед обідом. Те, що побачив, уразило його. На березі, припнута до пакола ліаною, стояла одним-однісінька пірога: та, яку Сергій п'ять днів тому конопатив. А де ж решта? Узбережний пісок геть витолочено. Певно, плем’я позабирало своє майно. Але чому ж залишили цей човен? Невже тільки через те, що він потрібен йому?..

Геолог розгублено кліпав очима. Така шляхетність не входила до його розрахунків. Це лише зайво розчулює й вибиває з колії людину, яка вирішила послідовно йти обраним шляхом.

Сергій перерізав ножем ліану, витяг пірогу на сухе й вилив з неї воду. Зіпхнувши посудину в річку, стрибнув на корму й узявся за жердину. Течія поволі понесла суденце вниз; доводилось тільки правувати, аби не сісти на мілину чи на зогнилий стовбур. Сидячи на кормі, від чого ніс піроги задерся високо вгору. Ряжанка вмочив у воду руку. Чиста, немов підсинена, вода була холодна. Людина, що знає тропіки лише з оповідей та книжок, ніколи б не повірила в це.

Коли до озера лишилось метрів із п’ятсот, Ряжанка несподівано помітив гирло незнайомої притоки, геть завалене буреломом, який пообплітали ліани та колючки. Може б, і не здогадався про існування в цьому місці притоки, коли б не колір води. В синюватту прозорінь тальталівської річки впліталося чуже пасмо рудої течії. Такий же колір у струмка, біля якого розташувавсь їхній табір. Виходить, звідси до таборища навпростець набагато ближче. Чудово! Тоді — сюдою.

Настрій ураз піднявся, й руки жвавіше вхопилися за жердину…

Чорна скеля зустріла Сергія німою ворожістю. Навколо не видно було нічогісінько. Вітер позамітав навіть старі сліди. Незаймана біла смуга піску кучерявилась понад берегом дрібненькими дюнками…

У вутлому суденці серед диких непрохідних джунглів Ряжанка відчував себе тоскно, самотнім, усіма забутим і залишеним. І раптом майже фізично в'явив останню зустріч на березі річки. Танго була на продиво ніжною, й ця ніжність аж не пасувала до її дикуватої чарівності. Потім згадав, як сумно промовила дівчина останні слова: "Танго — самотня пальма..."

Щось трагічне було в її голосі. Але що — Сергій не знав, хоч дуже хотів би довідатись. їх у світі двоє самотніх. Під серцем замлоїлось, і стало ще тоскніше. Ряжанка вперше в житті відчув, як тягне людину до людини...

Над річкою враз смеркло. Сергій глянув на чорні стіни лісу обабіч і жахнувсь темряви. Швиденько пристав до берега, наобламував сухого гілляччя й розіклав на носі піроги невеличке багаттячко. Тріскуче полум'я вихопило з мороку кружало червоної води й світло-зелені колінчасті пагони бамбука.

До табору прибув у пізні обляги, але там ніхто не спав. Підійшов схвильований Мігуель і прожебонів:

— Сеньйоре, люди страйкують!

— Чому? — втомлено звідався Сергій.

— Вимагають підвищення платні й кращих харчів, мабуть...

Ряжанка розумів, що йому б, як начальникові експедиції, належало поцікавитись докладніше, але він тільки стомлено відмахнувся й пошвендяв до намету. Руки були мов поперебивані, а в шлунку неприємно нудило. Мігуель дріботів за ним. Голос йому вривався, технік був схвильований дужче, ніж пасувало в такому випадку.

— А українці?

— Вони теж, сеньйоре!

Ти ба: хто б міг подумати! Такі плохі та зателепуваті, а он як…

— Покличте Буено.

Мігуель ще тихіше прошепотів:

— Буено також із ними! Він оддав їм усі харчі, сеньйоре! Ми тепер вимремо з голоду, мов койоти… І знаєте, з чого все почалось? Повернувся Освальдо — ходив проводжати сеньйора доктора, — а з ним якийсь чоловік. Він їх, певно, й підбурив. Археологи страйкують. Із столиці прибув їхній літак. Виявляється, там один жах! Чи загальний страйк, чи повстання — не скажу, але в горах з'явились партизани… Сеньйоре, що маємо робити?

Сергій уперше подивився на техніка. Навіть темрява не приховувала його розгубленості.

— А ви, Мігуелю, завинили перед партизанами?

У ці слова Ряжанка вклав якнайбільше жовчі. Його розбирала лють.

— Але ж, сеньйоре… Всі ми… Ви ж знаєте, що ми тут шукаємо… Уран потрібний тільки для війни, а наш уряд…

Сергій сердито плюнув. Цей доброчесний телепень, виявляється, нічого не знає. "Наш уряд"! Уран тут ні до чого. Німці…

Він раптом наказав:

— Переносьте зброю і боєзапаси до мого намету.

Але Мігуель жебонів мало не в самісіньке вухо:

— Ц-с-с… Сеньйоре, вони позабирали й зброю! Буено…

Сергій помовчав, тоді розстебнув кобуру з пістолетом, шпурнув її в чорну продухвину намету й потяг ноги до робітників, що зібрались навколо багаття. Але, не дійшовши, повернувся й посунув назад, навіть не глянувши на вкрай розгубленого Мігуеля.

У наметі аж гуло від комашні. Сергій натяг на голову накомарник і поринув у важкий сон. Уранці спав, аж поки не забракло повітря. Сонце розпекло брезент, і він випромінював жар, мов черінь. Ряжанка пішов до потічка, вмився, тоді пошукав очима Буенавентуру.

Молодий індіянин сидів у холодку під крайньою пальмою в гурті кількох робітників. Не привітавшись, Ряжанка буркнув:

— Скільки надбавки вимагаєте?

Але водій хитро примружив очі:

— В нас, сеньйоре начальник, страйк політичний.

От тобі й маєш… Учора Мігуель казав одне, а сьогодні вже інше свято.

— Технік просто не в курсі справ, сеньйоре начальник. Ряжанка спересердя махнув рукою, крутнувся й потяг до намету. За хвилину виліз із речмішком за плечима. Страйкарі похмуро стежили за ним. А він зійшов у берег, попхнув човник у воду й устрибнув сам. Зрештою, яке йому діло до всіх на світі страйків! Хай кожен скручує собі в язи, як йому зручніше.

Тиха течія поволі несла суденце вниз до озера.

Розділ 23

Гирло Червоної річки лишилося вже далеко позаду. За яскраво-блакитним простирадлом озера, по якому бігали золотаві брижики сонця, здіймалась угору самотня Чорна скеля. Сергій відпихався попід берегом, укотре вже картаючи себе за вайлуватість: І досі не спромігся повитісувати весла. Усе довкола завмерло, не чути було навіть набридливого гудіння жуків. Лише зрідка пересвисту вались павуки-велетні, ловлячи в холодку сонну рибку. Земля принишкла під палючими променями безжального сонця.

І раптом Сергій мало не перекинув піроги. Хтозна-звідки долинув людський вигук:

— О-о-о…

Ряжанка озирнувсь — нікогісінько. На Чорній скелі теж ані душі, в цьому він міг заприсягтись. А тут знову:

— Го-о-о…

Згуки линули десь від середини озера. Хто там? Ряжанка обстежував блакитну гладінь поступово й методично, і за обрідною латочкою ситнягу й бадилля помітив чорну голову й плечі. Серце калатало. Сергій чимдуж попхнувся жердиною в той бік, але дно швидко пропало, й човен безпорадно став. Тоді Танго сама попливла до пироги.

За півгодини сиділи на плескатій кам'яній брилі над самісіньким берегом Червоного потічка. Поряд похитувалась від легенького вітерця крислата пальма, яку подекуди називають бразільським горіхом. Танго просто зубами лущила не дуже міцну шкаралупину плодів і весело щебетала. А Сергій усміхнено слухав, майже нічого не розуміючи та й не

дуже дослухаючись. Його дивувала та разюча зміна, що сталася з Танго після останньої зустрічі. Потім вона почала розповідати про своє плем’я, й Ряжанка напружив увагу. Він зрозумів — ідеться про якесь велике свято, "найголовніше з усіх". Коли ж воно буде?

Дівчина заходилась пояснювати, але Ряжанка не міг нічого второпати. Тоді вона стрибнула з валуна додолу, підняла довгу тичку й загородила в землю:

— Коли геть зникне тінь!

Ага. Сергій згадав, що деякі індіянські племена й досі починають відлічувати дні з тієї миті, коли сонце підбереться в самісінький зеніт. Що ж, логічно. Європа ще до цього не додумалась.

— А скільки днів до Нового року лишилось? — поспитав він.

Танго показала чотири пальці.

— Плем'я танцює, співає? Весело на святі?

Цікаво б хоч раз у житті подивитись, як веселяться люди, що не зіпсовані цивілізацією. Але Танго чомусь не відповіла. Вона перестала лущити горіхи й принишкла. Сергій спантеличено дивився на неї. Що відбувається в душі оцієї дівчини? Він підсів ближче й узяв її за руку. Танго сахнулась, потім раптом заголосила й затулилася долонями. Далі блимнула на Сергія мокрими від сліз гарними очима й тихо спитала:

— Грінго любить Танго?

Ряжанка мовчки хитнув головою. Дівчина знову заллялася слізьми й потому ще довго схлипувала. Він не знав, що й казати. Далебі отетерів, коли вона, тицьнувши на себе пальцем, промовила:

— Танго — наречена Великого Духа Сонця.

Сергія ця заява навіть трохи розважила. Наречена зраджує перед весіллям? Але то, певно, так величають себе її одноплемінці. В Тальталі, наприклад, вважають, що вони — нащадки пуми. Тотемізм — явище дуже поширене серед племен із первісною культурою. Однак тут справа, мабуть, не в цьому, бо Танго сказала:

— Наречених віддають Великому Духові Сонця на Новий рік…

Сергій почав допитуватись: як віддають? Де живе той Великий Дух? Що він собою являє?

Дівчина мовчки показала на сонце.

От халепа… Коли б він знав її мову, швидко про все довідався б, а так спробуй…

Сонце перекотилося через добрих три чверті неба, коли Танго скінчила свою розповідь. На допомогу собі вона закликала й міміку, й рухи, вдавалась навіть до малювання гілочкою на землі або вуглиною на гладенькій поверхні каменю. Й тепер Сергій міг бодай приблизно в'явити одноплемінців Танго та їхні звичаї…

Коли почався родовід племені — цього ніхто не знає. Певне, дуже давно. Син Великого Духа Сонця зійшов на землю й залишив тут зображення свого батька. Він навчив людей видобувати вогонь, обробляти землю, полювати дичину й навіть виплавляти з каміння метал. Відтоді плем'я й шанує Великого Духа Сонця. Саме воно велике — в ньому стільки людей, скільки пальців на руках і ногах мають люди, яких теж стільки, скільки пальців на руках і ногах. Сергій спочатку розгублено закліпав очима, тоді помножив двадцять на двадцять і здобув відповідь — близько чотирьохсот. Порівняно з карликовими племенами, що налічують по два-три десятки чоловік, це плем'я й

справді чимале. Зветься воно марауаку — тобто анаконди, бо син Великого Духа Сонця теж був анакондою, але не такою, як оці, що у джунглях, а вогненною й з крилами.

Однак плем’я складається переважно з жінок. Навіть вождь і жерці — теж жінки. Якщо в когось знайдеться хлопчик, визначну подію святкує вся громада.

Кожен дорослий чоловік мешкає в окремій хатині. Коли його дружина народить дівчинку, він вступає в новий шлюб. І тільки якщо на світ з'явиться хлопчик, щаслива мати назавжди лишається в оселі чоловіка. Але це не позбавляє його права взяти собі ще одну дружину — тимчасову, до перших пологів.

Щороку рада племені визначає чотирьох наречених Великого Духа Сонця. Це висока шана для родини й теж урочисто відзначається. Нареченим Великого Духа не дозволено мати дітей. Вони з п'ятирічного віку виховуються в оселі головної жриці, а коли мине ще стільки нових років, скільки пальців на обох руках, наречених віддають Духові Сонця. Й вони пишаються своєю долею.

Тоді Сергій поспитав:

— І Танго теж пишається?

Дівчина гордовито випнула груди й коротко відповіла:

— Так!

У глибоких і гарних очах засвітилося стільки самоповаги та відчуття своєї значимості, що Сергій від здивування аж губу закусив.

— І як же Великий Дух Сонця… забирає своїх наречених? — по хвилі спитав Ряжанка.

Танго заходилась пояснювати, але забачивши, що її не розуміють, вламала шмат сухого пальмового листа, намалювала на ньому людину й кинула у вогонь, який чадів біля кам'яної брили. Листок скоцюрбився й спалахнув, а Сергія аж морозом продерло. Невже наречених спалюють живцем?!.

Але Танго відповіла: ні, вони спочатку вмирають, а потім їх спалюють, і дим — то їхня душа — здіймається до Великого Духа Сонця.

— Від чого ж вони вмирають? — перебив Ряжанка, подумавши, як це п’ятнадцятирічна здорова дівчина — й раптом з доброго дива вмре.

Індіянка й собі замислилась. Певно, така проблема досі не турбувала її. Потім таки пояснила:

— Вмирають від кохання.

— Хіба таке буває?

— Буває, якщо покохаєш Великого Духа Сонця, — відповіла дівчина й по хвилі додала: — Хіба грінго не знає? Великий Дух Сонця дуже палкий…

Не доскіпуючись глибше, Ряжанка почав розпитувати, що ж являє собою отой "образ" чи "зображення", чи як його там. Дівчина намалювала тичкою на землі чимале коло й кілька променів од нього. Сонце?

— Де ж воно зберігається?

Виявилось — у глибокій темній печері, куди заглядають лише раз на рік — як від застромленого в землю списа не падає тіні. Ага, мабуть, у тій печері викарбуване на стіні зображення сонця, якому плем'я поклоняється. Але про що розповідає Танго? Наречені гуртом виносять

"зображення", й коли воно побачить сонце, починає співати? Хто — співати? Малюнок?!

Дівчина звелась на ноги, й з грудей її полинула мелодія, яка так уразила його торік. Сергій слухав, боячись поворухнутися, щоб не злякати оте невідоме й трагічне, що раптом прилетіло сюди на крилах дивної пісні. Де він чував щось подібне? Де?.. Сергій напружив пам'ять і несподівано згадав. Скільки карався торік, намагаючись пригадати, — й не міг. А тепер згадав: так співає Імма Сумак, популярна на ввесь світ перуанка. Невже-таки стародавній мелос народів Перу має щось спільне з культурою оцього ніким не знаного племені марауаку? Однак пісні Імми Сумак схожі з піснею Танго не більш як двоюрідні сестри.

Дівчина давно змовкла, а Сергій сидів, неспроможний позбутися дивного враження. Ось ця юна індіянка щойно розповіла йому гарну казку. Але хто її автор? Та й хто, врешті-решт, і сама дівчина? Вона притягала його до себе якоюсь чародійною, мало не міфічною силою. Скільки правди в тій поетичній казці й скільки вигадки?..

Коли Сергій нарешті подивився на Танго, в очах її блищали сльози. Вона рвучко обхопила його за шию. Дихання їй стало вривчастим, і нервово засіпались плечі. Сергій розгублено гладив дівчину по хвилястому волоссі. Нарешті Танго втихла й звела очі.

— Грінго дуже любить Танго?

Сергій відітхнув:

— Дуже...

Обличчям її промайнула тінь.

— І що грінго робитиме?

Ряжанка довго мовчав. І те, що відповів, уразило його самого:

— Одружиться з Танго.

Вона випручалася й злякано замахала руками:

— Ні, ні!.. Грінго не повинен цього робити!

— Чому? Танго не любить мене?

— Ні, ні! — ще дужче замахала вона руками, аж бронзове наруччя забряжчало. — Танго любить, дуже любить грінго. Але Танго… наречена Великого Духа Сонця! Танго незабаром умре…

Сергій став палко вмовляти дівчину залишити все й поїхати з ним. Житимуть самі в цілому світі, їх не обходитиме нічогісінько, що там робиться. Нехай божевільні ламають собі в’язи, а вони житимуть лише для себе.

Дівчина дивилась на нього широко розплющеними очима. Сергій лише тепер схаменувся — спохвату перейшов на українську мову. Хотів повторити все заново, а тільки розпачливо махнув рукою. Однак не зрозуміє. На пальцях можна випросити їсти, можна, зрештою, навіть освідчитись у коханні, але як передати ті почуття, що ось уже відколи мордують тобі душу, коли їх і рідною мовою не висловиш…

Сергій сказав:

— Я тебе кохаю.

Це вона зрозуміла, відповіла ж те саме:

— Танго — наречена Великого Духа Сонця… О-о, Танго нещасна…

Ряжанка показав рукою вдалину:

— Їдьмо зі мною. Назавжди. Хочеш?

Вона ствердно кивнула головою: "Хочу!" А очі промовляли: "Не катуй мене, ти ж бачиш сам, що кохаю, але обов'язок перед племенем та Великим Духом Сонця..." І вголос повторила знову те саме:

— Танго — наречена...

* * *

Надвечір Сергій відвіз дівчину досеред озера й повернувся назад. У табір їхати не хотілось. Лихий його знає, що там зараз діється. Він уже не господар навіть у своїй експедиції. Та й узагалі... Революції роблять! Оці латиноамериканські країни не вилазять з революцій. І кожен черговий диктатор вважає, що зробив переворот в історії свого народу. Зробити б раз та гаразд таку "революцію", щоб випекти всю оцю заразу, всю багнюку, яка оповила землю...

Сергій зашукав собі на ніч притулку. Просто на березі не заснеш — треба всю ніч пантрувати. Коли б якась неприступна скеля. Але де її візьмеш!

І він вирішив переночувати в човні. Всукав з тонких ліан довгий мотуз, припнув ним суденце до кореняги, що стирчала посеред течії, намостив трави й ліг. Але, згадавши, що зранку й рісочки не мав у роті, дістав консерви й повечеряв без особливого апетиту. В такій "фортеці" почувався впевнено, однак заснути довго не міг. До човна, мов мухи на мед, незабаром назлітались хмари комарів. Сергій укрився зверху травою, та кусливі комахи швидко надибали його й там. А по півночі зробилось холодно, хоч вилазь на берег та розкладай багаття.

Коли ж над верховіттям спалахнули перші сонячні списи, комарі зникли. Сергій, виморений вкрай, заснув міцним сном.

Спав, доки сонце не випекло його з "лігва".

А на озері на нього вже чекала Танго.

Три дні були вони разом. Розлучались тільки тоді, коли сонце хилилося до верхівок найвищих лісових велетнів. За якусь годину Танго мусила перепливти озеро, злізти на свою скелю й добігти до селища.

День у день дівчина ставала все мовчазнішою і дедалі глибше западала їй згинка на переніссі. Часом Сергій постерігав, як очі Танго затягало каламутним сповитком. Відчував: зараз вона думками далеко від нього. Та коли починав допитуватись причини того невимовного смутку, дівчина відповідала:

— Танго незабаром полине до Великого Духа Сонця. Танго — наречена…

Сергій намагався пояснити їй, що все оте — вигадки, що незабаром після їхнього Нового року вони поїдуть удвох до великої країни білих людей. Тоді молода індіянка починала плакати, а трохи заспокоївшись, довго дивилась йому у вічі:

— Танго ніколи не піде в країну білих. Танго — наречена Великого Духа Сонця… Але Танго спокійна. Танго була всі ці дні дуже щасливою. Жодна дівчина племені так не кохала.

Ряжанка був геть спантеличений. Не знав, що вже й казати. Як розуміти торочіння цієї дівчини про неминучу смерть? Адже вона сама твердить, що наречених Великого Духа Сонця ніхто не вбиває, а вони буцімто самі гинуть від кохання до свого бога. Це ж усього лише вірування, вигадка. Абсурд якийсь…

Однак усе це не могло не хвилювати його. Танго поводилась так, як мусить поводити себе людина, до найменшої подробиці свідома трагічної долі, коли ця доля неминуча і водночас героїчна. Сергій несподівано знову згадав бачену колись картину, що зображає Жанну д'Арк на багатті, й жахнувся. На нього дивились ті самі очі великомучениці, яка добровільно йде на смерть заради ідеалу…

Наприкінці третього дня Танго сказала, щоб Сергій більше не чекав її. Чому?! Бо від завтра вона починає готуватися до свята. Головна жриця натиратиме наречених пальмовою олією, настояною на духмяному зіллі, потім (Танго видряпала над ліктем кілька рисочок і хрестиків) їх татуюватимуть, щоб вони сподобались Великому Духові Сонця.

— А тоді?

Танго лише тяжко зітхнула, але вже не заплакала. Після їх віддадуть Великому Духові Сонця.

Того вечора вона так палко пригорталася до Сергія й так ніжно та сумно вдивлялась йому у вічі, що серце краялось од несвідомого передчуття лиха…

Він стояв на дні вутлого човника, аж доки тендітна гнучка постать Танго не вийшла з води й не зникла в таємничому череві Чорної скелі. Не поворухнувся й тоді, коли дівчина з явилась на самісінькому вершечку кам'яного громаддя н звідти над темно-синіми хвилями полинула її пісня. Гімн Великому Духові Сонця. Але цього разу Танго співала, повернувшись спиною до розчервленого кола денного світилиська.

А воно, мов ображене зневагою, затулилося бузковою хмаринкою й швидко пірнуло за обрій у свої сонячні палаци готуватися до врочистого свята позавтра.

Розділ 24

Увечері Сергій трохи заспокоївся. На коренязі, до якої припнув пірогу, з плескатого каміння вимостив зручну ватру й розіклав у ній багаттячко, наносивши сухого суччя на цілу ніч. Воно займало доброго півчовна, проте лагідне полум'я прогнало темряву, а тоненький димок, повертаючись на всі боки, підлеглий примхливому вітерцеві, розпуджував комашню. Сергій навіть подбав про вкриванку — набгав у човен кілька оберемків сухої трави та жухлого пальмового листя. Зілля приємно й заспокійливо тхнуло прілячками та опеньками, геть-чисто, як колись там, удома. в пізню літню часину.

Від такого порівняння на серці стало сумно, але Сергій завбачливо скерував думки в іншому напрямку. Він заходився згадувати, як пропонував Танго поїхати у велику країну білих людей. А навіщо, власне, ота "велика країна"? Хіба погано жити, скажімо, на березі хоча б оцього Червоного потічка? Розчистити клаптик джунглів, може. навіть і випалити, як роблять індіяни, й засіяти ланок золотавою пшеничкою. Над водою поставити хатку на курячих ніжках — як у Тальталі, щоб вода під час дощів не заливала й плазуни б не турбували. А в хатині — нікого, тільки їх двоє: Танго і він. Зрештою, це нормально. Коли людина відривається од землі, вона зраджує природу. А зраду ніколи й ніхто нікому не дарував.

Сергій підкинув у ватру кілька цурпалків і закублився у сіно. Його хилило на сон. Човник ледь чутно погойдувало, а десь на перекаті дзюрчала вода…

Озеро зустріло Сергія сторожкою тишею. У серці прокинулась неясна тривога, яка дедалі дужчала, аж доки не охопила все єство. Якийсь голос підказував, що його Танго загрожує небезпека. Він раптом повірив у реальність усіх отих її казочок, і в нього затремтіли руки. Ряжанка вхопив жердину й щосили наліг на неї. Човен поплив попід берегом до того місця, де в розпеченому повітрі бовваніла примара Чорної скелі. Від води вела лише одна стрічка напівзасипаних слідів. Сергій витяг човен

на піщану смугу й обмацав неприступне громаддя. Але марно. Годинник показував пів на третю. До кінця дня лишалося три з половиною. Ряжанка побрів рипучим піском попід урвище, шукаючи, де можна піднятись на кручу. А вона стояла фортецею — жодної приступки чи бодай карбу. Обстеживши бескид уздовж усієї піщаної смуги, Сергій сів у пірогу й завідпихався далі, туди, де скеля висла над водою. Мало не біля самого гирла тальталівської річки зовсім випадково помітив у прямовисній порепаній кручі ущелинку, з якої бігла в озеро прозора холодна вода. Не роздумуючи, Сергій затяг туди човника. Але стіни ущелини виявились так близько одна до одної й такі покручені, що пірога застрягла б між ними. Припнувши її за гострий визубень, Ряжанка побрів далі по коліна в холодній воді.

Дно було слизьке й зелене, і він часто втрачав рівновагу, але, незважаючи на те, чалапав і чалапав. Про напрямок міг лише здогадуватись. Ущелина ж раптом повернула круто праворуч — у протилежному від Чорної скелі керунку. Сергій у розпачі зупинився. Що робити?

Він задер голову й помітив за півметра — простягни руку й дістанеш — переплетене кінців'я кількох грубеньких ліан. Перепочивши хвилину-другу, вхопився за виткі рослини й насилу підтяг стомлене тіло. Але далі пішло значно легше. Ліани повростали щупальцями в скелю, й він міг навіть підпихатись ногами. Дивився лише вгору, де яскріли проти сонця рудуваті визубні й зеленіло кілька коструватих кущів. Коли ж блимнув униз — голова пішла обертом: на нього шкірилася щербатою пащекою чорна прірва.

Трохи вгамувавшись, Ряжанка подерся далі. Ліани кололи руки та обличчя. З подряпин сочилася кров. Та підсвідома сила гнала й гнала Сергія вгору.

Нарешті прямовисна стіна стала похиліша, й незабаром він опинився на рівному. Руки й ноги аж гули від перенапруження, й довелося відлежуватись добрих півгодини. Тільки тоді звівсь на рівні — й мало не

вилаявся. Ущелина за якусь сотню метрів кінчалась, переходячи в розлогу долину. А він, дурень, дряпався по стіні…

Приблизно визначивши напрямок, Ряжанка подався шукати Чорну скелю — єдиний орієнтир, від якого можна було починати пошук. Однак звідси, згори, ніякої скелі не видно було. Довкола все поросло обрідними чагарями та кактусами. Сергій тримався ущелини. Вона обов'язково приведе його до озера, а там і Чорна скеля.

Він знайшов її, коли сонце стало на вечірньому прузі. Ноги далі відмовлялися йти. В горлі пересохло, язик зробився мов шматок повсті — а прозора й синя вода звабливо грала далеко внизу.

Ряжанка примусив себе звестись і потягся стежкою, яка, звиваючись поміж кактусами й карликовими пальмами, таки привела його до струмочка. Геолог просто обличчям тицьнувся у теплу, нагріту за день воду й пив доти, поки не відчув у шлункові тягар. Потім, знесилений, упав горілиць і зачав міркувати, що робити далі.

Якщо глянути тверезо, він чинить дурість, лежачи отак на голому, незахищеному місці: зустріч із першим-ліпшим індіянином може скінчитися для нього сумно, до того ж тут починається інша країна, отже, він — порушник кордону. Проте, згадавши, чого прийшов, швидко схопився на ноги. Он починається пальмовий ліс, треба, либонь, бути обережнішим.

Коли входив до лісу, сонце зайшло. Однак повний місяць підібрався досить високо, й у розрідженому гаю таки можна було зорієнтуватися. Та Ряжанка затого не впав, натрапивши зопалу на кучугуру каміння чи груддя. Він мацнув рукою — кокосові горіхи! Й тільки тепер відчув, як виголодався. Адже ж торба із засмаженою свининою лишилась у човні десь там, на березі, внизу.

Навпомацки обчистивши з горіха кожух і розколовши ножем шкаралупину, Ряжанка нахильці випив молоко, а кашу вигрібав просто пучками. Це й стало за вечерю. Згадалася притча з народного гумору: "Чого батько вмер?" — "З голоду". — "Хліба не мав?" — "Ні, хліб був, але ножа загубили".

Прихопивши з собою невеличкий горішок, — якраз уліз у кишеню, — Сергій з новими силами поплентався далі. Пальмовий ліс кінчивсь, але через галявинку почався новий — різнопорідний. У цю мить долинули невиразні згуки: десь торохтіла гарба чи гуркотів далекий грім.

Ряжанка завмер, але згуки урвались. Він пішов далі. Торохтіння почулося знову, цього разу чіткіше. Набивши об гілляччя зо три гулі, Сергій здолав ще метрів із триста й став як стій. Десь попереду блимнув і згас вогник та сипонуло горохом. Так, це був, безперечно, барабан. Скрадаючись і наслухаючи, Ряжанка обережно посунув далі й невдовзі побачив світло вдруге, і то — зовсім виразно. Між деревами до самого неба хапалося червоне полум'я. На його тлі вимальовувалось кілька чорних постатей. Сергій поза деревами приступив ближче. Постаті, виявилось, не чорні, а бронзові, рясно змережані темними, білими й червоними смугами. І, що найдивніше, — усі жінки.

Одна з них підтримувала вогнище, дві інші стояли на чатах зі списами та луками в руках, осторонь же сиділа ще одна, яка через рівні проміжки часу била в барабан. Обіч неї горбились дві літні з довгими цибухами у зубах.

Лужок, де горіло багаття, був видовжений. Один кінець його переходив у широченну дорогу, другий утикався в чималу скелю. Стежка, якою приблукав Сергій, перетинала галявину впоперек.

Обережно, поза товстими стовбурами, Ряжанка виліз на крайнє дерево й застежив. Рясне листя приховувало надійно. Та ніхто в його бік

і не блимнув. Ватра яскраво освітлювала моріжок і лису скелю на далекому краї. Сергій заходився роздивлятися незнайомих людей.

Вбрані були жінки в куценькі спіднички яскравого кольору. На шиї в кожної по кілька разків намиста, нижче та вище ліктів — наруччя. Волосся підтяте до пліч і перехоплене обручем, котрий вилискує проти полум'я тьмяною бронзою. Обличчя, навіть у бабусь, здалися Сергієві гарні й привітні, схожі на обличчя Танго. її родичі? Навряд... Просто одноплемінні, а вони завжди схожі між собою.

Спочатку Ряжанка думав злізти з дерева й податись на розшуки селища, але згодом передумав. Що має відбутись, відбуватиметься тут, на цій галявині. Така думка зміцнилась після того, як з-від селища прийшло ще двоє озброєних жінок і змінило варту. Попередня пара сіла побіч барабана. Сергій сховався в товстелезному гіллі й став чекати. На галявині істотних змін не відбувалося, й десь після півночі його здолав сон. Боячись упасти, він припасував себе ремінцем за руку до гілки й заплющив очі — вони аж злипались...

Розбуркав його незвичайний гамір. На лужку вешталося вже з добрих півста тубільців, серед них і чоловіки. Вони різнились від жінок яскравими діадемами з орлячого й папужого пір’я та довгими, до поперека, косами, оздобленими на кінці барвистою китицею з дрібного пір'ячка. Сергій зопалу насилу розчолопав, де він є, й був би таки гепнувся з дерева, коли б не пасок. Глянув на світний циферблат годинника. Невже оце стільки проспав? Стрілки показували пів на шосту. Незабаром світанок!

І справді: розвиднілось рівно за тридцять хвилин. Небо враз ізблякло, хтось неначе вимкнув зорі, й настав день. Здаля долинув нестрункий хор птаства. Появу денного світила зустрів дрібний та лункий барабанний бій. І раптом у Сергія аж волосся встало дибки. Над лісом знялася пісня. Він повернувсь у той бік і завмер. На вершечку скелі, осяяна першими променями, стояла Танго. Руки простяглися до

сонця, й уся істота її немов прагнула туди, де над віковічним лісом підіймалося золотаве коло.

Довго співала Танго, а коли останній згук увірвався й заповис над галявиною, не опускаючи рук, повільно підігнула коліна й схилилась перед сонцем у глибокому земному поклоні. Сергій не міг одірвати зору від чарівного видовища. Вся струнка постава дівчини рясно помережана барвистими смугами, рисочками, колами та різними складними візерунками. Лискуче, певно змащене олією, волосся вихвилювалось на голові до самісінького стану. Стан оповивала гарна спідничка з китицями, в яких яскріли червоні, білі та сині намистинки. Багате наруччя над п'ястуками та ліктями вигравало проти сонця всіма барвами райдуги.

Коли Танго повільно звелась на ноги, поруч з'явилося ще три дівчини. Нова пісня була одноманітна й неритмічна; Сергієві навіть здалося, що кожна з дівчат співає своєї. Але в мелодії вчувалося стільки непідробного суму, й прихованих сліз, і якоїсь урочистої самовідданості, що в нього аж мурашки по спині пішли.

Потім, глибоко вклонившись сонцеві, дівчата позлазили зі скелі, а до них з усіх боків сипнув люд. Почався загальний танок навколо багаття. Лише немічні та дітлахи не ставали до танку. Одні сідали відпочивати, на їхнє місце брались інші, із свіжими силами. А Сергій з жахом думав, що робитиме, коли тубільці, розморені палаючим сонцем, схочуть поховатись у холодок, його неодмінно помітять.

Але переполох удався передчасним. Годині о дев'ятій уся громада раптом посунула стежкою туди, звідкіль прийшла: певно-таки до селища. На моріжку лишилось кілька жінок — ті, що доглядали ватру, били в барабан і стояли на чатах.

Ще зо дві години просидів Ряжанка на дереві. Мордувала нестерпна спрага, а не наважувався злізти. Потім згадав про горіх, який і досі

муляв у кишені, й зрадів. Проколупавши ножем у шкаралупині дірку, випив сік. Та нове лихо — зашкребло у шлунку. Довелося розколювати плід. Виївши смачну кашку, Сергій притулив обидві половинки на гіллячці. Та одна стулка раптом упала, лунко брязнувши об коренягу. Ряжанка аж похолов. Той згук привернув увагу жінок біля вогнища, й вони заходилися з-під долоні вдивлятись, але в цей час від селища поточився натовп. Барабан зустрів його дрібним вистуком. На чолі процесії йшла опасиста літня жінка, на крок чи два од неї відставала Інша, теж не молода, але кощава й замліла. В обох, як відзнака, голови увінчані пишними коронами з пір'я. Обидві тримали гарно помережані ціпки з лискучими булавами. Сергій здогадався: певно, вождь і жриця. Адже Танго казала, що ці посади в племені обіймають жінки.

Слідком, побравши одна одну за спіднички, йшли всі чотири наречених Великого Духа Сонця. Перед вела Танго. В Сергія похололо на серці. Скільки трагічної врочистості на її скам'янілому, поцяцькованому малюнками обличчі. Невиразне передчуття стисло груди.

Сергій узявся в руки. Чого він мордується! Адже тут ніхто не схожий на канібалів. Усе розвивається тихенько й сумирно, й немає ніяких підстав хвилюватися.

Танок тепер почався біля скелі. На вершечок її повилазили наречені. Кощава жриця встромила свою булаву в землю перед громадою. Підбіг якийсь чоловік і став поправляти булаву, прикладаючи до неї камінчик на довгому мотузочку. Сергій здогадався: вирівнює прямовисність, аби визначити, коли сонце досягне зеніту. Вирівнявши, той став до гурту. Нараз натовп стирлувався в протилежному від скелі кінці галявини. У продухвинку між листям, заюшений потом, Сергій бачив під булавою коротеньку тінь. Над морогом висла напружена тиша. Кожен стиг на місці, остерігаючись поворухнутися. Навіть малеча вгамувалась. Усі пильно дивилися туди, де визначалася мить Нового року. А тінь повільно коротшала й утікала. Раптом усе чорноголове озеро гойднулось. Різко задробив барабан, урвався, за секунду знову озвавсь і,

дедалі набираючи швидкості та сили, почав напинати людські нерви. Сергій блимнув у бік скелі. Дівчата, скоцюрбившись навколінця, понахиляли голови до самого каменю. А барабан підсипав дроботи. Потім несподівано втих, і знову заспівали наречені. Цього разу їхній спів дуже нагадував тихе голосіння за небіжчиком, з чиєю втратою ще за життя змирились: і боляче опускати в яму, й хочеться якомога швидше відбути неминучий обов'язок. Змовкла пісня, й знову озвався барабан. То, певно, було знаком для дівчат, бо вони раптом посхоплювалися й збігли додолу. Й тільки тепер Сергій помітив у підошві скелі отвір. Наречені вервечкою зникли в ньому. Барабання дужчало й дужчало. Натовп застиг у напруженому очікуванні.

Півгодини лункого тороху здалися вічністю. Хвилинна стрілка на чорному циферблаті повільно наближалася до поділки "12". Одночасно втягалась під булаву тінь. І раптом над галявою впала тиша, від якої, здавалося, лопатимуть вушні перетинки. З продухвини вийшли всі четверо дівчат. У руках тримали бамбукові ноші, на яких сліпучо блищала проти сонця велика золота куля з кількома ріжками.

Сергій аж похолов. Так це ж і є те саме зображення Великого Духа Сонця, про яке розповідала Танго!

Дівчата поставили ноші біля печери й квапливо відійшли. А натовп скам’яніло стояв. Так тривало секунд, може, з двадцять. Та ось полинули дивні згуки. Спочатку тихо, а дедалі — дужче й дужче.

Коли музика урвалась, кощава жриця звелася, взяла булаву й махнула нею. Знову озвавсь барабан, і наречені спроквола понесли ноші назад до печери. А повернулися — натовп поплив дорогою до селища. Попереду тепер ішли вже четвірко дівчат. Танго низько схилила голову, й Сергієві здалося, що в неї на щоці блиснула сльоза…

Двадцять годин просидів Ряжанка на цьому сідалі. Незграбно злізши додолу, поплентався до озера. Ота золота куля тривожила й непокоїла

його. Де взяло її це плем'я? Як розуміти ту казку, що йому розповіла Танго?

Й безпідставне, але дуже занепокоєння знову стисло його за серце. Було так, наче він не зробив чогось важливого, чого вже не можна виправити. Навіщо сюди заблукав? Збирався ж рятувати, а сидів мов сич на дереві. Що робити?..

Він раптом схопився й побіг туди, де мала бути Чорна скеля. Дорогою натрапив на вчорашню купу горіхів, але навіть не зупинився, хоч від голоду аж вітром хилило.

...Озеро з Чорної скелі видавалось малим і тихим. Видно було й водоскид праворуч, і гирло тальталівської річки на протилежному боці. Сергій зопалу мало не стрибнув зі скелі головою вниз, але згадав, що човен чекає його в ущелині, й побіг туди, спотикаючись і до крові роздираючи об кактуси й чагарі руки та обличчя. Треба щось робити, а що — не знав. Тільки квапився до човна, який довезе його в табір. А там люди. Все-таки люди, хай йому біс...

Розділ 25

Пізно обляглись того вечора в таборі. Сергій нервово ходив навколо вогнища й докладно розповідав свою пригоду Буенавентурі. Він вирішив бути вищим за будь-які сварки, змагання та особисті симпатії чи антипатії.

Індіянин тільки слухав, обхопивши коліна руками, поблимуючи на мерехтливе полум'я.

— Добре, сеньйоре начальник, — усміхнувся хлопець. — Це нашого страйку не стосується. Я згоден допомогти вам, якщо хочете... Тільки попереджаю, — Буено застережно підняв долоню, — вам доведеться, так би мовити, проковтнути ще одну пілюлю...

Сергій насторожився.

— Ми негайно вирушимо до археологів.

Знову до того настирливого лікаря? Сергій уявив собі, як болгарин морщитиме носа, та іншого виходу не було.

* * *

— Отже, ви, чоловіче, стверджуєте, що згуки вихоплюваалися саме з тієї кулі? — допитувався Абаджієв.

— Так! Так мені здалося… Доки лунала музика, чи що воно там, люди нерухомо лежали долілиць.

— А може, то співав хтось? Ота ваша знайома… Танго?.. Ну й дивне ж ім'я!..

— Ні, докторе. Згук металевий. А спочатку якась морзянка чи писк. Наче з радіоприймача…

До гурту наблизився чоловік із тонкими різкуватими рисами.

— Ернесто, ми завтра вирушаємо. На кілька днів, — звернувся Абаджієв до креола.

Той не здивувався. Він звик до таких несподіванок у поводженні болгарина.

— Ти хоч мені, як начальникові експедиції, скажи, куди тебе закидає доля.

— Нема коли, Ернесто. Вирушаємо. Але я дозволяю тобі супроводжувати нас. І для тебе робота знайдеться. Здається, ми зможемо нарешті з'ясувати те, що все життя мордує тебе, Ернесто: довідаємося, чому аборигени всіх трьох Америк вірили в бога Сонця!.. Але — не поспішаймо. В мого народу є таке прислів'я: "У квапливої сучки сліпі цуценята".

Сергій чомусь полегшено зітхнув й усміхнувся, згадавши український відповідник того прислів'я: "Швидко робиться — сліпе вродиться". Щире співчуття оцих людей дивно заспокоювало.

Ернесто погодився взяти участь у новоствореній експедиції: на цьому континенті стільки таємниць, що не буде нічого дивного, якщо натраплять на руїни стародавнього індіянського храму богові Сонця. Повинен же зберегтися десь бодай один, хоч його пращури, іспанські конквістадори, намагалися знищити все, що нагадувало б підкореним індіянам про їхню культуру та самотність.

Експедиція з чотирьох чоловік рано-вранці вирушила в дорогу, але до заходу сонця ледве дісталась табору геологів. Там, як і раніше, панував розбрат. На роботу ніхто не йшов і не збирався. Робітники групочками тулились побіля багать, мляво перемовляючись. Ряжанку всі зустріли напруженим мовчанням. Навіть до Буенавентури ніхто не привітався, але хлопець не звертав на це уваги. Мігуель принишк і сидів здебільшого в своєму наметі. Він не розумів, чому раптом оцей шофер, такий завзятий страйкар, уважай, один з найзапекліших крутіїв, раптом лишив своїх друзів і перейшов на бік начальника. Чемний і раніше, тепер Мігуель запобігливо здоровкався з усіма й роблено розтягав губи, хоч насторожений погляд свідчив про цілковиту розгубленість.

Біля входу в найкрайніший намет на пеньку, випроставши закуту в рейки ногу, сидів Матвій Коляда. Побачивши прибульців, незважаючи на хворобу, він досить швидко шугнув усередину. Сергій тільки плечима здвигнув. Невже цей паскудник думає, що йому хтось пригадуватиме його злочини? А не діждався б ти...

Ряжанка останнім часом рідко згадував про Коляду. Матвій день і ніч просиджував перед наметом, де якась добра душа завжди розкладала невеличку ватрочку. Низько схиливши чорну циганську чуприну, він мовчки похитувався з боку на бік, певно, й досі крутила потрощена кістка.

* * *

Коляда перебував у якомусь півзабутті. Сергій Ряжанка остаточно вибив його з колії. Матвій немов дивився сам на себе збоку й неначе крізь туман бачився в чорній холодній ямі. Вовча пастка… Колись у них на Житомирщині дядьки рили глибокі ями для звіра. Ось у таку потрапив і він, і вилазу з неї годі й шукати.

Ні, Матвій себе не звинувачував у боягузтві, боротьби він ніколи не уникав. Навпаки — усе життя боровся. Боровся, як умів, не добираючи зброї та засобів. На його думку, тільки у спорті є всілякі обмеження. Боксери, наприклад, не мають права бити одне одного нижче пояса. Але ж то у спорті. Життя — річ складніша, й Матвієві не раз доводилося користуватись отими так званими недозволеними засобами, нападати на супротивника зопалу, бити в спину. Йому теж віддячували тим самим, і Коляду це аніскільки не бентежило. Життя є життя, воно як та гладіаторська арена. Виживає той, хто дужчий, а головне — спритніший. Так його навчав ще батько, так вважав і сам він. А тут…

Коли тридцять другого року старого Коляду збиралися розкуркулювати, він притьмом здав усе рухоме й нерухоме до новоствореного колгоспу, а сам став у районі фінагентом. А сорок першого зробився головою районної управи. Його син Матвій натяг на себе чорно-сиву форму поліцая. Коли ж по двох роках служби окупантам відчув, що мундир перестає гріти, бо морозило від самої думки про партизанів, Матвій, простреливши литку, опинився в шпиталі.

Рік по війні його заслуги оцінили нові господарі Західної Німеччини. Якийсь час він старанно допомагав їм відсіювати "зерно від полови" в таборах для переміщених осіб, потім двічі переходив радянський кордон для зв'язку з частинами УПА. Останнього разу насилу виліз із халепи. На тому й урвалась його кар'єра, і він опинивсь аж у Штатах. Займався дрібною роботою, за яку відповідно й платили. Часом не знав, кому й прислужується, бо завдання давали щораз інші.

На останньому побаченні якийсь сер Джо сказав:

— Коли уран буде знайдено, документи мусять опинитися в нас. О-ри-гі-на-ли. — Сер Джо навмисне вимовив це слово по складах: щоб уникнути будь-яких непорозумінь. І ще додав недвозначно: — І подбайте, аби не було їх кому відновити. Сподіваюся, сеньйоре Кольядо, ви мене зрозуміли? — Треба бути останнім телепнем, щоб не зрозуміти. Матвій розумів й інше — від таких слів можна в будь-який момент відмовитись, але тримав ту думку в собі. — Ця остання акція забезпечить вашу старість, сеньйоре Кольядо.

— Сподіваюся, сер.

Правда, сподіватись Коляда не дуже сподівався, а діяти мусив. І все йшло гаразд. А тепер...

Коли б Сергій покинув тоді його під урвищем на вечерю койотам, коли б навіть пристрелив, — усе було б нормально. Так робив він сам, так мусили робити і його супротивники. А тепер Коляда сидів, обхопивши руками чубату голову, й тільки хитався з боку на бік, неспроможний збагнути, що з ним сталося. Коли повз намет хтось проходив, він нахилявся ще нижче, й з грудей йому вихоплювалось тяжке зітхання. Один з малоукраїнців, Панас, цибатий хлопець у брилі й постолах, навіть поспитав Сергія, де це "пана якономa" так понівечено, що й упізнати годі.

— А ти в нього й спитай! — сердито відпарирував Ряжанка.

— Питав, не кажуть. Тільки плачуть… — почухав закудлану потилицю Панас.

Невже? От тобі й герой. Так би мовити, покаяний грішник…

Але якщо до цього Сергій у хвилини найбільшого роздратування часом і шкодував, що не прошив тоді розбишаці лоба, то після розмови з Панасом навіть перестав думати про Матвія. Зрештою, важко визначити, хто з людей чинить злочин, а хто — добро. Хай йому грець, усе так складно й хитромудро попереплутувалось на цьому світі, що не диво й в'язи скрутити, розплутуючи…

* * *

Коли експедиція наближалась попід берегом до вузької ущелини, з якої того пам'ятного дня Сергій доп'явся по ліанах нагору, в нього защеміло серце. Йому раптом здалося, що вже пізно, що все скінчилось і Танго не можна врятувати. Може, в цей самий момент її приносять у жертву ненажерливому Великому Духові Сонця…

Така думка підшпигнула Сергія, й він мало не розтрощив пірогу об каменюччя. Йшов першим, спотикаючись та обдираючи руки об скелясті береги-стіни, немов за ним гналася зграя вовків. Як тільки ущелина несподівано скінчилася широкою горлянкою, всі поставали. До заходу сонця лишалось чимало часу, і їх тут могли помітити тубільці. Тоді не буде іншого виходу, як повертати голоблі. Та й чи втечеш? Згори, з кручі, легко перепинити будь-якого втікача. Кожен камінець із такої висоти перетворюється на загрозу, а нужденні пістолети, які висять на боці в Сергія та в Ернесто, — дитячі іграшки порівняно з індіянськими стрілами, жала яких змащені смертельною отрутою кураре.

Відступивши трохи назад, подорожні поховались у вузенькій ущелині. До заходу сонця треба десь пересидіти. Сергій накреслив на кам'яній стіні приблизний план священної галявини та печери. Судячи з усього, місцевість удень дуже гомінка, небезпечна. Треба перечекати до смерку. Але від холодної води починало крутити ноги. Буено виліз на розвідку й незабаром повернувся.

— Неподалік у долині латочка мімози. Думаю, там і пересидимо, сеньйори.

Коли люди навперебіжки дісталися кущів, звідти, злякано захропівши, вискочив оцелот. Але місце вдалося досить-таки зручне. Поблизу, крім кількох потворних кактусів, не видно було ані деревини. Тут їх ніхто не міг наскочити ґвалтом. Та й сонце схилилось над обрієм, незабаром зайде. Часу лишалося не більше, як на дві-три сигарети.

Стомлені люди полягали спочити, але так, щоб увесь простір довкола був у куті їхнього зору.

Коли над вилоговиною смеркло, мандрівники швидко повилазили зі схованки й вервечкою подалися понад урвищем услід за Ряжанкою.

Попоколовшись об невидимі в темряві кактуси, нарешті увійшли в ліс і надибали стежку. Та сама кучугура кокосових горіхів і досі лежала посеред дороги. Спіткнувшись об неї, люди пішли далі. На галявині стало трохи видніше. Десь за деревами зійшов місяць, і край неба посвітлішав. Жертовна скеля зустріла їх таємничою продухвиного печери. Що там? Чи й досі лежить ота дивна куля? А бува, її вже забрали, сховали в неприступному схроні або й у самісінькому селищі?

Буено дав усім по недогарку стеаринової свічки. Сергій запалив ґнотик і першим увійшов у чорні щелепи печери. Війнуло холодом і цвіллю. Кроків за двадцять, коли хід звернув трохи вбік, свічки позасвічували всі. Морок розсунувся, й зі стін глянули дивні зображення,

видзьобані на камені. Тунель опускався глибше й глибше. Обабіч трапилося два відгалуження, але дно центральної галереї було притрушене жовтим піском, і люди тримались цього напрямку.

Раптом Буено, який крокував останнім, зупинився, дістав щось із кишені й підніс до мерехтливого полум'ячка.

— Стійте, сеньйори! — стишеним схвильованим голосом прожебонів він.

Усі троє поставали мов укопані, а Ернесто блискавичним рухом дістав з розстебнутої кобури пістолет.

— Ідіть сюди! — гукав Буено й простягав руку.

Усі попідходили. Буено тримав лічильник Гейгера.

— Сеньйори, тут підвищена радіоактивність! Повертаймо відси.

Відколи торік дізнався, що розшукують уран, Буенавентура ні на хвилину не розлучавсь із оцим лічильником.

Ряжанка взяв прилад. Нічого страшного. Доза цілком нешкідлива. Тримаючи лічильник, він зробив ще кільканадцять кроків І несподівано для всіх дременув назад.

— Так, — промимрив він, підбігши, — тут небезпечно…

Голос йому зглух і охрип. Люди квапливо повернулися, остерігаючись навіть зайвий раз дихнути.

Лісом плентались мовчки, тримаючи руки поперед себе, щоб у пітьмі не розсадити лоба або не повидирати об суччя очі. Коли скінчилися дерева, стало видніше.

— А чи не зіпсований у тебе лічильник? — першим озвався Абаджієв до Буенавентури.

Сергій дістав з кишені прилад, якого зопалу забувсь повернути індіяннові. Лічильник був мертвий. Сумнівів немає: в печері підвищена радіоактивність. І що глибше, то дужче…

— Ваша Танго сказала, що наречені вмирають самі? — спитав Абаджієв, коли сіли спочити.

— Так, докторе, — хрипким голосом відказав Сергій.

— У-гу, — промимрив у задумі лікар. — Загадково, дуже загадково…

Археолог теж обмірковував. Учора Абаджієв дорогою переказав йому дивну пригоду геолога.

— Докторе, — сказав він, — я розумію, куди ти хилиш. — Але це неможливо!

— Шановний Ернесто! Замість того, щоб заперечувати, краще думай. — І лікар знову блимнув на Сергія: — А згуки таки долинали з тієї кулі?

— Так.

Запала мовчанка. Буено підкинув у ватру кілька гіллячок, і вогонь затріщав, бризкаючи іскрами.

— І так — щороку?

— Буцімто, — відповів Сергій. — Вона твердить, нібито цей звичай передається від діда-прадіда. А скільки — бог зна. Каже, відколи син Великого Духа Сонця на землі…

— Але ж то легенда! — озвався Буенавентура. — Кожне плем’я по-своєму пояснює створення світу. Тальтальці, наприклад, переконані, що їх породила пума…

— Мучачо, — застеріг лікар, — легенда тієї дівчини дуже нагадує переказ… Отож, любий, — промовив уже до українця, — жертвами Великого Духа Сонця стає четверо дівчат?

— Четверо… Щороку.

В Сергія смоктало під ложечкою. Він теж почав розуміти логічну конструкцію болгарина.

Десь опівночі після вбогої вечері, що складалася з галетів та чотирьох невеличких коробочок шпротів в олії, Абаджієв, копирсаючись тичкою в пригаслому вогнищі, промовив:

— Ось що я думаю. Мабуть, і ви всі — теж… Ми маємо справу з апаратом, який живиться радіоактивною речовиною, а також має… сонячну батарею. Варто винести його під промені сонця — як батарея починає працювати. Спілкування з цим апаратом дуже небезпечне. В цьому ми й самі пересвідчилися.

— А де ж такий апарат узяло плем'я? — поспитав Буено.

— Оце й я хотів би знати, — озвався Ернесто.

— Багато хочеш, але надто спішно, — повільно проказав лікар. — Принагідно можу нагадати тобі короткий зміст болгарського прислів'я, хоч ти його вже чував.

— Я археолог, докторе! — спалахнув креол. — Я повинен будь-що розкрити таємницю!

— Чужу? — посміхнувся лікар. — І що ти пропонуєш?

Повисла тиша. Раптом озвався Ряжанка:

— Ми поїдемо й завтра туди… Звичайно, хто хоче. В мене у таборі є три протирадіаційні костюми…

Він замовк і відчув, як шариється — поступово, але невідворотно. Коли б тільки цей клятий лікар не почав знову стверджувати, мовляв, ми люди різні: я лікую, а ви нищите. Або оцей ось його ніс…

Але помилився. Абаджієв по паузі енергійно промовив:

— Тоді гайда спати, товариство! Нам до ранку треба спочити…

Однак повкладавшись на землі спинами до вогнища, всі ще довго не могли поснути. Буено, звівшись на лікоть, висловив припущення:

— А чи не міг це бути, сеньйори, штучний супутник?

Очі йому блищали від збудження. А що, зрештою? їх, отих клятих апаратів, тепер чимало кружляє навколо землі. Міг же котрийсь упасти, скажімо, в те саме озеро? Але чому не розбився?.. А чому він повинен обов'язково розбиватись? У нього, наприклад, був досконалий пристрій для м’якого приземлення… А от координаційна система розладналась. Через те і впав у несподіваному для вчених місці.

Сергій пожвавився, навіть запалив цигарку. А що? Гіпотеза цілком ймовірна.

Але він знову згадав про Танго, й настрій йому швидко підупав. Що з нею? Невже вона приречена на загибель? Радіація дуже сильна навіть на початку печери…

Ряжанка обхопив голову руками й застиг. Що йому тепер робити? Він навіть не здатний думати про оте диво. То ж, певно, нечувана сенсація. Але яке йому діло до сенсацій, коли там, може, людина загибає… Людина, яку він зовсім випадково зустрів у цій дикій лісовій пустелі і яка стала для нього найдорожчою в світі…

Тишу порушив Ернесто:

— Ви, Буено, кажете — супутник… Дуже схоже. І я з вами погодився б, коли б не…

Індіянин схопився знову:

— Коли б не що?

Креол зітхнув і провів долонею по кучмі чорного хвилястого чуба.

— Ми забуваємо про легенду. Дівчина твердить, що це зображення існує в печері споконвіку. А супутник уперше запущено 1957 року.

Завовтузився й лікар:

— Не робімо передчасних висновків, бо так можна й збожеволіти. Ми з вами, товариство, ще майже нічого не знаємо. Як людина, що прочитала всього кілька сторінок товстого й дуже заплутаного детективного роману. Давайте краще виспимось.

Змінюючись на варті кожні дві години, вони нарешті дочекалися сходу сонця. Ніч не принесла спочинку. Голови гули, мов на похмілля. Однак усі дружно встали й пішли до човника.

Поки лаштувалися, Буено вирізав три гарних жердини з бамбукового сухостою, й тепер навіть угору, проти течії, пірога сковзала досить швидко.

Побравши протирадіаційні костюми, група знову сіла в човен, супроводжувана здивованими поглядами Мігуеля та робітників.

Уночі Сергій, Ернесто й Абаджієв, позастібавши важкі просвинцьовані гумові костюми з шоломами, пірнули в печеру. Буенавентурі ж наказали триматись на відстані. Попереду ступав Сергій, тримаючи біля віконця скафандра лічильник Гейгера. Неоковирні в незвичному вбранні археолог та лікар човгали слідом. За домовленістю, перший-ліпший сигнал Ряжанки мав бути стартом для втечі. Але геолог ішов і йшов. Лічильник показував ступінь радіації, який для людини, одягненої в спеціальний костюм, незагрозливий.

Позначена світлим пісочком стежина привела до грота. У ньому на бамбукових ношах лежала велика куля, вихоплена з темряви мерехтливими променями свічок. Ряжанка ще раз глянув на лічильник, але він показував майже те саме. Що за лиха година? Сергій підніс прилад до лискучої кулі — ніяких змін. Зі склепінь грота на них дивилися химерні зображення якихось каракатиць із людськими обличчями, людей з хвостами й рогами, песиголовців; попід стелею яскріло кам'яним промінням сонце, стояв ущербний місяць.

Перезирнувшись із лікарем та археологом, Сергій кивнув: "Берімось!" Куля виявилась важкенькою. Це особливо відчув Ряжанка, який підтримував ноші ззаду сам. Ернесто тільки те й робив, що зиркав на всі боки. Серце запеклого археолога обливалось кров ю: невже ці багаті скарби на стінах дістануться комусь іншому?!

Насилу доплентавшись до входу в ущелину, всі посідали спочити, відійшовши на певну відстань од таємничого трофея. Й раптом здалека озвався Буено:

— Сеньйори! Як же ми пливтимемо в одному човні?

Сергій аж рота роззявив. А й справді! Костюмів же тільки три…

Не гаявши часу, нарубали кілька в'язок хмизу й зробили пліт. А вранці, поклавши на нього ноші з кулею, обгорнутою лапатим бананови м листям, припнули все це довжелезним ліановим мотузом до човна. Одначе куди їхати? До археологів?

— У нас там зараз літачок. Розумієте, сеньйоре, старенька шкапа. Пілот уже з півмісяця ремонтує.

Сергій здивувався. Літак? І вони досі нічого про це не казали!

— Негайно перекинемо цю річ до столиці, — резюмував Абаджієв. — Хай там подивляться розумніші за нас. Еге ж, Ернесто?

Археолог не образився: в кожного свій фах. Оцю таємничу кулю не сплоха розкусиш. Там, у столиці, є кому.

До археологів звідти було ближче, ніж до Сергієвого табору, але тільки теоретично. Вони розташувалися по той бік озера, за водоскидом. Як його здолати? Ризикнути навпростець? А бува, потоне? Ні. Це не вихід.

Опо лудні пристали до берега на безпечній відстані од порогів і заходилися прокладати шлях лісом. Водоскид належало обігнути й потім попере тягати човен та пліт волоком.

Коло цієї важкої роботи заходилися гуртом, але до пізніх облягів устигли здолати лише півдороги. Наступного ранку знову взялися за сокирки та ножі, й коли сонце почало хилитись до вечірнього пругу, нарешті перед очима заграла зеленкувата гладінь річки. Праворуч, метрів за сто п'ятдесят, гув, розсипаючись міріадами бризок, величний водоскид. Звідси він здавався грізним, аж не вірилося, що там, угорі, зараз тихо мліє під останніми променями сонця лагідне блакитне озеречко. Сергій стояв мов зачарований.

Однак милуватися було ніколи. Щойно встигли перетягти човен та пліт із незвичайним вантажем, як смеркло. Та серед темно-синього склепіння неба лишився повновидий місяць, і вирішили продовжувати подорож.

Річка вдалась не тільки широка, а й глибоченька, жердиння насилу діставало дна. Пірогу ж доводилося ввесь час стримувати, бо попереду йшов пліт, підхоплений течією. Його раз у раз то саджало на мілину, то прибивало в корчі під берег, і люди мусили тягтись проти течії, щоб зняти його.

Опівночі виснажені вкрай мандрівники дісталися до табору археологів. Табір зустрів їх піснями та гомоном гітари.

Кілька чоловік посхоплювались допомагати прибульцям, вже організовували вечерю. А Сергієві зробилося журно. Він згадав атмосферу в своїй експедиції. Що за люди, оці Ернесто й Абаджієв? Адже і в них страйкують, а ба…

Якийсь молодий індіянин, трохи схожий зовні на Буенавентуру, втішав начальника:

— Дарма, сеньйоре Ернесто! Ось незабаром скінчиться страйк, і ми дружно візьмемось допомагати вам, бо вже руки сверблять до роботи.

Як з'ясувалося, індіянина звали Ауреліо. І Сергієві несподівано стало теж легко й вільно на душі. Хай йому грець, людина завжди повинна лишатися сама собою, що б то не було, які б ідеї не різнили її від інших… Він навіть почав підмугикувати, коли Ауреліо по вечері знову взявся за гітару й над галявою полинуло запальне танго.

Тільки вранці Ряжанка второпав, що той молодий індіянин і є пілот. Відвівши вбік, Ернесто заходився щось розповідати йому. Пілот слухав дуже уважно й раз у раз прохоплювався здивованими вигуками. Та коли начальник експедиції скінчив, Ауреліо заперечливо покрутив головою. Ернесто почав знову, однак індіянин уперто мовчав. Розвівши розпачливо руками, начальник експедиції підійшов до пальми, де сиділи Сергій, Буено та лікар.

— Не хоче, й годі. Боїться. Я доводив-доводив, що в костюмі така радіоактивність не зашкодить, але марно.

— Ти йому… все розповів? — озвався Абаджієв.

— Ні. Лише про радіоактивність кулі.

Ернесто схопився й витріщився на Сергія:

— А звідки ви, власне, взяли, що вона радіоактивна?

— Як то звідки? Лічильник Гейгера…

— А може, то сама печера випромінює!

— А-а!.. Про це ніхто досі й не подумав. І справді: лічильник поблизу кулі не активізовувався. Це вже доведено. Що ж тоді?

Годинну мовчанку порушив Буено.

— Сеньйоре начальник, — звернувся він до Ряжанки. — Ви стверджуєте, що куля, коли дівчата винесли її з печери, почала грати?

Сергій кивнув, не знаючи, куди хилить індіянин. А той вів далі:

— Однак ми маємо з нею справу вже не перший день, а вона мовчить?

Збагнувши раптом усе й засумнівавшись навіть у тому, що бачив на власні очі й чув своїми вухами, Сергій мовчки встав і швидким кроком подався в берег, де серед річки стояв припнутий пліт. У воді відмочувалися протирадіаційні костюми, занурені ще звечора Абаджієвим. Ряжанка дістав один, вилив з нього воду й натяг на себе. Потім сів у човен і відіпхнувсь. Троє людей мовчки стежили за ним. Допливши до плоту, він ухопивсь однією рукою за припон, а жердиною скинув із кулі вже давно висохле пальмове листя. Куля спахнула проти сонця щирим золотом. Четверо людей не зводило з неї погляду. А вона мовчки погойдувалась на хвилях. Невже Буено має рацію?..

Ряжанка й незчувсь, як розтулилась його ліва рука й випустила ліановий мотуз, що ним припнуто пліт до корча. Схаменувся лише, коли пірогу крутонуло й понесло. Він швиденько допхався жердиною під берег і скинув із себе важкий гумовий панцир. Сорочка просякла потом — хоч викрути. Прикидавши костюм у воді камінням, він потяг пірогу вперед і виволік на берег. А коли підійшов до гурту, Буено раптом заволав. У руках у нього був лічильник Гейгера. Радіоактивність піднялась.

Люди чкурнули в ліс. Тепер уже сумнівів не було. Куля випромінює радіоактивні хвилі. Отже, треба її добре обгорнути просвинцьованими костюмами.

Однак пілот не пристав і на таку пропозицію:

— Я ще збираюсь одружуватися, сеньйори. В мене у столиці наречена.

Він намагався повернути все на жарт, однак темпераментного Ернесто це тільки дратувало, йому зараз було не до жартів. Людство чекає великої сенсації!

Табором пішов поголос, нібито знайдено величезний скарб інків. Кілька разів Сергій помічав, як робітники наставляють вухо, дослухавшись їхньої розмови. Він повідомив про це Абаджієва. Домовились перенести кулю до Сергія, а потім транспортувати її в столицю. Можливо, пощастить найняти літак із контейнером…

Звичайно, краще бути обережним. Хтось може позаздрити на золото й знайти в ньому свою наглу смерть. Як той казав, береженого й бог береже.

Запнувши знахідку у два протирадіаційні костюми, Сергій з Буенавентурою понесли її до свого табору. Кроків за триста від наметів розшукали прикмітну галявину й заховали ношу там. Але на всяк випадок попередили й людей, щоб туди не сунули й носа, мовляв, нітрогліцерин для виробок: незабаром рватимем скелі.

Тільки в таборі Сергій згадав, що вони забули зробити. Можна ж було вирядити літаком оцього нестелепу Коляду. Останнім часом він так схуд і зблід, ніби переніс тиф або щонайменше тропічну пропасницю. І як це він забув! А той Абаджієв — теж мені гуманіст. Про свого пацієнта й разу не згадав.

У таборі було сумно. Дехто з малоукраїнців пішов додому, не дочекавшись кінця страйку, але більшість никала попід деревами, не знаходячи собі пришибу.

Сергій сидів біля намету й повз вуха пропускав торохтіння Буенавентури. Тільки коли доводилось відповідати, перепитував:

— Що?

— Кажу, мабуть, та куля із щирого золота? Щось вона аж занадто важка. Насилу донесли!

— Не знаю, мучачо, — буркнув Ряжанка. — Може… А може, й платинова…

— Платинова?.. О-о… Завтра треба переховати! Знаєте… — Буено нахилився майже до самого Сергієвого вуха, помітивши Матвія Коляду, якого мовби зацікавила розмова. — Знаєте, люди трапляються різні, сеньйоре начальник…

Ряжанка нахмурився, збагнувши, до кого п'є Буенавентура. Дивні все-таки уподобання в цього індіянина. То були з отим-о такими друзяками — нерозлийвода, а тепер, бач…

Буено раптом здогадався, про що може думати начальник, І змовк. Так, він і сам не дуже тямився на своїх почуттях. Він зненавидів оцього іммігранта, який працює для тих, хто хоче розв'язати ядерну війну. Маттео раптом здався йому надійним альянтом, спільником у боротьбі, бо теж ненавидів свого земляка. Коли ти ворог мого ворога, це означає, що ти — мій друг. І раптом такий шляхетний вчинок з боку начальника: притяг на собі людину, що зазнала в дорозі лиха, — свого недруга. Цього Буено не чекав од Сергія. Хіба ж може бути гуманним той, що прагне до війни? Буено здогадувавсь: між Маттео і Ряжанкою щось відбувається. Не з доброго ж дива й досі не промовили один одному ані слова. Але що перебігло їм дорогу? Й хто цей Кольядо? Докторові здалося його обличчя знайомим, а той мовчить. Щось-таки тут не теє…

Розділ 26

Дощі й цього року затрималися. Вже давно пожухло на деревах листя, а трава вигоріла й там, куди хоч інколи заглядало сонце. Бамбуки в береговині жебоніли, мов бляшані, а Червона річка перетворилась на малесенький потічок — перебреди на той бік і колін не повляпуєш. Тижнів зо два вже сонце сідало за важку чорну хмару, та дощик зривався лише разів три або чотири: поросить, поросить та й нема.

Робота в таборі кипіла. Страйк урвався так само несподівано, як і почавсь. Але на робітників відчувався голод. Частина малоукраїнців порозходилася ще місяць тому, коли Сергієві було не до них. Тепер же дощі могли в будь-який день припинити працю, а зроблено далеко не все. Сумніву вже не було — уран є. Бентежило одне: чому жилу знайдено аж біля самісінького озера? Однак Сергій далі несилий був зволікати. Нехай йому всі сто лих, людина є людиною, й нерви в неї не з валу. Одного разу йому спало на думку порівняння, яке, здавалося, ставило все на належне місце. Коли б самогубці роками обмірковували акти вкорочення життя, то всі люди на земній кулі вмирали б від старості.

Звичайно, й тут була натяжка, але це, зрештою, справи не міняло. Він, наприклад, не самогубець, а санітар. Він знищить, пекельним вогнем повипікає все, що розплодилося гнилого на цьому світі, аби життя стало кращим.

Колись Ернесто розмовляв з Абаджієвим на темат міжнародної політики, й Сергій став їхнім мимовільним слухачем.

Болгарин спитав:

— Ернесто, як ти розцінюєш політику діячів, що заявляють: ми не боїмось термоядерної війни; якщо після неї залишиться навіть третина людства, то воно побудує кращий світ, справедливий і досконалий.

Тоді Ряжанка, збагнувши, що лікар повів розмову навмисне задля нього, хотів устати й піти геть, але спинила відповідь Ернесто. Археолог промовив:

— То авантюризм, докторе. Думаю, така війна знищила б простий люд, а ті, хто її роздмухав, залишилися б живі. В них у кожного персональне протитермоядерне бомбосховище. Коротше кажучи, такі заяви — чистісінька політична спекуляція і шахрайство.

Так, Сергій цілком згоден з отим Ернесто. Він, здається, хлопець нічогенький, тільки аж занадто темпераментний. Лікар тоді кумедно зморщив свого носа, подумав, певне, що взяв гору. А Сергій у душі подякував креолові. Так, він, Ряжанка, хоче знищити все те, що породжує плісняву, в тому числі й оті теорійки. Хай йому чорт, людина існує не для того, аби створювати вигоди для "прийдешніх поколінь", а щоб жити самій. Вона з'являється на світ не з власного бажання, й цього насильства з неї цілком досить. Дайте їй можливість бодай у решті бути вільною й робити те, що вона хоче. Як ви, панове, знаєте, можливо, людина сама собою й прекрасна. Облиште ж її. нехай має змогу виявити свою красу… Але зась. Вона не може цього зробити. З усіх боків її обсіли гнилизна й пліснява. Людина задихається, людині треба допомогти звільнитись від бруду.

Ряжанка не розшифровував навіть самому собі, що має на увазі під тими поняттями. Навіщо? Це буде профанація. Він — такий самий, як і решта. Може назвати лише те, що болить його, індивіда. А людей мільярди. Отже, скільки індивідів, стільки й прагнень.

…Буено, якого Сергій призначив на місце Коляди і який чудово впорувався зі своїми новими обов'язками, скориставшися з нагоди відносного зближення, якось повів балачку про те саме: де береться в сеньйора начальника стільки ненависті до людей та що йому зробив поганого, наприклад, він або хтось із його племені, або Ернесто, чи Абаджієв і т. д. Але Ряжанка тоді відпарирував:

— Ти, мучачо, мені особисто нічого поганого не зробив. Але ти можеш це зробити, хоч, може, й не особисто мені. Бо ти мислиш дуже вузько.

Тепер він більше не пнеться з такими сльозоточивими запитаннями. Тепер Буено, здається, заходивсь коло Мігуеля. А той — лякливий міщанин, батько чотирьох дочок — десь дуже задоволений увагою Буенавентури.

Сергій подивився, як вони разом понесли воду робітникам на об'єкти, й відвернувся. Ця дитина Буено, мабуть, твердо переконана, що прислужується мирові. Вербує прихильників проти злого палія...

Над лісом повисла хмарка й став накрапати дощик, але його вистачило хвилин на кілька, й галявину знову залило пекуче сонце. Ряжанка подавсь у холодок привести до ладу документацію останніх днів. Примостившись на поваленому бурею стовбурі, Сергій довго сидів над паперами. Потім його зморив сон, і, щоб якось розбуркатись, став розглядати навколишню рослинність. Там, далі в хащах, панував довічний півморок, звідти тхнуло підпареною цвіллю й долинали різкі пахощі орхідей. Стовбур найближчого дерева пообсідала дрібненька сивувато-зелена гусінь, її Сергій ще вчора бачив під деревом, і це його здивувало. Але, задерши голову догори, він усе зрозумів: дерево те стояло мов після перукарні, голе та обчухране. А з-під стовбура частина гусені довгою вервечкою проточилася вже далі. Чи не занадто ненажерлива "худоба"! Ряжанка глянув на наступну жертву гусениці. То була рідкісна рослина, яку називають мандрівничим деревом: височенна, метрів із п'ять чи шість заввишки, трава з лепехатим, віялоподібним листям угорі. Червонувато-жовті прицвітки на довгих ніжках дуже нагадували дзьоб пелікана. В трубчастій основі її листя завжди повно води, достатньо напитися спраглому мандрівникові. Сергій хотів перевірити, чи правду кажуть про рослину, бо раніше йому ніколи не траплялось пити з такої "кринички". Він звівсь на ноги й кроків за десять у кущах помітив Коляду, який кульгав на одній милиці з

темряви лісу, ледь спираючись на загіпсовану ліву ногу. Що він там робив?

Сергій згадав заховану золоту кулю, але, зневажливо махнувши рукою, знову сів на колоду. Ще помітить та доведеться балакати… Або подумає, що стежить за ним.

Однак, нічого не підозрюючи, Матвій сунув просто на Сергія. Та відхиливши останню завісу листя, став як стій. Очі розгублено бігали на всі боки, й Сергієві здавалося, що він або дремене назад, або ж пошпурить навідліг костуром.

Але Коляда зробив ще крок і сказав таке, від чого Сергій аж сахнувся.

— Тебе шукаю, шефе… По всьому лісі шукаю. — Й аж заволав: — Одпусти мене відціля! Не можу я… Не можу більше… після того…

Потім переставив костура і навпрошки, ламаючи молодий підлісок, пострибав до наметів.

Лишилося враження, що Матвій збрехав, що оті слова — то вигадка з непереливок. Ряжанка й сам не міг пояснити, чому так гадає; та думка ще довго не давала йому спокою, аж доки не стерлась у гаморі щоденних турбот і біганини.

Та через кілька днів Сергій знову згадав про цю дуже неприємну для нього людину…

У таборі з явився Абаджієв. Разом із лікарем прийшло ще двоє — Ернесто та якийсь білявий, схожий на німця або поляка. Вони принесли тривожну звістку: в столиці безлад. Говорили про це з певною зловтіхою, аж Ряжанка не втримався, щоб не запитати, де взяли такі відомості.

— Учора прилетів наш Ауреліо.

Виявляється, той безлад перетворився на щось таки справді серйозне. В лісах і горах навколо столиці та інших великих міст країни з'явились партизани. Всю армію та поліцію піднято на ґвалт. Студенти університету заявили, що жертвують революції свої канікули, які розпочнуться після дощів. До них приєдналась молодь деяких коледжів та вузів.

Буено, що стояв поряд, почувши те, щодуху подався на об'єкти. "Певно, поспішає поставити до відома однодумців, яких десь уже чимало навербував серед робітників експедиції, — подумав собі Ряжанка. — Чого так радіє? Оці троє, здається, радіють не менше". Сергій поспитав про причину.

— Революція, сеньйоре, революція. Свіжий вітер! — відповів Ернесто.

Сергій посміхнувся:

— Дуже поетично й не дуже переконливо. Латиноамериканські країни, відколи здобули самостійність, не вилазять з революцій. І кожен новий уряд висуває те саме гасло: воля, братерство й рівність. Потім настає черга нової революції, й новостворений уряд підносить ці заклики, немовби щойно вигадані. І не переслідує своїх попередників, навіть виплачує їм у еміграції пенсію. Бо знає: завтра може відбутися зміна ролей. Ось що таке ваші революції!

Така політична тирада здивувала лікаря й археолога, які досі ніколи не чули від оцього українця більше п'яти слів заразом. Та й сам Сергій здивувався своєму красномовству. Але, зрештою, яке значення мають слова! Тепер на них, здається, вже ніхто не звертає уваги. Балакучість — то один з гріхів людства. Мова дана для взаєморозуміння, а не для того, щоб заводити одне одного в оману. А вже багато століть у її розвитку саме така тенденція.

Болгарин заходився доводити неспроможність Сергієвого погляду на революції, й Ряжанку вже починало нудити.

— Ви продирались тридцять кілометрів джунглями, щоб принести мені оцю радісну звістку?

Але лікар, блискаючи скельцями окулярів, заперечив:

— Прийшли до вашого хворого, любий. Завтра літак повертається назад, і ми з Ернесто подумали, що було б непогано вирядити людину до столиці. Тим більше, що я перед нею в боргу.

Сергій замислився. А й справді слушна нагода позбутись отого телепня. Він збентежено опустив зір. Ні за що образив лікаря.

Ряжанка залишив гостей і швидко подався до намету Коляди. Потім зупинився і вернувсь кілька кроків назад:

— Але ж він, докторе, навряд чи зможе здолати таку відстань…

Лікар усміхнувся:

— Ми, любий, навмисне й прийшли утрьох. Тадеуш, — він кивнув на білявого товариша, який досі не прохопився жодним словом, — Тадеуш має гостру сокиру й крутень доброї мотузки. Раз-два — й ноші готові. Так я кажу, Тадеуше?

Білявий широко розтяг вуста, що мало означати згоду.

Сергій рушив далі, але коли заглянув до намету. Коляди там не було…

Даремно чекали на нього прибульці до самого вечора. Не з'явився Матвій ні вночі, ні вранці, коли Абаджієв разом зі своїми супутниками залишили табір: літак не міг чекати. Зливи починаються без попередження. Тоді пілотові б довелось або киснути тут до кінця великих злив, або ж тюпати пішки з експедицією, віддавши машину на поталу джунглям.

Матвій придибав лише перед обідом. Ряжанка саме зібравсь на об'єкти. Обидва не промовили й слова — лише допитливо перезирнулись. Накрапав дощик, похолодало. Сергій застебнув свитку аж до горлянки й швидким кроком подався геть.

Вранці ліс прокинувсь у щільному сповитку каламутної імли. Сергій відчув її ще з опівночі й понатягав на себе все дрантя, яке тільки було в наметі, але зігрітись так і не зміг. Допоміг лише кухоль окропу, ріденько заправлений ложечкою згущеного молока.

Він сів у човен і поправував униз, до гирла. Всю ніч йому снилась Танго: стоїть над озером на вершечку Чорної скелі й простягає до сонця руки. Сонце ховається за хмари, а вона співає й тужним голосом кличе його. Сергій намагався злізти на прямовисну скелю, та ліана, за яку чіплявся, ввесь час уривалася й доводилось видряпуватися знову й знову. Знесилений, він став гукати: "Танго!.. Та-а-а-нго-о-о..." Але не міг добути з себе голосу. Раптом виглянуло сонце. Ряжанка з жахом дивився, як воно більшає та більшає, стало мовби млинове коло, тоді заступило півнеба. Він знову хотів гукнути до дівчини, а вона простягала до палкого сонця руки. Ось у неї вже звуглились пальці, почорніли лікті, плечі, але вона крізь сльози всміхається, не зводячи ясних очей з того розпеченого кола, тоді як спалахне синім вогнем — і зникла, Сергій із розпачу нарешті спромігся вигукнути: "Тан-го-о!.." Й прокинувся, дрижачи й обливаючись циганським потом.

Легеньку пірогу доводилося раз у раз перетягати через мілини, й Сергій пошкодував, що не взувся в гумові чоботи. Бамбуки та дерева

понад берегами здавались таємничими рудими примарами, й від цього ставало немов ще холодніше.

Однак у тальтальській річці води було вдосталь. Певно, десь у верхів'ях уже пішли перші зливи… Над темно-сивими хвилями озера висів густий туман. Угорі крізь його ковдру невиразною плямою прозирало сонце. Сергій пристав до берега біля Чорної скелі. Він не сподівався побачити Танго. Але вона стояла на самісінькому ріжечку: ще півкроку — й полетить у холодні обійми свинцевої хвилі. Угледівши Сергія, дівчина швидко метнулася й зникла, за хвилину вже виросла під скелею, поряд із потаємним чорним отвором. Рвучко підбігла й стала за два кроки від човника. Сьогодні на ній було біле суконне пончо з червоною мережкою по краях і яскравий капелюшок, формою зовсім не схожий на ті монтерос, які носять індіяни в інших районах. Вона тільки й промовила:

— Грінго!..

Її вуста всміхались, а великі чорні очі лили сум. Сергія аж поморозило. Тепер він більше не сумнівався в тому, що дівчина приречена. Ні, вона зовні не змінилася, минуло надто мало часу. Лейкемія скрадається поступово. Їй нема куди квапитися…

Немов угадавши його думки, Танго проказала:

— Сьогодні Великий Дух Сонця забрав до себе Вамбо…

В Сергія волосся стало дибки.

— Хто це… Вамбо?..

Дівчина рівним голосом одповіла:

— Остання з торішніх наречених Великого Духа.

Ці слова були вже добре відомі Ряжанці. Але він не владен видобути з себе ані згуку. Він лише пильно вдивлявсь у її ясні сумні очі, намагаючись збагнути, хто ця дівчина. Він здолав себе нарешті спитати:

— Танго щаслива?

Однак вона не второпала відразу. Раніше розуміла вираз його обличчя, відтінки голосу. Але голос нічого не промовляв, очі не відбивали змісту запитання. Сергій і сам не впізнав свого голосу. Проте дівчина відповіла саме те, чого й домагався:

— До наступних дощів Великий Дух Сонця візьме до себе й Танго.

Сергій із жахом відчув, наскільки вони чужі одне одному. Він любив цю дівчину й лише тепер остаточно збагнув, яка вона далека й недосяжна. Власне, такою Танго була завжди. У цю мить Ряжанка міг би заприсягтися, що ніколи її не розумів. І йому раптом стало так шкода себе. Він почувся геть самотнім у цьому осоружному світі.

Од'їхавши від скелі, Сергій мимовільно озирнувся. Імла порідшала й здійнялась угору. На самісінькому вершечку чорного громаддя маячіла маленька біла постать. Вона схилилась навколінця, обернута не в той бік, звідки в каламутному сповитку визирала невиразна пляма сонця, а туди, де на холодних сивих хвилях гойдався вутлий човник. Сергій дивився на ту постать, і на очі йому накотилася сльоза…

У таборі Сергія зустріло якесь незвичне пожвавлення. Люди сиділи навколо вогнища й про щось перебалакувалися. Технік Мігуель хтозна й нащо підвівся й почав старанно обтрушувати зі штанів сухе листя. Ряжанка нічого не міг уторопати, але не допитувався.

— Утік земляк ваш, сеньйоре начальник, — сказав Буено.

— Утік? Ну й хай. Не вистачало ще сушити голову над отим нікчемою.

— Утік верхи. Взяв кобилу ось у цього хлопця.

Сергій лише тепер помітив, що цибатий малоукраїнець Панас, той самий, що колись співчував Коляді, стоїть трохи осторонь і мне в руках стареньку вуздечку.

Виходить, допекло-таки невдасі-вбійникові. Сумління прокинулось...

Ряжанка навіть не спитав у цибатого, як його звуть. Він узагалі не знав жодного малоукраїнця на ймення. Сказав тільки Буенавентурі, щоби під час розрахунку відшкодував тому вартість коня, й мимовільно подумав, що за такі "заробітки" та самовільне підвищення платні страйкарям, певно, набере в Горбатюка боргів на цілий рік.

Але, зробивши з десяток кроків у бік свого намету, він негайно забув про це. Йому взагалі не хотілося ні про що думати. Хай воно сказиться! Оце "благо", яке різнить людину від тварюки, — їй-бо, тільки шкодить.

Діставши з лантуха плескату пляшку, Сергій сів у наметі й довго сидів, спершись лобом на холодне скло. Згодом повільно відкоркував ячмінне віскі, цокнув горлечком по зубах і пив нахильці доти, поки в грудях забракло повітря.

А вранці від настирливого торсання ледве прокліпався. Над ним нахилився Буено й тривожним голосом жебонів:

— Та прокиньтеся ж, сеньйоре начальник! Десь ділась наша куля!..

Сергій схопився, мов ужалений, — де той і хміль зійшов.

Буено насилу встигав ухилятись від гілля, яке цьвохкало по виду. У схроні було порожньо, тільки порозкидане гілляччя, яким Сергій з Буенавентурою щільно вкривали золоту кулю, та два з трьох протирадіаційних костюми лежали жужма осторонь. Свіжо прорубана стежка вела до потічка. На незайманому ґрунті виднілося дві вервечки кінських слідів: одна від річки, друга — до річки. Сергій з Буенавентурою кинулись туди, але в березі сліди зникали. Піщане дно потічка по-змовницькому не видавало злодія. Пісок був чистий…

Сергій сів над майже пересохлим Червоним струмком, не знавши, що й думати. Кроків за п'ять мовчки смалив цигарку Буено.

Розділ 27

У готельній кімнаті було затишно й незвично. Крізь навстіж розчинене вікно долинав одноманітний гомін зливи. Хвилі вітру то здіймалися, то знову вщухали, а дощ періщив, мов з рукава. Рвучко гойдалося в денному пів-мороці лискуче пальмове листя, й важкі краплини вицимбалювали на ньому колискову пісню, од якої млосно стулялись повіки. Сергієві було трохи ніяково лежати у м’якій постелі на слизьких, аж рипучих від крохмалю простирадлах. Останній місяць він день і ніч мерзнув. Тільки наївний або дурень міг припустити, що в тропіках цілий рік — літо. Якби вони попотяглися стільки під он такою зливою по бездоріжжі джунглів, одразу змінили б свою думку про "земний рай".

Зливи наздогнали геологів у дорозі. Ще добрий тиждень місили люди густу червонувату багнюку, змоклі й лихі, розлютовані на білий світ. Скільки разів на день доводилось долати розлиті киплячі ріки, аби обминути жахливі наноси та підступні страхіття осипів — деррумбосів, які поперегороджували всі схили в горах, усі видолки й стежки. Й щоразу, напинаючи важкі від вологи намети, люди з жахом думали, що було б, коли б оця злива заскочила їх ще там, унизу, в непролазних хащах!

Караван експедиції проточився на багато кроків уперед. Спочатку, позадиравши догори голови на верблюдячих в'язах, сторожко переступали кощаві лами. За ними плентались виморені погоничі, позапинані у наскрізь промоклі пончо, насилу переставляючи обважнілі від болота ноги. Метрів за сто услід їм гуркотіли два трактори, тягнучи на буксирі нещасного джипа. Машина сковзала й раз у раз погрожувала зірватись у прірву, через те Буено не дозволяв сідати нікому: він, мовляв, ще парубок, і за ним діти не плакатимуть. Кволий Мігуель чипів поруч із трактористом, а решта людей, кленучи вголос і дощ, і природу, і того, хто все це вигадав, пленталась іззаду, тримаючись на поважній відстані од підступного джипа, який міг і сам у безодню стрибнути шкереберть і прихопити людину з собою.

Експедиція вирушила додому за три дні після того, як зник Матвій Коляда. Сергій послав був навздогін трьох мисливців, але старий Освальдо повернувся, з чим і пішов: на жодній із знайомих йому стежин не виявлено підозрілих слідів, тим паче кінських. Матвій зник, наче випарувався.

Розрахувавшись із малоукраїнцями, відшкодувавши цибатому Панасові вартість кобили, Сергій дав згоду лаштуватись у дорогу. Він волів би лишатися ще бодай на тиждень — уранова жила раптом увірвалась. Де її закрутила нечиста? Урвалася біля самого озера. Але люди відмовлялись працювати, раз у раз лякливо позираючи угору, на важкі сиві хмари, що дедалі нижче спускались над джунглями. Сергій спересердя тільки матіркував, а вдіяти нічого не міг: робітники погрожували кинути його в оцій темній зеленій пустелі самого. Та потім Сергій і не каявся: добре, що вирушили. Інакше дощі могли напосісти ще в джунглях.

Найважчим, мабуть, видався Ряжанці вчорашній день. Мокрий, з голови до ніг повляпуваний багнюкою, увійшов Сергій до контори. Розфарбована секретарка Муча не відразу впізнала його. Власне, оцей виснажений, казна-відколи не голений, півроку не стрижений чоловік, у якого з утоми злипалися повіки, — бо він не спав щонайменше останніх

сорок вісім годин, — нічим не нагадував того завжди в'їдливого й непривітного, але витончено зодягненого чепуруна-геолога.

Як і перше, коли Сергій прийшов сюди, щойно випущений із в'язниці, Муча з переляку зойкнула й навіть не спромоглась вимовити роками завчене: "Вам до кого, сеньйоре?" Прибулець не мав уявлення, що відбудеться в наступну мить, йому дуже не хотілося заходити до людей, од яких уже давно відвик, з якими не мав нічого спільного та й не хотів би мати, незважаючи на химерний збіг не від нього залежних обставин.

Ряжанка стояв у отворі дверей, роздумуючи та озираючись. У цю мить з лівого кабінету визирнула злякана вусата пика Левонтія. Вона якийсь час видавалася Сергієві намальованою ярмарковим художником та ще й недоброякісними фарбами. Але в тієї мазанини раптом вуста полізли вгору до самих вух і з-під них вихопилося писклявe:

— А-а, наші приїхали! А я думаю — де його той... бенеря носить!

Левонтій швиденько підбіг і розчепірив руки, щоб обійняти гостя, та раптом завагався, глянувши на його запацьорену вдяганку й вибродженi ноги.

Муча хутенько впірнула у двері навпроти, й звідтам вийшов сам директор філії. Левко відступивсь убік. Гер Мільх зробив ще кілька кроків і добрих півхвилини пильно вдивлявсь у вічі Сергієві. Потім глухим басом поспитав:

— Знайшов?

Бо в очах у Ряжанки не було нічого певного. Він мовчки хитнув головою й заходився навіщось рукавом стирати висхлу вже багнюку, яка прикипіла коржем до свитки. Не сподівався, що старий німець підійде й стисне його в лабетах, видихнувши:

— Спасибі, синку.

Найнеприємнішим для Сергія було, мабуть-таки, оте "синку". Це відчули всі, в тому ряді й Мільх. І як потім не намагався жартувати й розпитувати з невимушеною зверхністю старшого за віком і становищем, а напруження не розвіювалося. Проте слід віддати належне його діловим якостям: директор, перш ніж відпустити начальника геологічної експедиції, в загальних рисах довідався про основні наслідки пошуків.

— Виходить, після дощів можна починати експлуатацію?

Сергій мовчки кивну в, але потім, подумавши, заперечив:

— Спочатку треба прокласти дорогу.

Старому не сидиться: хоче отак, зопалу. А спробував би він під зливами добратися до того родовища, хай йому всі чорти на світі… Ще й жила десь хвостом майнула…

Ряжанку в директорському лімузині відвезли до найкращого готелю. Гер Мільх, коли Сергій повідомив його про залишений напівдорозі трактор, про перевитрати під час страйку та про вкрадену кобилу, тільки зневажливо махнув рукою.

— Як ліс палять, то й миші горять.

Єдине, чого не сказав Сергій, — це про Коляду. Але такі подробиці, мабуть би, й не зацікавили пана директора…

І ось Ряжанка ніжиться у прохолодних і слизьких від крохмалю простирадлах. Надворі гомонить злива, десь далеко котиться грім. Навряд, чи кому спаде на думку прителіпатися в отаку негоду.

Але Сергій недооцінив Левонтія Горбатюка. Той увійшов без попередження, всміхаючись на повні вуса і, здається, навіть напідпитку.

— Здоров!

Ряжанка у відповідь лише мляво заворушився.

— Оце я по тебе! Кажу собі, дай поїду подивлюся, чи не той, бува… Чи не врізав дуба, кажу, спавши! — Левко голосно зареготав. — А воно й справді — аж очі попідпухали… Ану лишень той… та поїдемо!

Сергій і вухом не повів. Отак удаватиме хворого — може, ця шевська смола відчепиться. Та не там то було. Левко заходився термосити його, стягати ковдру, сіпати за ноги, за руки.

Матіркуючись про себе, Ряжанка таки мусив устати й одягтись. Посеред кімнати вже горопудились його валізки, а на спинці крісла висів спортивний костюм з водонепроникної тканини та свіжа сорочка. Левко заливався:

— Це я тобі так! Попривозив сьогодні вранці, а ти спиш — аж гай гуде. Я й кажу дівці, що отут по колідору вештається: "На, — кажу, — сеньйорито, поглядь, — кажу". Вона й той… А ти й досі той… хропака дереш!

Проте Левкові довелося чекати ще добрих дві години, поки Сергій викупався та поки сходив униз до перукаря поголитись і підстригти свою попівську кучму, якої ножиці не торкались, відколи виїхав у джунглі.

Мусив поступитися й Горбатюк: Сергій рішуче відмовився їхати до нього додому, хоч тому, очевидячки, аж надто хотілось цього. На мизатому обличчі в Горбатюка грала загадкова усмішка, його аж сіпало

розповісти якусь, певно, дуже цікаву новину, але він поки що стримувався.

Аж згодом, коли кельнер Родріго приніс дві пляшки кальвадосу, коли Горбатюк вихилив добрий пугар та обтер вуса долонею, Ряжанка зрозумів, у чому справа.

— Та я ж той… оженився, Серього…

Он воно що! Круглий вид у Левка сяяв, мов натертий попелом мідний таз.

— Ну ж, хай щастить! — раптом повеселішав Сергій, піднявши й собі чималий келих. Але, допиваючи до дна, мало не похлинувся.

Левко сказав:

— А ти знаєш, хто моя той… ну, жінка, га? Еге ж, не знаєш?

Вуса йому полізли до самісіньких вух.

— Ану, чи вгадаєш? Та зроду-звіку не той!..

Сергієві раптом стало млосно. Неприємне передчуття стисло груди. "Невже?.."

— Хто? — глухо видавив він.

— А хто б ти думав? Стефанія!

Ряжанка повільно потягся до бокатої пляшки. Оце так… Він більше не слухав щасливих теревенів мизатого вусаня, не дивився на його блискучі, мов туди хто капнув по скалочці олії, очі. Невже це правда?!.

Він мимоволі думав, що спільного між такими двома діаметрально протилежними людьми, — й не міг дати ради собі. Світ настільки спаплюжився, що годі в ньому й шукати здорового глузду або хоча б натяків на якусь логіку.

Левонтій лигав чарку за чаркою, швидко п'яніючи. Він без угаву щось белькотав — "любить", "там така жіночка", "каже на мене той… милий, миленький", "а я на неї той"… Сергієві було неприємно й навіть гидко слухати. Ні, він не має ніяких почуттів до Стефанії. Це вже вивірено часом, але все ж хочеться підвестись і затопити прямо в центр оцієї самовдоволеної пики…

Левко безперервно закочувався веселим п'яним реготом. Він був схожий на півня, що, гордовито випнувши груди, походжає серед свого гарему, переповнений ущерть почуттям власної гідності.

Та півень той почав швидко клювати носом у тарілку. Оченята йому зблякли й скаламутніли. А ще за півгодини він тупо дивився поперед себе, нікого не бачачи. Проте сказане, певно-таки, адресувалося Сергієві:

— І ти д-думаєш… я той… ща-с-сливий?.. Еге? Ду-урни-ий ти…

З очиць йому раптом поллялись нужденні п'яні слізки. Він розтирав їх долонею.

— Й-я отому… з маленькими вусиками т-той… — н-ноги п-пере… той!..

Сергій більше не слухав. Кинувши на стіл чималий банкнот, швидко вийшов. На вулиці було гамірно, як і завжди увечері в період дощів. Небо блимало великими вмитими зірками. Зупинивши перше-ліпше таксі, Ряжанка назвав адресу. Машина повільно поповзла у черепашому каравані — червоних і чорних, нових і пооблуплюваних. Сергій

заплющив очі. На душі було паскудно. Чого завгодно, а такого не припускав. Ні, в серці не лишилося й крихти отого незрозумілого почуття до Стефанії, Що так ґвалтовно мучило торік. Але десь у найпотаємнішому кутикові душі досі, не залежно ні від чого, жевріла ледь помітна іскрина співчуття до тієї божевільної, причинної дівчини, яка, свідомо на шкоду самій собі, раптом кинула виклик усім отим мерцям, що своїм трупним смородом отруюють життя.

Відкинувшись на дермантинову спинку сидіння, Ряжанка нестямно обхопив скроні долонями. Як вона могла зійтися з отим кретином? "Ключі вдома забула..."

Сергій, на превеликий подив таксиста, аж стогнав. У голові гатило молотками. Ще ніколи життя не здавалось йому таким нестерпно гидотливим...

У готелі, взявши в бармена пляшку бренді, він попростував до своєї кімнати. На столі білів конверт, помережаний незнайомим почерком, а поряд — якась грамплатівка.

Сергій прочитав, насилу розуміючи написане:

"Любий сеньйоре!

Був, але, на жаль, не здибав Вас удома. Незабаром нас із Вами обіцяють ошелешити. Але наберіться терпіння. Залишаю оцю платівку — обов'язково прослухайте її. Мені перекладали слова — проймають до сліз, хоч я й не українець. Про мелодію вже й не кажу.

Ваш Абаджієв.

P.S. Тільки не дуже часто змінюйте мешкання, бо ми з Буено насилу відшукали Вас".

Ряжанка зібгав папірець і шпурнув геть. І так весело, бракувало тільки лікаря з його носом…

Він механічно витяг з пакета платівку й прочитав напис, викарбуваний українською мовою: "Чуєш, брате мій?.." А нижче пояснювалося, що в супроводі Державної заслуженої капели бандуристів співає Борис Гмиря. Першу мить Сергієві хотілося хряснути чорним кружалом об підлогу, але він відкоркував пляшку й кілька разів ковтнув. Міцний напій, як не дивно, цього разу трохи заспокоїв нерви. Не роздягаючись, Ряжанка впав у ліжко й застиг. Квапливо цокав на столі будильник, а з коридора лунав бренькіт гітари, й чийсь хрипкий голос тяг ламаною іспанською мовою модне танго "Белла бамбіна-а…"

Сергій відчував у голові чорну порожнечу, абсолютний вакуум. Йому стало страшно. Він не вперше це помічав.

Швидко схопившись, почеберяв униз до готельєра.

— Потрібен програвач!

Той не зразу второпав, що від нього хочуть, а збагнувши, хутенько приніс елегантну сиву скриньку. Сергій ухопив і через дві сходини побіг у номер.

Кімнату виповнили щемкі ноти вступу бандур, і раптом полинув густий грудний голос:

Чуєш, брате мій. товаришу мій? Відлітають сивим шнурком журавлі в ірій.

Кличуть: "Кру-у, кру-у, кру-у…

В чужині умру…

Доки море перелечу.

Крилонька зітру…"

Замовкла пісня. Зробивши зо два порожніх оберти, платівка засичала й зупинилась. А Сергій сидів, обхопивши голову руками, й з очей йому по підборідді збігали сльози, лишаючи на підлозі кругленькі цяточки. Потім простяг руку до пляшки, й пекуча рідина заґелґотала в горлянку. На дні лишилося зовсім трохи. Він вийшов у коридор і дав покоївці папірець:

— Віскі!

Дівчина принесла дві пляшки. У кімнаті бриніли згуки якоїсь дивної музики, що брала за серце. Покоївка мовчки поставила й вийшла.

А Сергій усю ніч крутив платівку й пив віскі. Однак спирт не долав його.

Годині о третій по півночі в двері постукав якийсь сусіда й попрохав трохи стишити музику, але Ряжанка замкнувсь і пустив програвач на повну силу, не звертаючи уваги на грюкання. За годину чи дві, однак, двері розчинились. Увійшов сам готельєр. Сергій тупо дивився, як він забирає свою скриньку. Шкода тільки, що віскі вже не дасть. А напевно ж не дасть…

Ряжанка з жалем блимнув на решткки прозорої рідини.

До самого світанку сидів на ліжку, схиливши голову майже до колін, і, мов маятник, похитувався з боку на бік. Найжахливіше було те, що спирт і сьогодні не брав. За кожним ковтком думка працювала дедалі ясніше. Життя віднині втрачало будь-який сенс. Коли б у людини завжди була про чорний день хоча б якась красива мета для смерті… Мабуть-таки, Танго щасливіша. Вона хоч умре, та знатиме за що. Так

воліє плем'я. Так вимагає бог — Великий Дух Сонця. Заради цього Танго відмовилась навіть від особистого щастя. А коли людина перемагає саму себе, вона, певно, щаслива… Чи знову — хтозна? Принаймні гидко було б, якби узавтра, попрокидавшись, люди знайшли отут, серед зібганої постелі, спотворений, відразливий труп, од якого на двадцять метрів смердить горілкою… Ні, вже краще десь у диких бескидах, де, крім койотів та хробаків, до тебе нікому діла не буде.

Уранці Сергій знав, що нічого не заподіє собі, але знав і інше: з життям у нього теж рахунки зведено. В цьому немає сумнівів. Тепер усе — питання часу. Оця чорна ебонітова платівка остаточно переконала його. Крильця перетерлися. "Чуєш — кру-у, кру-у, кру-у…"

Увесь наступний день і цілу ніч пролежав Сергій одягнений. А коли червоне проміння на сході знову погасло, залляте зливою дощу, підвівся й, похитуючись від голоду на ході, трохи причепурився й зійшов у бар. На похмілля в душі і в роті було неприємно й нудно, й жертвою його дратівливості став бармен, який з неуважності дав йому не того вина.

Про їжу Сергій навіть не згадав, хоча під ложечкою ссало. Зрідка підносячи до губів келишок із кислим вином, просидів у барі мало не до вечора. А коли додибав до свого номера, відчув, як виголодався. Та злазити вдруге додолу було ліньки. Ет! Циган кобилу ж привчив не їсти. Вже була б і вчена, коли б не здохла.

Несподіваний жарт трохи розважив Ряжанку. Він сів біля відчиненого вікна й сперся ліктями на лутку. Дощ відносило вітром геть, але над пальмами, що сягали кучматими верхівками аж сюди, від розбризканих краплин стояв туманець, який осідав на лутці, зволожував підлогу в кімнаті.

У двері постукало. Ряжанка не відповів, однак обережно клацнула щеколда, й з вікна потягло холодним повітрям. Сергій обернув голову. Біля порога, мокрий як хлющ, стояв Буено й стримано всміхався.

— Люди нашого племені, сеньйоре начальник, кажуть, що найдорожчий гість той, який приходить у дощ. — Він засміявся й додав: — Я, звичайно, не тішу себе такою надією, однак дуже змерз. Чи не дасте чогось погрітися?

Сергій спочатку згадав, що, на відміну від тальтальців, на Вкраїні кажуть: непроханий гість — гірший за татарина. Але йому раптом перехотілося сичати на всіх. Може, й мають рацію оті індіяни. Людина в таку обліжну зливу справді мусить бути рада будь-якому гостеві.

— Заходь, мучачо.

Він налив йому келишок з недопитої позаминулої ночі пляшки. Буено був натоптаний новинами. На перехрестях і в центрі криті машини із солдатами й поліціянтами. Ходять чутки, що комендант столиці з дня на день може оголосити місто в стані облоги. Працівники трамвайних та автобусних депо теж застрайкували. До них буцімто від завтра приєднуються й службовці державних установ. Але це ще не певно, треба перевірити. Ось нехай лишень ущухне злива. Сергій не втримався. Аж надто збуджений був цей Буено. Коли розповідав, очі йому, темні й скосовані, блищали.

— А чого ти радієш?

Хлопець здивувався. Як то?

— А так. Страйки ніколи не приносять миру. Люди починають голодувати...

— Наш уряд намагається встряти в альянс із Західною Німеччиною й Сполученими Штатами. А мені це не подобається.

— То, думаєш, ваш президент послуха тебе?

— Сеньйоре начальник! — вигукнув Буено. — Ви забуваєте, що нас таки чимало. У горах хазяйнують партизани. Туди тепер остерігаються їздити оті, що сидять у президентському палаці.

Ряжанка кисло глянув на індіянина.

— Остерігаються, бо йде злива.

Буено розпалився, але, зиркнувши на двері, стишив голос до шепоту:

— Студенти поставили ультиматум: якщо президент не відмовиться од своїх планів, вони під час вакацій подадуться в гори й робитимуть це щороку, аж доки не переможуть.

— Друга Куба?

Буено потемнів з виду.

— Ви мене не лякайте Кубою, сеньйоре начальних. Тим більше, що я не комуніст. Ви це знаєте…

Сергій тихо посміхався. Щось вони з отим Абаджієвим увесь час підкреслюють, що не комуністи. Це, зрештою, стає підозрілим.

— Нічого дивного, — нарешті заспокоївся індіянин. — Ми з доктором люди прості, а комуністи — то фанати. Через те й не належимо до їхньої партії. Я особисто навряд чи зміг би витримати такий спосіб життя. Постійне, вважайте, безробіття, переслідування на кожному кроці… А потім — їхня дисципліна. Це не кожен може знести.

— Однак ти, мучачо, таки на їхньому боці.

— Сеньйоре начальник!.. — знову зірвавсь на крикливці Буено, та вчасно блимнув на двері, за якими м'яко шаруділи чиїсь кроки. — Сеньйоре начальник, у партизанських загонах не самі лише комуністи. — Він, трохи подумавши, додав: — Маю надію на вашу скромність, сеньйоре начальник…

Сергій здивовано блимнув на нього. Отакої тобі! Заслужив довіри в індіянина…

— І ти знайомий з тими… ну, що в лісі?

Буено поблажливо зареготав:

— Сеньйоре начальник! Людський мозок дуже недосконало сконструйований. Якщо його надміру перевантажувати, болітиме скринька.

Він постукав себе пальцем по скроні й знову засміявсь, а Сергій вороже змовк. Індіянин почав користуватись недозволеними прийомами. Існують же якісь там закони ввічливості.

Ряжанка демонстративно встав і заходився копирсатись у шафі.

— Ви кудись, либонь, зібралися, сеньйоре начальник?

— Я з позавчорашнього ранку нічого не їв, — буркнув Сергій.

— Мене сеньйор доктор попросив затримати вас удома…

Що? Тільки цього бракувало. "Затримати!" Ряжанка остаточно розлютився.

— Щось цікаве, сеньйоре начальник, — усміхнувся Буено, помітивши розлад у нервовій системі господаря.

Той хотів добре вилаяти нахабного індіянина, але в цю мить рипнули двері, й до кімнати, скидаючи на ходу плащі, увійшло двоє: лікар Абаджієв та археолог Ернесто. Креол ніс у руках мокру валізку.

Обидва схвильовані. Сергій подумав, що ці двоє, певно, натрапили на комендантський патруль, але Абаджієв сказав несподівано те, про що Ряжанка зараз і гадки не мав.

— Ми, любий, оце порадилися й дійшли згоди поставити й вас до відома. — Він збуджено кахикнув. — Печера, в якій ми були… уранова. Ми не знаємо, чи знайшли ви якісь поклади, але… краще б не знаходили… Для всіх краще… Для всього людства.

— Хто вам казав? — похопився Ряжанка.

— Аналізи, любий.

— Які аналізи?

— Аналізи… наших стоптаних черевиків.

— Що ви, докторе, верзете! — нервував Сергій. — Радіаційне випромінювання виходило з кулі.

— Припустимо. Але де ж тоді взявся уран у нас на підборах? Ми ж ногами на кулю не ступали?

Сергій мовчав, звівши докупи брови.

— Отже, печера таки радіаційна.

У кімнаті бриніла напружена тиша. Згодом озвався Ернесто:

— Про це доктор довідався випадково. Просто йому спало на думку перевірити на радіацію всього себе. Ну й… На підборі в щілині лишилось кілька порошинок уранової смоли.

— А куля! Ми ж усі бачили: лічильник Гейгера поблизу кулі збуджувався!

Абаджієв зітхнув:

— Куля теж заражена. Не більше. А взагалі, нам пощастило, що ми тоді, перший раз, не дійшли до грота. Вчасно втекли. Спасибі цьому хлопцеві, — болгарин кивнув на Буенавентуру. — Добре, що в нього лічильник…

Ряжанка сидів, обхопивши голову руками. Йому в'явилась Танго в останній день під Чорною скелею: "Сьогодні Великий Дух Сонця забрав до себе Вамбо". Й раптом згадалась та сцена, що він її спостерігав з дерева: Новий рік.

— Докторе! А як же оті… згуки?

Буено, який досі мовчав і тільки зиркав то на лікаря, то на вкраїнця, схопився з місця й заходивсь розчиняти валізку, яку приніс Ернесто. Сергій лише тепер збагнув, що то й не валізка, а магнітофон. Індіянин дістав шнур, пошукав очима розетку, встромив штепсель.

— Усе стало на свої місця, сеньйоре начальник!

Сергій дивився й нічого не міг уторопати. Навіщо вони приперли магнітофон? Піснями його розважати? Він хотів був сказати їм, що марно пнуться, але від подиву тільки рота роззявив. Почулися згуки, схожі на

ту таємничу симфонію, що линула над священною галявиною в день індіянського Нового року. Схожа... Не зовсім, але схожа!..

— Це знахідка нашого Буено! — сказав Ернесто. — Таку музику ви чули тоді?

Ряжанка й досі не міг опам'ятатися.

— Я випадково здогадався, сеньйоре начальник, — ніби вибачаючись, промовив індіянин. — То такий старовинний інструмент з бамбука. Його беруть у зуби й бринькають. А мелодію роблять губами. Розтуляють дужче — згук тонкий, розтуляють менше — товщий. На ньому, до речі, можна грати й лежачи. От ви, сеньйоре начальник, і не помітили тоді, хто грає. А згук ніби металевий. Через те що бамбукові пластинки сухі...

— Правдоподібно? — поспитав Ернесто. — Цей запис я знайшов у етнографічному музеї.

Сергій не відповів. Усе, як казав Буено, стало на свої місця. Навіть те, що уранова жила раптом зникла. Тепер усе зрозуміло. Жилу перервало озеро. Просто розмило поклади урану. А та печера — з уранової смоли. Все ясно...

Ряжанка, увіп'явшись пальцями в чуприну, хитався з боку на бік, мов людина, в якої розламується від болю голова.

Він і не чув, як Ернесто з пафосом розповідав, що оте таємниче плем'я амазонок — то, певно, нащадки касти інкських жерців, які після завоювання материка іспанськими й португальськими конквістадорами відійшли в неприступні для білої людини місця, забравши з собою священних ідолів і золоті зображення всемогутнього бога Сонця.

У голові була ворожнеча. Сергія вже ніщо не цікавило. Він тільки хитався й підсвідомо повторював про себе два слова: "Все ясно… все ясно…"

Навіть не чув, як гості навшпиньки повиходили з кімнати, тихо причинивши двері.

Розділ 28

Буено, Абаджієв і Ернесто поїхали до болгарина. Лікар мешкав у невеличкій двокімнатній квартирі в старому будиночку над океаном. Кімнати були незатишні, оскільки жив сам. До Америки Абаджієв потрапив після невдалого антифашистського повстання в Болгарії 1923 року. Відвоювавши добровольцем у лавах армії Сполучених Штатів, він вбирався повертатись на батьківщину, а тут сталося лихо: в автомобільній катастрофі загинули його єдина десятирічна донька Маргарита й синьоока дружина — квартеронка. Повернення не відбулось: у своєму віці лікар не зміг переступити через їхні могили…

Посідавши, хто на чому спромігся, чоловіки мовчки палили сигарети. Потім озвався Буено:

— Мабуть, не треба було казати йому про уран, сеньйори…

Болгарин погасив недокурок і стомлено махнув рукою:

— Він би й сам здогадався. Трохи заспокоївся б і здогадався. Інженерна логіка, Буено…

— Уранова печера за кордоном, — з несміливою надією сказав хлопець.

Але Ернесто погасив ту надію:

— Що для міжнародної корпорації якийсь там кордон!

— Я на інше маю надії, — мовив лікар. — Щось у нього в очах…

— Сподіваюся, докторе, ви не забули, що то військовий злочинець? — уїдливо зіщулив очі індіянин.

Абаджієв сумно зітхнув.

Після тривалої мовчанки розмова зійшла на інше. Ернесто млів душею за ту неоціненну знахідку, що таким ґвалтовним чином вислизнула йому з рук: зображення прадавнього індіянського бога Сонця.

Буено запропонував організувати пошук викраденої кулі. Маттео Кольядо, на його думку, не міг самотужки здолати величезну відстань навіть до найближчого міста, та ще й з недужою ногою. А що, коли він загинув од голоду або став жертвою хижаків? Тоді оте золоте сонце лежить собі десь у джунглях і чекає, поки по нього прийдуть. Як на це сеньйори?

Що ж, гіпотеза скидається на правду, але зараз про це нема чого й думати. Принаймні до кінця дощів'я. А за довгі місяці злив природа тропіків настілька зміниться, що годі знайти не те що свої торішні сліди, а навіть того місця, де вони були.

* * *

Сергій лишився на самоті з думками. Але думок, власне, не було. Сама порожнеча. Та ще — підсвідомий намір, безапеляційний, мов інстинкт…

Він роздягся, ліг під ковдру й заснув міцним сном, як людина, що нарешті знайшла вихід з лабіринта. Збудив обережний стукіт у двері.

Покоївка запитувала, чи не можна в сеньйора прибрати. Сергій спросоння блимнув на безлад у номері й тільки плечима здвигнув. Але таки встав і одягся. Знову ввійшла дівчина. Чи не принести сеньйорові чогось попоїсти? Ряжанка невиразно мугикнув. Що за причепа? Та коли вона принесла тацю тарілок, у нього розбурхався такий апетит, що в шлунок спочатку булькнула вся пляшка кока-коли, потім якийсь солодкий пудинг, а далі й грубенький біфштекс.

Потому Ряжанка щось довго пригадував, але так і не згадавши, вдяг плаща й вийшов з готелю. Дощ пересідався, й коли за п'ятнадцять хвилин Сергій зупинив таксі, на заході спахнула червона заграва. Місто відповіло їй мільйонами різноколірних вогнів та мереживом реклам. Біля будинку фірми Ряжанка мовчки поклав на плече водієві руку й тицьнув йому зібганий папірець. Здивований таксист схопився й послужливо розчинив щедрому пасажирові дверцята.

Вікна контори ще світилися. В кріслі, нога за ногу, сиділа Муча, а над нею схилився Левонтій Горбатюк. Почувши кроки, сахнувсь од дівчини, й вуса йому розгублено настовбурчились, але збагнувши, що великої небезпеки немає, поволеньки попливли до вух. Муча нервово запалила сигарету. Сергій буркнув, не привітавшись:

— Дай ключі!

Левко забелькотав:

— Там ще той… поодчиняно. До роботи потягло? А ніч уже ж…

Ряжанка нетерпляче простяг руку:

— Ключі від сейфів!

Горбатюк дістав з кишені в'язку й мовчки подав.

Сергій увійшов до свого кабінету й сів за стіл. Згодом рипнули сінешні двері, певно Левко повів свою кралю кудись у безпечніше місце… В кімнаті було поночі, але Сергій не здогадувавсь увімкнути світло. Лише за годину важко звівся, підійшов до сейфа, довго тицяв ключем у шпаринку, нарешті відімкнув, одхилив важкі дверцята й заходивсь викидати зсередини все на підлогу: папки, стоси паперу, книжки, рулони креслень, знову папки та папірці. У синій темряві кімнати невиразно забіліла гора мотлоху. Сергій відгорнув його ногою насеред підлоги, дістав запальничку. Блідий гарячий язичок лизнув згорток рулону й несміливо поліз угору, потім обережно, щоб не згаснути, переплигнув на сусідню папку, але, не здолавши слабкими ще силами цупкого картону, повернувсь у інший бік, до тонких папірців, що жужма стовбурчилися поряд.

У кімнаті раптом стало видно, мов удень. Сергій чипів над палаючою купою, не владний зрушити з місця. Горіли наслідки його більш як дворічної праці. А він не жалкував. Просто його паралізовував сам вигляд оцього незвичайного багаття. Відступив лише тоді, коли полум'я вдарило в обличчя. Позадкував і сів у крісло біля столу. Приміщення сповнилось диму й пекучого чаду. З очей побігли сльози. Ряжанка розтирав їх кулаками, але з місця не рушав. А коли вся купа взялася червоним жаром, устав і розворушив її носаком. Спідсподу вихопились яскраві язики, дожираючи решткки паперу. Поступово кімнату оповивали червонувато-сині посмерки. Сергій додибав до дверей, штовхнув їх ногою і мало не впав од пружного струменя чистого повітря. Отямившись, вибіг надвір і перевів подих. Навіть не помітив, де взявся Левонтій.

— Що за той?.. Де горить? — тривожно зашморгав носом Горбатюк і раптом, мов опарений, шугонув у двері, наразившись на густу хмару їдучого диму. Тоді притьмом вихопився надвір і щомоці заволав:

— Той!.. Полі-і-ція!..

Та Сергій вже віддалявся освітленою благенькими ліхтариками вулицею. Далі звернув за ріг і неквапом почовгав до центра, мов людина, якій немає більш куди поспішати. Години за півтори поминув галасливий майдан, і ноги поволі привели до малесенького, не дуже чепурного кабаре майже на околиці міста. Там і прокуняв над кількома пляшками кальвадосу цілу ніч. До нього раз чи двічі підсідали якісь дівчата, але, одлякані важким поглядом запалених од диму та смутку очей, відходили. У голові в Сергія снувалася лише одна настирлива думка. Ні, вона вже не вивертала йому душу. Тільки притамовано пекла, як задавнена виразка шлунка. З життям у нього тепер припинилися всі дебети-кредити і сальдо від'ємне. Це вже остаточно. Питання часу. В цей самий мент, у далеких джунглях, можливо, підводить риску й Танго. Але вона щаслива. Вона пішла на смерть заради чогось. Принаймні не від безвихіддя. А його тут більше ніщо не втримує. В нього на цьому світі немає нічого... Навіть... того, що є в кожного жебрака: батьківщини.

Сергій тупо дивився на естраду, де щойно віддригали геджелями п'ять напівроздягнених красунь, а тепер джаз пиляв модне танго — новину останнього карнавалу. Воно за цю ніч повторювалося стільки разів, що нарешті й Ряжанка звернув увагу.

"Белла бамбіна-а-а..."

До чого ж нудотна річ! Невже оці людці відчувають якусь насолоду, кульгавши на вичовганому дансингу під затерті згуки танго? Так оце і є та сама їхня розвалена мета життя?..

Сергія попросили з кабаре, коли зійшло сонце й почав накрапати дощ. Денні шиночки ще не відчинялися. Скрізь повишкірювались непривітні зелені рубцюваті жалюзі. Ряжанка підняв комір плаща й, не добираючи напрямку, почовгав уздовж понівеченого хідника. Дощ припускав. Годин за кілька ноги принесли його до знайомого завулка. Й несподівано перед очима виріс Буено й силоміць потяг Сергія під чиюсь браму. Тут злива не дошкуляла.

— Тобі що треба, мучачо? — стомлено прорипів Ряжанка.

— Не ходіть туди! — зажебонів індіянин, кивнувши в той бік, де під дощем плакали окаті вікна готелю. Сергій зателепувато дивився на Буенавентуру. Водій добре знав цей погляд. Він хутко вибіг з підвороття й за хвилину повернувсь із Абаджієвим.

— Вам, любий, зараз у готелі з'являтись протипоказано. Вашою персоною зацікавилася поліція. Буено сьогодні вранці ходив у контору одержати розрахунок і про все дізнався від Мучі. Ваш друг і земляк пан Горбатюк подав на вас розшук… Але ми якось зарадимо справі. На нас ви можете покластися!

Абаджієв узяв його за лікоть. Сергієві здалося, що ніс у лікаря почав глузливо морщитись. Але не те дратувало зараз. Чого ці люди не дадуть йому спокою?

Ряжанка випручався й шугнув у зливу, яка періщила мов з-під ринви. Лікар та водій метнулись услід, але він уже підходив до готелю. Ті постояли під брамою ще з годину, потім, не помітивши всередині ніякої метушні, сіли у випадкове таксі й поїхали. Виходить, поліції там немає? А питали ж про Сергія. Це Буенавентурі розповіла сама покоївка…

Індіянин обурювався:

— Хіба так годиться, сеньйоре доктор? Ми ж, мов йолопи, пантрували під зливою, щоб не потрапив до рук поліції, а він — ось вам: ще й сіпається, наче ми його чимось образили. Онде на вас рубця сухого немає — хоч викрути. І я теж…

— Дарма, дарма, — вгамовував хлопця лікар. — Він тепер у такому стані, що до нього не треба дуже прискіпуватись.

Водій бурчав:

— У такому стані! А ви думаєте, сеньйоре доктор, що в мене стан був райдужний, коли я ціле літо мусив бути поруч із ним? Таки ж не слід забувати, сеньйоре доктор, що то — військовий злочинець…

Таксист, очевидячки, зацікавився розмовою, раз у раз блимаючи в люстерко на двох промоклих пасажирів. Болгарин помалу торкнув товариша ліктем:

— Добре, мучачо, облиш на потім…

Біля задрипаненької кав'ярні вони відпустили таксі й зайшли в приміщення. Тоді Абаджієв згадав, що забувся відіслати написаний ще звечора лист, і пірнув знову під густоніття дощу, махнувши індіянинові:

— Ти посидь, я зараз. Чого мокнутимеш марно?

Буено повагався й увійшов у прочинені двері. Після таких подій йому аж ніяк не хотілось лишатися самому. В кав'ярні було майже порожньо. Час великих злив люди, вільні від роботи, здебільшого пересиджують удома, й ресторани та інші заклади цього призначення виповнюються лише ввечері.

За шинквасом, спершись на лікті, стояв бармен, спроквола жуючи гумку. Посеред зали двоє бороданів непевного віку про щось досить жваво сперечались англійською мовою. Буено проминув їх, кинувши в бік бармена: "Два кухлі імбирного!" — й подався до найдальшого столика під вікном, у півмороці спочатку не розгледівши циганкуватого чолов'ягу, який, похитуючись, марно намагався влучити монетою в щілинку музичного автомата. Аж нарешті-таки влучив, і приміщення сповнили млосні зітхання: "Белла бамбі-на-а-а…" Коли ж той обернувся обличчям до світла, Буено мало не присів од несподіванки: Маттео Кольядо! Він стояв, широко розіставивши ноги, п'яний як хміль, і ледве бачив, що перед ним діється. Потім повільно, зигзагами поплентався до свого столика.

Буено вмить опинився поруч.

— Салуд, сеньйоре Маттео! Не сподівались такої зустрічі?

Коляда довго й мляво блимав каламутними сивими очима, нарешті-таки впізнав його й розквасив губи:

— С-сідай, індіянине… С-сьогодні… я п-пригощаю.

— З якої це радості? — вишкірився хлопець.

— С-сідай, кажу… Радість… у мене… Розумієш?.. Лікар сказав: "Лей-ке-мі-я"… Розумієш тепер?.. Радість, угу, радість…

Він грюкнувся лобом об тарілку й заскиглив. Буено схопив його всіма п’ятьма за чорного кучерявого чуба й підвів голову. На щоці в п'яного прилип шматок яєчні.

— Де куля!?

Матвій перестав плакати.

— Яка… куля?

Буено гаркнув йому просто у вічі:

— Куля де, кажу?!

В каламутних очах Матвія майнула тінь думки, але він не одразу здогадався, що від нього вимагається.

— А-а… куля… Немає кулі… — промимрив він нарешті й більше нічого не сказав, знову тихо заскавулівши.

Довго термосив Буено п'яного, аж доки не стала ясною драма, що розігралась отого тропічного ранку в джунглях...

* * *

Усю ніч просидів Коляда в нірці під скелею, не наважуючись навіть розвести вогню. Скориставшись відсутністю в таборі людей, він вивів з кошарки найкращу кобилку, прихопив у хащах давно вже прикмічену золоту кулю, обгорнену цупким гумовим комбінезоном, і, старанно заплутавши сліди, подався в напрямку на Сан-Хосе, де його найменше могли шукати. Звідти ходять літаки на Буенос-Айрес. Матвій за ввесь день не дав конячині спочити, й тепер вона стояла, похнюпивши голову, голодна й ненапоєна. Коляда однією рукою міцно тримав повідок, а іншою стискав заряджений браунінг, готовий випустити всю обойму в першу ж тінь, яка промайне попереду. Так минула ніч. Над верхівками дерев з'явилося золоте око сонця. Стомлений, але нетерплячий, Коляда стриножив кобилу трохи попастись, а сам заходився розгортати скарб, який мав зробити його незалежною людиною. Певне ж, у кулі дуже багато золота, коли він насилу підсадив її вчора на шкапу...

Матвій розгорнув цупкий гумовий сповиток, і проти сонця засяяв дивовижний золотий предмет із чималими ріжками-променями. Коляда сторожко озирнувсь на всі боки, але докруж панувала незворушна тиша. Тільки пташині голоси бриніли в теплому повітрі. За крок чи півтора починався крутий бескид, а там, унизу, парувала туманцем не дуже широка, але, певне, глибока та бурхлива річка. Матвій вирішив обачливо відсунути свою здобич геть далі від кручі, та цієї миті раптом дико захропла коняка й стала дибки, припнута вуздечкою до своєї ж ноги. Матвій упав долілиць і добув з кишені браунінг. Ляснуло три постріли, й луна повторила їх кількакрат. У хащах завовтузилося щось чорне й велике. Шкапина знову стала дибки й позадкувала, і доки Матвій отямився, турнула копитом кулю з кручі. Золота куля, підстрибуючи з виступу на виступ, жалібно гупала й невтримно летіла вниз. Коляда, опам'ятавшись, ухопив костура й покульгав шукати узвозу. Та доки знайшов, триклятої золотої кулі не було й гадки.

Лаючись, мало не стогнучи від болю та люті, Коляда лише по обіді здерсь на шкапу й кроком подався далі. Те, заради чого вчинив усю цю аферу, несподівано вислизло з рук. А вороття до табору вже не було…

* * *

Матвієві й на думку не спадало, що та куля вкоротила йому життя. Він скаржився Буенавентурі на Сергія Ряжанку та "його розтрибогом прокляті уранові рудники".

Буено послухав-послухав, плюнув спересердя й подався до дверей, забувши й про пиво на столі. Коляда дивився йому вслід. Та ось брязнули двері, й увійшов мокрий як хлющ Абаджієв. Спочатку здивовано блимнув на розгніваного Буенавентуру, потім скинув капелюха й чемно вклонився Коляді.

У сінях Буено поспитав:

— Ви тут бували й раніше?

— Ні.

— А бармена знаєте?

— Вперше бачу.

Хлопець став мов ошелешений:

— Так до кого ж то ви поздоровкались?!

Лікар задоволено всміхнувся:

— До секретаря радянського посольства, мучачо! Але ти не хвилюйся: він не п'яничка… Мало що могло прикрого статися з людиною… — По-своєму зрозумів збудженість Буенавентури Абаджієв.

Індіянин чіпко вхопив його за рукав, потяг до дверей і розчинив навстіж:

— Оцього типа ви називаєте секретарем радянського посольства?! А ви забули, як у джунглях перев'язували йому ногу?!

Лікар знестямки заходився протирати окуляри. З-від темного кутка на нього втупивсь каламутними очима Коляда.

— Чекай, друже, тут щось не те…

Він причинив двері, бо на них уже з цікавістю дивилися й напівсонний бармен і ті двоє англійців з бородами, й став квапливо пояснювати:

— Розумієш, мучачо, ми познайомилися з ним у редакції газети "Аурора", куди я маю звичку частенько навідуватись… І одного такого дня оцей… Бондаренко привіз до редакції матеріал… розумієш, про твого начальника експедиції Сергія… Військовий злочинець і таке інше… Потім це з'явилося в газеті…

Буено перебив лікаря:

— Сеньйоре доктор! Тут якась жахлива афера, а ми ось уже третій рік є її учасниками! Це той самий тип, що вкрав золоту кулю! їдьмо! Негайно, сеньйоре доктор!

Не даючи лікареві отямитись, він потяг його під зливу. Надворі шаленіла негода. Завивав вітер, куйовдячи й мало не до самої землі

нахиляючи дерева. Пасма скісного дощу сікли по обличчі, а двоє нетерпляче пантрували таксі...

Сергій Ряжанка спочатку не обзивавсь, як не грюкали у двері. Однак покоївка запевнила, що він там. Нарешті-таки прочовгали кроки й клацнув у шпарині ключ.

— Ви жертва страшної авантюри, сеньйоре начальник! — ледве переступивши поріг, вигукнув Буено й розповів Сергієві геть усе.

Але Ряжанка байдуже дивився у вікно. На нього ніщо не діяло. Він уже ні в віщо не вірив. Левко — дурень і кретин, не може того бути, щоб він до такого додумався. Ці двоє знову хочуть його кудись ушелепати. Годі з нього...

Він погодився одягтись лише тоді, коли лікар сказав:

— Добре. Поїдемо з вами до редакції. Я теж повинен пересвідчитися... До речі, не лякайтесь: газета далеко не комуністична. її видає запеклий ліберал.

* * *

У редакції вирувало життя, не залежне від пори року та злив. Газетярі всього світу чимось схожі між собою. Вранці читач повинен будь-що отримати останні вісті. Редактор політичного відділу сеньйор Геварес, який позаторік опублікував замітку про військового злочинця з кумедним прізвищем, передчуваючи нову сенсацію, охоче погодився виконувати роль арбітра. Як тільки увійшли до напівпорожньої кав'ярні, де й досі куняв за столиком Коляда, сеньйор Геварес промовив:

— Так, це той самий, що приніс тоді матеріал. Він назвався секретарем радянського посольства. Я навіть не вважав за необхідне

перевірити факти, бо він приїхав до редакції на лімузині з дипломатичним номером і червоним прапорцем.

Сергій Ряжанка повільно попростував поміж столиками до Матвія, ще повільніше взяв його за петельки, звів на ноги — і раптом з усього маху затопив йому кулаком межи очі, аж рука отерпла.

Буено з Абаджієвим метнулися туди, вхопили Сергія попід пахви й вивели в сіни. Матвій, крекчучи й розтираючи заюшене обличчя, мовчки й діловито підводився з підлоги. Сергій тремтів усім тілом.

— Мучачо, — прохрипів він, — ти можеш упіймати таксі?

— Навіщо вам, сеньйоре начальник?

Сергієві перехопило подих:

— Віддати один старий борг…

Таксі, яке привезло їх сюди, стояло поряд, але Абаджієв подумав, що в такому стані людина може легко зробитись убійником, через те й сказав:

— Чоловіче добрий, ми спочатку обіцяли відвезти до редакції сеньйора Гевареса. Ми відірвали його од важливої роботи… — Події набирали занадто динамічного характеру, а лікар таки дуже добре знав оцього Гевареса як несусвітнього ласуна до всіляких сенсацій.

Коли редактора зсадили, Абаджієв запропонував Сергієві повезти його до себе додому.

— По вас сьогодні вранці приходила поліція! — прошепотів на вухо.

Але Сергій байдуже відповів:

— Я поїду в готель. — Тоді глянув лікареві у вічі й чемно проказав: — Хочу, сеньйоре, попрохати вас про одну послугу…

Обоє аж очі вирячили: ця людина вперше зверталася до них із проханням! Абаджієв послужливо озвався:

— Так?

— Щоб ви нарешті відчепилися од мене. Мене просто жолобить, коли хтось намагається надавати мені допомогу.

Він нахилився, виліз із таксі й стомленою ходою почовгав у протилежному від готелю напрямку. Незабаром його зсутулена постать зникла за щільною завісою дощу.

* * *

Левонтій Горбатюк усе життя те й робив, що тремтів за власну шкуру. Таке вже воно вдалося, життя, й Левко був твердо переконаний у цьому. Бувши малим — дрижав перед батьковим замашним батогом, що таки часто гуляв по його литках. Підріс — почав дрижати, щоб не викрили на заводі, бо жив під чужим прізвищем (своє залишив там, за Уралом, куди його батька разом з усією родиною вислали як злісного класового ворога під час колективізації). Потім дрижав, що не візьмуть до Червоної Армії, а коли таки взяли, теж тремтів, бо саме почалася війна з Фінляндією. Восени сорок першого аж зубами від страху клацав, потрапивши в оточення, та коли товариші з його батальйону заходились із боєм продиратися крізь лінію фронту до своїх, — так колотився, що аж сухе листя шаруділо, бо прикидав себе лісовим сміттям, ховаючись від побратимів по зброї. У полоні над усе боявся, що німці дізнаються про його сержантські петлиці, а коли й це минулося — почалось інше: жах перед голодною смертю в таборі для військовополонених. Сорок п'ятого

уникав потрапити на очі тим, з ким сидів за колючим дротом, бо не одного радянського патріота видав табірній охороні, заробляючи зайвий кавалок чорного, мов земля, хліба. Потому аж уві сні сіпався, щоб не потрапити до списків репатріаційної комісії. Далі боявся опинитись на жахливих уранових рудниках у Катанзі, куди вербували "переміщених", а коли опинився в Америці, почав боятися, що ось-ось викинуть звідси, як людину без певного заняття й пашпорта.

Пізніше, несподівано на гроші щедрого земляка ставши студентом, місяць чи два хапався за серце від однієї думки про те, що доведеться зустрічатися з професорами, а він не знав до пуття, що таке гіпотенуза. Коли ж і цього щасливо уникнуто — залишив Сполучені Штати й став до роботи в старого Мільха — знову почав дрижати: за своє заступницьке крісло і — ще дужче — від думки, що хтось перехопить у нього з-під носа директорову доньку.

Позаторік у його життя (і, що найприкріше, — з його ж власної вини) вдерся Сергій Ряжанка. Незабаром Левонтій Горбатюк збагнув свою помилку, та було вже пізно. Сергій раптом опинився в центрі уваги: якщо говорили й не про нього, то обов'язково про щось таке, що безпосередньо стосувалося Ряжанки. Попри тугодумство й неспостережливість Горбатюк відчував і ставлення до Сергія з боку директора, й ту разючу зміну, що відбувалась у Стефанії, хоч конкретно нічого й не знав.

Вирядивши Сергія в першу експедицію, Левонтій полегшено відітхнув: нарешті спекався вариводи. Та раптом знову, наче сніг на голову, — недужий Сергій у Мільховій хаті… Й Левко дрижав, мов у лихоманці, аж доки не стався отой вибух на інтимній вечері. Горбатюк по-справжньому зрадів лише наступного дня, добре виспавшись і вихиливши на похмілля зо два літри лимонного соку. А-а, так це ж саме той момент, якого він сподівався довгі роки! Про оті страшні слова Стефанії він намагався не думати, їх він зоп’яну не дуже й уторопав тоді, та вони, власне, не мають і вирішального значення. Головне в іншому: Стефанії тепер нікуди звертати, рано чи пізно дістанеться йому.

На те воно й вийшло. І вже, мабуть, Левонтій Горбатюк потроху почав би й одвикати від триклятого дрижання, яке проймало його все життя, коли б знову не отака халепа… Щоправда, крім усього іншого, Левка непокоїла і поведінка Стефанії. Вона трималася зовсім не так, як можна було сподіватись після вечері. Ні гонор, ні зневага не зникли, не з явилося й кохання або хоча вдячність. Але, по-перше, всього він знати не міг, по-друге, не дуже й прагнув до цього, а по-третє, то все — дурниці. Усі жінки однакові, й світ од цього й досі не завалився. Головне — вона в його руках, а разом з нею — й усі гроші старого. А старий же таки вріже коли-небудь дуба…

Так, усе було б добре, про краще Левонтій і не мріяв. Та знову перебаранчив отой недоумкуватий Ряжанка. Яких завгодно коників міг сподіватись від нього Левко, але що той знищить документацію дворічних пошуків — і не припускав. У Ряжанки, мабуть-таки, ліва нога не знає, куди ступатиме права, сам чорт не вгада, яке колінце викине цей пришелепуватий наступної миті. Левко тепер проклинає себе й за те, що запропонував старому саме Сергія, й за оту Матвієву вигадку з "військовим злочинцем", що тепер усім вилазить боком. Хіба ж знай, що так обернеться?

Як зоно тоді закрутилося? Горбатюк посмикав себе за лівого вуса, й пам’ять увімкнула саме той кадр. Чогось тоді зайшов до нього Коляда. Вони сиділи й мирненько собі цмулили коньячок. Раптом заходить Муча:

— Сеньйоре Леон, вас викликають з поліції. Левко аж сіпнувся: чого?

— Якийсь сеньйор… — Муча заглянула в папірець, що тримала в руці — Сеньйор Ря-жан-ка мусить сісти до в'язниці, якщо ви не внесете за нього штрафу. Так каже поліційний інспектор. Якщо хочете — поговоріть із ним самі, він чекає коло телефону.

Вже кілька днів Левонтій уникав Сергія, гарячково шукаючи причину, як би втримати того йолопа від думки повернутися додому, на

Вкраїну, або хоч урятувати оті обіцяні йому гроші, а тут розгубився. Тоді він коротко розповів про свого болячку Матвієві.

— Скажи тому інспекторові, — буркнув до Мучі Коляда, — що сеньйора Леона немає, ще не повернувся з Буенос-Айреса.

А коли Муча вийшла, заспокоїв Горбатюка:

— Щось ізробимо…

Та й зробив, хай би йому поробило. Десь, стерво, й номер дипломатичний дістало, й почепило червоний прапорець на фірмівську машину, хай би його догори дригом чіпляло… Горбатюк тоді легко погодився з Матвієм, бо тільки так можна було врятувати престиж перед старим. А тепер на всі заставки хрестив і Коляду з його пропозиціями, й себе разом, гарячково шукаючи вилазу з халепи. І хто зна, чи й знайшов би сам, коли б і тепер йому не допомогли. Цього разу — старий Мільх…

* * *

Сергій Ряжанка, лікар Абаджієв, Буено й редактор Геварес, виходячи з кав'ярні в збудженому стані, не звернули уваги на те, що метрів за тридцять від їхнього таксі під брівкою хідника зупинився чорний лімузин. Коли посідали в машину, лімузин на поважній відстані рушив за ними. Став оддалік побіля редакції "Аурори", а потім тихенько покотився за лікарем та Буенавентурою. Хвилин, однак, за десять на великій швидкості повернувся й наздогнав самотню промоклу постать Сергія Ряжанки, обляпав її віялом брудної води з калюжі й зник за рогом. А під знайомою кав’ярнею з дверцят лімузина виліз поважний пан із чималими вусами й зник у приміщенні.

То був Левонтій Горбатюк. Трохи згодом він вийшов, не дуже люб'язно притримуючи за поперек п'яного й заюшеного Коляду, ввіпхнув його в машину, й пронизливо вискнув стартер.

Лімузин загальмував аж біля будинку контори, але прибульці не піднялись її сходинами, а попід стіною пройшли до дверей, де розташувались апартаменти подружжя Горбатюків. Матвій ішов мов наосліп, виснучи на Левковій руці. У багато вмебльованій квартирі здавалось порожньо й непривітно. Стефанія ще перед дощами поїхала до Сполучених Штатів на флорідські пляжі, льокая теж не було. Й лише серед простірного кабінету сидів у глибокому кріслі пан директор філії, якийсь величний і чужий у цій кімнаті, й нетерпляче цокав цупкими нігтями по блискучому столичку.

Він зміряв Коляду з ніг до голови, скислився з його брудного нещасного вигляду й мовчки кивнув на вільне крісло навпроти. Матвій кволо опустивсь у м’яке сидіння й закляк, схиливши голову. Хміль уже трохи вивітрився, а очі почервоніли й наллялися непоборною втомою.

Мільх буркнув до Левонтія:

— Дай там йому чогось… нехай прочуняє.

Левко швиденько дістав карафку з жовтаво-червонястою рідиною й налив у келишок. Матвій мовчки вихилив, і вуста йому болісно перехнябило, та очі ніби пожвавішали.

— Піди вмийся, — рівним голосом прогув Мільх, і Матвій мовчки підкорився. А коли вийшов з убиральні й сів на своє місце, пан директор сказав:

— Я про тебе все знаю.

Та це, певно, не справило на Коляду враження, бо він навіть вухом не повів.

— Мені Левко все сказав.

Старий блимнув на Горбатюка, й той запобігливо розтяг вуса. Коляда мовчав.

— Якщо поліція пронюшить, що ти підроблявся під секретаря совіцького посольства, матимеш десяток років каторги.

Матвій стомлено ворухнув рукою:

— Не лякайте. В мене… лейкемія. Я й року не… — і стулив повіки, наче заснув.

Горбатюк нервово тупцював за спиною Матвія. Раптом старий дав волю басові:

— А хто тебе, дурню, в могилу звів?!

Коляда здивовано блимнув на Мільха й раптом відчув, як м'язи йому, мов розпеченим свинцем, наливаються люттю. Пальці хижо вчепились у поруччя крісла. Все тіло Матвієве почало дрібно тремтіти. Обличчя займалось вогнем. Коляда провів долонею по виду, щоб трохи стерти напругу, але відчував, що здатен виконати все, на що натякав старий Мільх. Коли на стіл тихо брязнув невеликий складаний ніж, який можна купити в першій-ліпшій крамниці, він сіпнувся. Горбатюк поставив перед ним барвисту плескату пляшку віскі. Матвій тремтячою рукою налив собі повен келих і випив, потім налив ще один і знову вихилив. У голові закрутилась думка, що оці двоє на випадок чогось відмовляться від нього, як святий Петро од спасителя, але лють не слабшала. Матвій фізично відчував її аж десь попід ложечкою.

Коли Мільх побачив, як він потягся рукою до перламутрової колодочки, що лежала поряд із пляшкою, рівним, чітким голосом назвав адресу:

— Завулок Трьох Святителів, готель "Гомес і син". Потім обережно встав з крісла й поманив за собою Горбатюка. Пальці йому дрібно тремтіли. У коридорі він сказав:

— Тепер знайди отого Мігуеля... Давай йому все, що проситиме, чув?.. Тільки він може сказати, де родовище.

Левонтій закивав настовбурченими вусами:

— Добре, тату...

Він почував себе винним у всьому. Адже сам колись нараяв старому оцього пришелепуватого Ряжанку. І коли б Мільх тепер не був тестем, він би не так балакав... Єдина надія зараз на техніка Мігуеля...

Від того, що мало незабаром відбутися, Левкові було трохи лячно. Ні, таки добре лячно. Але він намагався заспокоїти себе. Якийсь час Коляду можна буде переховувати, а потім і він той... уріже дуба... Й кінці у воду. Якби тільки не передумав...

Цілий день проблукав Сергій Ряжанка безлюдним містом. Промок до кісток. У нього, певно, почався Жар, бо чоло й щоки аж пашіли, а по спині продирало морозом. Та чи не все одно тепер...

За цілий день він ні до чого не дійшов. Думка не трималася думки, хоча й знав, що йому доконче треба зробити щось надзвичайно важливе. Поки блукав під дощем, йому весь час увижався широкий, безмежний степ, випалений сонцем, і нашорошене клуб я перекотиполя на всьому просторі. Це видіння заважало зосередитися, й Сергій ніяк не

міг утоpопати, що воно має означати. Лише коли вщухла злива й на вулиці сипонув люд, раптом здогадався, що то за притча.

Перекотиполе… Це ж у його образі з давніх-давен уособлюють лиху долю безрідного бурлаки. Ось і його ганяють непривітними гонами життя всі чотири вітри, й нема йому ні спочину, ні спокою, бо відірвався од кореня, мов сухе перекотиполе.

Потім Сергій згадав, що ця думка не нова, що вона вже мордувала його колись… Але коли — так і не встиг спам'ятати.

З неосвітленої балюстради відокремилась невиразна тінь, потім за спиною човгнули чиїсь нетверді кроки. Сергій раптом відчув, що й ті кроки, й ота тінь неодмінно мусять мати якесь відношення до нього, й уповільнив ходу, але не обертався, чекав. У наступну хвилину щось легенько обпекло його під лопаткою. Він став і подивився назад. Там, опустивши руки й схиливши голову, стояв Матвій Коляда. Сергій притулився до стіни, вхопився за низьке підвіконня й почав поволі сідати на докрий подовбаний тротуар. Єдине почуття, що охопило його, був подив, щирий подив. Він гадав, що все це відбудеться не так…

Матвій Коляда потер долонею обличчя, тяжко зітхнув і стомлено поплентався геть. А вслід йому з яскраво осяяних вікон ресторану готелю "Гомес і син" линули пекучі згуки новітнього шлагера:

Белла бамбіна.

Подаруй мені останнє своє танго.

Белла бамбіна.

Може статися — останнє у житті.

Белла бамбіна…

* * *

Буено з Абаджієвим поспішали, жваво впівголоса перемовляючись. Цей день видався незвичайним. Навряд чи кому доводиться переживати хоч раз у житті такий скажений і такий щасливий день.

— І що відповів тобі Мігуель?

Індіянин, не зупиняючись, припалив сигарету, затуливши хисткий вогник запальнички обома долонями.

— Сеньйоре доктор! Технік Мігуель виявився чесною людиною. Він сказав: "Я не ворог своїм дітям". Так і сказав, сеньйоре доктор. Він обіцяв не потрапляти на очі Мільхові та отому вусатому моржеві, а пізніше, бодай на рік, виїхати за кордон.

— Так... А цьому дивакові краще про все розповіси ти.

— Добре! — охоче погодився Буенавентура, щасливим як ніколи, і вдячно потис болгаринові лікоть.

Матвія Коляду вони зустріли за кілька кварталів од готелю "Гомес і син". Зіткнувшись із ним, лікар навіть вибачився, але потім швидко обернувся й закляк. У кволій ході людини, яка щойно проминула їх, у безвільно провислих руках, трохи кульгавій лівій нозі й ізсутуленій спині лікар відчув недобре. Він тривожно зиркнув на індіянина й поквапився далі. Потім зірвався й щодуху побіг до завулка Трьох Святителів. Буено ледве встигав за ним. Біля будинку за неосвітленою балюстрадою вони вздріли Сергія. В широко розплющених очах лежачого був подив.

— Сеньйоре! Сеньйоре начальник! — нахилився хлопець до Ряжанки. — Вам погано?

Абаджієв перекинув лежачого долілиць. У темряві рука натрапила на гладеньку колодочку. А індіянин несамовито благав:

— Докторе, я скажу йому!

— Мабуть, пізно...

— Я скажу, ви самі дали мені це право, докторе! — й нахилився над вухо Ряжанки. — Сеньйоре начальник!.. Ми були сьогодні в радянському посольстві, чуєте?.. Все гаразд, сеньйоре начальник! У вас на батьківщині є жива мати, вона вже двадцять років розшукує вас, чуєте?.. уєте, сеньйоре начальник, ви поїдете до неї... Чуєте?..

Лікар мацав пульс. Рука Сергія Ряжанки швидко холола.

— Ні, друже, він уже не чує, — відсапуючись, прохрипів Абаджієв.

З-від готелю "Гомес і син" долинали млосні згуки:

Белла бамбіна.

Подаруй мені останнє своє танго.

Белла бамбіна.

Може статися — останнє у житті.

Белла бамбіна...

Буено плакав, прикусивши спідню губу.

— Ходім, мучачо... Тут лікареві вже немає роботи. Зателефонуємо в поліцію з автомата...

Уранці всі газети надрукували невеличку замітку в розділі кримінальної хроніки:

"Ще одна жертва комуністичних терористів. Уночі знайдено труп людини, яка не шкодувала сил для того, аби вберегти континент від червоного нашестя…

Вбивці сховались у невідомому напрямку. Слідство триває".

Такі повідомлення останнім часом набирались нонпареллю, бо колишні сенсаційні аншлаги почали викликати небажані емоції.

Лише одна газета надрукувала правду, але "Аурору" не передплачували ні в домі Мільхів, ні в новій родині Горбатюків.

Стефанія, яка щойно того дня повернулася з Флоріди засмагла й у доброму гуморі, можливо, так ні про що б і не дізналася, коли б не Педро. Він з усіх сил зневажав свого несподіваного зятя й досі ніколи не бував у його домі, а тут раптом, дізнавшись від батька про приїзд Стефанії, порушив усталений принцип.

Навіть не плюнувши в бік Левонтія, що нога на ногу сидів у кріслі й палив цигарку, Педро проминув вітальню й подався до Стефаніїної кімнати.

— Сеньйорито, вважаю, вас повинна зацікавити сьогоднішня столична преса…

Він був задрипаний і, як завжди, нахабний, її улюблений братик Петрусь; певно, вже хильнув добряче або й ще гірше — ота Пищимушина маріхуана… Але не це привернуло Стефаніїну увагу, а кілька маленьких вирізок з газет, які недбало поклав поруч себе Педро. Оченята його були насмішкуваті й злораді, й це примусило її серце неприємно стиснутися.

Вона підійшла до брата, який розлігся на канапі, взяла одну вирізку й швидко пробігла очима. Зір вихопив з тексту лише два слова: "Сергій Ряжанка". Так і є, передчуття не зрадило. Вона знову, вже уважніше прочитала текст, потім злякано блимнула на брата. Той глузливо стежив за виразом сестриного обличчя. І раптом її засіпало в лихоманці. Новою сукенкою, яку перед ним лаштувалася приміряти, Стефанія заходилась нестямно гамселити рудобородого братика по виду.

— Геть!.. Геть звідсіля!.. Гетьте всі з-перед очей моїх!

Випручавшись і зробивши кумедний реверанс, Педро притьмом вискочив у двері, регочучи. Те, чого домагався, відбулось. Мавр своє зробив — мавр може йти…

Убігши до вітальні, Стефанія несамовито крикнула своєму чоловікові:

— Це — ти?.. Це — ви?!.

Левко стривожено засовався на стільці, потім звівся.

— Що ти, Стефо, той… кажеш?.. Він же був моїм найпершим тим… ну… другом…

Ув очах йому застигло стільки непідробного смутку, що Стефанії нараз немов заціпило. Вона замкнулась у своїй кімнаті й повільно сіла на канапу. Під горло накочувався пекучий клубок, а сльози не бігли…

Наступного дня пані Горбатюкова уникала дивитись на свою осоружну пару. А коли б і глянула, то побачила б, що за ніч він таки й справді схуд і змарнів, навіть вуса пообвисали. Його знову напала ота розтрибогом проклята дрижачка, що переслідувала все життя. Увечері дізнався: технік Мігуель теж зник — виїхав у невизначеному напрямку. Все доводилося починати від порога, як у тому німецькому прислів'ї. Але це б ще півбіди. Головне — не з'являвся на очі й Матвій Коляда. Левонтій

об'їздив усі столичні ресторани, кав’ярні, кабаре та кнайпи, а Матвій неначе в ополонку шубовснув. Чи не подався, бува, каятись до поліції?.. Від однієї такої думки в Левонтія починались кольки в шлункові й зникав апетит.

Але вранці Горбатюкові знову довелося щосили вдавати перед Стефанією сумного, хоч вуса вперто лізли до вух. Річ у тому, що в газетах з'явилась нова, ще менша замiточка. Вже не про вбивство, а про звичайнісінький собі нещасний випадок:

"Під колеса потяга потрапила невідома людина середнього віку, висока, з чорним кучерявим волоссям і сивими очима. На лівому стегні помітний слід недавнього закритого перелому кістки. Документів при потерпільцеві не виявлено".

Левонтій Горбатюк негайно відвідав морг, але впізнавати Матвія не входило в його наміри. Головне — щоб душа була спокійна. А що все доведеться починати заново — то вже таке життя...

Примітки

[1]

Вигук щирого задоволення.

[2]

Орднунк — порядок (нім).

[3]

А разом буде шістсот п'ятдесят... Не треба так, мала!

[4]

Ці теперішні діти… В наш час…

[5]

Все залежить від того, хто почне першим, панночко. А першими почнемо ми!